

LASĪŠANAS LIGZDA
Igaunijas Lasīšanas asociācija
Atbalstošas rakstītprasmes vides
rokasgrāmata

Igaunijas Lasīšanas asociācija

Redaktore un ilustratore: Maria Jirimee (*Maria Jürimäe*)

Valodas redaktore: Eda Tagametsa (*Eda Tagamets*), Merlina Randoja (*Merlin Randoja*)

Autori: Maili Līneva (*Maili Liinev*), Anneli Lāmanna (*Anneli Laamann*), Kaja Kivisika (*Kaja Kivisikk*), Mare Mīrsepa (*Mare Määrsepp*), Jāna Kogera (*Jaana Koger*), Kadi Lukanenoka (*Kadi Lukanenok*), Kadi Kinnapū (*Kadi Künnapuu*), Mari Tehta (*Mari Täht*), Mēli Pandisa (*Meeli Pandis*), Maria Jirimee

2021. g.

Ievadam

Šī grāmata ir paredzēta visiem, kas saskaras ar lasīt un rakstīt prasmi jeb tekstpratību, – skolotājiem, izglītības iestāžu vadītājiem, speciālajiem pedagogiem, bibliotēku darbiniekiem. Protams, lasītāju pulkā ir aicināti arī bērnu vecāki, kas ir pirmie bērna tekstpratības atbalstītāji un mācību vides veidotāji.

Tekstpratība ir nepieciešama ikvienam cilvēkam, lai sazinātos ar tuviniekiem, mācītos, meklētu un saglabātu informāciju, lai paustu viedokli un aizstāvētu savu patiesību un tiesības. Igaunu tauta vienmēr augstu ir vērtējusi rakstīto vārdu un izglītību, kā arī jutusies lepna par savu izglītību. Tomēr no 2011. līdz 2012. gadam veiktais starptautiskais pētījums atklāja, ka 13 procentiem Igaunijas pieaugušo funkcionālā lasītprasme ir tikai pirmajā līmenī vai zemāk. Tas nozīmē, ka viņi neprot lasīt un rakstīt tādā līmenī, lai veiksmīgi tiktu galā ar dzīvi. Starptautiskie pētījumi liecina, ka cilvēki, kas brīvajā laikā neko nelasa, nespēj uztvert tekstus tik labi kā cilvēki, kuri brīvprātīgi lasa.

Lai gan mūsu skolās dzimtās valodas un literatūras mācīšanai tiek veltīta liela uzmanība, daudziem jauniešiem un pieaugušajiem nepatīk lasīt un viņi nevēlas to darīt. Kur beidzas lasīšanas nīšana un sākas lasīšanas baudīšana? Abas sakņojas agrīnajā pieredzē, kas gūta mājās, bērnudārzā, skolā. Cilvēkiem, atminoties savu pirmo lasīšanas pieredzi, tā gandrīz vienmēr ir krāsaina – strauta čalošana, zaļa gaisma, kas parādās caur lapām, un malkas grēdas sveķu smarža. Vai mājīga uguniņa plīti, vecmāmiņas balss un cepošas ābolkūkas gaidīšana. Arī negatīvajai pieredzei ir sava krāsa un garša – puteklaina klase, krīta aromāts un nepareizā locījuma piespiedu atkārtota rakstīšana. Vai svīstošas plaukstas no ātrlasīšanas bailēm un skolotāja naidīgais skatiens.

Šajā grāmatā prasme lasīt un rakstīt tiek aplūkota kā viens veselums. Tiek iztirzāta gan tās tehniskā puse – burtu un skaņu saistība, zilbju, vārdu un tekstu lasīšana/rakstīšana –, gan tas, kā var noderēt spēja lasīt un rakstīt. Saskaņā ar rakstpratības teoriju bērni jau ļoti agrīnā vecumā saziņai galvenokārt izmanto rakstīto tekstu, lai, piemēram, atšķirtu savas mantas, vienotos par noteikumiem, mācītos, spēlētos, veidotu.

Rakstītpratību kā rīku “tehniskie zīmējumi” un tā dažādās funkcijas (visas jaukās lietas, ko var darīt ar šo rīku) saved kopā rakstpratību atbalstošā vide bērnudārzā, skolā un mājās. Šo vidi par īpašu un motivējošu pārvērš tas, ja tajā tiek izveidota lasīšanas ligzda. “Lasīšanas ligzda” ir Igaunijā unikāls, vienlaikus arī starptautisku atzinību guvis integrēts rakstpratības centrs, kura iezīmes visaptveroši atklāsim šajā grāmatā.

Ceram, ka ar šīs grāmatas palīdzību mēs kopā spēsim patīkamā veidā arvien vairāk uzlabot bērnu tekstpratību un veicināt mīlestību pret grāmatām. Tekstpratība ir mums visiem ļoti nepieciešama praktiskajā dzīvē, jo tā paver daudz vairāk iespēju. Cilvēks, kura hobijs ir lasīšana, spēj ceļot gan laikā, gan telpā, izdzīvot gluži vai vairākas dzīves un mācīties no citu pieredzes. Mīlestība pret lasīšanu ilgst visu dzīvi, un tā sevī ietver mūžizglītības ideju. Grāmatas autores ir Igaunijas Lasīšanas asociācijas locekles un dažādu ar tekstpratību saistītu jomu ekspertes – bērnudārzu un skolu pedagoges, valodas un izglītības zinātnieces, logopēdes un speciālie pedagogi. Balstoties uz daudziem starptautiskiem pētījumiem, tiek izceltas tekstpratības attīstību atbalstošas vides būtiskākās pazīmes, tiek aprakstīta fiziskā un garīgā vide, pedagoga loma un dažādas tekstpratību atbalstošas mācību aktivitātes. Vairums šīs grāmatas nodaļu ir radušās vairāku autoru sadarbības rezultātā. Vienlaikus ir arī tādas nodaļas, kurās viens konkrēts pedagogs dalās savā pieredzē. Šajās nodaļās komunikācijā ar lasītāju tiek lietota arī “es” forma. Atkārtojumi grāmatā ir atstāti apzināti, lai dažādu autoru nodaļas būtu lasāmas arī atsevišķi.

Igaunijas Lasīšanas asociācija 2014.–2015. gadā piedalījās starptautiskajā ELINET projektā. Tā ietvaros tika apkopotas labas un zinātnē balstītas prakses tekstpratības atbalstam dažādās vecuma grupās. Ar šī projekta atbalstu tika izstrādāts Anneli Lāmannas (*Anneli Laamann*) maģistra darbs, un tas atklāj, ka Maili Līnevas (*Maili Liinev*) (agrāk Vesiko) 2004. gadā uzsāktais projekts “Lasīšanas ligzda” ir būtiski bagātinājis mūsu bērnudārzu mācību vidi. Bērnudārzos ar šādām ligzdām tiek augstāk vērtēti bērnu teksti, jauka un interesanta lasīšanas vide, bērnu radošums un izvēles. “Lasīšanas ligzdas” mentores Anneli Lāmanne un Kaja Kivisika (*Kaja Kivisikk*) gan bērnudārziem, gan skolu sākumklasēm piedāvā lieliskas un pārbaudītas rotaļas, kas atbalsta valodas zināšanu, tekstpratības, radošuma un domāšanas prasmju attīstību. Kadi Lukanenoka (*Kadi Lukanenok*), Kadi Kinnapū un Mari Tehta (*Mari Täht*) stāsta par bērniem, kuriem tekstpratības apgūšana rada grūtības, kā arī sniedz padomus, kā palīdzēt šādiem bērniem.

Daži vārdi par lietotajiem jēdzieniem

Rakstpratības visplašākā nozīme ir lasīšanas un rakstīšanas prasme.

Ir autori, kas nošķir lasītprasmi jeb prasmi lasīt burtus, vārdus un vienkāršākus tekstus, un rakstpratību, kas paredz augstāka līmeņa prasmes: lietot un radīt dažādu funkciju dažādus tekstus (skat., piem., White & McCloskey, 2003). Izglītības un audzināšanas vārdnīcā (*Hariduse ja kasvatusese sõnaraamat*) (Eesti Keele Instituut, 2014) tiek izdalīti trīs rakstpratības veidi: formālā, funkcionālā un rekreatīvā rakstpratība. Proti, prasme lasīt, spēja saprast lasīto un prasme veidot mērķtiecīgus tekstus. Mūsdienų pētījumu rezultāti liecina, ka rakstpratība attīstās kā viens veselums. Jau pirmskolas vecumā paralēli formālajai rakstpratībai sāk veidoties arī funkcionālā un rekreatīvā rakstpratība. Tādēļ ir būtiski jau no mazotnes bērniem piedāvāt iespējas darboties ar rakstītajiem tekstiem to visdažādākajās formās un funkcijās.

21. gadsimtā priekšstats par rakstpratību ietver daudzus aspektus: lasīšanas tehniku, motivētu un reflektējošu lasītāja uzvedību, kā arī aktīvu, radošu iztēli un uztveri. Vienlaikus tā ir arī spēja pārvaldīt tehniskos līdzekļus, vairākas informācijas plūsmas, tā ir sadarbošanās lasot un rakstot, spēja radīt un analizēt multimediju tekstus, ļauties baudpilnai lasīšanai, kā arī uzņemties ētisko atbildību, piedaloties rakstveida komunikācijā. Mūsdienų rakstīpratējam jāspēj uztvert un radīt multimodālus tekstus uz ekrāniem, un tam nepieciešama vismaz elementāra digitālā kompetence. Tā kā teksta daļa ir arī zīmējumi, grafiki, skaitliskie dati u.c., tad rakstpratības jēdziens ietver arī rēķināšanu un vizuālā materiāla (attēlu, karšu, video materiālu) apstrādi.

Jautājums par formālās rakstīprasmes esamību vai neesamību šķiet vienkāršs – cilvēks vai nu prot, vai neprot lasīt, prot vai neprot rakstīt. Par prasmju līmeni liecina pieļauto kļūdu skaits. Ja tās pārsniedz noteiktu robežu, tad lasītais vai rakstītais teksts nav saprotams, tātad trūkst prasmju. Perfekta rakstīpratība bez kļūdām ir ideāls, uz kuru tiecas pedagogi un filologi. Tomēr mūsdienās biežāk tiek runāts par veidojošo rakstīpratību (*emergent literacy*). Šī pieeja aizsākās jau 20. gadsimta 60. gados (skat., Mary Clay, 1967), un pēc pārdesmit gadiem ar vairākiem pētījumiem tika pierādīta tās zinātniskā pamatotība. Veidojošās rakstīprasmes gadījumā rakstīpratība tiek uzskatīta par kompetenci, kuras iezīmes parādās jau ļoti maziem bērniem (piemēram, pareizi satvert grāmatu, meklēt preces cenas zīmi, atpazīt sava vārda pirmo burtu), bet tās attīstība ir nepārtraukts process, kas ilgst visu mūžu.

Grāmatā tiek lietots termins “rakstīpratību atbalstoša mācību vide” (*literacy environment*). Rakstos, grāmatās un zinātniskajos pētījumos angļu valodā papildus tiek lietoti arī tādi jēdzieni kā “valodiski bagāta mācību vide” (*language rich environment*), “valodiski un rakstīpratīgi bagātīga mācību vide” (*language and literacy rich environment*), kā arī “tekstuāli bagātīga mācību vide” (*print rich environment*). Pēc būtības visi šie termini nozīmē vienu un to pašu – mācību vide, kas atbalsta bērnu agrīnās rakstīprasmes attīstību.

Igaunijas Lasīšanas asociācija un projekts “Lasīšanas ligzda”

Bezpeļņas organizācija Igaunijas Lasīšanas asociācija ir dibināta 1992. gadā ar mērķi atbalstīt savu biedru profesionālo attīstību. Lasīšanas asociācijas biedru vidū ir pedagogi, bibliotēku darbinieki, studenti un mācītspēki, rakstnieki un bērnu vecāki.

Asociācija apvieno cilvēkus, kuri savā profesionālajā darbībā ir saistīti ar rakstīpratību: lasīšanas un rakstīšanas mācīšanu, dažādiem pētniecības un attīstības aspektiem. Interneta vietnē www.lugemisyhing.ee atrodama informācija par asociācijas aktivitātēm, kā arī atbildes uz jautājumiem saistībā ar rakstīpratību.

“Lasīšanas ligzda” ir viens no Igaunijas Lasīšanas asociācijas veiksmīgākajiem projektiem, kas ir guvis arī starptautisku atzinību. Lasīšanas ligzda ir īpaši apzīmēta lasīšanas aktivitātēm radīta un iekārtota vieta telpā, kur bērni nelielās grupiņās, pāros un individuāli droši un ar interesi var grāmatas pētīt, lasīt, rotaļāties ar rakstītajiem vārdiem un tos paši radīt. Lasīšanas ligzdas pēc savas būtības ir aktivitāšu centri. Mācību vides organizēšana ap iniciatīvu centriem Igaunijā plašāku atpazīstamību iemantoja līdz ar “Soli pa solim” (*step by step*) pedagoģiju. Aktivitāšu centru vērtība ir ne tikai iespēja darboties mazā grupā, bet arī mācīšanās apzināti izdarīt izvēles, kas saskan ar 21. gadsimtā nozīmīgu kompetenču attīstību – pašregulāciju, uzņēmību, gatavību mūžizglītībai.

Lasīšanas ligzda var atrasties grupiņas vai klases telpā arī tad, ja pārējā mācību vide tiek organizēta tradicionālā veidā. Turpmāk tekstā ar “Lasīšanas ligzdu” (ar lielo sākumburtu un pēdiņās) tiek domāts Igaunijas Lasīšanas asociācijas projekts ar attiecīgu nosaukumu.

“Lasīšanas ligzdas” stāsts

Igaunijas Lasīšanas asociācijas projekts “Lasīšanas ligzda” dzima ar mērķi sniegt pedagogiem jaunas zināšanas un prasmes, kā bērnudārzā un pamatskolas pirmo klašu līmenī pielāgot lasīšanas vidi tā, lai grāmatas un lasīšanas aktivitātes bērniem šķistu interesantas. Laika gaitā “Lasīšanas ligzdas” ideja tika pārņemta arī bibliotēkās, mājās un citur.

Projekts “Lasīšanas ligzda” tika uzsākts, lai:

- vairotu bērnu interesi pret grāmatām un lasīšanu;
- atbalstītu bērnu pašiniciatīvu un radošumu;
- novērstu sociālās problēmas saistībā ar brīvā laika pavadīšanu;
- atbalstītu mācīšanās prasmju attīstību un novērstu mācīšanās problēmas, kas saistītas ar niecīgu lasīšanas pieredzi;
- dotu idejas, iedvesmotu un iedrošinātu pedagogus būt radošiem;
- rosinātu bērnu vecākus sadarboties ar mācību iestādi un veidot rakstpratību atbalstošu vidi arī savās mājās;
- iesaistītu sabiedrību izglītības iestāžu darbā.

Ideju par jauno lasīšanas vidi uz Lasīšanas asociāciju 2003. gadā atnesa toreizējā asociācijas priekšsēdētāja Mēli Pandisa (*Meeli Pandis*), kas iedvesmu guva apmācībās Lietuvā. “Soli pa solim” gadījuma analīzē tika demonstrēta uz bērniem vērsta mācīšanās aktivitāte lasīšanas centros. Radās doma popularizēt lasīšanas centru ideju arī tajos bērnudārzos un skolās, kurās netiek izmantota “Soli pa solim” metodika, iesaistot arī ģimenes un kopienas, kas varētu palīdzēt šādu centru izveidē un to darba organizēšanā.

/Attēls/ Projekta “Lasīšanas ligzda” idejas aizsācēja Maili Vesiko (tagad Līneva) un Mēli Pandisa.

Tiklīdz bija izsludināta pieteikšanās uz Nīderlandes Vēstniecības MATRA-KAP projektu, Tallinas Universitātes speciālās pedagoģijas studente Maili Vesiko (tagad Maili Līneva) savu noslēguma darbu vēlējās rakstīt par lasīšanas tēmu. Nosaukums “lasīšanas ligzda” radās sarunā mājās – Mēli Pandisas meitas Mades piedāvātais vārds iemiesoja mājīguma un drošības sajūtu, ko projekta iniciatores vēlējās izcelt.

Lasīšanas asociācijas kopsapulcē tika uzrakstīts projekts, definēti tā mērķi un darbības plāns, tika izdomāta mentoru sistēma un sagatavots pirmais finansējuma pieprasījums, kas izradījās veiksmīgs. Par projekta oficiālo sākumu tiek uzskatīts 2004. gada augusts, kad Tallinas Pedagoģijas augstskolā norisinājās pirmās “lasīšanas ligzdas” mentoru apmācības. To tēmas bija lasīšanas ligzdas izveidošana, iekārtošana un aktivitātes; cita veida lasītājs, lasītprasme un lasīšanas interese, kā arī pieaugušo apmācīšana. Apmācībās piedalījās 86 dalībnieki, no kuriem 54 kļuva par aktīviem “lasīšanas ligzdas” mentoriem. Viena grupa bija pedagogi no bērnudārzos un skolām, kurās mācības notika krievu valodā. Šiem dalībniekiem apmācību laikā tika nodrošināts tulkojums viņu dzimtajā valodā.

Jau no paša sākuma projektā “Lasīšanas ligzda” bija paredzēts izplatīt idejas par rakstpratību atbalstošu vidi, lai tās nonāktu pēc iespējas vairāk skolās un bērnudārzos. 2004. gada oktobrī–novembrī notika pedagogu apmācība visā Igaunijā; procesā iesaistījās 54 mentori, katram apmācot un instruējot 10–25 pedagogus dažādos valsts reģionos. Pedagogi apmācību laikā varēja iepazīties ar zinātnē balstītiem, mūsdienīgiem priekšstatiem par lasīšanu un lasīšanas vides nozīmi, kā arī savās grupiņās vai klasēs izveidot lasīšanas ligzdas. Pirmajā gadā tika apmācīti 1042 bērnudārzos un pamatskolu pirmo klašu pedagogi. Projektā piedalījās 194 izglītības iestādes: 112 bērnudārzi, 68 skolas un 14 bērnudārzi-sākumskolas.

Pirmajā gadā projekts darbojās ar Nīderlandes Vēstniecības atbalstu. No 2006. gada projektu “Lasīšanas ligzda” atbalstīja Igaunijas Azartspēļu nodokļa padome. 2012. gadā “Lasīšanas ligzda” bija izaugusi no projekta fāzes un turpināja attīstīties kā mācību sistēma ar vīziju “lasīšanas ligzda kā domāšanas veids”.

/Attēls/ “Lasīšanas ligzdas” dzimšanas dienas torte.

Projekta “Lasīšanas ligzda” ietvaros apmācības ir izgājuši vairāk nekā 200 mentori un bez maksas apmācīti gandrīz 4000 pedagogi visā valstī. Igaunijas Lasīšanas asociācija turpina piedāvāt “Lasīšanas ligzdas” un citas ar rakstpratības attīstības atbalstīšanu saistītas apmācības bērnodarziem, skolām, bibliotēkām un citām organizācijām, kā arī bērnu vecākiem.

“Lasīšanas ligzda” ir viena no Igaunijas Lasīšanas asociācijas veiksmīgākajām iniciatīvām, kas ir dzīvotspējīga arī šodien. Projekta nozīmi vairoja fakts, ka tas lielā mērā balstījās uz brīvprātīgo darbu un jau no paša sākuma bija paredzēts, ka informācija ceļo no pedagoga pie pedagoga, radot sniega bumbas efektu. Galvenie ieguvumi ir tīklojuma izveide, sadarbība ar domubiedriem, pieredzes apmaiņa un mācīšanās no citiem. Lasīšanas asociācijas ikgadējās konferences ir savedušas kopā praktiķus, kas dalījušies ar svaigām idejām un jaunāko pētījumu rezultātiem.

Projekts “Lasīšanas ligzda” Igaunijai ir atnesis slavu arī ārzemēs – 2007. gadā Starptautiskā Lasīšanas asociācija tam piešķīra Eiropas labākā lasīšanas projekta titulu (International Reading Association Award for Innovative Reading Promotion in Europe), kas tiek nosaukts tikai reizi divos gados. Tika uzsvērts, ka projekta pamatā ir mūsdienīgs, zinātniski apstiprināts priekšstats par rakstpratības attīstību, kā arī motivācijas un brīvās lasīšanas noteicošo lomu tajā. Vislielāko starptautisko atzīnību ir guvis projekta ideju izplatīšanas veids un ilgtspēja – nonākšana līdz simtiem pedagogu tik īsā laikā un ar tik ierobežotiem resursiem.

Projekts “Lasīšanas ligzda” no paša sākuma ir bijis ļoti praktisks. Vienkāršu padomu ievērošana palīdz pedagogam apzināties, kādas ir rakstpratības attīstību atbalstošas vides būtiskākās pazīmes un kā šādu vidi izveidot savā grupā vai klasē. Būtiski, lai pasniedzēji – lasīšanas ligzdas mentori – paši būtu praktiķi. Viņi ir izveidojuši savas grupas vai klases lasīšanas ligzdu un no pieredzes zina, kā šāda vide ietekmē bērnu motivāciju lasīt un rakstpratības attīstību, kā arī to, ko aizraujošu var šādā ligzdā darīt.

Projekta “Lasīšanas ligzda” ietekme

2005. gadā Miali Līneva Tallinas Universitātes Audzināšanas zinātņu fakultātes īpašās un sociālās pedagogijas katedrā aizstāvēja savu maģistra darbu “Lasīšanas vide bērnu izglītības iestādē: lasīšanas ligzdas izveide un darbība”. Darba kvantitatīvajā pētījumā piedalījās 227 bērnodarzu un sākumskolu skolotāji, kas bija izgājuši projekta “Lasīšanas ligzda” mentoru apmācības. Darba rezultāti apliecināja jau agrāk zinātniskajā literatūrā apstiprināto nostāju, ka bērna lasītprasme ir saistīta ar interesi lasīt. Jo bērnu vairāk interesē rakstītais vārds, jo vairāk viņš lasa un darbojas ar grāmatām; savukārt bērna lasīšanas aktivitāte veicina lasītprasmes attīstību. Pētījums liecināja, ka 2005. gadā bērnodarzos lasīšanas vide drīzāk bija vieta brīvām rotaļām, kuru laikā bērni labprāt un ar interesi darbojās ar grāmatām. 57% bija lasīšanas ligzdas un 43% bija “tradicionālas” lasīšanas vides. Tajās atradās dažāda veida un vērtības grāmatas, kas pārsvarā bija izvietotas vaļējos plauktos. Novērojumi un sarunas atklāja, ka liela daļa bērnu bērnodarzā un skolā aktīvi izmantoja grāmatas gan aktivitātēs/stundās, gan brīvajā laikā un ar interesi lasīja arī mājās. Skolotāji uzskatīja, ka bērna rakstpratības labākai attīstībai arī pašiem vecākiem jādarbojas ar bērnu, bet neuzskatīja par nozīmīgu sadarbību starp mājām un izglītības iestādi.

Pedagogi, kas piedalījās projektā “Lasīšanas ligzda”, augstu novērtēja lasīšanas ligzdas izveidi, radošo rotaļu izmantošanu un grāmatu meistaršanas aktivitātes. Projektā pozitīvi tika novērtēts tas, ka pedagogi bērnodarzos un skolās vairāk izmanto grāmatas un citus tekstus. Pēc pedagogu vērtējuma, pateicoties daudzveidīgajam rakstiskā vārda izmantojumam grupā un klasē, pieauga bērnu interese par lasīšanu. Turklāt noskaidrojās arī tas, ka bērni lasīšanā ir aktīvāki tad, ja pedagogs ir radošs un necenšas aktivitātes vadīt, bet ļauj bērniem pašiem ierosināt un īstenot idejas, atbalsta bērnu iniciatīvas un izvēles. Pedagogs, kurš pārāk intensīvi virza un vada bērnu lasīšanas aktivitātes, neļauj bērniem izteikt savas iniciatīvas, lai izpētītu un atklātu konkrēto bērnu interesējošās grāmatas viņiem nepieciešamajā tempā. Līdz ar to papildus motivējošai fiziskai lasīšanas videi ļoti nepieciešama pedagoga izpratne par lasīšanu atbalstošās garīgās vides pazīmēm, kā arī prasme organizēt lasīšanas aktivitātes, ņemot vērā izglītojamo interesi un iesaistot bērnus kā aktīvus partnerus.

Kā telpas stūris kļūst par ligzdu?

Katra lasīšanas ligzda pedagogam jāveido sadarbībā ar bērniem un bērnu vecākiem, un tai ir jāatspoguļo savi lietotāji. Jaunās tehnoloģijas sniedz labas idejas, kā iekārtot un attīstīt lasīšanas ligzdas, kādas aktivitātes tur veikt. Kasešu un plašu atskaņotājus aizvieto viedierīces, kurās var klausīties stāstus vai radīt savus tekstus. Šajā grāmatā

ir apkopotas labākās idejas, bet piedāvātais saraksts ir papildināms. Līdzīgi apkārtējai pasaulei, arī rakstpratību atbalstoša vide un lasīšanas ligzda pastāvīgi attīstās.

Lasīšanas ligzdas fiziskā vide

Lasīšanas ligzda ir īpaši radīta vieta, kurā tiek augsti novērtēta un apgūta lasīšana un rakstpratība plašāk. Būtiski, lai šī vieta ir nosacīti atdalīta no pārējās telpas (klases, grupiņas), kur bērns var justies droši un daudzveidīgi darboties ar rakstīto vārdu.

Klases vai grupas telpā mēbeles ir izvietotas tā, lai bērni var iekļūt ligzdiņā, darboties tur vienatnē, pa pāriem vai nelielās grupās.

Ligzdas mēbeles un iekārtojums ir mīksts, ērts, drošs un bērniem draudzīgs.

Lasīšanas ligzdā atrodami dažādi teksti: grāmatas (daiļliteratūra un izziņas literatūra), periodika, tehniski teksti, ar roku rakstīti teksti un pašu bērnu radītas grāmatas.

Tekstpratību rosināši un attīstoši materiāli ir pieejami, tie ir vecumam atbilstoši, estētiski, par piemērotām tēmām, daudzpusīgi, interesanti, dažādas sarežģītības pakāpes.

Ligzdiņā var arī atrasties:

- audiogrāmatas un tekstu ieraksti (CD, MP3 atskaņotājs, runājošā pildspalva vai citas digitālās iekārtas);
- rakstīšanas un meistarošanas līdzekļi (papīri, zīmuļi, krītiņi, šķēres, krāsas, caurumotāji, auklas, skavotāji, atgriezumi u.c.);
- materiāli lasīšanai un attēli;
- lasīšanas spēles;
- galda spēles un lomu spēles (lelles, tērpi u.c.)

Lasīšanas ligzdā jābūt uzrakstam, ka šī ir lasīšanas ligzda (lasīšanas ligzdas logotips).

Lasīšanas ligzdas noteikumi atrodas visiem redzamā vietā.

Lasīšanas ligzda ir ļoti būtiska no rakstpratības atbalstīšanas viedokļa. Vienlaikus rakstpratība būtu augstu jāvērtē arī visos citos aktivitāšu centros, kā arī grupiņā un klasē kopumā. Pat ja klases vai grupas telpā netiek organizēta lasīšanas ligzda, būtiski, lai dažādi teksti, piemēram, konkrētas tēmas atslēgas vārdi, ilustrācijas, shēmas, bērnu skices un gatavie darbi, grupas/klases noteikumi u.c., tiek eksponēti un novērtēti.

Lasīšanas ligzdas garīgā vide

Lasīšanas ligzda ir jauka vietīņa, kur pabūt, darbojoties ar pieejamiem lasīšanas un meistarošanas materiāliem.

Lasīšanas ligzdai efektivitāte ir tikai tad, ja tajā ir arī rakstpratību attīstoša garīgā vide.

Pozitīva noskaņa, kas vilina iemukt ligzdiņā. Vienlaikus plaša grāmatu un tekstu izvēle, kas izraisa interesi.

Prieks par darbošanos kopā, kā arī pedagoga un līdzgaitnieku priekšzīme. Ligzdiņā var ieaicināt arī vecākus, rakstniekus, kā arī dažādu interesantu profesiju pārstāvjus. Piemēram, bērniem savu mīļāko grāmatu var lasīt priekšā futbolists, aktieris vai pavārs.

Patīkama kompānija un uzticami lasīšanas biedri. Bieži pastāvīgs ligzdiņas iemītnieks ir kāds lasīt mīlošs talismans, ko izveidojis pedagogs, vecāki vai pagatavojuši paši bērni.

Bērni pieņem lasīšanas ligzdu. Bērniem ir regulāra iespēja noteiktos mācību aktivitāšu brīžos un brīvajā laikā darboties ligzdiņā un lietot grāmatas. Bērni izbauda šo iespēju.

Iesaistoša mācīšanās kultūra. Bērni un vecāki lasīšanas ligzdu uztver kā savu. Viņi ir iesaistīti tās radīšanā, izveidošanā, aktivitāšu plānošanā. Kopā ar bērniem tiek izveidoti vai pārskatīti lasīšanas ligzdas noteikumi, kas ir pozitīvi formulēti.

Mazo (pat vismazāko) veiksmes soļu novērtēšana.

Pedagoga loma lasīšanas ligzdā

Lasīšanas ligzdas fiziskā un garīgā vide rada iespēju dabiski, atbilstoši vecumam un rotaļīgi attīstīt bērnu rakstpratību, kā arī motivāciju lasīt un rakstīt.

Tieši pedagogs (mājās vecāks) ir fiziskās un garīgās vides galvenais veidotājs. Viņa uzdevums ir radīt pozitīvu atmosfēru. Labs pedagogs izprot, kā bērnus attīstīt, zina dažādus paņēmienus, kā veicināt interesi par grāmatu, piedāvā lasīt dažādus tekstus, kā arī izmanto individualizētu mācīšanas pieeju.

Pedagoga pienākumi lasīšanas ligzdā:

- veidot lasīšanas ligzdas garīgo un fizisko vidi, tostarp visu rakstpratību atbalstošo mācību vidi;
- atbalstīt bērnu iniciatīvas, motivāciju mācīties un interesi par lasīšanu un rakstīšanu.

Pedagogam jāizjūt patiesa interese pret ikviena bērna domām, idejām un attīstību. Balstoties uz to, bērniem jāpiedāvā viņu vecumam un interesēm atbilstoša rakstpratības pieredze.

Situāciju, kurās nepieciešama rakstpratība, apzināšanās un izcelšana.

Pedagoga uzdevums ir ikdienā pamanīt un izmantot situācijas, kurās ir nepieciešama rakstpratība. Piemēram, ja bērniem rodas jautājumi, tad kopā ar viņiem meklēt atbildes (izziņas) literatūrā, tūmeklī, rokasgrāmatās, kā arī ik pa laikam mudināt bērnus meklēt informāciju pašiem. Tāpat kopā ar bērniem pētīt un baudīt dažādus daiļliteratūras tekstus. Vienlaikus iedrošināt bērnus pašus brīvajā laikā darboties ar dažādiem tekstiem – sākotnēji skatīties un ar laiku arvien vairāk lasīt. Ja mazulis uz papīra uzzīmē nejaušas zvaigznītes, pedagoga loma ir tās pamanīt, atpazīt un uzslavēt.

Priekšzīmes rādīšana rakstpratībā.

Pedagogam jābūt rakstīšanas un lasīšanas paraugam. Skolotājam kopā ar bērniem jāpēta un jālasa, jāpieraksta bērnu būtiskākās idejas un izteicieni, jānolasa tie priekšā, kā arī jāiedrošina bērni tos lasīt pašiem.

Tiklīdz bērni izrāda vēlmi paši kaut ko pierakstīt, jāļauj viņiem to darīt tieši tā, kā tas sākotnēji viņiem sanāk. Vienlaikus jāpiedāvā atbalsts un palīdzība, visādos veidos novērtējot rakstpratību, kas bērnam veidojas (tas nozīmē, ka sākotnēji kļūdām vispār nav jāpievērš uzmanība).

Atbalstīt bērnu valodisko prasmju attīstību.

Pedagogam galvenokārt jābūt laba klausītāja, runātāja, lasītāja un rakstītāja priekšzīmei. Jāatbalsta bērna runas attīstība ar dažādiem palīgīdzekļiem, piemēram, pārformulēšanu, mīmiku, ķermeņa valodu, attēliem, priekšmetiem u.c.

Pedagogam jānovēro bērnu verbālās un neverbālās reakcijas uz runu (piemēram, skatīšanās sāņus vai dīdīšanās), kā arī jānodrošina visiem bērniem, tostarp arī lēnākiem domātājiem un tiem, kuriem igauņu nav dzimtā valoda, daudz iespēju saturīgai sarunai.

Bērnu metalingvistisko prasmju (valodas apzināšanās) atbalstīšana.

Pedagogam jāpamana un jāļauj bērniem rotaļājoties meklēt valodu veidojošos elementus, piemēram, atskaņas, vārdus ar vienādiem sākuma burtiem, vārdus, kuros ir vai nav noteiktas skaņas, laika formas (kas notiek tagad, kas notika agrāk?), līdzīgi skanošus vārdus, vārdus ar līdzīgu nozīmi, vārdus ar pretēju nozīmi un bērniem svešus vārdus (un kopā meklēt to nozīmi). Tāpat pedagogam jāpamana iespēja un jāļauj bērniem rotaļas veidā meklēt un kārtot burtus, vārdus ar vienādiem sākuma burtiem, vārdus, kuros ir vai nav noteikts burts, personvārdus, īpašības vārdus, darbības vārdus, pieturzīmes, skaitļus, matemātiskos simbolus, kādas citas valodas rakstzīmes, piemēram, kirilicas burtus vai hieroglifus.

Integrējošu un rotaļīgu mācību plānošana.

Materiāli un aktivitātes ir saistītas ar saturiskām un bērnus interesējošām tēmām, tādā veidā veicinot integrējošu mācīšanos. Cik iespējams, bērniem jāpiedāvā rotaļas, idejas un uzdevumi, kuros viņi var izmantot savas valodas un rakstīšanas prasmes, integrējot tās ar aplūkojamo mācību tēmu.

Pedagoga attieksme pret savu lomu būtiski ietekmē mācību procesu. Pedagogam nebūtu jābūt zināšanu devējam, bet drīzāk padomdevējam un līdzgaitniekam, mācību vides veidotājam un sadarbības partnerim.

Bērnu rakstpratības attīstības fiksēšana un atgriezeniskās saites veidošana.

Pedagoga uzmanības lokā ir tas, ko bērns jau māc, ko bērns ir iemācījies un jau cenšas darīt. Nav jākoncentrējas uz kļūdām un to, ko bērns vēl nemāc un nespēj. Vērtēšanā un atgriezeniskās saites veidošanā būtiska ir saruna un diskusija (piemēram, par bērnu rakstījumiem vai citiem darbiem), kā arī citas aktīvās mācību metodes, kas ļauj parādīt, ko bērni ir laika gaitā iemācījušies par konkrēto tēmu.

Pedagogs apzināti atrod laiku, lai ikvienu bērnu patiesi uzslavētu, pamanītu viņa attīstību, iedrošinātu un iedvesmotu.

Sadarbībā balstīta bērnu rakstpratības attīstības veicināšana.

Pieaugušie – pedagogi, pedagogu palīgi, bērnu vecāki, atbalsta personāls, logopēdi, valodu skolotāji u.c. – darbojas saskaņoti, veicina vienādu vērtību iedzīvināšanu, galveno uzmanību veltot bērnu motivācijas sekmēšanai/saglabāšanai, kā arī rakstpratības vispusīgai attīstīšanai.

Lasīšanas ligzdas aktivitātes

Turpmākajās nodaļās plašāk tiek aprakstīts tas, ko var darīt mājas, grupiņas vai klases lasīšanas ligzdā.

Iesākumā gan neliels ievads par to, kā rast sākumu ligzdiņas izveidošanai. Vēlāk, nākot klāt idejām, to var bagātināt un papildināt.

Tekstu (grāmatu, laikrakstu, spēļu instrukciju, karšu, reklāmu u.c.) pētīšana.

Grāmatu šķirstīšana un skatīšanās, to pārrunāšana.

Patstāvīga lasīšana.

Priekšlasījumi, klausīšanās un runāšana individuāli un grupā.

Audiogrāmatu klausīšanās digitālajās ierīcēs vai citos audio atskaņotājos.

Audio tekstu klausīšanās, spēlēšanās un dažādu prasmju vingrināšana.

Dzimšanas dienas kuponi mammai

Tekstu radīšana: darbu/fotogrāfiju parakstu veidošana, attēlu un fotogrāfiju sēriju, komiksu, plakātu, grāmatu un citu rakstveida materiālu (no cenu zīmes līdz autobusa biļetei un no atlaižu kupona līdz dzimšanas apliecībai) izgatavošana/meistarošana.

Rakstīšana ar dažādiem palīgīdzekļiem: ar pirkstu smiltīs vai uz skārienjutīga ekrāna, ar zīmuli, pildspalvu, ar spalvu – kāpēc gan ne? – otu, datoru vai vecu rakstāmmašīnu.

Lomu spēles un ludziņas.

Darbošanās ar krāsojamām grāmatām, prāta mežģiem un darba lapām.

Lasīšanas un rakstīšanas spēļu spēlēšana.

Bērni noteikti izbaudīs lasīšanas spēles. Igaunijas Lasīšanas asociācija sadarbībā ar izdevniecību “Kolibri” ir izdevusi jau vairākas spēles, piemērotas gan iesācējiem, gan pieredzējušākiem interesentiem. Anneli Lāmanna ir izstrādājusi burtu spēļu grāmatu un rotaļu somu ar burtu spēli. Tajā ir minētas dažas jau iecienītas, kā arī svaigas idejas, kas noderēs, lai lasīt un rakstīt mācīšanās procesu padarītu rotaļīgāku.

Lasīšanas spēle var būt jebkura spēle, kurā nepieciešama rakstpratība. Piemēram, lai spēlētu spēli *Alias*, vispirms jāizlasa paskaidrojamais vārds. Ja par lasīšanas spēli tiek uzskatīta lomu spēle, kurā tiek izmantots teksts, tad ir skaidrs, ka ikviens bērnodarza vai skolas pedagogs var izveidot (un kopā ar saviem skolēniem būtu jāizveido!) arvien jaunas lasīšanas spēles.

Tālāk grāmatā aplūkosim plašāk visus četrus aspektus – lasīšanas ligzdas fizisko un garīgo vidi, aktivitātes un spēles, kā arī pedagoga lomu.

2014. gadā Anneli Lāmannas Igaunijas bērnudārzos veica pētījumu par rakstpratību atbalstošu vidi. Maģistra darba “Rakstpratību atbalstoša mācību vide bērnudārza parastajā grupiņā un grupiņā ar lasīšanas ligzdu” pētnieciskās daļas izstrādes atlasē tika iekļautas 15 bērnudārzu grupas no Tallinas, Tartu un Harju apriņķa. No tām astoņas grupas bija bez lasīšanas ligzdas un septiņas grupas ar lasīšanas ligzdu. Papildus veiktajam novērojumam tika intervēti 15 pedagogi – viens pedagogs no katras novērojamās grupas. Darba rezultāti atklāja, ka grupās ar lasīšanas ligzdu rakstpratības attīstību atbalstoša vide vairākos aspektos bija labāka nekā salīdzinotajās grupās: labāk izstādītas grāmatas, izveidotas īpašas vietas, kur darboties ar tām. Grupas ar lasīšanas ligzdu guva labākus rezultātus, īpaši mācību programmas un mācību vides tekstuālās bagātības un bērnu rakstpratības atbalsta jomā. Turpinājumā, raksturojot dažādus rakstpratību veicinošas vides aspektus, tiks aprakstīti Lāmannas darba galvenie rezultāti, salīdzinot tos ar starptautiskiem pētījumiem un citu autoru viedokļiem. (Laamann, 2014)

Rakstpratību atbalstoša fiziskā mācību vide

Nodalīta ligzdiņa lasīšanai

Klases vai grupiņas telpā mēbeles ir izkārtotas tā, lai bērni var “ielīst ligzdiņā” un darboties tur individuāli, pa pāriem vai nelielās grupās.

Mūsu skolās un bērnudārzos bieži aktivitātes notiek lielās grupās, lielā troksnī, kā dēļ ikkatrs skolēns nevar gūt pietiekamu kompetenci, autonomiju un saikni vienam ar otru (kas savukārt ir būtiski komponenti, lai attīstītos autonoma motivācija, skat., Ryan & Deci, 2008). Ja vēlamies, lai bērniem lasīšana un rakstīšana saistītos ar drošības sajūtu un pozitīvām izjūtām, būtisks priekšnosacījums ir ligzdiņa, kurā patiešām var paslēpties.

Ligzdiņas mēbeles un iekārtojums ir mīksts, ērts, drošs un bērniem draudzīgs.

Piemēram, lasīšanas ligzdā var atrasties spilveni, dīvāns, klubkrēsls, matracis, lupatu paklājs, plaukti, galds, krēsli u.c. Bērni var izmantot dažādus gaismas avotus, lai vienatnē vai kopā droši darbotos ar rakstīto vārdu.

Lasīšanas ligzdu mājīgu padara tajā ievietotie spilveni, pufi, paklāji un lielas mīkstās rotaļlietas, pret kurām var atspiesties vai lasot paņemt azotē.

Bērnu motivāciju pavadīt laiku lasīšanas ligzdā vairo tas, ja viņi paši tiek iesaistīti tās iekārtošanā. Piemēram, ligzdiņā var atrasties bērnu gatavoti spilveni, grāmatzīmes, tematiski uzraksti u.c. Ligzdiņas iekārtošanā vērts iesaistīt arī vecākus – kāda mājas dzīvojamās istabas remonta rezultātā nevajadzīgs dīvāns vai atzveltnes krēsls var izrādīties ļoti noderīgs lasīšanas ligzdā.

Fiziskās vides loma rakstpratības attīstībā ir plaši pētīta. Ir noskaidrots, ka nelielas, precīzi veidotas grāmatu nišas un stūrīši iedrošina bērnus savstarpēji komunicēt par rakstpratības un grāmatu tēmām, kā arī sadarboties ar saviem vienaudžiem. Arī starptautiskos vērtēšanas standartos par būtisku tiek uzskatīts telpas sadalījums aktivitāšu centros. Saskaņā ar šādiem vērtēšanas standartiem rakstpratības atbalstīšanai jāierīko lasīšanas centrs (*reading centre*) un rakstīšanas centrs (*writing centre*). Pirmajā no tiem bērniem būtu pieejama daudzpusīga grāmatu izlase, ņemot vērā viņu vecumu, skaitu un intereses, bet otrā – nepieciešamie rakstīšanas līdzekļi (rakstu darbu paraugi, papīri, zīmuļi, darba lapas u.c.). Lasīšanas ligzda ir aktivitāšu centrs, kurā notiek mobilizēšanās gan uz lasīšanas, gan rakstīšanas prasmju attīstību. Protams, grupiņas vai klases telpā var ierīkot divas atsevišķas ligzdiņas vai aktivitāšu centrus – vienu mierīgākai grāmatu lasīšanai un izpētei, bet otru – rakstīšanai. Var būt arī trešais aktivitāšu centrs uzvedumiem un lomu spēlēm. Tas viss ir atkarīgs no bērnu interesēm, aplūkojamām tēmām un telpu stāvokļa. Pastāvīgi var veidot jaunus aktivitāšu centrus. Tos var apvienot un pārkārtot, tomēr klasē vai grupā vienmēr jābūt vienai galvenajai lasīšanas ligzdai.

Rakstīto vārdu krājums

Lasīšanas ligzdā atrodami dažādi teksti: grāmatas (daiļliteratūra un izziņas literatūra), periodika, tehniski teksti, ar roku rakstīti teksti un pašu bērnu radītas grāmatas.

Lai jaunajam lasītājam rastos interese par rakstīto vārdu, viņam jāpiedzīvo tas, ka rakstīt var par ļoti dažādām un interesantām tēmām. Pat silītes grupiņas lasīšanas ligzdā nevajadzētu būt tikai bēbīšu grāmatām ar biežajām lapām, bet arī īstām grāmatām un dažādiem tekstiem. Piemēram, mazuļiem patīk aplūkot tehnikas un modes

katalogus, dažādus žurnālus ar dzīvnieku attēliem, recepšu grāmatas u.c. Jo tālāk, jo daudzveidīgāku tekstu izvēle. Tādā veidā bērns, kuru interesē noteikta tēma vai joma, piemēram, futbols vai dinozauri, var pētīt grāmatas tieši par konkrēto tēmu. Arī otrādāk, proti – pētot grāmatu, piemēram, par Amerikas pamatiedzīvotājiem, antīko mitoloģiju vai Igaunijas saktām, var rasties interese par attiecīgo tematu.

Svarīgi, lai lasīšanas ligzdā būtu pieejami arī lietišķi teksti. Piemēram, var tikt izmantotas dažādas anketas, receptes, soda kvītis, līgumi, likuma teksti. Tie parasti interesē sākumklašu skolēnus, lai gan vienkāršākus tekstus, piemēram, iepirkšanās sarakstu, recepti, čeku, spēles noteikumus, priekšmeta kopšanas noteikumus u.c., var izmantot arī bērnudārzā.

Ja bērns attīstās vidē, kurā ir daudz tekstu, ko pētīt, un bērns ir iesaistīts vidē izmantojamo tekstu veidošanā, šī bērna rakstprātība attīstās labāk nekā bērnam, kuram šādas iespējas ir trūcīgākas. Par tekstu tiek uzskatīti gan mācību vidē esošie bērnu vārdi (uz krēsliem, skapjiem), gan visi citi mācību vidē atrodamie teksti (izkārtnes, plakāti, sludinājumi u.c.), tostarp teksti citās valodās, grāmatas un īsi tekstiņi lasīšanas aktivitāšu centrā, kā arī rakstīto vārdu paraugi rakstīšanas ligzdā.

Izmantot var dažādus tekstus – rakstītus ar roku, drukātus ar datoru, masveidā iespiestus tekstus (plakātus u.c.). Īpaši vērtīgi ir pašu bērnu radīti teksti, arī pirmie skribelējumi un rakstīšanas mēģinājumi (rakstīti ar roku, kā arī radīti ar datora palīdzību).

Pedagogiem bieži jautā: ja bērni raksta nepareizi un pārējie to redz, vai šie bērni arī nesāks rakstīt nepareizi? Jāatceras, ka rakstu valoda attīstās līdzīgi mutiskajai. Mazāki bērni arī runā nepareizi. Piemēram, “kartupeli” sauc par “katupeli” vai “kalpeli”, lieto nepareizas daudzskaitļa formas, kļūdās pārākajās pakāpēs utt.

Ja kādam grupiņā igauņu valoda nav dzimtā valoda, tad var dzirdēt vēl interesantākus izteicienus un formas. Vai skolotājam būtu jāattur bērni no runāšanas, lai pārējie nepārņemtu šīs kļūdas? Protams, nē! Drīzāk bērni jānudina runāt vēl un vēl, veidot vēl sarežģītākas gramatiskās formas, rādīt piemēru, uzslavēt bērnus. Tā soli pa solim valoda kļūs pareizāka un saprotamāka. Tas pats attiecas uz rakstību. Skolotājs var parādīt, kā konkrētie atslēgas vārdi jāraksta, uzslavēt bērnu centienus tos izlasīt, kā arī iedrošināt visus savus ziņojumus iesniegt rakstveidā – tieši tik pareizi, kā tas konkrētajā brīdī sanāk. Jo atkārtošana ir zināšanu māte!

Arī vecākiem ir būtiski paskaidrot – pats nozīmīgākais ir tas, ka bērns raksta! Daiļa un pareiza rakstība attīstīsies laika gaitā. Šajā ziņā svarīga loma ir lasītprasmei, jo bērni, kuri daudz lasa, arī rakstīt sāk pareizāk. Savukārt daudzi bērni iemācās lasīt tieši caur rakstīšanu – paši cenšas atklāt, izgudrot un izmēģināt šo sistēmu. Grupiņas telpā jābūt nodrošinātai šādai iespējai, kopā ar bērniem jāpiedzīvo atklāšanas prieks un arī droši jāizrāda paši pirmie un no pareizrakstības ļoti tālie rakstīšanas mēģinājumi.

Kad bērns pazīst burtus un sāk rakstīt pirmos vārdus, iedrošiniet viņu papildināt savu zīmējumu ar vārdiem tādā līmenī, kādā bērns tobrīd prot!

Lai gan nosaukums “lasīšanas ligzda” galvenokārt norāda uz lasīšanu, patiesībā uzmanība jāpievērš rakstprātības attīstībai kopumā. Veiksmīgi iekārtotā ligzdiņā atradīsies arī līdzekļi zīmēšanai un rakstīšanai. Katrā grupiņā/klasē jābūt iekārtotam arī rakstīšanas centram (*writing center*), kas var būt daļa no lasīšanas ligzdas vai pilnīgi atsevišķa vieta, un tam jābūt nodrošinātam ar nepieciešamajiem piederumiem, lai bērni paši varētu rakstīt stāstus un meistarot grāmatas.

Jo vairāk grupas telpā ir iespēju, kas motivē bērnus likt lietā savas rakstīšanas prasmes, jo vairāk bērnu ir iesaistīti rakstprātības aktivitātēs. Šādi, rotaļīgā veidā darbojoties, pieaug gan motivācija nodarboties ar rakstīto vārdu, gan valodas prasmes.

Rakstītais vārds ir aicinošs un pieejams

Grāmatas/materiāli ir pieejami, vecumam piemēroti, estētiski, par atbilstošām tēmām, daudzpusīgi, interesanti, ar dažādām sarežģītības pakāpēm.

Kārdinoša ekspozīcija ir pirmais stimuls, kas pievīlinās bērnu atvērt grāmatu. Tās var padarīt bērniem pieejamākas un aicinošākas, lasīšanas ligzdā vitrīnai līdzīgā atvērtā plauktā izliekot bagātīgu un daudzpusīgu grāmatu klāstu, ar vāka attēlu pavērstu pret bērniem. Tas ir būtiski pirmā lasīšanas impulsa radīšanai un bērna motivēšanai atvērt jaunu grāmatu, to šķirstīt un pētīt.

Kāda ir vecumam atbilstoša grāmata, piemēram, 7 gadus vecam bērnam?

Ir bērni, kuri šajā vecumā dod priekšroku vienkāršām bērnu grāmatām, piemēram, Juliusa Oro (*Julius Oro*) "Ola", un ir tādi, kuri lasa Harija Potera sērijas piedzīvojumu grāmatas. Vienlaikus ir arī bērni, kuru intereses un lasītprasme ir iepriekš minētajiem pa vidu.

Pedagogs var bērnus novērot, uz lasīšanas ligzdu atnest dažādas grāmatas un ar tām iepazīstināt. Pēc tam skatīties, kuri bērni darbojas, ar kādām grāmatām. Dažkārt jau 4–5 gadus veci bērni izrāda interesi arī par zinātnisko literatūru un aizrautīgi pēta, piemēram, ilustrētas vēstures grāmatas.

Lai gan šo grāmatu teksti ir vēl pārāk sarežģīti, bērni atrod informāciju, pētot attēlus un ilustrācijas, kāds bērns pat spēj izlasīt zīmējumu aprakstošo tekstu.

Estētiski grāmatas ir tīras un kārtīgas. Saplētās grāmatas tiek rūpīgi salabotas, un to var veiksmīgi darīt kopā ar bērniem. Ja nepieciešams, grāmatām no papīra tiek izveidoti vāciņi. Ļoti nodilusi grāmata taču liecina, ka tas ir iecienīts un bieži lasīts darbs! Jo jaunāki bērni, jo nozīmīgākas ir ilustrācijas! Izvēloties tās, pedagogam nevajadzētu palikt tikai savas gaumes robežās – pastāv ļoti dažādi bērnu grāmatu noformēšanas stili. Grāmata, kas no pieaugušo skatupunkta nešķiet skaista, bērna skatījumā var būt ļoti interesanta un aizraujoša.

Ja laikapstākļi to atļauj, lasīšanas aktivitātes var notikt ārā un lasīšanas ligzdu iespējams izveidot bērnudārza pagalma jaukākajā stūrītī.

Rotaļas un palīg līdzekļi rakstpratības atbalstam

Ligzdiņā var būt arī audiogrāmatas un skaņu ieraksti (kompaktdiski, MP3-atskaņotājs, runājošā pildspalva u.c. digitālās iekārtas), rakstīšanas un meistarošanas piederumi (papīri, zīmuļi, krītiņi, šķēres, krāsas, caurumotāji, auklas, skavotāji, atgriezumī u.c.), lasīšanas un bilžu materiāli, lasīšanas spēles, galda spēles un lomu spēles (lelles, kostīmi u.c.).

Bērniem, kuriem vēl nepieciešama palīdzība atklāt rakstīto vārdu, ligzdiņā varētu būt arī runājošā pildspalva. Tā ir digitāla ierīce bez ekrāna, kas ļauj bērnam pašam atklāt tekstu. Runājošā pildspalva lasa bērnam priekšā iepriekš ierakstītu grāmatu, uzdod jautājumus un mīklas, sniedz tūlītēju atgriezenisko saiti, reaģējot uz bērna darbībām. Runājošās pildspalvas priekšrocība ir tāda, ka tai nav ekrāna. Bērns ar pildspalvas palīdzību aizraujoši un interaktīvi var atklāt īstas (papīra) grāmatas, kartes, shēmas u.c.

Vai lasīšanas ligzdā var atrasties arī dators?

Šajā jautājumā pedagogu viedokļi atšķiras. Ar datoru, sevišķi, ja tas ir vecs un spēlēm nepiemērots modelis, jau mazi bērni var viegli veidot tekstus (kaut vai burtu rindas) un tādā veidā apgūt rakstpratību.

Mūsdienu multimedialā datorā vai viedierīcē var spēlēt dažādas rakstpratību attīstošas spēles, meklēt un radīt tekstus. Vienlaikus lasīšanas ligzda nedrīkst pārvērsties par datorklasi.

Vai un kā ligzdiņā rakstīšanai izmantot tehniskos palīg līdzekļus, ir jautājums, par ko savstarpēji jāvienojas pedagogiem, vecākiem un bērniem. Ja tiek panākta konkrēta vienošanās un to ir iespējams ievērot, tad ligzdiņā rakstpratības attīstību var veiksmīgi atbalstīt ar datora palīdzību. Protams, ligzdiņas iekārtošanā nevajadzētu aprobežoties tikai ar mūsdienu rakstīšanas piederumiem. Bērnus aizrauj arī senlaicīgi darba piederumi, piemēram, grifeles, tāfeles, krītiņi, spalvas un tintes pildspalvas, rakstāmmašīna u.c.

Lasīšanas ligzdā būtiska loma ir spēlēm – gan dažādām galda spēlēm, gan runu un valodu attīstošām spēlēm, gan arī lomu spēlēm. Tādēļ ir labi, ja ligzdiņā atrodas dažādi palīg līdzekļi stāstu izspēlēšanai un stāstīšanai, piemēram, papīrs, pirkstiņlelles un roku lelles. Tostarp var būt arī aizslietnis vai skatuve, dažādi rekvizīti lomu spēlēm, piemēram, kostīmi, parūkas, maskas u.c., lelles var būt pasaku vai grāmatu varoņi. Visi ar izrāžu vai lomu spēlēm saistītie palīg līdzekļi var atrasties arī atsevišķā teātra vai drāmas aktivitāšu centrā, ja grupā vai klasē tāds ir.

Kādām spēlēm un palīg līdzekļiem NOTEIKTI jābūt ligzdā?

Uz šo jautājumu nav vienas pareizās atbildes.

Pēdējo gadu laikā ir publicēti vairāki mācību līdzekļi lasīšanas mācīšanai igauņu valodā (darba burtnīcas, ābece, lasīšanas spēles, attēlu kārtis u.c.). Tādēļ lasīšanas-rakstīšanas mācīšana nedrīkstētu atpalikt palīg līdzekļu trūkuma dēļ. Pedagogam drīzāk jāizvēlas, kurš palīg līdzeklis visefektīvāk palīdz realizēt izvirzītos mērķus.

Daudzi pedagogi arī izvēlas izgatavot nepieciešamos palīg līdzekļus paši (spēles, darba lapas u.c.). Tiek izmantotas arī kustīgās ābece, burtu kluči, tāfele, plastilīns, magnētiskie burti, burtu paklāji (grīdas puzzles) un kinētiskās smiltis.

Viena metode, kas jau tika pieminēta iepriekšējā punktā, ir veidot mācību vidi, kas ir piesātināta ar tekstu. Bērniem jābūt pieejamiem pietiekami daudz tekstu paraugiem, lai saprastu, kam un kā lasīšana tiek izmantota. Jābūt iespējai spēlēties ar burtiem un vārdiem. Loriss Malaguzi (*Loris Malaguzzi*) ir teicis: “Vide ir trešais pedagogs.” Par otro pedagogu Malaguzi uzskata vienaudžus – grupas vai klases biedrus. Bērnu lomu spēlēs bieži vien kāds no bērniem ir dzinēj spēks, kas savus biedrus iesaista lasīšanā-rakstīšanā. Parasti šāda bērna attiecīgās prasmes ir spēcīgākas nekā pārējiem, un ar savu priekšzīmi un dedzību viņš spēj aizraut arī pārējos bērnus. Tādā veidā līdzgaitnieki tiek iesaistīti rotaļīgā rakstīšanā, grāmatu veidošanā vai lasīšanas spēlē.

Lasīšanas ligzda ir ļoti nozīmīga rakstprātības atbalstīšanai, tomēr iepriekš minētā prasme augstu jāvērtē aktivitāšu centros vispār, kā arī grupiņas vai klases telpā kopumā. Piemēram, radošo aktivitāšu centrā pie sienas var būt attiecīgās rotaļas tematikai veltīts teātra uzveduma plakāts, aktieru saraksts, biļetes, ārsta receptes, kurpnieka cenrādis un čeki. Savukārt zinātnes un dabas aktivitāšu centrā bērniem jābūt iespējai pierakstīt savu izmēģinājumu rezultātus. Visos aktivitāšu centros jābūt tematiskām grāmatām, plakātiem, zīmējumiem u.c.

Pat būvēšanas aktivitāšu centrā var izmantot uzrakstus dažādu materiālu šķirošanai (piemēram, lielie un mazie koka kluči, *Lego*, dabas materiāli). Uz aktivitāšu centru sienām var veidot fotosērijas par paveiktajiem darbiem (pie attēliem var būt paraksti, stāsti, komentāri), plāniem, aizraujošākajām rotaļām/projektiem u.c.

Arī tad, ja klases vai grupiņas telpa netiek organizēta aktivitāšu centros, būtiski, lai dažādi teksti, piemēram, konkrētas tēmas atslēgas vārdi, ilustrācijas, shēmas, bērnu skices un gatavie darbi, grupiņas/klases noteikumi u.c., tiek eksponēti un novērtēti.

Tematiskums

Teksti un grāmatas tiek mainītas atbilstoši mācību tēmai.

Veiksmīgi organizētā mācību vidē jābūt redzamam, kas konkrētajā brīdī ir mācību procesā aktuāls. Piemēram, ja mācību tēma ir ziedi, tad mācību vidē ir atrodamī ar ziediem saistīti teksti, fotogrāfijas, zīmējumi un kartītes, spēles, līdzekļi, bērnu radīti tematiski attēli, shēmas, teksti u.c.

Svarīgi, lai laika gaitā gan grāmatas, gan citi materiāli mainās atbilstoši mācību tematikai. Tekstu un izdevumu daudzveidība vairāk piesaistīs bērnus ligzdiņai, kurā pētīt jaunas, aizraujošas grāmatas, kartes un citus materiālus. Lasīšanas ligzdā vienmēr var būt pieejamas iemīļotās bilžu un pasaku grāmatas. Tomēr noteikti tur varētu atrasties arī ar konkrētajā brīdī apgūstamo tēmu saistīta daiļliteratūra, populārzinātniski un informatīvi teksti. Arī meistarosanas un rakstīšanas pieredze, tāpat spēles var ik pa laikam mainīties. Tādā veidā ligzdiņa bērniem šķitīs aizraujošāka, neuzkrāsies liekas mantas un tiks nodrošināta kārtība un mājīgums.

Ja grupas vai klases telpa tiek organizēta aktivitāšu centros, tad katrā no tiem var būt materiāli, kas rosina izmantot savas lasīšanas un rakstīšanas prasmes. Tie varētu būt, piemēram, papīrs, zīmuli, virsraksti, logotipi, žurnāli, grāmatas, uzlīmes, tāfele un krītiņi, bērnu rakstīti teksti, piezīmju grāmatiņas, plakāti un citi teksta materiāli. Tāpat katrā aktivitāšu centrā varētu būt ar attiecīgo tēmu saistītas grāmatas, kas mainās atbilstoši (projekta) tēmai. Piemēram, radošo aktivitāšu centra frizieru spēlē tiek izmantots žurnāls frizieriem, pavārmākslas aktivitāšu centrā atrodas pavārgrāmata, būvēšanas aktivitāšu centrā – kāda grāmata par arhitektūru, dabas aktivitāšu centrā – runājošā pildspalva ar Lotes dabas spēles kartītēm un globuss.

Visu aktivitāšu centru teksti, materiāli un rotaļas varētu būt saistīti ar kopējo (projekta) tēmu. Piemēram, kāda no grupas vai klases telpas daļām uz noteiktu laiku var pārtapt par ārsta kabinetu, kosmosa staciju, mākslas izstādi, protams, ar atbilstošiem tekstiem. Piemēram, ārsta kabinetā var atrasties anatomijas grāmatas, dažādu orgānu (trīsdimensionāli) modeļi, zāļu receptes, izdevumi par dažādām slimībām un higiēnu u.c.

Lasīšanas ligzda ir ligzdiņa lasīšanai

Lasīšanas ligzdā atrodas uzraksts, ka šī ir lasīšanas ligzda ("Lasīšanas ligzda" logotips).

Tam, ka šī jaukā vieta grupas vai klases telpā ir lasīšanas ligzda, jābūt apzīmētam ar atbilstošu uzrakstu.

/Attēls/ Ilenurmes bērnudārza lasīšanas ligzdā priecīgais logotips norāda, kas šī ir par ligzdiņu. Foto: audzinātāja Evelina Sarapū.

Igauņu valodā, tāpat kā daudzās citās valodās var runāt par vārdu maģiju – katram vārdam ir sava nozīme un stāsts. Tas, ka vārdi "lasīšana" un "ligzda" tiek apvienoti un bērnam ir iespēja šo uzrakstu ikdienā redzēt, turklāt ligzdiņā iesaistīties jaukās ar rakstpratību saistītās aktivitātēs un spēlēs, var radīt pozitīvas asociācijas uz mūžu – rakstpratība ir patīkama, aizraujoša un droša.

Lasīšanas ligzdas vienošanās/noteikumi ir labi redzami

Lasīšanas ligzdas vienošanās/noteikumi atrodas visiem labi redzamā vietā.

Lasīšanas ligzdai jābūt daļai no grupas vai klases telpas demokrātijas. Ligzdiņas noteikumi tiek izveidoti kopā ar bērniem, ik pa laikam (piemēram, jaunā mācību gada sākumā vai tad, kad grupiņai vai klasei pievienojas jauni bērni) tie tiek pārskatīti, ja nepieciešams, kaut kas tiek mainīts vai precizēts.

Noteikumi atrodas redzamā vietā. Mazāku bērnu grupiņā (silītē) tekstam ir pievienoti arī attēli. Tādā veidā darbošanās ligzdiņā ir droša un paredzama. Piemēram, bērns zina, ka, ja viņš ir izvēlējies kādu grāmatu un to šķirsta, tad pārējiem nav tiesību to viņam atņemt; ja bērns no mājām atnes grāmatu, tad tā jādod palasīt arī pārējiem bērniem; grāmatas tiek aplūkotas ar tīrām rokām un uzmanīgi; runājošo pildspalvu var lietot kopā (tad tā var skanēt pa visu telpu) vai vienatnē (tad jālieto austiņas, lai netraucētu pārējos bērnus, kuri lasa vai raksta). Katra ligzda ir citādāka, tādēļ atšķiras arī ligzdiņu noteikumi. Tomēr būtiski, ka tie ir izveidoti demokrātiskā veidā un ir visiem redzami. Lieliski, ja paši bērni piedalās šo noteikumu pierakstīšanā – iesākumā ar pedagoga palīdzību, bet vēlāk jau patstāvīgi.

Kā Igaunijas bērnudārzu fiziskā vide atbilst šīm rekomendācijām? Lāmannas (2014) pētījums atklāj, ka visās aplūkotajās grupās ir grāmatu plaukts. Grupās, kurās ir lasīšanas ligzda un grāmatu stūrītis, pedagogi izliek noteiktu grāmatu izlasi plauktā ar vāka attēlu pret bērniem. Pārējās grupās grāmatas atrodas zemākajos plauktos ar grāmatu muguriņām pret bērniem vai novietotas viena virs otras vai blakus. Lielākā daļa aptaujāto bērnudārzu pedagogu uzskatīja, ka īpaši svarīga ir mācību līdzekļu pieejamība. Pedagogi uzskatīja palīg līdzekļus, kas varētu atrasties šādā vidē: burti uz sienām, kustīga ābece uz sienas, grupas sienas tāfele, rakstpratību attīstošas spēles, lasīšanas spēles, skaņu spēles, rotaļas, kas attīsta sīko motoriku, daudz grāmatu, Montesori mācību līdzekļi, iespēja rakstīt smiltīs/mannā, ābece, darba burtnīcas, burtnīcas u.c. Viens pedagogs kā būtisku vides aspektu minēja lasīšanas ligzdu, viens – rakstīšanas aktivitāšu centru, un viens – uzrakstu izmantošanu mācību vidē. Divi pedagogi bija tik radoši, ka, pēc viņu teiktā, nav palīg līdzekļu, ar kuru palīdzību nevarētu iemācīties lasīt un rakstīt. Uz jautājumu, kā tiek noturēta bērnu interese, lielākā daļa pedagogu atbildēja, ka vienmēr atļauj bērniem nest līdzīgas grāmatas no mājām. Pedagogi, kuru grupās ir lasīšanas ligzdas un lasīšanas stūrīši, atbildēja, ka, lai uzturētu interesi par grāmatām, tās plauktā tiek mainītas atbilstoši nedēļas tēmai vai bērnu interesēm. Daļa pedagogu ar nedēļas vai mēneša tēmu saistītās grāmatas atnes no metodiskā kabineta, mājām vai bibliotēkas un izmanto tās mācību aktivitāšu laikā. Vēl atsevišķi pedagogi intereses izraisīšanai vai uzturēšanai ar bērniem ir apmeklējuši bibliotēku, novirzījuši bērnus individuāli darboties ar grāmatām vai lasīšanas ligzdā uzdevuši kādu uzdevumu, kas ievirzītu darbošanos ar grāmatu. Dažās grupās grāmatas tiek mainītas katru nedēļu, citās – katru otro nedēļu. Jaunas grāmatas tiek sagādātas atbilstoši nedēļas tēmai un bērnu interesēm. Tiek ņemts vērā, ka ir pieejamas arī grāmatas ar lieliem burtiem, ko bērni paši var lasīt. Pārsvārā grupiņās tiek izliktas stāstu un bilžu grāmatas, kā arī pasakas, reizēm arī izziņošā literatūra (bērnu enciklopēdijas u.c.), žurnāli bērniem un komiksi. Šajā ziņā daudzveidība noteikti varētu būt lielāka.

ELLCO Pre-K, starptautiski izmantotais rakstpratību atbalstošs mācību vides mērinstruments, kā lielisku raksturo tādu bērnudārzu, kas lielā mērā līdzinās "Lasīšanas ligzdas" kritērijiem. Īpaši tiek izcelts tas, ka telpā ir daudz tekstu paraugu (bērnu darbi, plakāti, grupā veidotas grāmatas), kas skaidri atspoguļo rakstīšanas īpašos mērķus.

Piemēram, ir pierakstītas un izstādītas bērnu idejas par nedēļas tēmu, bērnu stāstītie stāsti ir atrodami grāmatu aktivitāšu centrā u.c. ELLCO Pre-K mērinstrumentu ir izmantojusi Misūri štata universitātes zinātniece Denisa Kaninghama (*Denise Cunningham*) (2010), kura ir pētījusi gan klases fizisko vidi, gan mācību darba formas, lai uzzinātu, kādā mērā klases telpas vide atbalsta rakstpratības attīstību. Viņas secinājumi liecināja, ka rakstpratību atbalstošas vides kvalitāte un bērnu rakstpratības līmenis ir savstarpēji cieši saistīti. Mūsu pedagogi gan apgalvo, ka mācību vidē tekstu uzskata par būtisku vai pat ļoti būtisku. Tomēr novērojuma rezultāti atklāja, ka daudzas bērnodārzu grupiņas ir tekstuāli nabadzīgas. Pārsvārā uz sienām ir uzrakstīti burti un skaitļi, dažreiz arī nedēļas dienas, gadalaiki vai mēneši. Dažviet redzamas dežurantu tabulas un grupiņas noteikumi. Bērnu vārdi ir uzrakstīti uz priekštelpas skapīšiem un dvieļu pakaramajiem, dažās grupiņās arī uz krēsliem, gultiņām. Vienlaikus pedagogi pietiekami nenovērtē pašu bērnu radītos tekstus, pirmos rakstīšanas mēģinājumus un (radošo) rotaļu laikā radīto rakstījumu izstādīšanu (Laamann, 2014).

Rakstpratību atbalstoša garīgā vide

Lasīšanas ligzda nav tikai jauka vietiņa. Tā galvenokārt ir PATĪKAMA vieta, kur paslēpties. Būtiska ir tieši emocija, kas saistās ar lasīšanu un kas bērnu pavadīs visu mūžu.

/Attēls/ Ilenurmes bērnodārza lasīšanas ligzda ir patīkama, un bērniem patīk tur atrasties. Foto: audzinātāja Evelina Sarapū.

Lasīšanas ligzdas garīgā vide ietver pozitīvu noskaņojumu, kas stimulē ielīst ligzdiņā, kā arī vilinošu tekstu un grāmatu izvēli, kas rosina interesi.

Viena no lasīšanas ligzdas pamatidejām bija radīt ikvienam bērnam motivējošu lasīšanas vidi – patīkamu un drošu vietu, kur bērnam iemukt un PAŠAM izvēlēties, ko un kā lasīt vai šķirstīt.

/Attēls/ Reuges (*Rouge*) pamatskolas lasīšanas ligzdā ir patīkami paslēpties – tur sākas piedzīvojumi grāmatu pasaulē.

Šī izpratne balstās uz apjomīgu zinātnisku pamatu. Attiecībā uz rakstpratību dzīvē būtiskākais ir pamodināt bērnam interesi lasīt, kā arī uzturēt to pusaudža un pieaugušā vecumā.

Suzanna Mola (*Suzanne Mol*) un Adriāna Basa (*Adriana Bus*) savā 2011. gada metapētījumā ir salīdzinājušas datus par lasīšanu ļoti dažādās vecuma grupās, sākot no bērnodārza līdz augstskolai. Viņas secināja, ka brīvajai lasīšanai (lasīšana pēc pašiniciatīvas ārpus oficiālajām mācībām) ir būtiska loma ļoti dažāda vecuma lasītāju rakstpratības attīstībā. Jo vairāk tiek lasīts, jo plašāks ir vārdu krājums un izpratne par lasīto, kas savukārt nodrošina labākus rezultātus arī citās mācību jomās, tā kā informācija pārsvārā tiek nodota tieši caur rakstiskiem tekstiem. Veidojas pozitīva lasīšanas ķēde.

Jāizceļ arī pretējā tendence: bērni (tāpat kā jaunieši un pieaugušie), kuri brīvprātīgi nelasa, gadu pēc gada arvien vairāk atpaliek rakstpratības attīstībā no saviem lasošajiem līdzgaitniekiem. Tie, kuri nemīl lasīt, piedzīvo, ka viņu zema rakstpratības līmenis traucē uztvert lasīto. Tā kā lasīšana nesagādā baudu, tā drīzāk izraisa negatīvas emocijas un vēl vairāk mazina tālāku interesi un motivāciju – rodas negatīva lasīšanas ķēde. */Attēls/*

Negatīva lasīšanas pieredze

Mazāk brīvprātīgas lasīšanas

Ierobežots vārdu krājums VĀRDU KRĀJUMS

Literārās valodas gramatikas nepilnīga izpratne

Sliktāki mācību rezultāti

Vēl mazāk brīvprātīgas lasīšanas

Ierobežots vārdu krājums VĀRDU KRĀJUMS

Literārās valodas gramatikas nepilnīga izpratne

Vēl sliktāki mācību rezultāti

Vēl mazāk brīvprātīgas lasīšanas

Pētījuma rezultātu kontekstā ir ļoti svarīgi, lai pedagogs nodrošinātu bērniem iespēju lasīt tieši nesaspringtā gaisotnē, brīvi un pēc savas izvēles. Tekstu saturu un sarežģītības pakāpi bērni var izvēlēties paši. Galvenais ir motivācija un ar lasīšanu saistītās pozitīvās emocijas. Pedagoga loma ir iedrošināt vecākus arī mājās visādi atbalstīt bērnu brīvprātīgu lasīšanu. Pozitīvā lasīšanas ķēde aizsākas bērnodārzā un caur sākumklasēm turpinās visu mūžu.

Vai bērni, kuri agrā bērnībā neatklāj lasīšanas prieku, tā arī ir bezcerīgi nokavējuši vilcienu, un viņi nekad nekļūs par čakliem lasītājiem? Par laimi, tā tas nav.

Abu autoru pētījumā arī norādīts tas, ka, ja kūtrus lasītājus (*reluctant readers*) izdodas aizraut ar tekstu un brīvajā laikā viņi sāk lasīt grāmatas, tad viņu lasītprasme attīstās ar vēl lielāku lēcienu nekā tiem, kuri lasa regulāri. Tas arī nav nekāds brīnums. Pieredzējušu lasītāju rakstītā teksta uztveršanas prasmes un vārdu krājums jau ir sasniedzis tādu līmeni, no kura krasu lēcienu izdarīt ir grūti (t.s. griestu efekts). Savukārt tie, kas sākotnēji bijuši kūtri lasītāji,

var piedzīvot, cik būtiski paplašinās viņu vārdu krājums, kā arī spēja uztvert un baudīt rakstītu tekstu. Tas var radīt vēl lielāku interesi par lasīšanu un palīdzēt negatīvo lasīšanas ķēdi pārvērst pozitīvā. (Mol un Bus, 2011)

Lasīšanas ligzdas grāmatu izlase

Lasīšanas ligzdas – skolā, bērnudārzā vai mājās – garīgo un emocionālo dimensiju lielā mērā nosaka tas, ko tajā var darīt, tostarp, kādas grāmatas, citus iespieddarbus un tekstus iespējams izmantot. Mūsdienās tiek publicētas tik daudz bērnu grāmatu, ka pedagogiem ir grūti tās visas zināt, nerunājot par to izlasīšanu vai zinošas izvēles izdarīšanu. Savukārt grāmatu kvalitāte var atšķirties, un, protams, tās nav lētas. Ar tādu pašu problēmu sastopas bērnu vecāki – mājas grāmatu plaukts un maciņš nav bezgalīgs, un mājās tiešām gribas iegādāties tikai labas un attīstošas grāmatas.

Cik un kādas grāmatas lasīšanas ligzdā sarūpēt, lielā mērā ir atkarīgs no fiziskajiem apstākļiem. Cik daudz vietas ir plauktos un uz citām grāmatām paredzētajām virsmām, cik augstu tās atrodas, kā grāmatas un citus iespieddarbus tur var izvietot? Speciālisti uzsver, ka grāmatām jābūt pietiekamā daudzumā (piemēram, vismaz 5 grāmatām uz bērnu), grāmatām jābūt izvietotām ar vāku pret lietotāju un tās ik pa laikam jāmaina. Pat ja plauktā ir maz vietas, ik pa laikam noteiktus darbus, lai tos izceltu, var izvietot ar vāku pret lasītāju.

Kur dabūt grāmatas?

Viens drošs veids ir tāds, ka skolotāja no mājām atnes tās grāmatas, ar kurām viņa ir izaudzinājusi savus bērnus. Tomēr ne visiem ir šāda iespēja vai vēlme. Tādā gadījumā ieteicams sazināties ar vietējo publisko vai skolas bibliotēku. Daudzu bērnudārzu un skolu pedagogi ik pēc pāris nedēļām ar savu grupu vai klasi apmeklē bibliotēku un patapina katram bērnam kādu grāmatu. Nākamajā apmeklējuma reizē šīs grāmatas tiek atdotas un paņemtas jaunas. Tā bērni jau agrā vecumā iemācās, kā bibliotēkā jāuzvedas, patstāvīgi izvēlēties grāmatas un pārrunāt ar draugiem, kāpēc un ko ņemt. Ļoti būtiski arī gūt pieredzi, ka mēs kā lasītāji esam atšķirīgi, kā arī mūsu prasmes un intereses ir dažādas.

Grāmatas, laikrakstus un citus iespieddarbus kopīgai lietošanai var nest arī no mājām. Tādā gadījumā arī paši vecāki var nākt uz grupiņu vai klasi un pastāstīt par savu mīļāko grāmatu. Šāda vecāku priekšzīme ir ārkārtīgi vērtīga. Vienojoties ar vecākiem, arī paši bērni uz grupu vai klasi var atnest savas mīļākās grāmatas. Tā ir vērtīga iespēja vienam no otra mācīties.

Kā izvēlēties lasāmvielu?

Izvēloties lasāmvielu, parasti rūpīgi tiek ņemta vērā atbilstība vecumam. Jāizmanto teksti un attēli, kam bērns spēj izsekot, kā arī tēmas, kas konkrētajā brīdī ir aktuālas. Tomēr būtu vērts padomāt par to, ka tieši grāmatu izvēle brīvājam nodarbēm dod stimulu virzīties uz priekšu attīstībā. Bērniem patīk attīstīties, piedzīvot jaunas lietas, sajusties lielākiem. Tieši brīvās lasīšanas aktivitātēm jābūt tādām, kurās var izmēģināt, ko es jau māku. Aizraujoši izpētīt, ko aiz sevis slēpj līdz šim neredzētas grāmatas vāks.

Katrā grupā un klasē ir savi drošie lasītāji – bērni, kuri sākuši lasīt vairāk un ātrāk, gluži kā apsteidzot savu vecumu. Viņu priekšzīme var lielā mērā ietekmēt pārējos bērnus, ja drošie lasītāji tiek saprātīgi iesaistīti. Lasīšanas ligzdā jāietver kaut kas arī bērnam, kuram ir nedaudz plašāka iztēle vai interesē asāks sižets nekā grupiņas vai klases bērniem kopumā. Piemēram, bērnudārzā 6–7 gadus veciem bērniem (arī meitenēm!) raksturīgs izteikts apnikums pret liriskām pasakām (“Pelnrušķīte”, “Ērkšķrozīte”), turpretim viņus var pilnīgi apburt stāsti, kuros jau ir nedaudz šausmu un asāku joku, piemēram, pasakas par velnu, spokiem u.c.

Tomēr nav jāsteidzas ar vienkāršākas literatūras aizvākšanu. Vienmēr ir bērni, kuru lasītprasme atrodas tādā līmenī, kādā citiem tā bija pirms diviem trim gadiem. Kāda grāmata ar aizraujošu saturu, bet maz teksta var tikt izlikta arī trešās un ceturtās klases lasīšanas ligzdā. Katram bērnam vajadzētu atrast grāmatu, kas it kā draudzīgi uzsit pa plecu: “Proti mani izlasīt un visu saproti tā, kā tam jābūt!”

Igaunijas lasīšanas didaktiķi ir vienisprātis par to, ka bērni attīstās ļoti atšķirīgos tempos, turklāt šie attīstības posmi nav krasi nošķirami viens no otra. Reizēm bērns raiti un nemanāmi no viena prasmju līmeņa pāriet citā. Tādēļ ir ļoti svarīgi ļaut bērnam pēc iespējas vairāk pašam izvēlēties grāmatu, ko paņemt.

Runājot par grāmatām, mazuļiem ir nozīmīga to forma un vizuālā daudzveidība. Biezas kartona lapas ļauj tās parocīgi pāršķirt, bet nelielais formāts – ērti paņemt klēpī un turēt rokās. Lai gan ir daudz grāmatu ar lieliskām detaļām, pūkainām lupatiņām un dažādiem caurumiem, magnētiskām daļiņām un tamlīdzīgiem papildinājumiem, ir vērts atcerēties, ka tās pašas par sevi vēl nepadara grāmatu par interesantu. Arī šo grāmatu bagātinošā daļa veidojas tad, kad pieaugušais vai lielāks bērns, ar kuru kopā tiek pētīta grāmata, formulē savu pieredzi un pārrunā redzēto-sataustīto.

Silītes grupā varētu būt grāmatas, kas atbalsta bērna valodas un vispārēju garīgo spēju attīstību. Vienkāršākajā variantā katrā lapaspusē ir viens lakonisks attēls ar labi atpazīstamu objektu, piemēram, lācis, bumba vai spainis. Nākamais solis ir grāmatas ar detalizētākiem tematiskiem attēliem, piemēram, bērnistaba, kur vienā pusē ir atsevišķi objekti (bumba, spainis un lācis), kas jāatrod kopējā attēlā. Šādas grāmatas attīsta redzes uztveri un koncentrēšanās spējas – skatītāja acīm jāvirzās uz augšu-uz leju, pa labi-pa kreisi, lai savstarpēji salīdzinātu detaļas. Svarīgi, lai priekšmeti un radījumi ir uzzīmēti tā, ka tos var atpazīt. Katrā krāsainajā bilžu grāmatā tas tā nav.

Vērtīgas ir tās mazuļu grāmatas, kurās jāpamana un jānosauc krāsas, jāsalīdzina daudzumi un formas, kā arī jāskaista, tādā veidā apgūstot dažādas mācību tēmas. Labas ir bilžu grāmatas par zināmām pasakām, kuru attēlu secība ļauj paturēt prātā stāsta notikumus un palīdz tos dramatizēt. Tādā gadījumā nav tik būtiski lasīt tekstu vārds pa vārdam, bet drīzāk kopā ar bērnu atcerēties darbību norisi.

Bērnudārzā apgūstamajām tēmām ir atbilstošas sērijas ar vienu un to pašu varoni, piemēram, zēnu, meiteni vai zvēriņu. Tādas ir, piemēram, Alīnas Depetiņi (*Aline de Pétigny*) sērijas par Lauru un zaķēnu Kasparu, kā arī Sandrīnes Rougenas (*Sandrine Rogeon*) sērija par puisēnu Kasparu. Šajās grāmatās tiek aprakstītas ikdienišķas situācijas: bailes no spoka, iešana uz podiņa, našķošanās, pazudušas mantas meklēšana, došanās uz pludmalī un mežu, dārza darbi u.c. Grāmatu sērija par Lācēnu Viktoru ir piedzīvojumiem bagātāka nekā iepriekš minētās grāmatas un palīdz paplašināt redzesloku, tā kā Viktora piedzīvojumi drosmīgāk ievieš jauno lasītāju dažādās vidēs, ceļojumos un pārgājienos.

Šobrīd ir trūcīgs piedāvājums tam igauņu autoru grāmatām, kurās ir vienkārši attēli un teksts. Izdevniecības “Pāike ja Pilv” grāmatu sērijas “Loen ise” (“Lasu pats”) līmenis ir mainīgs, kā arī tajās nav pastāvīgu varoņu, kas rosinātu interesi lasīt katru nākamo grāmatu. Jauki ir atsevišķi darbi: Aino Pervikas (*Aino Pervik*) “Roosaliisa prillid” (“Rozalīzes brillēs”) un Kristas Kumbergas (*Krista Kumberg*) “Linda Nööp” (“Lindas poga”). Pirmsskolas vecuma un 1.–2. klases vecuma bērnu pasaules uztveri labi ir notvērusi Aino Pervika savā sērijā “Paula elu” (“Paulas dzīve”), kur katrā grāmatā ir jauki varoņi.

Īpašu vietu ieņem arī grāmatas par dabu. Lasīšanas ligzdā varētu iekļaut pašmāju leļļu animācijas varones Mirjamas dabas grāmatu sēriju – “Miriam ja kalad” (“Mirjama un zivis”), “Miriam ja lilled” (“Mirjama un puķes”), “Miriam ja puud” (“Mirjama un koki”) u.c. (režisors Maitis Lāss (*Mait Laas*), tekstu autors Tēts Kamariks (*Teet Kamarik*)) –, audiosēriju “Minu esimesed avastused looduses” (“Mani pirmie atklājumi dabā”), ko papildina CD un melnbaltas darba lapas, kā arī izdevniecības “Sinisukk” sēriju “Pildiraamat” (“Bilžu grāmata”) par maziem dzīvniekiem, princesēm, okeānu, transportu u.c. Šādu grāmatu izmantošana māca bērniem lietot populārzinātnisko grāmatu elementus (saturs, skaidrojumi, indeksi u.c.).

Uzmanību vērtas ir arī tādas bilžu grāmatas, kurās gandrīz nemaz nav teksta. Piemēram, izdevniecības “Draakon & Kuu” izdotā Germano Zullo un Albertine grāmata “Väike Lind” (“Mazais putniņš”), kurā stāsts tiek atklāts, izmantojot spilgtus un krāsainus attēlus. Ļoti labas bilžu grāmatas var būt ar diezgan lakonisku krāsu izvēli, piemēram, Iana Falconera (*Ian Falconer*) grāmata “Olivia” (“Olīviņa”), kurā galvenokārt tiek izmantota melnā un sarkanā krāsa. Pastāv pat tāds grāmatu veids kā klušās grāmatas (*silent books*), kas ir bez vārdiem – attēls vien veido stāstu: notikumi, raksturi, attiecības, detaļas. Šādas grāmatas kļūst īpaši nozīmīgas daudz kultūru izglītībā. Tajās nav valodas barjeru, visi var vienlīdzīgi saprast grāmatas saturu.

Pēdējo gadu laikā attēla loma ir palielinājusies arī lasāmgrāmatās. Skolu stāsti, piedzīvojumu stāsti, pasakas – tajos visos var atrast lappuses ar ilustrācijām. Bieži vien tie ir melnbalti zīmējumi, kam ir dažādas funkcijas. Ir zīmējumi un dizaina paņēmieni, kas grāmatu tekstus pietuvina tekstiem, ko rada paši bērni. Piemēram, stāsti, kas ir it kā pierakstīti rokrakstā uz līniju burtnīcas lapām, ar sīkiem zīmējumiem tekstā, piemēram, Lizas Pīčones (*Liz Pichon*) “Toma Geitsa lieliskā pasaule”.

Ilustrācijas var izteikt satura elementus, piemēram, stundu sarakstu vai nedēļas plānu (Kriss Ridels (*Chriss Riddell*) “Otolīne un dzeltenā kaķe”), piedzīvojumu stāsta saspringtās epizodes, pakaļdzīšanos un maldīšanos (Braiens Selzniks (*Brian Selznick*) “Hugo Kabrē izgudrojums”). Lai nodotu tālāk šādu grāmatu notikumus, ir nepieciešamas pavisam citas prasmes, nevis tikai tradicionāla stāsta pārstāstīšana.

Laikā, kad no katra pazīstamāka sižeta tiek veidoti vairāki desmiti dažādu versiju, modifikāciju un interpretāciju, lasīšanas ligzdas grāmatu izvēle varētu paust arī pedagoga attieksmi pret pasaules un Igaunijas literatūras klasiku. Hansa Kristiana Andersena bērniem domātās pasakas, brāļu Grimmu pasakas, kā arī Astrīdas Lindgrēnas grāmatas izveidos saikni starp bērnu, vecāku un vecvecāku laiku lasāmvielu. Igauniju bērnu literatūras klasikā laba valoda ir Eno Rauda (*Eno Raud*) un Ellenas Nītas (*Ellen Niit*) darbos.

Labas vadlīnijas, kas palīdz orientēties literatūras telpā, atrodamas Igaunijas Bērnu literatūras centra mājaslapā (www.elk.ee), Bērnu aizsardzības biedrības sagatavotajā “Labas grāmatas” sarakstā (www.lastekaitseliit.ee), kā arī Igaunijas Lasīšanas asociācijas mājaslapā (www.lugemisyhin.ee). Noteikti var palīdzēt arī tuvākās skolas vai publiskās bibliotēkas darbinieki.

Laba kompānija un priekšzīme

Autonomas motivācijas pamatā ir kompetence, autonomija un piesaiste (Ryan un Deci, 2008). Ligzdiņā autonomiju nodrošina tas, ka bērns pats var izvēlēties, ko un kā tur darīt. Šīs izvēles rada kompetences sajūtu – bērns var pētīt un veidot tieši tādus tekstus, kas viņu interesē un piedāvā izaicinājumu. Savukārt piesaisti nodrošina ligzdiņas labā kompānija.

Kopā darbošanās prieks un priekšzīme. Uz ligzdiņu var uzaicināt vecākus, rakstniekus un dažādu aizraujošu profesiju pārstāvjus. Piemēram, bērniem savu mīļāko grāmatu var lasīt priekšā futbolists, aktieris vai pavārs. Tā dažreiz interese par lasīšanu aizsākas ar vienu konkrētu notikumu, nozīmīga cilvēka priekšzīmi. Daudziem bērniem tieši bērnudārza vai klases audzinātāja ir tas cilvēks, kura viedoklis ir nozīmīgs un kam bērns vēlas līdzināties. Cita bērna virzītājspēks var izrādīties kāds ligzdiņas viesis, piemēram, drauga tētis, kurš skolas/bērnudārza lasīšanas ligzdā nolasa priekšā fragmentu no savas bērnības mīļākās grāmatas. Tas var būt arī slavens sportists, kurš stāsta, kā pusaudža gados grāmatas par indiāņiem palīdzējušas viņam kā profesionālam sportistam mācīties no zaudējumiem un uzkrāt garīgu spēku lielām uzvarām.

Laba kompānija un droši lasīšanas biedri. Bieži lasīšanas ligzdu apdzīvo arī lasītkārs talismans, kuru ir izveidojusi skolotāja, vecāki vai paši bērni.

Lasīšanas ligzdā var paslēpties vienatnē – grāmatas pašas par sevi jau ir laba kompānija! Tomēr tur ir arī daudz cita aizraujoša, ko darīt, piemēram, nelielā līdzgaitnieku grupiņā – kopā pētīt vai meistarot grāmatas, spēlēt spēles. Sevišķi bērnudārzā vai sākumskolas klasēs dažiem bērniem ir ļoti svarīgi, lai ligzdiņai ir savs pastāvīgais iedzīvotājs, piemēram, kādas mammas uztamborēts dzīvnieciņš vai pasakas varonis, vai pat vairāki. Ar šo varoni var vienmēr kopā lasīt, parunāt vai, ja nepieciešams, izsūdzēt savas bēdas.

Par to, vai lasīšanas ligzdas gaisotne ir izdevusies, liecina fakts, vai bērni to pieņem. Noteiktos mācību aktivitāšu brīžos un brīvajos mirkļos bērniem ir regulāra iespēja ligzdiņā darboties un lietot grāmatas, bērni izbauda šo iespēju.

Drošība un norunas

Ligzdiņas pieņemšanu veicina iesaistoša mācību kultūra. Bērni un vecāki jūt, ka ligzdiņa ir viņu, viņi ir iesaistīti tās izveidē, iekārtošanā un aktivitāšu plānošanā. Kopā ar bērniem tiek izveidoti vai pārskatīti lasīšanas ligzdas noteikumi/norunas, un tām ir pozitīvs formulējums.

Lasīšanas ligzdas noteikumi netiek “doti no augšas”, ideālā variantā tās ir vienošanās starp visām iesaistītajām pusēm, kas regulāri tiek pārskatītas. Tieši tādas norunas arī bērniem šķiet būtiskas un tuvas, par kurām pašiem rūpēties, lai visi grupas/klases biedri, kā arī to viesi tās zinātu un pildītu.

Lasīšanas ligzdas norunās nevajadzētu uzsvērt to, ko ligzdiņā NEDRĪKST darīt. Piemēram, ja bērni piedāvā noteikumu, ka “ligzdiņā nedrīkst klaigāt un bļautīties”, tad pedagogam būtu jājautā: “Kā tad ligzdiņā būtu jārunā?” Līdz ar to noruna tiek pierakstīta šādi: “Ligzdiņā runājam klusiņām un draudzīgi.”

Panākumu pamanīšana un novērtēšana

Lasīšanas ligzdas gaisotnes būtiska sastāvdaļa ir katra bērna mazo, pat vissīkāko panākumu novērtēšana.

Bērnudārza, skolas vai māju ligzdiņas gaisotnes būtiska daļa ir bērnu attīstošās rakstpratības pamanīšana un atzišana. Kā tieši to darīt, kā pamanīt un piefiksēt bērna veidojošos rakstpratību, plašāk aprakstīts nākamajā nodaļā par pedagoga lomu.

Gan pedagogiem, gan arī vecākiem jāapzinās, ka lasīšanas ligzda ir radīta tieši tam, lai katra bērna rakstpratība varētu attīstīties atbilstoši vecumam un interesēm, kā arī pozitīvā gaisotnē. Ja ligzdiņā bērns izvēlas grāmatu, kas šķiet viņam par sarežģītu vai gluži pretēji – par vienkāršu, tad pedagogam vai vecākam nevajadzētu šo izvēli kritizēt.

Pat ļoti mazs bērns var pārsteigt. Piemēram, pētot enciklopēdiju, norādīt uz ilustrācijām un ļoti lietišķi paskaidrot, kas tie ir par dzīvnieku vai mašīnu attēliem. Vai interpretēt ilustrācijas pa savam, piemēram, pirāts, kurš priecājas pie zelta lādes, mazajam bilžu vērotājam var būt zemnieks, kurš priecājas par labo kartupeļu ražu. Pieaugušā pienākums nav “labot” bērna kļūdas, bet kopā pētīt un brīnīties.

Pedagoga lomas

PEDAGOGS, ĒRGLIS UN LAKSTĪGALA

Trauku var vienkārši piepildīt,
Vienkārši uzpildīt. Tas arī viss.
Lāpu var vienkārši iedegt.
Vienkārši aizdegt. Tas arī viss.

Trauks var piepildīties pats,
Līdz viss plūst pāri malām.
Lāpa var aizdegties pati,
Līdz viss pārvēršas par pelniem.

Tu, skolotāj, pildi,
Dali ar lielu kausu.
Tu, skolotāj, aizdedz
To, kurš ir ar un bez dakts.

Reiz augstumos redzi ērgli
Kā ugunsputnu traucamies
Reiz vasaras nakts lakstīgala
Vītero kalnos.

Gan reiz arī tavs devums
Uzziedēs mazajā.
Bet ar viņu
Kļūsi par daļu no saules.

Ots Herodess (*Ott Herodes*)

Ideālajā variantā visai skolas vai bērnudārza mācību videi būtu jābūt rakstpratību veicinošai. Vadībai jāzina šādas vides raksturīgākās pazīmes un jāspēr apzināti soļi, lai katras grupas vai klases telpa pēc iespējas labāk atbilstu šīm prasībām. Visa izglītības iestādes mācību vide un mācību programma var atbalstīt rakstpratības attīstību, tomēr tie nav paši noteicošākie faktori.

Ir iespējams, ka progresīvā skolā, kā arī atbilstoši bērniem iekārtotā klasē, kurā ir jauka lasīšanas ligzda, pedagogs tomēr izmanto metodes, kas neveicina visu bērnu rakstpratības attīstību. Piemēram, pedagogs pieprasa, lai visi lasītu klases priekšā, un nosoda tos, kam tas izdodas sliktāk, lasīšanas ligzdu ļauj izmantot tikai čaklākajiem bērniem, kuri ātrāk par citiem izpilda uzdevumus mācību grāmatā vai darba burtnīcā. Pastāv arī pretēja prakse – skolā vai bērnudārzā, kura vadība nezina vai augstu nevērtē rakstpratības attīstību atbalstošas vides izveidi, ir pedagogi, kuri par spīti visam savas klases vai grupas telpā ir iekārtojuši jauku, ar rakstīto vārdu bagātu lasīšanas ligzdu, kurā tiek atbalstīta bērnu iniciatīva.

To, kā attīstās bērna rakstpratība un kāda ir attieksme pret rakstīto vārdu, vispirms ietekmē vecāki, un pēc viņiem savu ieguldījumu dod pedagogs. Katras klases vai bērnudārza pedagoga izpratne un vērtības, zināšanas un to lietošana, gādība un pedagoģiskā meistarība ietekmē to, kā viņa skolēni attieksies pret lasīšanu un rakstīšanu.

Tipiskā klasē lielāko daļu laika runā pedagogs, bet bērni klausās. Tomēr šādā veidā pedagogam nav pietiekamas informācijas par to, cik daudz bērni paši lietas saprot un prot izteikties. Pedagogs, kurš pārmērīgi uzspiež savu gribu, nepalīdz atklāties bērnu iekšējai motivācijai mācīties un nerēķinās ar viņu interesēm un vajadzībām. Šāds

pedagogs īpaši sarežģītu situāciju rada bērniem, kam ir lēnāks attīstības temps, kā arī apdāvinātākajiem skolēniem. Bērni ar lēnāku attīstības tempu var zaudēt ticību sev, jo viņu rakstpratība attīstās lēnāk nekā vienaudžiem. Pedagogs var viņiem nepamatoti pārņemt nepietiekamu piepūli. Arī apdāvinātākie skolēni cieš. Viņi vēlas ar rakstpratību saistīto paši pārbaudīt, atklāt un izgudrot. Ja šādi mēģinājumi netiek atzīti, tad bērniem var zaudēt interese lasīt un rakstīt, un vēlāk viņi nespēj sasniegt līmeni, ko ļautu viņu spējas.

Starptautiskās skolēnu novērtēšanas programmas (PISA) rezultāti liecina, ka Igaunijas izglītības sistēma ļoti labi tiek galā ar vidējiem un vājākiem skolēniem, savukārt tieši apdāvinātāko skolēnu attīstības atbalstīšanā Igaunijai ir vislielākās izaugsmes iespējas. Mūsdienu izpratne par mācīšanu pieprasa izmantot tādus paņēmienus, ka audzēknis pats pēta, mēģina un atklāj, bet pedagogs atkarībā no situācijas reaģē, analizē un pieņem lēmumus. Apzināti novērojot audzēkņus un aktīvi klausoties, piemēram, sarunas par izlasītajām grāmatām, pedagogs var zinošāk sekot līdzi un atbalstīt visu bērnu rakstpratības attīstību.

Pedagogs mācību procesā var būt vadītājs, virzītājs, informācijas sniedzējs, novērotājs, vērtētājs un atgriezeniskās saites devējs. Pedagogs rada vidi, līdzekļus, motivē, modelē (kā jālasa, kā jāraksta burti u.c.), rada situācijas, kurās var notikt mācīšanās. Pedagogs ir intereses izraisītājs, atnesot uz klasi vai grupu jaunas grāmatas un parādot tās bērniem, iedvesmojot bērnus patstāvīgi pētīt un lasīt. Pedagogs atzīst un novērtē bērnu rakstpratības attīstību – sniedz mutisku pozitīvu atgriezenisko saiti tiem, kuri patstāvīgi darbojas ar grāmatām, kā arī uzslavē pat par mazākajiem panākumiem. Būtiski pamanīt un analizēt bērna progresu, viņa sasniegumus vai atpalikšanu valodas, runas un rakstītprasmes attīstībā. Agrīna pamanīšana un, ja nepieciešams, atbilstoša iejaukšanās var palīdzēt mazināt vēlākas lasīšanas un mācīšanās grūtības skolā.

Pedagogs plāno, izvēlas atbilstošas mācību metodes, integrē mācīšanos bērnu ikdienas aktivitātēs. Lai to izdarītu, pedagogam jāzina, kādām mācību aktivitātēm tiek dota priekšroka (kas noteikts valsts mācību programmā, kādas ir izglītības iestādes vadības gaidas un izpratne, ko sagaida vecāki un bērni), kā sadalīt darba slodzi ar kolēģiem, kā arī kādi sagatavošanās darbi jāveic. Pedagoģa aktivitātes var rakstpratības attīstību atbalstošas vides ietekmi gan stiprināt, gan mazināt. Strikti vadītas un virzītas aktivitātes, izvēles brīvības un pašiniciatīvas trūkums, kā arī ļoti precīza darbību noteikšana neatstāj vietu radošumam, izvēlē un lasīšanas priekam.

Pedagogam lasīšanas ligzdā jāpilda daudzi nozīmīgi uzdevumi:

- jāveido garīgā un fiziskā mācību vide;
- jāatbalsta bērnu iniciatīva, motivācija mācīties, interese lasīt un rakstīt;
- jāapzinās un jāizceļ situācijas, kurās nepieciešama rakstpratība;
- jārāda priekšzīme;
- jāatbalsta bērnu valodas prasmju attīstība;
- jāatbalsta bērnu metavalodas prasmes (valodas apzināšanās);
- jāplāno integrētas un rotaļīgas mācības;
- jāplāno un jāgatavo atgriezeniskā saite par bērnu rakstpratības attīstību;
- jāsadarbības ar kolēģiem un vecākiem, lai atbalstītu bērnu rakstpratības attīstību.

Mācību vides veidošana

Pedagoģa pienākums ir izveidot lasīšanas ligzdas garīgo un fizisko vidi (un visu rakstpratību atbalstošo mācību vidi). Lasīšanas ligzdas fiziskās un garīgās vides pazīmes ir plašāk aprakstītas iepriekšējās nodaļās.

/Attēli/ Tartu bērnudārzā "Poku" arī ārā ir lasīšanas mājiņa, kurā bērni var atrast sev interesējošās grāmatas. Tas tiek darīts labprāt – ārā lasīt ir daudz aizraujošāk! Foto: mācību daļas vadītāja Evelina Laugusa (Evelin Laugus).

Šīs vides tiek izveidotas, sadarbojoties pedagoģiem, bērnudārza asistentiem un pedagoģu palīgiem, vecākiem un, protams, arī pašiem skolēniem. Tomēr pedagogam ir vadošā loma vides izveidē.

ELLCO Pre-K starptautiski izmantotais rakstpratību atbalstošas mācību vides mērinstruments pedagoģa un grupas personāla lomu kā lielisku raksturo, ja:

- materiāli un aktivitātes ir saistītas ar saturīgām un bērnu interesi rosinošām tēmām, kas atbalsta integrētu mācīšanos. Iespēju robežās bērniem tiek piedāvātas rotaļas, idejas un uzdevumi, kuros jāizmanto runāšanas un rakstīšanas prasmes apgūstamās mācību tēmas ietvaros;
- pedagoģi augstu vērtē bērnu intereses un viedokļus; iesaistot bērnus, mācību process tiek padarīts daudzpusīgāks un efektīvāks. Vērtējot un sniedzot atgriezenisko saiti, būtiska ir saruna un diskusija (piemēram, par izstādītajiem bērnu darbiem) un citas aktīvās mācību metodes, kas atklāj, ko bērni noteiktā laika posmā ir iemācījušies par konkrēto tēmu;
- starp pieaugušajiem, kuri grupas telpā pilda dažādas lomas, pastāv sadarbība kopīga mērķa īstenošanā un elastība lomu sadalījumā, lai, ņemot vērā bērnu vajadzības, virzītu viņus aktuālās mācību aktivitātēs;
- pieaugušie (pedagoģi, pedagoģu palīgi, brīvprātīgie, vecāki, praktikanti u.c.) darbojas kopā, izrādot savstarpēju cieņu; viņi labvēlīgi attiecas pret bērniem un viņu mācību aktivitātēm grupas telpā;

- pieaugušie darbojas saskaņoti, ar pozitīvu fokusu uz bērniem, viņu (mācību) aktivitātēm un attīstību;
- bērni zina klases/grupas noteikumus un dienas plānu. To apliecina tas, ka bērni raiti, ar minimāliem konfliktiem pāriet no vienas aktivitātes uz nākamo un viņi bieži ir redzami veicam mērķtiecīgas darbības. Pedagoģi vada minimāli;
- vairākos veidos un caur pozitīvām stratēģijām (kopīgo noteikumu pārrunāšana un izskaidrošana, labas uzvedības atzīšana) ir izvirzītas skaidras ekspektācijas par bērnu uzvedību;
- pedagogs iejaucas konfliktā pārdomāti un bez draudiem, virzot bērnus uz mierīgu, patstāvīgu (kopā ar biedru vai vienatnē) konflikta atrisināšanu;
- daudzveidīga dienas programma un aktivitātes nelielās grupās ļauj bērniem izrādīt iniciatīvu un sniedz iespēju nodarboties ar to, kas viņus interesē, uzdot jautājumus un domāt. Piemēram, dienas programmā ir paredzēts pietiekams laiks patstāvīgām aktivitātēm un izpētei;
- pedagogs organizē un piedāvā interesantas pieredzes, kas aktīvi rosina bērnu patstāvību un saturīgu iesaisti mācību procesā. (apkopots, balstoties uz Smith, Brady & Anastopoulos 2008)

Bērna iniciatīvas, motivācijas mācīties un intereses lasīt atbalstīšana

Pedagoģa uzdevums lasīšanas ligzdā ir atbalstīt ikkatra bērna iniciatīvu, motivāciju mācīties, kā arī interesi lasīt un rakstīt. Svarīgākais, lai pedagogs izjūt patiesu interesi par katra bērna domām, idejām un attīstību.

Šī interese ir attiecību veidošanas pamatā. Ja bērns jūt, ka patiesībā pedagoģu neinteresē tas, ko bērns domā, vēlas un jūt, tad arī bērnam ir grūti interesēties par pedagoģa piedāvātajām, tostarp rakstpratības attīstību atbalstošajām, aktivitātēm. Pedagoģam jābūt aktīvam klausītājam. Papildus uzklaušanai pedagoģam jāpauž tas, ka viņš ir bērnu sapratis un viņu atbalsta. Ātra un neprecīza reakcija uz bērna stāstīto norāda uz to, ka bērns netiek uztverts nopietni. Uzklaušot bērna stāstīto, svarīgi to paust gan ar balss toni, gan ar ķermeņa valodu: acu kontakts, māšana ar galvu.

Patiesu interesi var izrādīt, aktīvi klausoties, piefiksējot būtiskākās idejas (pedagoģiskā dokumentēšana) un tās izmantojot mācību darbā. Piemēram, ja kāds no bērniem izrāda interesi par kādu tēmu (indiāņi, hokejs, poniji un vienradži) un pēc kāda laika pedagogs uz klasi atnes grāmatu par attiecīgo tēmu, tad kā iemesls jānorāda, ka konkrēts bērns (piemēram, Marija vai Juris) to pieminēja sarunā.

/Attēls/ Pedagogs var palīdzēt bērniem sajusties īpašiem saistībā ar grāmatām. Tartu bērnudārza "Terake" grupiņas "Rõõmutterake" audzēkņi pēc kārtas stāsta grupiņas biedriem par sevis izvēlēto grāmatu. Foto: audzinātāja Jāna Kogere.

Agrāk, izvērtējot mācību vides kvalitāti, uzmanība tika pievērta galvenokārt fiziskajai videi: materiālu pieejamībai un daudzumam, telpas izmēram un drošībai. Fiziskā vide patiešām ir ļoti būtiska, taču tās ietekmi var daudzkārtot, ja pedagogs mācību procesā vadās pēc principiem, kas jau no silītes augsti vērtē bērna patstāvību, pašiniciatīvu, interesi par teksta rakstīšanu un lasīšanu. Ja šī iniciatīva, prasme un drosme ierosināt darbības, plānot un novērtēt izveidojas bērnudārzā, šie paši principi noteikti jāievēro arī skolā. Tur mācību videi jārosina izvēles, jāatbalsta bērnu iniciatīvas un radošums, jārēķinās ar dažādām interesēm un atšķirīgiem attīstības tempiem.

Ļoti jauki, ja klases vai grupiņas telpa ir sadalīta aktivitāšu centros un tajā ir arī lasīšanas ligzda. Taču būtiski ir arī tas, vai un cik daudz bērni var ietekmēt:

- kurā aktivitāšu centrā darboties;
- ar ko kopā tur darboties;
- ko konkrēti darīt aktivitāšu centrā vai lasīšanas ligzdā;
- kad atrasties aktivitāšu centrā vai ligzdā;
- kādas grāmatas vai citi mācību līdzekļi atrodas aktivitāšu centrā vai ligzdā.

Bērnudārzā izvēļu izdarīšana tiek veicināta vairāk. Dažās grupiņās bērni patiešām var paši izvēlēties, ko zīmēt, veidot, kādu spēli spēlēt aktivitāšu centrā vai kādu tekstu lasīt. Savukārt skolā daudzi pedagoģi uzskata, ka to ierobežo stingrā mācību programma. Vienlaikus mūsu mācību programmā sagaidāmie mācību rezultāti ir aprakstīti atbilstoši izglītības līmeņiem. Lai tos sasniegtu, skolai, klasei un arī pašam skolēnam ir ļauta liela brīvība.

Piemēram, spēkā esošā valsts mācību programma pieļauj, ka skolā notiek vispārējās mācības, klases telpa tiek organizēta aktivitāšu centros un notiek mācību projektu īstenošana. Valsts mācību programmas koncepcijā tiek rekomendēti rēķināties ar bērnu attīstības līmeni un interesēm, iesaistīt bērnus plānošanas un vērtēšanas procesā. Tieši tādā veidā var atbalstīt mācību programmas vispārīgajā daļā aprakstīto būtisko kompetenču – mācīšanās, pašnoteikšanās, uzņēmības – attīstību. Ja skolas vai bērnudārza vadība pieņem apzinātu lēmumu plānot mācības veidā, kas pēc iespējas labāk atbalsta bērnu rakstpratības attīstību, tad pedagoģiem ir vieglāk tam pievienoties un radoši darboties noteiktajās robežās.

/Attēls/ Bērniem jābūt iespējai pašiem izvēlēties sev piemērotu aktivitāti. Foto: Kaja Kivisika.

Labai mācību videi bērni jāaktivizē, jānudina izrādīt pašiniciatīvu, jāsniedz iespējas pētīt un pieredzēt, kā arī jāiedvesmo bērni uz radošiem problēmu risinājumiem. Fiziskajai videi jābūt daudzpusīgai, piedzīvojumiem bagātai, mājīgai un patīkamai.

Atbilstoši bērnu interesēm pedagogam jāpiedāvā bērniem vecumam atbilstošas un interesantas rakstpratības pieredzes.

Būtiski apzināties, ka lielākoties interese nerodas pirms pieredzes, drīzāk pretēji – bērnus interesē tās tēmas un parādības, ar kurām viņiem saistās jau zināma pieredze. Tādēļ pedagoga loma ir paplašināt bērnu pieredzes apvāršņus. Piemēram, ja grupiņā vai klasē nevienu bērnu neinteresē teātris vai arheoloģija, tas nenozīmē, ka viņus šīs tēmas nevarētu aizraut. Iespējams, ka viņiem nav pirmās pieredzes. Ja grupiņa/klase kopā apmeklē teātri, no tā var attīstīties interese gan par iestudējumiem, teātri izmantotajiem tekstiem (programmiņas, reklāmas materiāli, biļetes), gan grāmatām par teātri. Bērni paši sāk iestudēt ludziņas, zīmēt programmiņas, reklāmas materiālus, biļetes u.c.

Situāciju, kurās nepieciešama rakstpratība, apzināšanās un izcelšana

Pedagoga uzdevums ir ikdienā pamanīt un izmantot situācijas, kurās ir nepieciešama rakstpratība. Piemēram, ja bērniem rodas jautājumi, kopā ar viņiem jāmeklē uz tiem atbildes uzziņu literatūrā, internetā, rokasgrāmatās, kā arī ik pa laikam jāvirza bērni pašiem meklēt attiecīgo informāciju. Tāpat kopā ar bērniem jāpēta un jābauda dažādi daiļliteratūras teksti, vienlaikus iedrošinot bērnus pašus brīvā laikā darboties ar dažādiem tekstiem – sākumā pētīt un ar laiku arvien vairāk lasīt. Ja bērns uz papīra pieraksta nejaušas, burtiem līdzīgas zīmes, tad tieši pedagogam tās jāpamana, jāatpazīst un jāuzslavē.

Bieži lasīšanas un rakstīšanas prasme tiek izprasta tehniski – lasīšana ir prasme izlasīt rakstītu tekstu, bet rakstīšana ir prasme pierakstīt tekstu ar noteiktām zīmēm. Ar šādu pieeju galvenais rakstpratības apgūšanā šķiet iemācīties burtus, burtu fonētiku un ortogrāfijas likumus. Savukārt attiecībā uz bērniem nedrīkst aizmirst, ka viņu interese par valodu padziļinās tad, kad viņi saprot, ka rakstītā valoda ir tikai instruments, ar kura palīdzību var veikt dažādus patiesi būtiskus un aizraujošus uzdevumus un funkcijas, piemēram, mācīties, informēt, radīt, izklaidēties, regulēt, ietekmēt u.c.

Lasīšanas un rakstīšanas funkcijas ir caurvijušās, un tās nav hierarhiskas. Spēja uzrakstīt dzejoli cilvēkam var būt tikpat nozīmīga un bagātinoša kā spēja izlasīt sadzīves ierīces lietošanas instrukciju.

Bērnu visvairāk motivē mācīties kaut kas tāds, kas dzīvē patiešām būs noderīgs. Burtu apgūšana palīdz nonākt līdz vārdiem un grāmatu lasīšanai, un tas noder gan skolā, gan pārējā dzīvē – tas, bez šaubām, ir arguments. Tomēr bērnam daudz nozīmīgāka var izrādīties nepieciešamība tieši tagad un tūlīt uzrakstīt zāļu recepti slimajam lācītim, cenrādi frizieru rotaļai, sludinājumu automobiļu rallijam vai vēstuli Ziemassvētku vecītim.

Pedagogs kopā ar bērniem var pētīt un lasīt dažādus preses izdevumu tekstus (piemēram, informāciju par izstāžu darba laikiem un biļešu cenām), uzziņas izdevumus, spēļu noteikumus, pamācības, lietošanas instrukcijas, satiksmes noteikumus, pavārgrāmatas, vārdnīcas, teātra izrāžu programmiņas, biļetes, reklāmas bukletus u.c., kā arī mudināt un iedrošināt bērnus visus šos tekstus veidot un izmantot savās rotaļās.

Lai izveidotu un izdomātu vissavdabīgākos tekstus, līdzās elementārai rakstpratībai (burtu, fonētikas un pareizrakstības pamatu atpazīšanai) ir nepieciešamas daudzas citas zināšanas. Bērnodārzņu pedagogi, kas izmanto aktīvās mācību metodes, zina, ka daudzi bērni zināšanas un prasmes saistībā ar rakstīto tekstu dažādajām funkcijām apgūst drīzāk pirms nekā pēc formālās rakstpratības (vai arī tas attīstās paralēli). To apstiprina arī pētījuma rezultāti (Fint, 2020; Kim & Kim, 2017; Snow, 2006).

Jau silītes vecuma bērni var “rakstīt vēstuli” Ziemassvētku vecītim vai Zobu fejai, sagatavot grupiņas pavasara ballītes sludinājumu, paši paskaidrojot: “šeit ir rakstīts, ka ielūdzam uz mūsu pavasara ballīti, tā būs jauka. Un šeit – cikos un kur jāierodas, un ieeja ir bez maksas”. Lai gan uz papīra visdrīzāk būs burtiem līdzīgas līnijas, starp kurām reālus burtus vēl neatrast, taču jaunajam rakstītājam būs jau izveidojusies zināma izpratne par to, kāpēc jāraksta sludinājums un kāda informācija tajā jāiekļauj.

Rakstpratības dažādo funkciju – viss, ko lasot un rakstot var izdarīt – ir ārkārtīgi daudz, un tās var dažādos veidos klasificēt.

Piemēram, Telma Besela-Brauna (Thelma Bessel-Browne) (2001) no Austrālijas ir pētījusi rakstpratības izmantošanu bērnu radošajās rotaļās. Viņa izdala desmit dažādus rakstpratības izmantošanas veidus:

- *mutvārdu valodas aizstāšana (piemēram, zīmju taisīšana, kam seko paskaidrojums);*
- *informācijas avots (piemēram, pavārgrāmatas izmantošana);*
- *komunikācija un emociju izpēte, kā arī ar emocijām un komunikāciju saistītā vārdu krājuma paplašināšana (piemēram, grāmatas skatīšanās kopā ar biedru, daloties sajūtās, ko izraisa attēli);*

- pašizpaušme (piemēram, bēdu izpaušana, piedzīvojot tuvinieka nāvi);
- sevis identificēšana (sava vārda rakstīšana visur ar jebko);
- informācijas nodošana (piemēram, rakstiski teksti);
- atmiņas balstīšana (piemēram, saraksta veidošana);
- vajadzības radīšana lomu spēlē (piemēram, ēdienkartes rakstīšana);
- izmantošana modeļiem (piemēram, tekstu norakstīšana no izkārtņēm);
- imitēšana (piemēram, rakstīšanas spēlēšana).

Ja bērniem ir iespēja brīvi rakstiski izpausties, tad rezultāti var būt aizraujoši un saturēt gan smieklīgas, gan dziļas idejas, kas liek aizdomāties. (Bessel-Browne, 2001).

Regulēšana

Ar tekstu haosā var ieviest kārtību – paziņot, kas un kad notiek, kas ir atļauts un aizliegts, kas kam pieder u.c. Likumu un rīkojumu pierakstīšanai rakstītais vārds ir izmantots gadu tūkstošiem. Izkārtnes nosaka, kur sākas noteikta teritorija – valstu robežas, pilsētu nosaukumi, apzīmējumi, kur drīkst pastaigāties ar suni, kur gājējiem ir bīstami pārvietoties u.c.

Bērnudārza grupiņā un klasē plašāk izmantotie un vienkāršākie teksti ir vārdu zīmes, kas informē, kuram bērnam pieder kurš skapis, jaka vai burtnīca. To plaša izmantošana ir pirmais un ļoti vienkāršais solis, lai veidotu rakstpratību atbalstošu vidi. Jaunākiem bērniem pie vārda zīmes var izmantot arī fotogrāfiju. Taču prātīgi būtu jau no silītes vecuma paralēli izmantot arī rakstiskos tekstus. Tādā veidā kāds bērns cita starpā iemācīsies atpazīt savu un arī draugu – grupiņas biedru vārdus. Tas ir gan lasīšanas mācīšanās, gan rakstītā vārda novērtēšanas pamatā. Parasti grupiņā un klasē ir savi noteikumi, kas būtu jāsaprot un jāpieraksta kopā ar bērniem. Mazuļiem šādus noteikumus var sagatavot ar attēliem. Šādu “noteikumu” izlasīšana būs pa spēkam arī 2 un 3 gadus veciem bērniem. Tas, ka tie ir numurēti un izkārtoti no augšas uz leju, palīdz saprast, no kuras vietas lapā jāsāk lasīt un kur jāturpina tālāk.

Kā bērnudārzā, tā arī skolā ir daudz rakstīto tekstu, kuru galvenais mērķis ir informēšana. Mācību iestādē parasti ir uzrakstīts dienas plāns/stundu plāns, stundu un nodarbību laiki, pusdienu ēdienkarte, bērnu vārdu saraksts, dzimšanas dienu kalendārs, grupas vai klases noteikumi. Būtiska ir arī informācija par mācību aktivitātēm. Tai nav jābūt tikai informācijai, ko pasniedzēji nodod vecākiem, bet iesaistīt var arī bērnus.

“Hea Algus” (“Labs sākums”) un “Reggio Emilia” (“Redžio Emīlija”) pieejas bērnudārzos un skolās ir izplatīta plānošana kopā ar bērniem. Viņi atbilstoši savām prasmēm stāsta vai pieraksta paši, ko par jauno mācību tēmu jau zina, ko vēlētos uzzināt un kur viņi šīs zināšanas iegūs. Piezīmju veikšana, novērojumu rezultātu pierakstīšana un salīdzināšana mācību gaitā palīdz attīstīt zinātnisku pasaules iepazīšanu, kritisko domāšanu un analītiskās prasmes. Dažkārt pedagogi uzskata, ka pierakstus var sākt veikt tikai tad, kad ir apgūta rakstītprasme. Drīzāk pretēji – tieši šādu pierakstu veikšana palīdz attīstīt rakstītprasmi, un noteikti to vajadzētu darīt jau bērnudārzā.

Informācija bieži vien tiek pierakstīta, izmantojot ciparus – aktivitāšu laiki, cenu zīmes, māju numuri u.c. Arī starp bērniem būs tādi, kurus vispirms interesēs tieši skaitļi. Piemēram, nepieciešamība piezvanīt mammai vai tētim var būt laba motivācija, lai iemācītos atpazīt un pierakstīt skaitļus.

Informācija satur arī tekstus par jaunumiem – paziņojumi, ielūgumi u.c. Šāda veida teksti ir nepieciešami gan skolā un bērnudārzā, gan mājās. Lai atbalstītu rakstpratības attīstību, jāveicina bērnu iesaistīšana dažādu sludinājumu, izkārtņu, plakātu u.c. izgatavošanā.

Tā nav problēma, ja sludinājums ir PAUZARA BALĪTE (PAVASARA BALLĪTE). Vienlaikus, veidojot šāda veida tekstus, var bērniem paskaidrot, ka rakstīt pareizi ir pieklājīgi, jo tādā veidā tiek izrādīta cieņa pret adresātu. To var izdarīt, nemazinot bērnu motivāciju. Piemēram, sākotnēji bērni var sagatavot teksta melnrakstu, vienlaikus gūstot priekšstatu par to, kas ir melnraksts un kāpēc tāds ir nepieciešams, tad to pārskatīt kopā ar pedagogu (kāpēc gan neizmanto arī vārdnīcu?), bet pēc tam rūpīgi un skaisti uzrakstīt pareizo sludinājuma tekstu.

Jau mazotnē bērni saprot, ka rakstot var sazināties ar tiem, ar kuriem dažādu iemeslu dēļ nevar komunicēt uzreiz. Kā informēšana, tā arī regulēšana ir saistīta ar komunikāciju, jo informācijai vienmēr ir arī adresāts. Bērnudārza bērni var “rakstīt” vēstuli mammai vai rūķim; sākumklašu skolēni var sūtīt vēstules vai e-pastus vienaudžiem no citām skolām vai rakstīt klases blogu, lai par savām aktivitātēm informētu Somijā strādājošo tēti vai Spānijā dzīvojošo mammu.

Informācijas pierakstīšanas būtiska funkcija ir arī iemūžināšana. Tas, ka rakstītā vārda informācija saglabājas, ļauj lasītājam komunicēt ar agrāku laiku autoriem jeb ceļot laikā. Informāciju var iemūžināt arī sev – rakstīt piezīmes,

dienasgrāmatu vai blogu. Arī mazi bērni labi saprot, kāpēc ir nepieciešams iepirkumu saraksts, jāpieraksta nozīmīgi pasākumi un tikšanās (ārsta apmeklējuma laiks, dzimšanas dienas ballītes laiks un vieta u.c.).

Ietekmēšana

Vēl viens būtisks komunikācijas mērķis ir ietekmēšana. Piemēram, vēstule rūķim vai Ziemassvētku vecītim nav tikai informatīva. Jau mazotnē bērns saprot, ka nepietiek tikai pierakstīt savas dāvanu vēlmes. Svarīgs ir arī veids, kā Ziemassvētku vecītis tiek uzrunāts, kas par sevi tiek uzrakstīts, lai viņu pārliecinātu patiešām atnest vēlamo dāvanu.

Neapšaubāmi bērni ir pazīstami ar reklāmu tekstiem, kuru primārais mērķis ir ietekmēšana. Savās rotaļās bērni labi izprot tādu rakstpratības funkciju. Piemēram, spēlējot veikalos, tiek izveidota izkārtne “pērc divus un saņem trešo bez maksas”, vai, aicinot uz savu frizieru salonu, tiek piedāvāts izmēģināt “dabai draudzīgu” matu krāsu. Reklāmu pētīšana un to sacerēšana pašiem palīdz saprast reklāmas tekstu būtību un uzbūvi. Noteikti ar bērniem arī jāpārspriež reklāmas mērķis. Tieši šie teksti ir labs materiāls, lai mācītos saprast, ka ne viss, kas ir uzrakstīts, ir patiesība.

Dažādu tekstu, sevišķi daiļliteratūras, lasīšana ietekmē lasītāja vērtību veidošanos – ceļojot laikā un telpā, kā arī apciemojot fantāzijas pasaules, lasītājs iepazīst ļoti dažādas situācijas un cilvēkus. Tas palīdz attīstīties kultūras identitātei un empātijas spējām. Jo vairāk bērns lasa, jo labāk viņš spēj aplūkot lietas no dažādām perspektīvām. Tādā veidā lasītprasme attīsta vērtību kritērijus un izpratni par to, kas ir pareizi un nepareizi.

Protams, rakstpratība ir nepieciešama, arī lai mācītos. Izziņas literatūrā un internetā var atrast atbildes uz gandrīz visiem jautājumiem. Jāmāk tikai uzdot jautājumus un lasīt. Patiesībā rakstpratības veidošanās stadijā visiem tekstiem, kas diendienā ir ap bērniem, ir arī mācīšanās funkcija. Tas bērnodārzu un skolu pedagogiem izvirza ļoti augstas informētības prasības. Vienalga, vai tiek pierakstīti laikapstākļi vai parakstīta fotosērija, vienmēr caur šīm aktivitātēm tiek iegūtas arī zināšanas par to:

/Attēls/ Tartu bērnodārza “Tripsik” 6 un 7 gadus vecie audzēkņi ir vizualizējuši spilgtus izteicienus un parunas. Šādā veidā var iemācīties labāk saprast sevis un savu biedru izvēlētos izteicienus. Foto: audzinātāja Maili Mageramova.

- kāpēc ir būtiski lasīt un rakstīt;
- kādas ir noteikta žanra teksta pazīmes;
- kuras no šīm pazīmēm ir svarīgas (piemēram, ielūgumā vienmēr jāiekļauj pasākuma norises laiks un vieta, lai uzaicinātie īstajā laikā varētu ierasties pareizā vietā);
- kuras no šīm pazīmēm ir atkarīgas no kultūras konteksta (piemēram, kādu uzrunu lietot, ja ielūgumu saņem draugs vienaudzis vai ja adresāts ir pazīstams vai nepazīstams pieaugušais) u.c.

Neatkarīgi no tā, vai mācību vide tiek organizēta ap aktivitāšu centriem vai citā veidā, ieteicams to bagātināt ar tematiskiem tekstiem, zīmējumiem, tabulām, ilustrācijām, kā arī bērnu nepabeigtiem un jau pabeigtiem darbiem. Tāda veida vide ne tikai atbalsta rakstpratības attīstību, bet arī palīdz gūt dziļākus un noturīgākus mācību rezultātus visā priekšmetā kopumā.

Daudziem bērniem patīk spēlēt skolotājos. Tas ļauj bērnam sistematizēt par pasauli apgūto, jo, lai citiem pastāstītu par kādu tēmu, pašam tajā labi jāorientējas. Skolēni var būt grupas biedri, māsas un brāļi, vecāki vai rotaļlietas.

Radīšana

Lasīšana un rakstīšana sniedz iespēju radoši izpausties – pierakstīt savas domas, rakstīt pasakas, spēļu noteikumus, dzejoļus un dziesmas vai jauna izgudrojuma lietošanas instrukciju. Daiļrade var izpausties arī kā uzstāšanās māksla – esoša vai improvizēta teksta priekšlasījums, lugas spēlēšana, anekdotes stāstīšana, aizraujoša stāsta vai liriska dzejoļa lasīšana draugiem.

No pieaugušā skatupunkta var šķist, ka bez pamatzināšanām (bērns neizprot fonētiku, nepazīst burtus) ir neiespējami radoši izmantot rakstpratību. Tomēr arī divgadnieks, kura pieraksti pieaugušā acīm drīzāk atgādina jūras viļņus, var spēlējoties dzejot. Radīšana katrā ziņā nenozīmē augstākā līmeņa daiļliteratūras sacerēšanu. Dienas plāna, spēles noteikumu vai receptes pašrocīga pierakstīšana var bērnam būt tikpat radoša aktivitāte, kā dzejoļa, noveles vai lugas rakstīšana.

Lai radītu tekstus, veiksmīgi var izmantot mūsdienu tehnoloģijas. Dators (arī vecs modelis, kas vairāk netiek izmantots darbā vai mājās) ļauj jau pavisam maziem bērniem uzrakstīt īstus burtus. Nedaudz lielākiem bērniem dators palīdz apgūt pareizrakstību. Bērns var droši koncentrēties uz radošu rakstīšanu, jo zina, ka dators aizdomīgos vārdus pasvītros ar sarkanu un piedāvās variantus, kā vārdu uzrakstīt pareizi. Tas ir svarīgi, jo bērni

vēlas pierakstīt aizraujošu vai skaistu pasaku uzreiz, bet nespēj vienlaikus koncentrēties gan uz saturu, gan uz formu.

Radot tekstus, nedrīkstētu aizmirst par multimodalitāti. Piemēram, bērniem bieži vienkāršāk un aizraujošāk ir lasīt piktogrammas vai tekstus ar daudz ilustrācijām. Jau mazāki bērni vēlas un spēj radīt nelineāru tekstu, kur vārdi neveido teikumus un teikumi – stāstu, bet tie ir izvietoti uz lapas, vadoties pēc kādas citas loģikas. Piemēram, pirms jaunas tēmas apgūšanas kopā ar pirmsskolēniem var izveidot jēdzienu karti. Sākumā to dara audzinātāja, pierakstot bērnu idejas, taču drīz vien daži bērni jau spēs un vēlēties paši savas idejas piefiksēt uz kartes.

Bauda, savas “baterijas” uzlāde

Pašrealizācija un vēlme justies kompetentam ir viena no būtiskākajām vajadzībām jau ļoti agrā vecumā. Spēja lasīt un rakstīt sniedz baudu. Ir jauki atpazīt savu vai draugu vārdus, atrast atskaņas vai izgudrot jaunus un smieklīgus vārdus. Tas, ka pieaugušais uzslavē bērnu, vairo ticību sev un motivāciju darboties ar rakstīto vārdu.

Bauda lasīt sākas ar baudu klausīties. Jau ļoti mazi bērni spēj izbaudīt to, ka teksts tiek lasīts priekšā. Tas dod iespēju iepazīt rakstīta teksta sarežģītākās struktūras un bagātināt savu vārdu krājumu. Ir patīkami lasīt grāmatas priekšā, šķirstīt tās, izlikties tās lasām vai patstāvīgi lasīt tam atbilstošā vidē. Daudziem patīk lasīt gultā, ērtā klubkrēslā vai parkā uz soliņa. Arī skolā vai bērnudārzā bērniem ar rakstīto vārdu patīk darboties ērtā un mājīgā vidē. Vide, kas ir aicinoša un droša, var piesaistīt lasīšanai arī tos bērnus, kas mājās vēl nav iemācījušies novērtēt lasīšanu. Sēžot uz mīksta spilvena un lapojot grāmatu ar skaistām ilustrācijām, ir viegli saslimt ar lasīšanu.

Rakstpratība līdzās visam citam dod cilvēkam iespēju uzlabot un attīrīt savu dvēseli. Pastāv atsevišķs terapijas novirziens – literatūras terapija, kas ar atbilstošām grāmatām palīdz cilvēkam atbrīvoties no dažādām garīgām un pat fiziskām problēmām. Grāmatas palīdz jomās, kur dzīvē saskaramies ar grūtībām un problēmām. Arī rakstīšana ir terapeitiska darbība. Piemēram, ir nomierinoši pludmales smiltīs uzrakstīt savas bēdas, ko viņi pēc tam aizskalo. Dienasgrāmatas vai emuāra rakstīšana, dzejoļu rakstīšana vai deklamēšana domubiedriem ir darbības, kas veicina refleksijas un analīzes prasmju attīstību. Cilvēks, kas to dara, labāk prot atpazīt un apzināties savas emocijas un domas, spēj dziļāk izprast un pilnvērtīgāk baudīt dzīvi. Mazāku bērnu refleksiju pedagogi var dokumentēt, ierakstot bērnu domas ar mobilo telefonu vai kādu citu viedierīci un pēc tam pierakstot tās. Vēlāk šīs domas ir interesanti aplūkot gan pašiem bērniem, gan viņu vecākiem.

Lai izbaudītu ar rakstpratību saistītas aktivitātes, nav jābūt rakstniekam vai augsta mākslinieciskā līmeņa daiļliteratūras lasītājam. Arī atskaņu un vārdu rotaļas, skaitāmpantiņi, vārdu izgudrošana vai runāšana pupiņvalodā ir saistīta ar rekreatīvu rakstpratību. Jo vairāk dažādu baudāmu pieredžu bērnam ir saistībā ar rakstīto vārdu, jo motivētāks viņš ir lasīt. Savukārt tas saskaņā ar pētījumu rezultātiem veicina arī akadēmiskās sekmes, jo mūsu skolās visi priekšmeti tiek apgūti, galvenokārt izmantojot tekstus.

Lasīšanu baudīt nevar iemācīt tieši, bet, kopā darbojoties un rādot piemēru, ir iespējams piedāvāt pieredzi, kas sniedz baudu. Bērns, kurš redz savus vecākus vai pedagogus lasām un baudām dažādus tekstus (lasot žurnālu ērtā klubkrēslā ar kafijas krūzi rokā; vakarā gultā baudot aizraujošu romānu vai dzejas krājumu), drīzāk sāks saprast un izmantot lasīšanas rekreatīvo funkciju nekā bērns, kuram nav šādas pieredzes.

Pedagogs kā paraugs

Pedagogam jābūtu rakstīšanas un lasīšanas priekšzīme: kopā ar bērniem var pētīt un lasīt, pierakstīt viņu idejas un izteicienus, kā arī tos nolasīt priekšā, vienlaikus iedrošinot bērnus pašus tos nolasīt. Tiklīdz bērni izrāda vēlmi paši pierakstīt, jāļauj viņiem to darīt tieši tā, kā tas viņiem tobrīd sanāk. Ja nepieciešams, piedāvājiet atbalstu un palīdzību, kā arī visādi uzslavējiet bērnu rakstītprasmi, kas vēl tikai veidojas, tas nozīmē – sākotnēji kļūdām vispār nav jāpievērš uzmanība.

Vērojot, ko pedagogs dara vai nedara, bērni mācās vismaz tikpat daudz, cik tad, kad pedagogs tieši māca vai nodod. Pedagogam jābūtu mācību process tā, lai viņš būtu bērniem vadītājs un paraugs. Pedagogam jābūtu piemērs, gan kā aktīvi un uzmanīgi klausīties, neliekuļoti uzslavēt un pamanīt attīstību, iedrošināt un iedvesmot, gan daudzveidīgi lietot rakstīto vārdu.

Bērnudārzā un sākumklasēs pedagogs ir ļoti nozīmīga persona.

“Bet SKOLOTĀJA tā teica!” bieži tiek apgalvots arī vecākiem. Ja jau skolotāja tā teica, tad to nevar nekā apšaubīt!

Pedagogs var lasīšanas ligzdu pārvērst par patīkamu vietu, ja viņš tur ik pa laikam lasa priekšā dažādas grāmatas – pasakas, stāstus, dzeju, uzzīņu literatūru. Atbilstošā brīdī pedagogs var lasīšanas ligzdā pats vienkārši lasīt vai pāršķirstīt grāmatu. Ļoti drīz to sāks darīt arī kādi no bērniem, sevišķi mazākie. Protams, īpaši jauka ir iespēja, ja grāmatu var pētīt, sēžot skolotājam klēpī.

Pedagogs var bērniem rādīt rakstiskās komunikācijas piemēru – kopā ar bērnu rakstīt zīmīti kādam citam pedagogam un lūgt bērnam to nodot vai palīdzēt bērnam uzrakstīt draugam/draudzenei, ārzemēs strādājošam vecākam, Ziemassvētku vecītim, zobu fejai. Ja ir svarīgi kaut ko noteikti paturēt prātā, piemēram, šodien kādam atnāks pakaļ brālis vai laiks, kad ir jāaplaista augi u.tml., tad arī tas būtu jāpieraksta kopā ar bērniem. Ja bērni kaut ko pasaka, ko ir vērts pierakstīt, piemēram, plāno, ko mācīties (ko pirkt, ko sagatavot ballītei u.tml.), izrāda interesi vai izpratni par apgūstamo parādību, uzdod jautājumus, pasaka kaut ko radošu, smieklīgu vai skaistu u.c., tad pedagogam šie teksti vai to pamatidejas būtu jāpieraksta un savas darbības arī bērniem jākomentē. Tiklīdz bērni pauž vēlmi paši šīs lietas pierakstīt, jāļauj to darīt tieši tā, kā tas sākotnēji viņiem sanāk. Vienlaikus jāpiedāvā atbalsts un palīdzība, visādos veidos novērtējot rakstpratību, kas bērnam veidojas (tas nozīmē, ka sākotnēji kļūdām vispār nav jāpievērš uzmanība).

Ja bērns uz papīra pieraksta nejaušas burtiem līdzīgas zīmes, tieši pedagoga uzdevums ir tās pamanīt, atpazīt un atzīt. Tas ļauj bērniem piedzīvot panākumus un vēlmi mēģināt vēl vairāk. Jau pavisam maza bērna skriecelējumus var atrast I, O, M un N līdzīgas zīmes. Ja mazais rakstītājs tiek pie datora klaviatūras, arī tad rezultāts ir izlasāms (pat ja tā neizklausās pēc nevienas zināmas valodas). Tomēr netīšām šādā tekstā var nokļūt arī īsti vārdi. Tie noteikti jāatzīmē, piemēram, ar marķieri. Bērns noteikti būs lepns, ka netīšām uzrakstījis, piemēram, “zivs”. Svarīgi būt par lasīšanas un rakstīšanas paraugu ne tikai ligzdiņā.

Katru reizi, kad pedagogs kaut ko pieraksta, piemēram, bērnu aizraujošākos jautājumus un izteicienus, bērni var pētīt, ko pedagogs ir pierakstījis. Tas dod iespēju vēlreiz nolasīt bērniem priekšā un pārrunāt tēmu. Šāda veida dokumentēšanas pētīšana kopā ar bērniem palīdz gan pedagogam, gan bērniem atminēties, kur viņi atrodas mācību procesā (piemēram, pedagogs ieskatās pierakstu blociņā un secina: “Pagājušajā reizē radās jautājums par to, kā zvēri zina, kad jānodod ziemas miegā.” Ar to saruna tiek attīstīta tālāk.)

Ja pedagogs lasa arī brīvajā laikā, piemēram, bērnudārzā bērnu diendusas laikā, starpbrīdī vai kamēr bērni veic kādu patstāvīgo darbu, tas bieži bērnos izraisa interesi. Viņi sāk pētīt: “Ko tu lasi? Par ko tā grāmata ir?” Dažreiz pedagogs var speciāli lasīšanai izvēlēties kaut ko tādu, kas varētu ieinteresēt arī bērnus, un tad lasīt to viņiem priekšā. Ar aizraujošu stāstu priekšā lasīšanu var viegli radīt bērnos lasīšanas entuziasmu – viņi ļoti vēlas uzzināt, kas notiks tālāk, un sāk jau patstāvīgi lasīt uz priekšu.

Piemēram, Izraēlā konkrētu skolu pirmajās klasēs (atbilstoši Igaunijas pirmskolas vecuma grupai) katru dienu pēdējās 20 minūtes bērniem tika lasīts priekšā kāds stāsts par pērtiķa piedzīvojumiem. Tā bija plāna un aizraujoša grāmatu sērija, ko pārsvarā lasīja gadus nedaudz vecāki bērni. Sākotnēji pedagogi nemaz nebija apmierināti, ka priekšā lasīšanai tika izvēlētas tieši šīs grāmatas, uzskatot to par pārāk vieglu literatūru. Savukārt bērniem šie stāsti ļoti patika. Eksperimenta beigās bērniem, kuri ikdienā bija klausījušies pērtiķa piedzīvojumus, bija plašāks vārdu krājums un labākas stāstīšanas prasmes salīdzinājumā ar kontrolgrupu. Turklāt vairāki bērni bija arī paši sev šīs grāmatas sagādājuši vai izlasījuši patstāvīgi, kas savukārt uzlaboja gan viņu lasītprasmi, gan palielināja motivāciju lasīt (Feitelson u.c., 1986).

Bērnu valodisko prasmju attīstības atbalstīšana

Pedagogam galvenokārt jābūt paraugam, kāds ir labs klausītājs, runātājs, lasītājs un rakstītājs. Viņam jāatbalsta bērna runas attīstība ar dažādiem palīgīdzekļiem, piemēram, pārformulēšanu, mīmiku, ķermeņa valodu, attēliem, priekšmetiem u.c. Pedagogam jānovēro bērnu verbālās un neverbālās reakcijas uz runu, piemēram, skatīšanās sāņus vai dīdīšanās, kā arī jānodrošina visiem bērniem, tostarp arī lēnākiem domātājiem un tiem, kuriem īgaunu nav dzimtā valoda, daudz iespēju saturīgai sarunai.

Lasīšana un rakstīšana ir rakstveida komunikācija. Lai bērniem tas izdotos, sniegtu prieku un apmierinājuma sajūtu, bērnam jāiegūst pietiekams vārdu krājums un jāapgūst gramatika. Mūsu bērnudārzu grupās un skolu klasēs ir arvien vairāk bērnu, kuriem īgaunu ir otrā vai trešā, vai pat ceturtā valoda. Tādēļ turpinājumā uzskaitītie ieteikumi, kas galvenokārt domāti bērnudārza lasīšanas ligzdai, ir pielāgojami arī sākumklasēm.

- Runājot pedagogs rāda priekšzīmi: jārunā skaidri, jāpauž savas emocijas ar mīmiku un ķermeņa valodu. Maziem bērniem un tiem, kuriem īgaunu nav dzimtā valoda, ļoti būtisks ir neverbālais atbalsts – žesti, fotogrāfijas, ilustrācijas u.c.

- Pedagogam jāveicina bērnu runas attīstība, laika gaitā izmantojot arvien sarežģītākus izteicienus un vārdu krājumu. Vienlaikus jāseko līdzi, lai visi bērni viņu saprastu. Ja nepieciešams, sarežģītākie izteicieni vai gramatiskās konstrukcijas jāizskaidro atbilstoši vecumam.
- Pedagogam jālieto atslēgas vārdi, kurus bērni labi pārzina, un jāpiesaista tiem jauni izteicieni, izmantojot dažādus palīg līdzekļus: priekšmetus, kustības, darbības, attēlus, vārdiskus paskaidrojumus.
- Pedagogam jāseko līdzi bērnu reakcijām uz runu, tostarp gan verbālajām, gan neverbālajām (piemēram, skatās sāņus vai dīdās) izpausmēm.
- Pedagogam jāierobežo savs runāšanas daudzums, lai bērni varētu paši vairāk izteikties. Pedagogam jāatceras ieturēt pauzes, lai bērniem dotu iespēju runāt.
- Pedagogam jānodrošina iespēja bērniem apdomāties pirms atbildes sniegšanas. Tas nozīmē, ka pēc jautājuma uzdošanas jāseko klusumam. Tas ir īpaši būtiski diskusijās lielākās bērnu grupās, lai arī lēnīgāki bērni varētu aktīvi piedalīties un domāt līdzi.

Jau no paša sākuma pedagogam apzināti jāatbalsta arī bērnu rakstu valodas attīstība. Lai gan bērnu fokuss ir uz to, ko ar rakstu valodu var izdarīt, piemēram, mācīties, baudīt, pierakstīt informāciju, pedagogs vienmēr uzsver arī valodisko pusi – sāk ar vārdiem, kurus ir vienkāršāk rakstīt/lasīt, lai bērni izjūt panākumu sajūtu.

- Pedagogam atslēgas vārdi jāizmanto gan mutiski, gan rakstiski. Ja grupiņā noteiktā periodā tiek aplūkota konkrēta tēma, tad būtu jāpieraksta arī attiecīgie vārdi, piemēram, mājdzīvnieku nosaukumi, izruņa, konkrētu varoņu vārdi, kā Nif-Nifs un Naf-Nafs u.c.

/Attēls/ Ilenurmes bērnu dārzā tiek aplūkota tēma “Koki”. Skuju un lapu koku lapas, augļi, ziedi un zari ir izlikti apskatei un izpētei. Pie katra eksponāta pierakstīts arī konkrētā koka nosaukums. Foto: audzinātāja Evelina Sarapū.

- Pedagogam jāveicina bērnu rakstpratības attīstība, arī rakstiskā komunikācijā ik pa laikam izmantojot arvien sarežģītākus izteicienus un vārdu krājumu. Tāpat kā mutvārdu komunikācijā, arī rakstveidā būtiski pastāvīgi sekot līdzi, vai visi bērni visu saprot. Ja nepieciešams, sarežģītākie vārdi, izteicieni vai rakstzīmes jāizskaidro atbilstoši vecumam.
- Gan lasīšanas ligzdā, gan citur grupas telpā tekstiem var pievienot ilustrācijas. Piemēram, tā var pierakstīt dienaskārtību. Sākumā bērns skatās attēlus un “lasa” – sākumā mēs dziedāsim, tad ēdīsim un tad gulēsim. Laika gaitā bērns sāk saprast tekstu arī atsevišķi.

/Attēls/ Ķermeņa daļu nosaukumi. Tos var nolasīt arī bērns, kurš zina, kur atrodas, piemēram, celis vai kāju pirksti, bet nemāk vēl izlasīt pašu vārdu. Tartu bērnu dārzā “Tripsik”. Foto: audzinātāja Maili Mageramova.

- Pedagogs var lasīšanas ligzdā izlikt grāmatu tekstus ar atkārtojumiem, lai lasītājs iesācējs varētu jau nojaust, ka tad, kad, piemēram, Sarkangalvīte iztaujā vilku, vispirms viņa vaicā: “Vecmāmiņ, kāpēc tev ir tik lieli...”, un tikai pēdējais vārds rūpīgi jāizlasa. Līdzīgi vilks vienmēr atbild: “Lai tevi labāk...”, un atkal atkārtotāšanās – mainās tikai pēdējais darbības vārds.

•

Bērnu metavalodas prasmes (valodas apzināšanās)

Pedagogam jāpamana un jāļauj bērniem rotaļīgi meklēt valodu veidojošos elementus, piemēram, atskaņas, vārdus ar vienādu sākumburtu, vārdus, kas veido konkrētu skaņu, laika formas (kas notiek šobrīd, kas notika agrāk?), vārdus, kas līdzīgi skan, vārdus ar līdzīgu nozīmi, vārdus ar pretēju nozīmi, bērniem nepazīstamus vārdus (un kopā meklēt to nozīmi) u.c. Pedagogam jāpamana un jāļauj bērniem rotaļīgi meklēt un šķirot vārdus; vārdus ar vienādu sākumburtu; vārdus, kuros ir vai nav konkrēts burts; īpašvārdus; īpašības vārdus; darbības vārdus; pieturzīmes; skaitļus; matemātiskos simbolus; kādas citas valodas rakstzīmes, piemēram, kirilicas burtus vai hieroglifus. Mācoties lasīt, attīstās valodas apzināšanās un izpratne, ka rakstīto tekstu var izteikt un runāto tekstu var pierakstīt. Šim nolūkam valodas līdzekļus – vārdus, zilbes, skaņas – nepieciešams pierakstīt ar simboliem. Cilvēces vēsturē tam ir izmantota piktogrāfija, zilbju raksts, dažādi alfabēti. Atkarībā no rakstu sistēmas bērnam jāsaprot, kas ir vārdi un kādas zīmes tiem atbilst, kas ir zilbes un kādas zīmes tām atbilst, kas ir patskaņi un ar kādiem burtiem tos var apzīmēt.

Igauņu valodas (līdzīgi krievu valodai) ortogrāfija ir salīdzinoši caurspīdīga – skaņas tiek pierakstītas atbilstoši noteikumiem. Tādēļ nav brīnums, ka par mācīšanu lasīt un rakstīt igauņu valodā ir daudz materiālu, kuros galvenais uzsvars tiek likts uz burtu-skaņu atbilstību. Vienlaikus ir atrodami arī materiāli, kuros uzsvars tiek likts uz vārda kā vienota veseluma jeb vārda kā attēla apguvi (Glens Domens (*Glenn Doman*) “Kā iemācīt bērnam lasīt”) (Mare Mīrsepa (*Mare Määrsepp*) “Laps on hakanud lugema” (“Bērns ir sācis lasīt”)). Pedagogiem un bērnu vecākiem lielākoties šķiet pašsaprotami, ka lasītprasmes priekšnosacījums ir valodas zināšana: stāstījums un rakstījums sastāv no teikumiem, savukārt teikumi – no vārdiem, vārdi – no zilbēm un zilbes – no skaņām

(rakstiska teksta gadījumā – no burtiem). Igaunijas pedagogi zina arī to, ka lasīšanai nepietiek tikai ar burtu atpazīšanu. Divgadnieks, kurš pazīst visus burtus, sāks lasīt tieši tad, kad tam būs pienācis īstais brīdis. Lai lasītu un rakstītu, jāizprot arī skaņu un burtu savstarpējā saistība, kā arī jāspēj vārdā atšķirt dažādas skaņas.

Zināšanas par valodu ir tikai viens no rakstpratības aspektiem; būtiskas ir arī zināšanas par valodas lietojumu. Pieaugušajam var šķist, ka vispirms jāapgūst burti, to artikulēšana, burtošana un elementāra lasītprasme un tikai tad var virzīties pie dažādiem tekstiem, vispirms tos lasot un pēc tam arī radot pašam. No bērna perspektīvas situācija ir citādāka. Bērns var gūt zināšanas par valodas un teksta lietojumu paralēli vai pat pirms valodas zināšanām. Arī mazulis, kurš pat burtus vēl kārtīgi nepazīst, var spēlējoties rakstīt ziņas, ielūgumus, sūdzības vai pat dzejoļus. Lai gan bērns to dara rotaļājoties, viņš caur šo darbību iegūst un nostiprina zināšanas par rakstpratības dažādajām funkcijām.

Pasaulē gadu desmitiem ir diskutēts par to, kā tieši sākas lasīšana un kā visprātīgāk būtu to iemācīt. Mūsdienās dominē izpratne, ka ir nepieciešams gan atpazīt burtus un zināt saistību starp burtiem-skaņām, gan nepārtraukti bagātināt vārdu krājumu. Bērniem rakstpratība attīstās citādāk. Ir tādi, kuri sāk ar burtiem, skaņām un zilbēm, bet ir arī bērni, kuri sāk ar kāda vārda rakstīšanu un caur to nonāk līdz burtiem un skaņām. Ir pat iespējams sākt ar veselu tekstu. Piemēram, ja bērns ir iegaumējis kādu grāmatīņu mazuliem, tekstā var sākt meklēt vietas, kur ir uzrakstīts “OLA” vai “MAMMA” u.c. To pašu var darīt ar mīļāko dziesmiņu. Tā kā lielākoties burti, skaņas un vārdi tiek apgūti, paralēli rakstot un lasot, tad nav nemaz prātīgi šīs prasmes mākslīgi nošķirt. Vienlaikus būtiski iegaumēt, ka vārdu krājuma un vispārējās valodas kompetences attīstība ir cieši saistīta ar lasītprasmi. Bērns ar bagātāku vārdu krājumu spēj labāk uztvert un baudīt rakstītu tekstu.

Jo vairāk un bagātīgāk bērns izprot rakstpratības funkcijas, jo lielāka ir viņa motivācija to apgūt. Tehniskās prasmes jāaplūko vienoti ar motivāciju lasīt, citādi var gadīties, ka bērns gan iemācās lasīt, bet iemanto izpratni, ka lasīšana ir kaut kas garlaicīgs, nepatīkams un sarežģīts. Ja bērnam tiek radīta vide, kurā lasīšana un citas ar rakstpratību saistītās darbības iet roku rokā ar pozitīvām emocijām un panākumiem, tā pakāpeniski palīdz iegūt arī lasīšanai nepieciešamās tehniskās prasmes.

Fonēmiskās izpratnes attīstības atbalstīšana

Fonēmiskā izpratne ir spēja uztvert valodas skaņas un tās atšķirt vārdos. Šo prasmju attīstību var atbalstīt, runājot un spēlējoties ar bērnu jau no zīdaiņa vecuma.

Igaunu valodā fonēmiskās izpratnes veidošanās procesā var izcelt šādas prasmes:

- runas takta atpazīšana (piemēram, spēja skaitīt skaitāmos pantiņus (viena/ maza/ turku/ pupa/ soļoja/ uz/ Angliju) un apvienot to ar kustībām, plaušķināšanu, norādot uz nākamo rotaļas spēlētāju u.tml.);
- zilbēs sadalīta vārda uzminēšana (piemēram, MA-NA, TA-VA, JA-KA, BIK-SES);
- vārdu sadalīšana zilbēs, vārda ritma izcelšana ar kustībām (piemēram, plaušķinot, klauvējot mūzikas vai kustību ritmā);
- vārdu sākuma un beigu skaņas uzminēšana;
- vārda vidū uzsvērtās skaņas atpazīšana;
- dzirdētā, izteiktā vārda atpazīšana (piemēram, lēnas runāšanas spēle: O-L-A vai L-A-B-S – ko dzirdējis?)

/Attēls/ Lādējam kuģus!

- noteiktu (skaidri atšķiramu) skaņu izcelšana vārdā (piemēram, N-I-S un R-O vārdiem “kronis” un “ronis”), to artikulēšana (piemēram, robota balsī), materializēšana (piemēram, izrunāšanas laikā kustinot roku) ar simboliem, piemēram, akmeņiem, čiekuriem, pogām, pseido-burtiem vai pierakstot;
- atskaņu atpazīšana; vārdu, kas veido atskaņas, meklēšana (MĀJA – KĀJA, SĒTA – LĒTA, ŠALLE – BALLE);
- vārda pirmā burta samainīšana, t.s. slepenā valoda (šodien spīd saule – vodien vpīd vaule);
- burtu aizstāšana (piemēram, MAPE – PAPE, MIETS – SIETS – LIETS, KĀJA – KLĀJA – SLĀJA);
- zilbju pievienošana un izlaišana (piemēram, DEG, DEGUN, DEGUNRADZIS);
- vārdu pārim pirmo zilbju samainīšanas spēle (piemēram, SARKANA VABOLE – VARKANA SABOLE);
- burtu pievienošana un izlaišana (OLA – SOLA);
- artikulēšana, skaņu secības vārdā uztveršana (un lietošana rakstīšanā) pakāpeniski arvien sarežģītākos vārdos (L-A-I, M-A-N, K-O-K-S; S-A-U-L-A-I-N-S);
- skaņas un burta atbilstības izprašana;
- uzmanības pievēršana skaņu garumiem vārdā;
- uzmanības pievēršana zilbju savstarpējai saistībai/kvantitātei (TI-TI vai TAI-RI);
- zilbju veidošana no skaņām; vārdu vai ne-vārdu veidošana no zilbēm (piemēram, PAR+LIK).

Ar fonēmisko izpratni saistīto prasmju attīstības secība nav stingri hierarhiska. Dažiem bērniem vispirms attīstās atskaņu izjūta, dažiem – prasme vārdā atšķirt skaņas. Arī katru konkrētu prasmju apgūšana notiek pa posmiem. Piemēram, sākumā bērnam ir vieglāk atšķirt vārda pirmo patskani. Daudz sarežģītāk ir atšķirt fonēmu savienojumos esošās skaņas vārda sākumā, vidū un beigās. Gan bērns, gan arī lielāki skolēni un pat pieaugušie var tajās kļūdīties, īpaši svešvārdos.

Svarīgi iegaumēt, ka rakstpratība veidojas kā viens veselums. No vienas puses, prasme runāt ir priekšnoteikums lasītprasmei un rakstītprasmei, bet, no otras puses, tieši rakstītie teksti veicina runas prasmes attīstību. Piemēram, bērni lielākoties vispirms pazīst sava vārda uzrakstīšanai nepieciešamos burtus un caur tiem iemācās sava vārda artikulāciju.

Burtu apgūšana

Pastāv uzskats, ka bērniem vispirms jāiemācās lasīt un tikai pēc tam ir iespējams apgūt rakstīšanu. Patiesībā rakstpratības dažādās daļas attīstās paralēli, līdz ar to daži bērni labāk apgūst lasīšanu caur rakstīšanu.

Deivida K. Dikinsona (*David K. Dickinson*) un Lorijas Līmanas (*Lori Lyman*) DiGi pētījumā (1998) tika konstatēts, ka klasēs, kurās rakstīšana bija integrēta ar lasīšanu, bērniem bija labāki rakstpratības testu rezultāti.

/Attēls/ Burtu apgūšana parasti sākas ar sava vārda burtu, nevis visu alfabēta apgūšanu. Foto: *Pexels, Connonbro*.

Uz burtu apgūšanu igauņu valodā var attiecināt šādas prasmes, kurām līdzīgi fonēmiskajai izpratnei nav stingras hierarhijas:

- izpratne, ka noteiktas zīmes var lasīt;
- rotaļu burtu (burtiem līdzīgu veidojumu) skricelēšana un “lasīšana”;
- atsevišķu burtu (piemēram, sava vārda sākumburts “A”, mammas burts “M” u.c.) atpazīšana;
- sava vārda kā viena veseluma atpazīšana, kāda cita vārda (piemēram, precēzīmes) kā viena veseluma atpazīšana;
- sava vārda burtu zināšana un rakstīšana (sākotnēji arī nepareizā secībā);
- biežāk izmantoto drukāto burtu atpazīšana, prasme tos nosaukt un artikulēt, prasme atrast burtus tekstā/uz klaviatūras;
- prasme saprotami uzrakstīt biežāk izmantotos burtus;
- zināšanas par pareizām burtu formām un pareizu pierakstīšanas veidu;
- visu burtu (arī svešvalodas burtu) atpazīšana;
- rakstīto burtu atpazīšana (t.s. mazie burti);
- alfabēta zināšana;
- dažādu burtveidolu pazīšana (rakstzīmes, dažādi datora fonti, gotiskais raksts u.c.).

Šis saraksts atklāj, ka rakstpratības attīstības teorija ir spēkā pat attiecībā uz šķietami vienkāršām prasmēm, piemēram, burtu pazīšanu. Ir četrgadnieki, kuri paši iemācās lasīt gan bērnu grāmatas ar drukātajiem burtiem, gan grāmatas ar parastajiem rakstītajiem burtiem, gan vecākas grāmatas gotiskajā rakstā. Vienlaikus daudziem pieaugušajiem sagādā grūtības atpazīt gotiskos drukātos burtus, sevišķi ārpus jebkāda konteksta.

Saistībā ar šajā sarakstā uzskatītajām prasmēm daudzi vecāki un pedagogi jautā: kad ir īstais laiks? Kad bērnam jāiemācās uzrakstīt savu vārdu? Kad būtu jāpazīst burti? Kad jāiemācās tos korekti pierakstīt? Jau agrā vecumā tiek apgūti burti un paralēli – mutvārdu saziņa. Ir divgadnieki, kurus interesē burti un/vai kuru vecāki uzskata par būtisku darboties ar burtiem, līdz ar to bērni pazīst visus burtus. Lai gan šādas prasmes nepalīdzēs iemācīties lasīt trīs gadu vecumā (katra prasme tomēr attīstās savā laikā), ar burtiem jautri un rotaļīgi var darboties jau silītes grupiņā.

Burtus var meklēt apkārtējā vidē vai veidot tos pašiem (smiltīs, sniegā, no čiekuriem, ar savu ķermeni u.c.).

/Attēls/ Tartu bērnudārza “Terake” grupiņas “Rōdmuterake” bērni savai lasīšanas līgždai ir paši izveidojuši visu alfabētu no dabas materiāliem. Foto: audzinātāja Jāna Kogere.

Dažādi bērni rakstpratību apgūst atšķirīgi. Līdzās garīgam briedumam ļoti būtiska ir interese. Ja bērns kaut ko ļoti vēlas darīt, labs pedagogs vai vecāks māk atrast atbalstu un palīgīdzekļus (piemēram, uzrakstīt priekšā tekstu, ja bērns pats vēlas sarakstīt ielūgumus uz dzimšanas dienu).

Motivāciju mācīties un interesi par rakstīto vārdu veicina tas, ja bērns jūtas kompetents. Bērni jau ļoti agrā vecumā vēlas izmantot rakstpratību, un viņiem ir ļoti svarīgi izcelt savu autorību. Lai izmantotu šo rakstpratības funkciju, nav jāpazīst visi burti. Ir bērni, kuri zina, ka viņu vārds ir uzrakstīts uz viņu skapīša. Ja nepieciešams uzrakstīt savu vārdu, viņi to dara, izmantojot šo paraugu.

Lasīšanas apgūšana

Igauņu valodas rakstība ir lielā mērā balstīta uz artikulāciju, tādēļ pārsvarā par saprātīgu tiek uzskatīts mācīties lasīt caur fonētisko analīzi. Tas, vai sākt ar skaņām un tad pāriet uz īsākiem vārdiem vai pamīšus darboties arī ar zīlēm, ir vairāk atkarīgs no mācīšanas tradīcijas. Somu valodā, kuras rakstu sistēma ir līdzīga igauņu valodai,

mācoties lasīt, lielāks uzsvars tiek likts uz zilbēm. Arī Igaunijā laika gaitā ir izdotas ābece, kurās tiek izceltas tieši zilbes.

Mācīšanās lasīt, izmantojot pilna vārda metodi (*Whole word approach*), un rakstības atvasināšana ar atskaņu un analogiju palīdzību tiek uzskatīta par svarīgāku valodām, kuru rakstība būtiski atšķiras no izrunas (piemēram, angļu valoda), bet tiek lietota arī igauņu valodā.

Mācoties lasīt igauņu valodā, var izcelt šādas prasmes, kas līdzīgi iepriekš uzskaitītajām nav sarindotas hierarhiskā secībā:

- grāmatas vispusīga izpēte, tostarp ar muti;
- grāmatas šķirstīšana;
- grāmatas pareiza turēšana un lapu pāršķiršana;
- lasīšanas spēlēšana;
- attēlu komentēšana;
- dažu burtu, piemēram, sava vārda pirmā burta, atpazīšana;
- dažu veselu vārdu, piemēram, sava vārda, drauga vārda, preczīmes (*Barbie, Coca-Cola*), paziņas un sev svarīga vārda (konfekte), atpazīšana;
- vienkāršāku vārdu (ES, NĒ, JĀ) burtošana;
- burtošana;
- jaušama lasīšana;
- prasme lasīt vienkāršāku hipertekstu, izmantot saites;
- prasme uztvert izlasīto;
- uzmanības pievēršana teikumam kā vienam veselumam, lai būtu pareiza palatalizācija (piemēram, “Lelle gulēja leļļu mājas otrajā stāvā.”); noteiktu zilbju savstarpējās saiknes saskatīšana (piemēram, TI-TI vai TAI-RI; “lāpa” – “lāpa”);
- prasme lasīt balsī saprotami un pareizi, izmantojot tekstā lietotos līdzekļus (piemēram, saprast, ka lielais sākumburts teikuma vidū liecina par vietas nosaukumu vai personas vārdu; ievērot pieturzīmes);
- prasme saprast un lietot dažāda veida žanru un nozaru tekstus (pasaka, dzejolis, komikss, recepte, transporta kustības saraksts, matemātikas teksta uzdevums, dabas, sociālo vai humanitāru zinātņu mācību vai izziņas teksts, reklāmas teksts, spēles noteikumi, līgums, likums u.c.);
- prasme pamanīt, saprast un lietot pamattekstu un kontekstu;
- prasme pamanīt un lietot multimodālu tekstu (rasējumi, ilustrācijas, shēmas, animācijas u.c.);
- prasme nepieciešamības gadījumā izmantot vārdnīcu vai citus palīgīdzekļus.

Rakstīšanas apgūšana

Pirmie rakstīšanas mēģinājumi var notikt nejauši – bērns kustina rakstāmo (piemēram, zīmuli uz lapas vai pirkstu smiltīs), un vienkārši sanāk uzrakstīt burtu, piemēram, I vai O. Līdzīgi notiek ar mācīšanos runāt, kad mazulis ar savu muti mēģina radīt dažādas skaņas. Piemēram, “am-am”, ko mamma interpretē kā “ņam-ņam” (jā, tūlīt iedošu tev ēst) vai “mamma” (jā, mamma ir šeit).

Arī agrīnie rakstīšanas mēģinājumi vecākiem un pedagogiem jāpamāna un jāuzslavē, sniedzot deskriptīvu atgriezenisko saiti, pat ja bērns ir uzrakstījis tikai kaut ko burtam līdzīgu. Piemēram, sakot: “Tev ir sanācis “O” burts! Ja no šejienes skatās, tad tas patiešām ir “E”!” (Tas, ka “E” ir uzrakstīts ar piecām svītrām, šajā stadijā nav nekāda problēma.) Ļoti drīz bērns jau apzinātāk mēģinās kaut ko uzrakstīt, pievienot tekstu savām spēlēm vai zīmējumiem. Šādi teksti jāpamāna, un, ja tie tradicionālā izpratnē vēl nav izlasāmi, tad var palūgt bērnam pašam izlasīt, ko viņš ir uzrakstījis. Piemēram, bērns ir uzzīmējis peldētājus un turpat blakus nedaudz savādākus sarkanus vilnītus. Mamma jautā: vai tā ir sarkana jūra? “Nē,” paskaidro bērns, “te ir rakstīts, ka dziļumā nedrīkst peldēt!”

Soli pa solim rakstītais arvien vairāk sāk līdzināties īstiem burtiem. Lielākoties viena no pirmajām prasmēm bērniem ir sava vārda pirmā burta un pēc tam visa vārda rakstīšana. Dažreiz bērns atceras visus nepieciešamos burtus, bet to secība ir nejauša. Tālāk bērns sāk pētīt, kā jāraksta mamma's burts, tēta burts, māsa, brāļa, vecmāmiņa un suņa burts, līdz visu burtu rakstība ir apgūta gluži kā bez īpašas mācīšanās. Tā kā bērnam nav nostiprinājies rakstīšanas veids no kreisās uz labo pusi, var tikt izmēģināti visai dīvaini varianti, piemēram, spirālveida rakstīšana. Šajā ziņā bērni bieži vien paši lūdz pieaugušā palīdzību, piemēram, lai uzrakstītu noteiktu vārdu. Tādā gadījumā pedagogs un vecāks var pievērst bērna uzmanību burta formai, sākuma vietai, rakstīšanas virzienam, kā arī atstarpēm starp burtiem un vārdiem. Bērnu pašu izgudrotie rakstīšanas veidi, kas bieži vien ir no augšas uz leju, netraucē uzrakstīt atsevišķu burtu, tomēr nepareizu kustības virzienu vēlāk ir grūti izmainīt.

M. K. Larkanena (M. K. Lerkkanen) (2007) iesaka burtu rakstīšanā ievērot šādus principus:

- radiet iztēles ainu – pasaka, dzejolis vai teiciens par burtu palīdz paturēt prātā burta formu, rakstīšanas virzienu un izvietojumu uz līnijas;
- rādiet piemēru – skolēniem redzot, uzzīmējiet lielu burta piemēru;
- pievērsiet uzmanību burtu formu rakstīšanas/zīmēšanas sākumvietām, virzieniem, ritmiem – burtu var rakstīt gaisā, uz dēļa, plaukstas, tāfeles, papīra u.c. Kopā izpētiet, kur burts sākas un beidzas;
- atmiņas veicināšanai izmantojiet burtu tāfeles – liela tāfele pie klases sienas un mazas tāfelītes – uz katra sola;
- ļaujiet katru dienu vingrināties – īsi vingrināšanās brīži mājās un skolā.

Mūsu bērnodārzu un skolu pedagogi par būtisku uzskata to, lai burtu vai ciparu rakstīšanas virziens būtu pareizs. Agrāk, mācoties rakstīt, tas patiešām bija ļoti svarīgi – ar spalvu vai spalvaskātu līnijas bija jāvelk noteiktā virzienā, lai tās izskatītos skaisti un neizsmērētos zem rokas.

Mūsdienās, rakstot ar pildspalvu vai citu rakstāmpiederumu, patiesībā nav nozīmes, kādā virzienā tiek vilktas līnijas. Tomēr pareizā virzienā rakstītas līnijas nākotnē nodrošina labāku rakstīšanas ātrumu, tādēļ tam būtu jāpievērš uzmanība. Vienlaikus, ņemot vērā, kādā vidē mūsu bērni nākotnē pārsvarā radīs tekstus, ir vērts vismaz tikpat daudz vai pat vairāk laika veltīt prasmei drukāt uz datora klaviatūras ar desmit pirkstiem. Līdzīgi rakstīšanai uz papīra nav nekas traks, ja sākumā bērns uz klaviatūras ar rādītājpirkstu meklē un klabina atsevišķus burtus. Arī pašmācības ceļā apgūta drukāšana ar vairākiem pirkstiem, piemēram, izmantojot četrus pirkstus, pati par sevi nav traģiskāka par burtu līniju veidošanu no apakšas uz augšu. Tomēr apzinātiem vingrinājumiem abos gadījumos būtu jānotiek tā, lai tiktu apgūts ātrākais un efektīvākais rakstīšanas veids un tehniskās iemaņas vēlāk netraucētu vai nepalēninātu rakstveida saziņu.

Pareizrakstības apgūšana

Daudzi pieaugušie, tostarp pedagogi, ar rakstītprasmes apgūšanu saista tieši pareizu rakstīšanu. Mūsu tradīcijā cilvēks, kurš raksta “sunc skreja ap uazualu”, tiek drīzāk uzskatīts par analfabētu, lai gan patiesībā valodas fonētika atbilst burtiem, līdz ar to pastāv fonēmiskā izpratne. Iespējams – šim cilvēkam vienkārši nav pareizrakstības prakses.

Uz igauņu valodas pareizrakstības apgūšanu var attiecināt šādas prasmes, kuru attīstība līdzīgi iepriekš minētajām prasībām nav hierarhiska:

- rotaļu burtu (burtiem līdzīgu veidojumu) skricelēšana un “lasīšana”; netīšām īstiem burtiem līdzīgu zīmju rakstīšana (piemēram, M, W, I, O);
- atsevišķu burtu, piemēram, sava vārda sākumburta, rakstīšana (sākotnēji nedaudz izkropļotā veidā un sākot no nejauša punkta);
- sava vārda burtu rakstīšana, sākotnēji netīšām, bet vēlāk pareizā secībā;
- norakstīšana – dažādu apkārtējo tekstu kopēšana, kas ir iespējams, arī visus burtus nepazīstot;
- pirmie rakstīšanas mēģinājumi – centieni piefiksēt skaņas, ko bērns jau spēj atšķirt (piemēram, 4 gadus vecs bērns raksta ZSVETS ANTESMAN LEO un pats komentē “Ziemassvētku vecīti, atnes man Lego”);
- prasme atrast burtus un tos nospiegt uz datora klaviatūras vai viediekārtas ekrāna;
- prasme pareizi uzrakstīt atsevišķu (iemācītu) burtu (A, I, O, T, N, M, S);
- prasme rakstīt skaņas (izņemot dažu skaņu savienojumus) (piemēram, dabā dzirdamās skaņas “š, š, š” (vējš) “brrr” – mašīna, “pī, pī” – pele)

Prasme atstāt atstarpes starp vārdiem;

- prasme rakstīt izplatītākos drukātos burtus;
- prasme rakstīt izplatītākās pieturzīmes (piemēram, punkts, izsaukuma zīme);
- prasme rakstīt visus drukātos burtus (arī svešvalodu burtus);
- pieturzīmju un sākumburta ortogrāfijas ievērošana;
- I-skaņas rakstīšanai izmantojamo dažādo burtu ievērošana (I, Ī vai J);
- slēdzeņu rakstīšanai izmantojamo dažādo burtu ievērošana (K, P, T vai G, B, D). Ja bērnam igauņu valoda ir otrā valoda, tad apzināšanās, ka igauņu valodā nemaz nav akustisko slēdzeņu kā, piemēram, krievu vai angļu valodā;
- uzmanības pievēršana vārda zilbju savstarpējai saiknei/kvantitātei (piemēram, “TI-TI” vai “TAI-RI”) un tās attēlošana burta atveidā (piemēram, vārdi, kas satur slēdzeņus “dobe”-“dobju”) – ķ-ģ; č-dž; t-d; c-dz;
- prasme lietot datora teksta apstrādes programmas iespējas;
- prasme atpazīt vārdus un teikumu konstrukcijas, pie kuriem pastāv risks pieļaut kļūdu, un nepieciešamības gadījumā sevi pārbaudīt un meklēt palīdzību;

- prasme izmantot vārdnīcas (papīra un elektroniskā formātā), kā arī korektūras programmas;
- uzmanības pievēršana dažādām tekstā izmantojamām zīmēm (iekavas, jautājuma zīmes, kols, semikols);
- pakāpeniska apzināta un neapzināta ortogrāfijas noteikumu apgūšana (skolā pievēršot tam īpašu uzmanību, lasot dažādus tekstus un ar redzes atmiņu gūstot arvien bagātīgākus resursus).

Aplūkojot šo sarakstu, ir skaidrs, ka pareizrakstības iemaņas nevar vērtēt ir/nav kategorijās. Pareizrakstības noteikumu apgūšana notiek visu mūžu. Tā kā laika gaitā tiek pārskatīts tas, kas ir “pareizi” un “nepareizi”, tad nozīmīgāka par visu likumu zināšanu ir vēlme pareizi rakstīt un prasme izmantot tam palīg līdzekļus.

Svarīgi, lai pedagogi un vecāki jau bērna agrā vecumā apzinās, ka pareizrakstība nav pats svarīgākais rakstītprasmes aspekts. Prasme rakstīt pēc iespējas nevainojami (piemēram, diktāts) ir nepieciešama tikai noteiktā situācijās – skolā un eksāmenos. Savukārt dzīvē bērnam jāprot rakstīt visdažādāko žanru un jomu teksti. Gandrīz ikvienam no mums dažādos dzīves posmos – darbā vai privātajā dzīvē – rodas vajadzība rakstīt vēstuli (piemēram, mīlestības vēstuli), recepti, pamācību, instrukciju, reklāmas tekstu (piemēram, pārdošanas sludinājumu), līgumu un mūsdienās arī hipertekstu (piemēram, personiskā vai uzņēmuma mājaslapā). Vairākos amatos ir nepieciešama arī prasme radīt daiļliteratūras tekstus (pasaka, dzejolis), dabas, sociālo, humanitāro zinātņu mācību, izglītojošos vai zinātniskos tekstus, piedalīties noteikumu izstrādē vai likumu radīšanā.

Integrētu un rotaļīgu mācību plānošana

Materiāli un aktivitātes ir saistītas ar saturīgām un bērnos interesi raisošām tēmām, kas atbalsta integrētas mācības. Iespēju robežās bērniem tiek piedāvātas rotaļas, idejas un uzdevumi, kuros viņi var izmantot savas valodas un rakstīšanas prasmes aplūkojamās mācību tēmas kontekstā. Mācību procesu būtiski ietekmē pedagoga redzējums par savu lomu. Pedagogam nav jācenšas būt zināšanu devējam, bet drīzāk konsultantam un līdzskolēnam, mācību vides radītājam un sadarbības partnerim.

Vide veido ietvaru gan plānotajām mācību aktivitātēm, gan bērnu patstāvīgajām darbībām. Saskaņā ar mūsdienu izpratni tās ir skolas vai bērnudārza mācību programmas līdzvērtīgas daļas. Mērķtiecīga plānošana un apzināta dažādu rakstpratības funkciju novērtēšana visas mācību iestādes līmenī būtiski veicina bērnu lasītprasmes un rakstītprasmes attīstību.

Mācību plānošana ir saistīta arī ar vērtēšanu (tas nenozīmē atzīmju likšanu!); tā ļauj pedagogam saprast, ko konkrētais bērns un visa klase/grupiņa jau prot, kur nepieciešama palīdzība, vai palīdzību var sniegt līdzgaitnieki vai tā jāsniedz pedagogam, kādas ir bērnu intereses u.c. Tas viss ir jāņem vērā, plānojot mācības.

Pirmskolas vecuma bērnu pamatnodarbošanās ir spēlēšanās. Arī sākumklašu skolēni izbauda rotaļas un veiksmīgi mācās caur spēlēm. Tādēļ rotaļīgumu nedrīkstētu pazaudēt, arī plānojot lasīšanas un rakstīšanas aktivitātes. Viena iespēja, ko mūsu pedagogi arī bieži izmanto, ir tematiskās lasīšanas spēles. Lieliski, ja bērni tiek iedrošināti apgūtās dažādās tēmas pārnest uz savām radošajām spēlēm.

Par jebkuru tēmu vienmēr būs informācija, ko pierakstīt un izlasīt, lai iemācītos kaut ko jaunu, piemēram, par pašmāju vai kādas tālākas zemes dzīvniekiem, augiem u.c.

Lomu spēlēs bērni mācās, kāda ir sajūta būt par lasīt un rakstīt pratēju sabiedrībā. Pieaugušais to var novērtēt un veicināt, piedāvājot bērniem reālu pieredzi, piemēram, kopīgi gatavojot ēst, apmeklējot kafējnīcu un ārstu, kā arī vēlāk ievietojot, piemēram, pavārgrāmatas vai rakstāmpiederumus radošajā rotaļu centrā, piezīmju lapiņas un recepsu rakstīšanas piederumus ārstu spēlei, ēdienkartes sagatavošanai kafējnīcas spēlei u.c.

Vairāku pētījumu rezultāti pozitīvi novērtē rakstpratības apgūšanu rotaļājoties. Piemēram, Sjūzenas Ņūmenas (*Susan Neuman*) un Ketijas Roskosas (*Kathy Roskos*) pētījumā tika analizēti bērnu radošajās spēlēs (pasts, restorāns) izmantotie rakstītie materiāli. Bērni bieži palīdzēja viens otram rakstīt, savās spēlēs rakstīja, piemēram, rēķinu restorānā, organizēja un izmantoja rakstīšanu, lai kaut ko neaizmirstu, piemēram, pierakstīja, kurš aizkura ir rindā.

Naidžels Hols (*Nigel Hall*) un Anna Robinsone (*Anne Robinson*) aplūkoja lomu spēlēs bērnu radītos tekstus un secināja, ka tie netiek novērtēti. Gadiem rotaļas un rakstīšana ir aplūkotas atsevišķi – rotaļa ir spēlēšanās un rakstīšana ir mācīšanās. Savukārt autori uzsver, ka spēli nedrīkst uztvert kā aktivitāti ārpus mācību programmas vai kaut ko, ar ko tiek aizpildīts laiks starp mācību aktivitātēm. Patiesībā spēlei ir nozīmīga loma, lai sasniegtu akadēmiskos mācību mērķus.

Ar Beļģijas izglītības sistēmas franču valodas plūsmā izmantoto bilžu grāmatu didaktiku iepazīstina zinātnieks un metodīķis Seržs Terveins (*Serge Terwagne*) grāmatā “Lire, jouer, raconter des histoires” (2008) (“Lasīt, spēlēties, stāstīt stāstus”). Vienai grāmatai vai stāstam var izmantot dažādas metodes: no lasīšanas priekšā līdz dramatizēšanai un jaunu beigu izdomāšanai. Reizēm ar vienu grāmatu tiek strādāts 2–3 nedēļas, un to pēc pedagoga ieteikuma izvēlas bērni. Stāsta pirmajā lasīšanas reizē pedagogs izmanto pirkstiņlilles, kas tiek

nosauktas šādi: “Stāstu tauriņš”, “Kāpēc?”, “Es viņa vietā” un “Esmu to agrāk piedzīvojis”. Pēc stāsta nolasīšanas bērni var izvēlēties vienu no lellēm un uzdot pārējiem jautājumus, pastāstīt, ko viņi stāsta galvenā varoņa vietā būtu darījuši, vai iepazīstināt citus ar kādu savā dzīvē piedzīvotu līdzīgu gadījumu. Savukārt Stāstu tauriņš iepazīstina un ievada stāstu. Nākamajā reizē pēc priekšlasījuma pedagogs to pašu stāstu kopā ar bērniem izspēlē, izmantojot flanelogrāfu, pirkstiņlelles vai ko citu. Stāstījumu vada bērni, kuri atminas stāstā noritējušos notikumus. Trešajā posmā pedagogs ļauj bērniem sadalīties trīs vai četru cilvēku grupās un katra grupa izspēlē vienu situāciju no izlasītā stāsta. Pārējie cenšas uzminēt, kura stāsta daļa tā ir. Ceturtajā posmā, kopā ar bērniem plaukšķinot, plikšķinot, spēlējot sitamos instrumentus, bildei tiek izveidots skaņu attēls. Darbs pie grāmatas vai stāsta tiek noslēgts ar grupas darbu, kurā bērni izdomā stāstam jaunas beigas un prezentē tās pārējiem (Terwagne & Vanesse 2008). Tādā veidā grāmatas attēlu un teksta apstrādē ir iesaistītas visas bērna maņas. Papildus attīstās vārdu krājums, spriestspēja, pašizpaušmes prasme, drosme uzstāties, domāšana, radošums, sociālās prasmes u.c. Agrīnās rakstpratības attīstībai ir svarīgi, lai pedagogs tās atbalstam izmanto dažādas iespējas un aktivitātes.

- *Teksti apkārtējā vidē: pedagogs vērš bērnu uzmanību uz dažādiem tekstiem apkārtējā vidē, norāda uz tiem, nolasa priekšā svarīgus tekstus (piemēram, ĀRA APAVI JĀNOVELK ŠEIT). Grupiņas telpā ir informatīvi teksti uz skapīšiem, sienām, plakāti (piemēram, SVEICINĀTI!) u.c.*
- *Burtu, skaņu mācīšanās: pedagogs burtu mācīšanos un artikulāciju integrē bērnu ikdienas aktivitātēs, bērnu vārdu apspriešanā (piemēram, kura vārdā ir burts L, tas...).*
- *Radošas spēles: vispirms pedagogs rūpējas par to, lai papīri un zīmuļi tiktu izmantoti arī ārstu spēlē, lai rakstītu receptes, veikalu spēlē, lai pierakstītu iepirkumu sarakstu u.c. Pavisam drīz bērni paši dažādās savās rotaļās iesaistīs rakstpratību, piemēram: spēlējot skolās, veidos mācību grāmatas un skolēnu apliecības; spēlējot ceļojumos, taisīs pasēs, vīzas un dažādas veidlapas, kas jāaizpilda pie robežas šķērsošanas utt. Tāpat radošajās spēlēs var izmantot attiecīgās tēmas tekstus un grāmatas, piemēram, spēlējot mājās – pavārgrāmatu, spēlējot frizieros – izkārtņi ar salona darba laiku, žurnālus ar frizūrām un cenrādi.*
- *Klausīšanās un sarunas: grupiņā varētu būt skaņu aparatūra, lai klausītos audiogrāmatas. Pedagogs īsteno dažādas aktivitātes, kas attīsta bērnu runu un rakstpratību, – atskaņu meklēšanu, skaņu klausīšanos, vārdu dalīšanu zilbēs, mēles mežģi (“Liepu lapu laipu lika”), runāšanu dažādās noskaņās un tonalitātēs (bēdīgi, priecīgi, čukstus, skaļi utt.), dziesmiņu dziedāšanu dažādās noskaņās (priecīgi, bēdīgi, klusām utt.), dažādas sarunas (ko es darīju brīvlaikā, mana ģimene utt.), kā arī pirkstiņleļļu izmantošanu, lai attiecīgās darbības padarītu izteiksmīgākas.*
- *Rakstīšana: bērni grupiņā raksta vai imitē rakstīšanu (iepirkumu saraksts, ēdienkarte utt.). Pedagogs kopā ar bērniem grupiņas telpai sagatavo izkārtnes, plakātus u.c.*
- *Grāmatas: pedagogs ar bērniem pārrunā grāmatas, norāda uz virsrakstu, burtiem, vārdiem; atkārtoti izmanto dzejoļus, skaitāmpantiņus, īsus tekstus un stāstus. Pedagogs ikdienā nelielām bērnu grupām lasa priekšā.*
- *Klausīšanās spēles: grupiņā ir priekšmeti, kas izdod dažādas skaņas, piemēram, stabules, audioieraksti ar dažādām sadzīves skaņām u.c. Skaņas var radīt arī plaukšķinot, klauvējot vai plikšķinot. Pedagogs ar bērniem spēlē skaņu uzminēšanas spēles (pielāgots pēc Bruce & Spratt 2011).*

Lai bērnu rakstpratības attīstības atbalsts būtu efektīvāks, bērniem jāpiedāvā iespēja darboties nelielās grupās. Tādēļ mācības jāplāno veidā, kas pieļauj aktivitātes apakšgrupiņās. Igaunijā šobrīd spēkā esošā pirmsskolas izglītības iestāžu un pamatskolu valsts mācību programma pieļauj šādu plānošanu – dažādu priekšmetu vai jomu tēmas, spēles un uzdevumus var sadalīt pa dažādiem aktivitāšu centriem. Jau silītes grupiņā lasītprasme ir saistīta ne tikai ar aktivitātēm lasīšanas ligzdā, bet arī ar spēlēm citos aktivitāšu centros – dažādās galda spēlēs bieži vien uz papīra jāpieraksta rezultāti, radošajās spēlēs ir vajadzīgas dažādas izkārtnes, teksti utt. Skolā visu jomu mācību uzdevumi bieži vien ir saistīti ar rakstiskiem norādījumiem, un arī grupas savus darba rezultātus lielākoties apkopo rakstiskā veidā (vai arī izdara piezīmes, lai vēlāk par svarīgāko sniegtu mutisku izklāstu). Tādējādi gan bērnudārzā ar valodu un runu saistītās darbības, gan skolā I līmeņa dzimtās valodas mācību pasākumus var viegli integrēt dažādu aktivitāšu centru darbā, tādējādi padarot mācību procesu bērniem saprotamāku, interesantāku un aizraujošāku.

Tas, ka grupas vai klases telpā ir īpašs rakstpratības attīstību veicinošs centrs – lasīšanas ligzda, nenozīmē, ka visai telpai jābūt iekārtotai pēc aktivitāšu centru principa. Vienlaikus tas arī nenozīmē, ka visa telpa nevarētu būt sadalīta aktivitāšu centros. Vairākas pieredzes gan no Igaunijas, gan citurienes atklāj tieši šādas telpas organizēšanas priekšrocības.

Lai efektīvāk atbalstītu pirmsskolēnu un pirmklasnieku attīstību, bērniem jāpiedāvā iespēja darboties nelielās grupās. Tādēļ mācības jāplāno tā, lai būtu iespējamas aktivitātes apakšgrupiņās.

Klases vai grupas telpas fiziskajai videi jāļauj grupām mērķtiecīgi darboties norobežotā teritorijā. Galdus grupas vai klases telpā var arī vienkārši sakārtot grupas darbam (bieži vien tas arī tiek darīts). Tomēr iedvesmojošāku vidi

var iegūt, ja telpa tiek sadalīta. Bieži vien tas tiek darīts tā, ka dažādu tēmu apguve, spēle un darbs iegūst skaidri norobežotu teritoriju (māksla, būvniecība, matemātika, rakstpratība utt.).

Igaunijā šāda mācību vides fiziskā organizācija ir pazīstama kā “Laba sākuma” metode (aktivitāšu centru sistēma). Mūsdienās tā ir sastopama arī grupu un klašu telpās, kurās tiek izmantotas projekta mācību metodes, piemēram, tur, kur tiek ievēroti “Redžio Emīlija” principi.

Igaunijas bērnudārzos ir sastopamas grupu telpas, kas ir iekārtotas aktivitāšu centros.

Pētījumā par Igaunijas bērnudārzu mācību vidi, kas atbalsta rakstpratību, atklājās, ka bērnudārza pedagogi visvairāk novērtē grupas telpas atvērtu plānojumu, kur mēbeles un plaukti ir izvietoti gar sienām un palīg līdzekļi ir plauktos sagrupēti un bērniem pieejami. Ir atsevišķi plaukti matemātikas, rakstīšanas un mākslas piederumiem, galda spēlēm, grāmatām utt. Telpas centrā atrodas galdi-krēsli, un grupas telpas tālākajā nostūrī vai citā telpā ir piederumi trokšņainākām aktivitātēm – spēlēm ar automašīnām, būvniecības stūrītis, radošo spēļu stūrītis u.c. Mazākais pedagogu skaits par būtisku uzskatīja grupas telpu ar aktivitāšu centriem, kur ar plauktiem ir nodalīti aktivitāšu centri/stūrīši (mākslas aktivitāšu centrs, radošo spēļu centrs, auto stūrītis, rakstīšanas stūrītis, grāmatu stūrītis/lasīšanas ligzda utt.). Ceturtdaļa no aplūkotajām grupu telpām bija iekārtotas pēc aktivitāšu centru principa. Tikai viens no 15 pedagogiem uzskatīja, ka ir svarīgi pirmsskolas vecuma grupā imitēt klasisko skolas klases izkārtojumu, kur katram bērnam ir pret tāfeli vērstas galda ar atvilktni, sava darba virsma, mācību līdzekļi, burtnīcas, darba burtnīcas (Laamann, 2014).

Skolas un bērnudārza mācību vide skaidri atšķiras – bērnudārzos vairāk notiek tematiska un bērnu interesēm atbilstoša mācību plānošana, kā arī grupu telpas ir iekārtotas aktivitāšu centros.

Vairākās citās valstīs tas viss ir redzams arī skolā, kas sākas jau no 4–5 gadu vecuma, bet pēc satura un formas drīzāk līdzinās mūsu bērnudārziem. Līdzīga tendence turpinās arī tad, kad bērni sasniedz skolas vecumu mūsu izpratnē – aktivitāšu centros darbojas arī bērni vecumā no 10 līdz 12 gadiem.

Igaunijas skolās aktivitāšu centros iekārtotu klašu telpu ir vēl mazāk nekā bērnudārzos, taču, ņemot vērā starptautisko pētījumu rezultātus, šo iespēju būtu vērts izmantot arvien vairāk un drosmīgāk nekā līdz šim. Tomēr pēc pēdējās valsts mācību programmas stāšanās spēkā 2011. gadā aktivitāšu centru popularitāte pieaug. To pieļauj, pirmkārt, mūsdienīgas, viegli pārvietojamas moduļveida mēbeles. Otrkārt, lielāks mācību programmas elastīgums; mācīšanās aktivitāšu centros nelielās grupās pieļauj vispārējās mācības, kā arī pašreizējā mācību programmas novērtēšanas pieeja. Šobrīd skolēniem var sniegt individuālu, ciparos nebalstītu atgriezenisko saiti visu I un II skolas posmu. Līdz ar to pašreizējā valsts pamatizglītības mācību programma piedāvā labas iespējas organizēt klases telpu tā, lai tā atbalstītu rakstpratības attīstību.

Bērnu rakstpratības attīstības plānošana un atgriezeniskās saites nodrošināšana

Pedagoga fokuss ir uz to, ko bērns jau prot, ko ir iemācījies, ko cenšas jau izdarīt. Uzmanība netiek koncentrēta uz kļūdām, uz to, ko bērns vēl neprot vai nespēj. Vērtējot un sniedzot atgriezenisko saiti, liela nozīme ir sarunām un diskusijām, piemēram, par bērnu rakstu vai citiem darbiem, kā arī citiem aktīvo mācību paņēmieniem, kas parāda, ko bērni laika gaitā par šo tēmu ir iemācījušies. Pedagoģi apzināti atrod laiku, lai atklāti uzslavētu, pamanītu, iedrošinātu un iedvesmotu bērna attīstību.

Viena no pedagoga svarīgākajām lomām līdztekus mācību plānošanai, mācību aktivitāšu virzīšanai un mācību vides – gan fiziskās, gan garīgās – veidošanai ir arī rakstpratības attīstības novērtēšana. Visas šīs lomas ir savstarpēji saistītas. Vides veidošanai, spēlēm, kā arī mācību aktivitātēm jāatbilst bērnu attīstības līmenim un interesēm. Tas nozīmē, ka rakstpratības attīstības atbalstīšana ir saistīta ar pastāvīgu informācijas vākšanu (izglītojamā aktivitāšu un darba novērošana), analīzi un izmantošanu (mācību vides tālāka attīstība, bērnus motivējošu spēļu un uzdevumu piemeklēšana, atgriezeniskās saites sniegšana bērniem un vecākiem, ja nepieciešams, konsultācijas ar speciālistiem u.c.).

Vai vērtēšana ir atzīmju likšana?

Ja vērtēšanai tiek izmantotas atzīmes, tad ne bērnudārzā, ne sākumklasēs rakstpratības vērtēšanai nav jēgas. Mūsu bērnudārzos skaitliski vērtējumi netiek lietoti.

Tomēr daži pirmsskolas vecuma grupiņu pedagogi dažkārt novērtē labākos darbus ar atzīmi “5”. Atzīmes likšana tiek pamatota ar to, ka tas motivē čaklos bērnus un liek pārējiem piepūlēties (bērnudārzos parasti netiek izmantots vērtējums, kas ir mazāks par 5).

Tomēr šī prakse ir neskaidra, jo bērnu rakstpratības attīstības tempi individuāli ļoti atšķiras. Tas, kāds līmenis ir sasniegts 6–7 gadu vecumā, ir saistīts ar to, kāda rakstpratības attīstību veicinoša vide tika piedāvāta tiem pašiem bērniem 3, 4 un 5 gadu vecumā, cik daudz grāmatu ir bērnam mājās un cik tās ir pieejamas, kādas aktivitātes vecāki/ģimenes locekļi ar viņu veic rakstpratības jomā jau kopš mazuļa vecuma. Pat līdzīgā vidē augušiem bērniem, piemēram, vienas ģimenes bērniem, var ievērojami atšķirties rakstpratības apguve. Ja pedagogs novērtē, piemēram, tos, kuru darba lapas ir skaistas un tīri aizpildītas, burtu formas ir vienmērīgas un pārliedzinoši zīmētas, tas var iepriecināt šos “spējīgos” bērnus, bet vienlaikus visus pārējos bērnus apzīmē kā “nespējīgus”. Tas grauj motivāciju. Šādiem bērniem bieži jau pirms tam ir problēmas ar motivāciju. Pat ja pedagogs neliek atzīmes, bērni paši redz, ka daži no līdzgaitniekiem ir par viņiem ātrāki, prasmīgāki un veiksmīgāki. Ja bērns tekoši lasa un glīti raksta, tad “piecinieka” vietā daudz lielāka atzinība ir iespēja nolasīt priekšā kādu tekstu saviem biedriem, uzrakstīt pavasara ballītes sludinājumu vai veikt kādu citu nozīmīgu un īstu uzdevumu.

Bet kas būs tad, kad tie paši bērni ar tik atšķirīgiem rakstpratības līmeņiem nonāks skolā? Tad taču viņi ir jāvērtē? Jā, noteikti. Tomēr mūsdienu izpratnē vērtēšana nenozīmē atzīmju likšanu, bet drīzāk veidojošu jeb mācīšanos veicinošu vērtēšanu.

Vērtēšana mācīšanās veicināšanai ir process, kura pamatā ir uz datiem balstīta mācību plānošana. Pedagogs pārzina savu izglītojamo līmeni un prot katram dot atbilstošus izaicinošus uzdevumus. Vēl nozīmīgāka ir skolēnu aktīva līdzdalība mācību procesā. Bērni paši var izvīzīt sev mērķi, piemēram, uzrakstīt vēstuli Ziemassvētku vecītim, saprast komiksu par Mikipeli vai lasīt tikpat labi kā tētis. Ar pedagoga palīdzību viņi virzās pretī mērķim, saņemot novērtējumu par panākumiem, atgriezenisko saiti par apgūto un ieteikumus, kā virzīties tālāk. Ja pedagogs tic, ka ikviens bērns ir pelnījis izaugt par lasītāju un ka rakstpratība ir viena no cilvēktiesībām, tad viņš novērtē katra bērna individuālo attīstību un sniedz tieši konkrēto bērnu atbalstošu atgriezenisko saiti. Šāda atgriezeniskā saite nav skaitlisks vērtējums.

1.– 3. klases skolēni gan vēlas saņemt atzīmes, bet tikai pieciniekus. Pārējās atzīmes var mazināt motivāciju, tādēļ sākumklasēs labāk iztikt bez cipariem. Ļoti daudzas skolas Igaunijā ir atteikušās no skaitļos izteiktas atgriezeniskās saites sākumskolas līmenī. Tomēr, ja skaitliskie vērtējumi skolā tiek izmantoti arī I klasē un skolas vadība neļauj pedagogam atkāpties, tad, pamatojoties uz pašreizējo valsts mācību programmu, pedagogs var nodrošināt, ka viņa audzēkņu vērtējumi ir godīgi “piecinieki”, kas tiek piešķirti par progresu. Pedagogs, novērtējot katra bērna sākotnējo līmeni, kopā ar bērniem ikvienam nosprauž izaicinošus mācību mērķus. Tie var būtiski atšķirties. Piemēram, vienā klasē viena bērna mērķis var būt tekoši nolasīt priekšā vienu dzejoli, bet citam – izlasīt dzejoļu krājumu. Kad bērns uzskata, ka mērķis ir sasniegts, viņš atrāda savus rezultātus pedagogam, tas savukārt novērtē progresu, sniedz atgriezenisko saiti un ieteikumus turpmākajam darbam, kā arī vingrinājumiem, ja mērķis vēl nav sasniegts, un vajadzības gadījumā novērtē mērķa sasniegšanu ar “pieci”. Tādā veidā ikvienam skolēnam ir iespēja saņemt atzinību un piedzīvot panākumus.

Vai vērtēšana ir kļūdu skaitīšana?

Rakstpratības attīstību var vērtēt no dažādiem skatupunktiem. Kā piemēru aprakstīsim četrus dažāda vecuma bērnus – Ilzīti, Anniņu, Pēterīti un Jānīti.

Ilzīte vēl neprot lasīt un rakstīt.

Anniņa jau nedaudz burto, bet rakstīt vēl neprot.

Pēterītis prot lasīt, bet problēma ir pārāk ātrais lasīšanas temps un pārāk klusā balss.

Rakstot viņš pieļauj garumzīmju kļūdas.

Jānītis prot lasīt jau kopš I klases, bet bieži nesaprot tekstu. Problēmas ar obligātās literatūras lasīšanu.

Jānītis neprot pareizi rakstīt, viņš pieļauj pareizrakstības kļūdas un ir vājš teksta radīšanā.

Šie novērtējumi galvenokārt ir balstīti uz deficīta teoriju, un tajos ir izcelti aspekti, kuros bērniem ir problēmas, kurās viņi pieļauj kļūdas. Aicinot sīkāk aprakstīt šo pašu bērnu rakstpratības attīstību, viens pedagogs varētu minēt, piemēram, šādus aspektus:

Ilzīte vēl neprot lasīt un rakstīt. Viņa nepazīst burtus, izņemot burtu “A” un savu burtu “I”. Skaņas vārdā izdalīt un artikulēt vēl neprot, lai gan dažkārt (ar vienkāršākiem vārdiem) atpazīst vārda sākuma vai beigu skaņu. Rakstīt vēl neprot. Spēj nokopēt savu vārdu, ja priekšā ir paraugs. Savus darbus paraksta ar burtu “I”, dažreiz ir arī pāris “M” un zigzagi.

Anniņa burto. Īsākus un vienkāršākus līdz 4 burtus garus vārdus spēj izlasīt. Grūtības ar garākiem vārdiem. Rakstiskus darba norādījumus nesaprot. Rakstīt vēl neprot, tomēr saviem zīmējumiem cenšas pievienot tekstus, pierakstot uz papīra atsevišķus burtus. Bieži šie burti vārdā reāli arī eksistē, bet, tā kā daudzi burti tiek izlaisti, teksts nav saprotams.

Pēterītis ātri lasa, bet pārmērīgi steidzas. Viņam ir klusa un monotona balss, tādēļ viņa lasīšanai ir grūti izsekot. Pareizrakstības problēma ir ar slēdžeņiem un garumzīmēm. Pēc attiecīgās tēmas apgūšanas Pēterīša rakstu darbos ir vēl vairāk kļūdu, nekā pirms tam.

Jānītis prata skaidri un tekoši lasīt, jau atnākot uz skolu, bet varētu to darīt izteiksmīgāk. Zēns vietām pieļauj kļūdas, it īpaši lasot retāk sastopamus vārdus un svešvārdus. Ne vienmēr prot atbildēt uz jautājumiem par tekstu, kā arī nesaprot sarežģītāku teikumu un vārdu nozīmi. Jānītis nav sevišķi motivēts. Viņam īpaši nepatīk obligātā literatūra. Viņš atliek tās lasīšanu un tādēļ laicīgi to neizlasa. Uz izlasītā kontroljautājumiem atbild uz labu laimi, izlasīto nesaprot (sevišķi sarežģītākas idejas un zemtekstus). Rakstīšanā problēmas ar sākumburta ortogrāfiju un interpunkciju (pareizs pieturzīmju lietojums), teksta sakarīgumu (Jānīša teksti nav loģiski, pārlec no vienas tēmas uz citu).

Mūsu skolās vērtēšanas un atgriezeniskās saites sniegšanas pamatā bieži vēl joprojām ir deficīta teorija – tiek pamanītas kļūdas, lietas, ko bērns vēl neprot. Ja runājam par rakstpratību kā fenomenu, kas veidojas visas dzīves garumā (*emergent literacy*), tad gan pašam skolēnam, gan vecākam ir daudz motivējošāk, ja pedagogs savās atsauksmēs norāda tos aspektus, kurus bērns jau prot.

/Attēls/Būtiski iemūžināt un novērtēt to, ko bērns jau prot. Šie Peltsamā bērnodārza “Mari” pirmsskolas vecuma bērni jau prot savos zīmējumos nosaukt nozīmīgākos objektus. Tas, ka pareizrakstība nav pilnīgi ortogrāfiski pareiza, ir visādā ziņā vecumam atbilstoši.

Tieši tos pašus bērnus cits pedagogs varētu raksturot pilnīgi citādāk:

Ilzīti ļoti interesē grāmatas. Viņai patīk brīvajos brīžos lasīšanas ligzdā šķirstīt dažādas grāmatas. Viņa pārlapo grāmatas rūpīgi, pa lapai. Visbiežāk viņa aplūko bagātīgi ilustrētas pasaku grāmatas, grāmatas ar dabas fotogrāfijām, kā arī apģērbu un kosmētikas reklāmas katalogus. Dažreiz viņa šīs grāmatas arī “lasa” priekšā sev, rotaļlietām vai draudzenēm. Viņa atpazīst savu un vēl dažus citus vārdus – viņa pie galda ir pienesusi pareizos Ievas, Daces un Katrīnas krēslus. Viņa skaidri zina burtus “A”, “O” un savu burtu “I”. Viņa izbauda spēles ar atskaņām un skaitāmpantus. Atpazīst un prot pati piedāvāt vārdu rīmes. Vienkāršākiem vārdiem jau atšķir sākuma vai beigu skaņas, kā arī vārda vidū garos patskaņus (piemēram, “Ā” vārdā “MĀJA”). Sekojot paraugam, sekmīgi raksta savu vārdu. Ir mēģinājusi kopēt tekstu un savam vecumam veic to ļoti cītīgi un skaisti. Ilzītei patīk “rakstīt pasakas”, viņa pazīst pasakas būtiskākās pazīmes un izmanto interesantus tēlainos izteicienus (pievienots Ilzītes zīmējums ar piezīmēm un skolotājas pierakstīto tekstu: “Reiz dzīvoja princese, kas ļoti vēlējās puķes. Viņai bija daudz priecīgu puķu. Tās ziedēja un smaržoja. Tad ieradās lepns princis uz zirga, un zirgam garšoja puķes. Viņi tur palika un apprecējās, un dzīvoja laimīgi.”).

Anniņu galvenokārt interesē dažādi lietišķi teksti. Viņas rotaļās parasti ir aizraujošas ēdienkartes, cenrāži, kino apmeklējuma noteikumi (piemēri no Anniņas darbiem, vietām ar paskaidrojumiem, jo dažas teksta daļas nav saprotamas ārpus konteksta). Viņa zina dažādu žanru tekstu būtiskākās pazīmes (piemērs no Anniņas teātra izrādes sludinājuma, uz kura ir norādīts izrādes nosaukums, autors, režisors, aktieri, sākums, biļetes cena un atlaide bērniem/pensionāriem. Viss, protams, Anniņas vecumam atbilstošā rakstīšanas manierē, bet pilnībā saprotami). Anniņu interesē arī burti un skaņas. Labprāt spēlē vārdu spēles, piemēram, kuģu lādēšanu. Anniņai ir saprotami skaņu analīzes un vārdu rakstīšanas principi. Viņa zina, ka skaņas un burti ir savstarpēji saistīti. Viņa rūpīgi burto. Anniņa spēj izlasīt īsākus un vienkāršākus, līdz 4 burtiem garus, vārdus un par to priecājas. Ja vārds tiek lēnām artikulēts, viņa spēj to salikt kopā. Ja artikulēšanas temps ir atbilstošs, tad atpazīst arī garākus vārdus.

Pēterītis lasa ātri un labi saprot izlasīto. Viņam ir laba fantāzija un bagātīgs vārdu krājums. Pēterītim ir labas empātijas spējas. Viņš spēj domāt līdzī varoņiem no dažādiem laikiem un vietām, kā arī izprast viņu darbību motīvus. Pēterītis ir arī īsts aktieris. Pēterīša rakstu darbi izceļas ar fantāzijas bagātību. Viņš zina daudz interesantu faktu par viņu interesējošām tēmām (tālas zemes un tautas, kosmoss, dažādas mašīnas, dažādu valstu virtuves un pavārmāksla).

Jānīti saista komiksi, dzīvnieku fotogrāfiju un bilžu grāmatas, un sevišķi hipersaites ekrānā. Jānītis lasīšanu uzskata galvenokārt par tehnisku darbību. Viņš prot glīti lasīt balsī, bet, lai saprastu izlasīto, nepieciešama palīdzība, piemēram, no attēliem, biedriem, pedagoga vai vecākiem. Jānīti ļoti interesē mūzika, datorspeles un eksotiskie dzīvnieki. Viņš prot labi nolasīt shēmas un nelineārus tekstus, piemēram, domu kartes. Viņš arī pats spēj radīt shēmas un veiksmīgi darbojas grupā, kur nepieciešams idejas sistematizēt. Izmantojot domu karti, attēlu sēriju un tml. kā orientieri, viņš spēj izveidot saistošus un loģiskus tekstus.

Mācoties rakstīt un lasīt igauņu valodā, bērniem pārsvarā ir grūtības ar slēdžeņiem, kā arī skaņu garumu pierakstīšanu. Nav jau nekāds brīnums, jo, lai pierakstītu skaņu K, P un T, var izvēlēties no divām burtu grupām

(K, P, T vai G, B, D). Bērni sadzird vienu skaņu (piemēram, K) un pilnīgi pareizi, jo igauņu valodā nav balsīgo slēdzeņu, kā tas ir, piemēram, krievu vai angļu valodā. Grūtības rada arī tas, vai un kad vārdā jāraksta kāda skaņa dubultā. Tas liecina, ka mūsu pareizrakstība nav tik caurskatāma, kā pieaugušajam var šķist. Piemēram, ne visās valodās garās skaņas tiek pierakstītas ar diviem burtiem (piemēram, krievu valodā “mama”). Igauņu valodas vecajā rakstībā īsais patskanis tika pierakstīts tā, ka nākamais līdzskanis tika rakstīts dubultā. Līdz ar to garas skaņas pierakstīšana ar diviem burtiem nav nekas dabisks un pašsaprotams, bet pastāvoša vienošanās. Lai bērns to saprastu, viņam ir nepieciešama lielāka saskare ar rakstisko tekstu. Sarežģītāks (nosacītāks) igauņu valodas pareizrakstībā ir I un J lietojums, kā arī H burts vārda sākumā. Tomēr kopumā igauņu valodā ir samērā artikulējama rakstība, kas padara mācīšanos lasīt un rakstīt vieglāku nekā, piemēram, angļu valodā.

/Attēls/Igauņijā pirmsskolēni raksta salīdzinoši pareizi. Ilenurmes bērnudārza zēni labprāt raksta par sev interesējošām tēmām. Foto: audzinātāja Evelina Sarapū.

Igauņijas pirmsskolēns, salīdzinājumā ar vienaudžiem vairākās citās valstīs, raksta salīdzinoši pareizi. Sešu-septiņu gadu vecumā bērnam būtu jāsadzird vārdā visas skaņas un jāsaprot, kura skaņa ir garāka. Vecumam atbilstoši ir arī tas, ja šajā vecumā bērns rakstot dažreiz izlaiž burtus un kļūdās slēdzeņu pareizrakstībā. Tas ir vecumam atbilstoši visā sākumklašu (1.–3. klase) posmā. Ir bērni, kuri ar šīm tēmām darbojas arī vēlāk. Tam nevajadzētu mazināt lasīt un rakstīt prieku. Pieaugot pieredzei un izlasītajam, samazinās arī kļūdu skaits. Daudzi audzinātāji un vecāki ir pamanījuši, ka, tiklīdz bērns pēc savas iniciatīvas sāk lasīt biežākas grāmatas, būtiski uzlabojas arī viņa pareizrakstība.

Vērtēšana kā pamats tālāko darbību plānošanai

Skolēnu līmenis un zināšanas nav jāvērtē tādēļ, lai ieliktu atzīmi. Vērtēšanas mērķis, pirmkārt, ir gūt pamatu pedagoga tālāko darbību apzinātai plānošanai. Otrkārt, sniegt atgriezenisko saiti un ieteikumus tālākām darbībām bērniem un vecākiem pēc iespējas atbalstošā un motivējošā veidā. Novērojot bērnus, pieaugušais gūst priekšstatu par bērnu rakstpratības prasmēm, konstatē, kādas aktivitātes un uzdevumi bērnu interesē, ar kādām tēmām un kādā veidā bērni vēlas darboties. Lai šāda veida novērošana izdotos, grupas telpā vai klasē jārada situācija, kurā bērni var brīvi nodarboties ar rakstpratību un izdarīt izvēles. Pētījuma rezultāti liecina, ka šāda uz bērniem vērsta mācību organizācija sniedz labu ieguldījumu bērnu attīstībā un mācību rezultātu sasniegšanā, īpaši klasēs, kas ir akadēmiski spēcīgākas.

Gan pamatizglītībā, gan sākumskolas izglītībā ir būtiski sekot līdzi bērna vispārējai attīstībai, par ko liecina daudz dažādu komponentu. Atpalicība vienā jomā var ietekmēt prasmju attīstību kādā citā nozarē. Piemēram, vāja sīkā motorika ir traucēklis zīmēšanas un rakstīšanas prasmēm. Bērna nespēja un grūtības noturēt zīmuli un zīmēt līnijas var izraisīt nepatiku pret visām roku darbībām. Attīstoties sīkajai motorikai, pedagogs var bērnu biežāk pamanīt mākslas stūrītī zīmējam vai griežam ar šķērēm.

Novērojot konkrētu bērnu darbojamies un analizējot viņa darbus, pedagogs sākotnēji konstatē tā brīža stāvokli: Marija ar mācību uzdevumiem saistītus tekstus, vecumam atbilstošus diktātus un mājās uzdotos tekstus raksta kopumā labi, pieļaujot tikai atsevišķas kļūdas; vienlaikus stundā Marijas radītajos tekstos ir daudz kļūdu, viņa kļūdās ar slēdzeņu un burtu I un J pierakstīšanu; skaņu savienojumos bieži nepieraksta visas skaņas vai sajauc to secību. Šī ir dīvaina pretruna, kurai skolotāja drīz atrod skaidrojumu. Viņa novēro Mariju un pamana, ka stundā meitene pastāvīgi ieskatās sola biedrenes Annas darbos.

Kad pedagogs ir apzinājis situācijas būtību, svarīgas ir viņa izvēlētais tālākās darbības. Dažādi pedagogi varētu Marijai piedāvāt atšķirīgus tālāko darbību plānus. Piemēram, pedagogs var secināt, ka šī ir nopietna problēma: špiko jau 2. klasē! Marija tiek nosēdināta atsevišķi un rūpīgi novērota, lai viņa ne no viena nenorakstītu. Pedagogs uz skolu izsauc arī Marijas vecākus un stāsta viņiem, ka arī mājās jārunā par godīguma nozīmi, nevis rakstiskie darbi jāpilda bērna vietā. Cits pedagogs arī sazinās ar Marijas vecākiem, bet viņa teiktais skan nedaudz savādāk. Pedagogs stāsta, ka redz, ka viņu meitai ir ļoti svarīgi labi mācību rezultāti. Rakstīšanā viņa nejūtas pārliecināta, tādēļ pārsvarā noraksta sola biedrenes darbus. Pedagogs var, piemēram, vecākiem teikt: “Esmu Marijai teikusi, ka 2. klasē nekļūdīga rakstīšana vēl nav svarīga. Šos mazos diktātus taisām tieši tādēļ, lai ikviens saprastu, kur vairāk jāvingrinās. Tomēr šķiet, ka Marija tik un tā negrib pieļaut kļūdas, tādēļ vēlos, lai arī jūs mājās uzsvertu, ka kļūdas ir normāla mācību procesa daļa. Igauņu valodas rakstīšanas pamati ir Marijai skaidri, viņa spēj pierakstīt skaņām atbilstošos burtus. Marijai ir laba redzes atmiņa, un es ar prieku esmu redzējis, ka viņai patīk atrasties klases lasīšanas ligzdā. Lai attīstītos viņas rakstpratība, mājās noteikti jānudina lasīt (seko ieteikums mājās iekārtot lasīšanas ligzdu). Marijai pašai jāizvēlas, ko lasīt. Strādājot ar sevis izvēlētajiem tekstiem vismaz 20 minūtes dienā, igauņu valodas vārdu rakstība viņai drīz vien paliks atmiņā.”

Ja parādās problēmas, pedagogs var vērsties arī pie skolas logopēda. Vai šāda veida kļūdas, uzsākot mācības 2. klasē, liecina par grūtībām lasīt? Logopēds paspēlējas un parunā ar Mariju un secina, ka meitenei ir laba

fonēmiskā izpratne, bet noteiktos gadījumos (I, J, slēdzeni) viņa nespēj izlemt, kuru burtu izvēlēties. Caur pedagoga negatīvo atgriezenisko saiti Marija ir sapratusi, ka tas ir kaut kas, ko viņa neprot (un Marija, par to domājot, var pievienot: “un nekad nepratīs”). Logopēds var nomierināt Mariju, viņas vecākus, kā arī pedagogu – šīs ir bažas, ko lielākoties var novērst vingrinoties. Logopēdam ir daudz aizraujošu spēļu, kas palīdzēs Marijai saprast igauņu valodas rakstīšanas sistēmu.

Ja pedagogs informē bērnu vai vecāku par problēmu, bet nepiedāvā risinājumus, tā izklausās kā neārstējama diagnoze. Piemēram, pedagogam nevajadzētu sniegt atgriezenisko saiti, ka Juris nesaprot matemātikas teksta uzdevumus. Drīzāk vecākiem varētu ieteikt kaut ko šādu: “Ik pa laikam mājās kopā ar Juri būtu vērts veidot matemātiskus stāstus – pierakstīt dažādus skaitļus un diskutēt, ko no tiem var secināt un kas būtu jādara pēc tam. Jo praktiskāki uzdevumi, jo labāk. Piemēram, cikos nāks ciemiņi un cik stundu līdz tam ir atlicis; cik naudas viņam paliek kabatasnaudai, ja piens un maize maksā noteiktu summu un iepirkumiem viņam ir iedota noteikta summa; kā starp draugiem godīgi sadalīt konfektes/ābolus utt. Jurim ir nepieciešama personiska pieredze, lai saprastu, ka matemātikas teksta uzdevumi ir viens veids, kā pierakstīt dzīves problēmas un mīklas.

Pieredzējis pedagogs lielākoties pamana gan bērnu panākumus, gan trūkumus. Lai gan galvenais fokuss ir uz bērna stiprajām pusēm un prasmēm, pedagogs gan bērnam, gan viņa vecākiem sniedz atgriezenisko saiti un ieteikumus par lietām, kas jāattīsta. Piemēram, klases audzinātāja iepriekšējā nodaļā minētā Pēterīša un Jānīša vecākiem var pastāstīt par visām viņas pamanītajām ar lasīšanas un rakstīšanas aktivitātēm saistītajām zēnu stiprajām pusēm. Problēmas un kļūdas nav jānoklusē, bet tā vietā, lai tās izceltu, pedagogs varētu censties bērnam un vecākiem sniegt ieteikumus, kas saistāmi ar konkrētā skolēna stiprajām pusēm.

Piemēram, audzinātāja var vecākiem teikt:

Pēterītis māc ātri lasīt arī skaļi un ir ļoti lepns par savu lasīšanas tempu, taču ātrums nav svarīgākais, lasot balsī. Mājās ar viņu varētu paspēlēt aktiera vai diktora spēli. Aktiera loma ir pasniegt teksta vēstījumu un domu. Pēterītis ir īsts aktieris. Arī diktoram jālasa ātrā tempā, bet vienlaikus iespējami saprotami un pietiekami skaļi. Pēterītis var izlikties par diktoru, stāstot tieši par viņu interesējošām tēmām, piemēram, tālām zemēm un tautām vai vadīt kulinārijas raidījumu, kurā tiek stāstīts par kādas valsts virtuvi.

Jānītis lasīšanu galvenokārt uzskata par tehnisku darbību. Viņš prot glīti lasīt balsī, bet, lai saprastu izlasīto, nepieciešama palīdzība, piemēram, no attēliem (ilustratīvas grāmatas, komiksi) vai vecākiem. Iesakam vakaros Jānītim lasīt priekšā (to ieteicams darīt līdz divpadsmit gadu vecumam). Tā viņš apgūs vārdus, kas mutiskā komunikācijā ir retāk sastopami, un pieradīs arī pie rakstiska teksta ar sarežģītāku struktūru. Jānīti ļoti interesē tehnika un eksotiski dzīvnieki. Arī mājās vajadzētu piedāvāt tekstus par viņu interesējošām tēmām (grāmatas, laikraksti, arī raksti tiešsaistē). Jānītis prot labi nolasīt un veidot shēmas un nelineārus tekstus, piemēram, domu kartes. Tās viņš varētu izmantot par pamatu savu tekstu radīšanai. Tādā veidā viņš varēs ērti pārbaudīt, vai visas svarīgākās domas ir uzrakstītas. Jānīti saista arī komiksi, tāpēc zēnu vajadzētu iedrošināt to lasīšanai. Tā kā Jānītis ir labs zīmētājs, viņš varētu komiksus veidot arī pats.

Pat ja pirmās klases skolēnu lasītprasmes ir ļoti vājas (arī tā gadās), pedagogam sarunās ar vecākiem vērts izcelt to, ko jau var pamanīt par bērnu rakstpratības attīstību, piemēram, interesi par tekstiem, grāmatām, zvaigznēm un vēlmi arī pašam darīt. Pedagogs var vecākus iedrošināt, ka rakstpratības attīstība ir lēcienuveida. Galvenais ir saglabāt interesi un motivāciju, sniegt atbalstu un darboties ar spējam atbilstošiem tekstiem.

Vidusposma kopsavilkumi un liecības

Ko gan rakstīt iepriekš aprakstīto bērnu liecībās? Ja skolā tiek izmantoti skaitliski vērtējumi un Ilzīte, Anniņa, Pēterītis un Jānītis ir pirmās klases skolēni, tad visticamāk Ilzīte un Anniņa uzreiz pirmajā liecībā saņemtu divniekus. Tas var viņu interesēt par lasīšanu un pašpārliecību rakstpratības apgūšanā iedragāt uz gadiem. Pēterītis un Jānītis pirmajā klasē saņemtu pieciniekus; ja viņi ietu otrajā vai trešajā klasē, tad pieciniekus vai četriniekus atkarībā no konkrētā pedagoga noteiktajiem vērtēšanas kritērijiem. Neviena no šiem skaitļiem nesniegtu Ilzītes, Anniņas, Pēterīša vai Jānīša vecākiem informāciju par to, kā atbalstīt bērna rakstpratības attīstību. Tāpat arī paši bērni nezinātu, ko darīt tālāk vai citādāk.

Šobrīd daudzās skolās ceturkšņa vai gada beigu kopsavilkumam tiek sagatavota rakstiska atgriezeniskā saite. Ja Ilzīte, Anniņa, Pēterītis un Jānītis mācītos pirmajā klasē (jā, tas IR iespējams. Mūsu pirmajās klasēs bieži kopā ir dažāda līmeņa lasītāji), viņu pirmā trimestra liecībās par dzimtās valodas apguvi varētu rakstīt:

ILZĪT, TEVI ĻOTI INTERESĒ GRĀMATAS! TU TĀS ILGI UN RŪPĪGI SKATIES UN PĒTI. PĒC PARUGA PROTI UZRĀKSTĪT SAVU VĀRDU. TU JAU PAZĪSTI DAŽUS BURTUS UN KATRU DIENU IEMĀCIES KLĀT JAUNUS. ESMU PĀRLIECINĀTA, KA PAVISAM DRĪZ TU BŪSI APGUVUSI VISUS BURTUS! (Ņemot vērā Ilzītes lasītprasmi, paredzams, ka šo tekstu nolasīs priekšā

vecāki, lai gan tas ir vērst uz pašu Ilzīti. Sākotnēji to viņai nolasīs vecāki, bet, iespējams, pavisam drīz to lasīs Ilzīte pati un priecāsies, ka lasīšanā ir spērusi tik lielu soli uz priekšu.)

ANNIŅ, TU ESI APGUVUSI IZRUNU. TU ATPAZĪSTI ARĪ GARĀKUS VĀRDUS. PATI JAU MĀKI IZLASĪT ĪSĀKUS VĀRDUS. ATZINĪBAS VĒRTS IR TAS, KA CENTIES RAKSTĪT DAŽĀDUS TEKSTUS. DARBS DARA DARĪTĀJU!

Pēterītim: “Tu lasi ātri un saprotami. Tev ir bagātīgs vārdu krājums un laba fantāzija. Kad lasi citiem priekšā, iedomājies, ka esi aktieris vai diktors, tā klasesbiedriem būs vieglāk Tevi saprast.”

Jānītim: “Tavas shēmas ir foršas! Izmanto tās arī rakstīšanā! Tu proti lasīt! Meklē grāmatas, komiksus, laikrakstus, kas Tevi interesē! Un lasi, lasi, lasi! Tā Tu kļūsi par arvien labāku lasītāju!”

Ja šie ieteikumi papildina iepriekš aprakstītajā sarunā par attīstību sniegtos padomus, tad var pieņemt, ka visu šo bērnu lasīšanas motivācija saglabāsies un gan bērns, gan viņa vecāks zinās, ko darīt tālāk, lai bērna rakstpratība attīstītos. Šobrīd mūsu pamatizglītības pakāpes liecībās sniegtā atgriezeniskā saite lielākoties ir vairāk formāla. Piemēram, Ilzīte, Anniņa, Pēterītis un Jānītis varētu saņemt liecības ar četrām prasmju novērtējumu: zināma teksta lasīšana, nezināma teksta lasīšana, sekošana rakstiskiem norādījumiem un diktāts. Ja visas šīs prasmes tiktu vērtētas ar “ļoti labi”, “labi”, “jāvingrinās”, tad Ilzīte un Anniņa būtu visas prasmes jāvingrina. Pēterīša un Jānīša vērtējums būtu atkarīgs no pedagoga. Vai Pēterīša zināma un nezināma teksta lasītprasmi varētu novērtēt ar “ļoti labi”, jo viņš to dara ātri? Vai drīzāk ar “labi”, jo viņš steidzas un lasa pārāk klusi? Gan ātrums, gan lasīšana balsī ir jāvingrina. Bet diez vai pedagogs to rakstīs liecībā, jo Pēterītis taču nelasa tādā pašā līmenī kā Ilzīte vai Anniņa. Jānītis par visu, izņemot sekošanu rakstiskiem norādījumiem, saņemtu novērtējumu “ļoti labi”. Bet vai novērtējums būtu “labi”, jo patiesībā šos norādījumus viņš bieži nemaz nesaprot?

Ir skolas, kurās atgriezeniskā saite tiek sniegta ar standarta formulējumiem. Piemēram, apgūta teksta lasīšanas novērtējumam var būt trīs varianti.

- Augstākais līmenis: “Apgūto tekstu lasi pareizi, skaidri un izteiksmīgi. Lasot sarežģītākus vārdus, pats pamani savas kļūdas un izlabo tās.”
- Vidējais līmenis: “Apgūto tekstu lasi pareizi un skaidri. Lai izlasītu sarežģītākus vārdus, izmanto pedagoga palīdzību.”
- Zemākais līmenis: “Apgūto tekstu lasi lēnām un kļūdaini. Lasīšana cītīgi jāvingrina.”

Tādā gadījumā Ilzīte un Anniņai “nākamais pakāpiens” būtu zemākais līmenis. Un, lai gan Ilzītes un Anniņas apraksti ir veidoti, balstoties uz pirmskolēnu prasmēm, parastas skolas pirmajā klasē ik pa laikam ienāk bērni, kuriem ir tieši šāds līmenis un kuru attīstību lasītprasme arī vajag novērtēt tā, lai viņus iedrošinātu un motivētu. Arī Pēterītim būtu grūti atrast atbilstošu standarta frāzi. Viņš lasa tekstu bez kļūdām, bet neskaidri – pārāk klusa un ātra lasīšana padara to nesaprotamu. Vienlaikus uz Pēterīti nevar attiecināt arī otru variantu, jo pie sarežģītākiem vārdiem pedagoga palīdzība nav nepieciešama.

Ko no tā visa secināt? To, ka rakstpratības gadījumā nav būtiska bērnu apzīmēšana vai šķirošana ar atzīmju vai gatavu vērtējumu palīdzību! Svarīgi ir kartēt šīs prasmes attīstību, kā arī sniegt bērnam un vecākam saturīgu, aprakstošu un motivējošu atgriezenisko saiti.

Kā kartēt rakstpratības attīstību?

Mēs varētu runāt arī par vērtēšanu, bet, tā kā šis vārds pārmērīgi asociējas ar atzīmju likšanu, tad lietosim jēdzienu “kartēšana”. Pamatizglītībā ir izplatīts arī termins “pedagoģiskā dokumentēšana” – tā ir mācību atspoguļošana bērnam, vecākam un pedagogam saprotamā veidā. Tā ir redzams gan process, gan katra bērna panākumu soli. *Arī bērnu vecākiem labāk izvēlēties katru panākumu soli novērtējošu pieeju. Šeit Helerīnas un Kaspara stāsts. Vakar bija Kaspara vārdadiena. Ar šo dienu nesaistīti viņš piesēdās pie galda, paņēma rokā flomāsteru, kaut ko uzzīmēja un tad jautāja:*

“Mammu, kāds ir mans nākamais burts?”

Ceturtdaļu sekundes biju apjukusi, bet tad aptvēru.

“A”.

“Kā tas jāraksta?”

“Tas ir tas mājai līdzīgais burts.”

“Ā, ok!” šņākdams zīmē A burtu.

Un tā mēs uzrakstījām visu vārdu. Spoguļrakstā! Tieši tik iespaidīgi! Kā gan bērni tik agrā bērnībā māk šādā veidā rakstīt? Es neteicu ne vārda, ka kaut kas ir nepareizi. Lēkāju no prieka, ka mans četrgadnieks ir uzrakstījis savu vārdu. Ka viņš ir sapratis, kas ir rakstīšana un kā notiek šis process. 😊

/Attēls/Kaspars nolēma uzrakstīt savu vārdu pats. Tas ir pilnīgi normāli, ka sākumā tas tiek darīts spoguļrakstā.

Izvairīšanās no atzīmju likšanas un bērnu savstarpēja salīdzināšana, kā arī katra bērna atšķirīgā attīstības ceļa un stipro pušu atzīšana palīdzēs veidot motivējošu lasīšanas vidi. Tas ir ļoti vērtīgi. Bērns, kura pirmie lasīšanas un rakstīšanas mēģinājumi tiek pamanīti un atzīti (gan mutiski, gan, piemēram, izstādot tekstu paraugus grupā), iegūst drosmi izmēģināt tālāk. Rakstītājs iesācējs, kura tekstā tiek izceltas nevis

kļūdas, bet pamanīts, ka tajā, piemēram, ir virsraksts, struktūra, interesantas atskaņas vai salīdzinājums, gūst iedrošinājumu un iedvesmu arī turpmākai teksta radīšanai. Tikmēr, ja bērnam, kurš apgūst rakstpratību, vispirms ir jākoncentrējas uz tehniskajām prasmēm, var rasties bailes no darbībām, kas ir saistītas ar rakstpratību, kā arī plašāki aizspriedumi attiecībā pret rakstīto un lasīto.

Lai apkopotu datus par topošo rakstpratību, der ikdienišķas ar rakstīšanu un lasīšanu saistītas situācijas un aktivitātes, kas, protams, ir saistītas ar mācību procesu – novērošana, saruna, darbu analīze. Parasti nav nepieciešama atsevišķa testēšana un pārbaudīšana.

Īpašas vērtēšanas aktivitātes, piemēram, diktāti un lasīšanas pārbaudījumi, drīzāk rada spriedzi un dažos skolēnos arī nedrošību. Lai novērtētu literāra darba lasīšanu, skolā tradicionāli tiek izmantoti lasīšanas pārbaudījumi, taču tas nav labākais ceļš no lasīšanas motivācijas viedokļa. Šāda veida pārbaudēs bieži vien tiek augstu vērtēta grāmatā atrodamo detaļu iegaumēšana, piemēram, bērnam tiek lūgts nosaukt galvenā varoņa brāļus vai Kalevipoega suņus. Formālas vērtēšanas metodes, īpaši vecākiem bērniem, var vilināt uz negodīgumu. Ir bērni, kuri grāmatu vietā lasa satura kopsavilkumus, tiešsaistē atrod lasīšanas pārbaudījumus, ko izmanto pedagogs, un mehāniski iemācās atbildes vai sagatavo sev špikeri.

Pedagogi, kuri izprot rakstpratību un bērnu attīstību, ik pa laikam izlasītā pārrunāšanai un kopsavilkumu sagatavošanai izmanto arī daudz aizraujošākus un motivējošākus veidus par lasīšanas pārbaudījumu. Dažādas spēles, dramatisējumi, viktorīnas, radoši uzdevumi (piemēram, uzrakstīt grāmatai jaunas beigas, izveidot ilustrāciju, komiksu, animāciju u.c.) ir bērniem saistošas aktivitātes, kas piedāvā aktīvas līdzdalības iespējas. Prasmīgi izmantotas, šīs aktivitātes sniedz pedagogam svarīgu informāciju gan par to, kā klase kopumā izprot grāmatu, gan par to, kādas ir atsevišķu skolēnu stiprās puses un uzlabojamās prasmes.

Katrs bērns mācās atšķirīgi, un pedagogam īsts izaicinājums ir atrast tieši konkrētajam bērnam piemērotu līdzekli vai metodi, kas cels viņa motivāciju un atbalstīs rakstpratības attīstību.

Marts ir sešgadīgs zēns, kura vecāki vērsās pie speciālista pēc palīdzības, tā kā pirmsskolas skolotāja izteica piezīmi, ka bērns netiek galā, jo viņš nemāk lasīt. Tiekoties ar Martu un novērtējot viņa lasīšanas pamatzināšanas (vārdu izrunāšana pa skaņām, burtu zināšana, runa u.c.), tika secināts, ka viņš zina piecus sava vārda burtus (M, A, R, T, S). Daži burti viņam nāca prātā kā mammas burts un tēta burts, pārējie nebija zināmi. Labi dzirdēja un artikulēja skaņas, kā arī mācēja vārdu izrunāt pa skaņām. Tātad pirmais mērķis, lai nonāktu līdz lasīšanai, bija iemācīties burtus. Lai to izdarītu, skolotāja kopā ar Martu centās atrast aizraujošas asociācijas – kādu objektu atgādina konkrētais burts? Zēnam bija laba fantāzija. Izdomājot stāstiņus par burtiem, tika apgūti arī paši burti. Pēc tam, varēja sākt pamazām lasīt īsus vārdus un zilbes, bet atkal tikai rotaļājoties. Zēnu interesēja kobras un NLO. No diviem kartona šķīvjiem viņam tika uztaisīts citplanētiešu kuģis, tajā varēja ievietot zīmītes ar vārdiem. Kopā tika lasītas vārdu zīmītes un apspriests, vai citplanētieši gribētu paņemt līdzī šo priekšmetu no zemeslodes. Tādā veidā pildījās citplanētiešu kuģis. Arī ar kobru varēja spēlēt līdzīgu “Pabaro kobru” spēli. Uz zīmītēm atkal tika sarakstīti dažādi vārdi – šoreiz ēdamas un neēdamas lietas. Bērnam tās bija jāizlasa un jāizlemj, bāzt vai nebāzt tās kastēs vākā izgrieztajā kobras mutē. Soli pa solim, uzturot bērna motivāciju un dodot uzdevumus, kas viņu interesēja un bija pa spēkam, pamazām tika nonākts līdz lasīšanai. Martam bija piemērota individuāla pieeja, darbs “viens pret vienu” un “tuvākās attīstības zona” – viņam tika doti uzdevumi, kas viņam vienam pašam sagādātu grūtības, bet ar speciālista atbalstu un norādēm tika labi galā. Panākumu sajūta, kā arī rēķināšanās ar viņa interesēm un mācīšanās praksi vecināja zēna motivāciju mācīties un virzīties uz priekšu.

Pedagogiem un vecākiem ir svarīgi apzināties, ka bērnu rakstpratības attīstībā ik pa laikam var notikt arī šķietams regress.

Piemēram, mazā Alīse, kura jau četru gadu vecumā ar īpašas mnemotehnikas dziesmas palīdzību bija iemācījusies nekļūdīgi uzrakstīt savu vārdu, piecu gadu vecumā vairs neizmantoja šo dziesmu un ik pa laikam sāka rakstīt savu vārdu Alise. No malas šķietamā kļūdainā rakstība patiesībā bija zīme par skaņu analīzes prasmes attīstību.

Lasītprasmes attīstība ir individuāla un atkarīga no daudziem faktoriem: no tā, cik daudz bērns saskaras ar rakstiskiem tekstiem, kādā vecumā bērns iemācās lasīt, cik ļoti viņu interesē lasīšana, cik daudz viņš dienā lasa, vai bērnam lasīšana šķiet nepatīkama vai tas labprāt tiek darīts u.c. Pedagogs var novērtēt, kā katra skolēna mērķi (rezultātu mērķis) ir īstenojušies, ko varētu darīt bērna atbalstam un kādus mērķus izvirzīt tālāk. Vērtējumam jāvirza un jāmotivē.

Labs līdzeklis bērna attīstības novērtēšanai bērnudārzā ir attīstības mape, bet skolā – mācību mape. Tajā var apkopot bērna rakstu darbu piemērus – pirmos mēģinājumus uzrakstīt zināmos burtus vai savu vārdu, darba lapas, spēles laikā radītus tekstus, rakstīšanas vingrinājumus.

Salīdzinot dažādos laikos veiktos darbiņus, var pamanīt bērna rakstītprasmes progresu. Ja pirmie burti ir pavisam greizi un knapi atpazīstami, tad laika gaitā roka kļūst stabilāka un spēcīgāka, līnijas taisnākas un burti/vārdi – atpazīstamāki. Skolā pirmo tekstu uzbūve var būt lēkājosa, koncentrējoties uz nebūtiskām detaļām. Pēc kāda laika

bērni iemācās atpazīt dažādu tekstu īpašības un viņu rakstījumi kļūst labāk izsekojami, tie kļūst loģiskāki un aizraujošāki. Attīstās arī pareizrakstība. Aplūkojot savus agrāko gadu darbus, attīstību pamanīs arī paši bērni (“Skaties, šeit es rakstīju MAMMA ar vienu M!”; “Skat, I klasē es rakstīju: “Tas ir mans tētis. Viņam ir bārda. Viņš kopā ar Uldi makšķerē.” Cik smieklīgi es rakstu. Un nemaz neuzrakstu, kā sauc manu tēti. Un pats svarīgākais, ka viņam ir bārda. (Smejas.) Un te vispār nevar saprast, kas tas vēl par Uldi? Tagad gan es rakstu daudz labāk.”)

Pedagogam neatkarīgi no tā, vai viņš strādā skolā vai bērnudārzā, kā arī vecākam, runājot par rakstpratību, jau no paša sākuma būtu jāiesaista paši bērni – viņi ir pārsteidzoši atjautīgi un objektīvi. Droši var izmantot arī pašvērtējumu un līdzgaitnieku vērtēšanu, par ko sīkāk var izlasīt grāmatā “Kujundav hindamine kui õppimist toetav hindamine” (“Veidojošā vērtēšana kā mācības atbalstoša vērtēšana”). Bērns, kurš pats novērtē savu rakstpratību un pats sev izvirza mērķus, ir vairāk motivēts, mācību procesā uzņemas lielāku atbildību un, visticamāk, ir gatavs arī mūžizglītībai, ko sagaida pašreizējā pasaule. Satraukumam ir pamats tikai tad, ja bērna rakstpratībā nav vērojamas izmaiņas un attīstība vai tā ir ievērojami zemāka par rezultātu līmeni, kas tiek sagaidīts no šāda vecuma bērniem.

Bērnu rakstpratības attīstības atbalsta sinerģija

Pieaugušie (pedagogi, pedagogu palīgi, bērnu vecāki, atbalsta personāls, logopēdi, valodas skolotāji u.c.) darbojas saskaņoti, viņiem ir līdzīgas vērtības, un galvenā uzmanība tiek vērsta uz bērnu motivācijas atbalstīšanu/uzturēšanu, kā arī rakstpratības pilnveidošanu un attīstību.

Bērna rakstpratība attīstās sekmīgāk un drošāk, ja pedagogi un skolas/bērnudārza personāls, kā arī vecāki sadarbojas. Šajā grāmatā ir atsevišķa apakšnodala par mājas lasīšanas ligzdu, par ko ir vērts vecākiem pastāstīt

Vecāks, kuru padziļināti interesē šī tēma, protams, izlasīs visu grāmatu. Ļoti daudzi šeit minētie padomi ir patiešām veiksmīgi īstenojami arī mājas lasīšanas ligzdā un kopumā lasītprasmi atbalstošas vides veidošanā mājās. Tas, ka bērnudārzā visa grupiņas pedagogu komanda sadarbojas rakstpratības atbalstīšanā, drīzāk ir norma, nevis izņēmums. Tomēr dažreiz tiek aizmirsts mūzikas un fizikultūras pedagogs. Arī klases audzinātāja var veiksmīgi sadarboties tieši ar šo priekšmetu pedagogiem – ir bērni, kuri mīl dziedāt un tādā veidā var daudz ko iemācīties par lasīšanu.

Pašiem mazākajiem dziesmas var “uzrakstīt” ar attēliem, ar vārdiem izcelt vienkāršākās zilbes, piemēram, LA-LA-LAL-LAL-LĀ, un dažām dziesmām ar vārdiem var izcelt arī galvenā varoņa(-u) vārdu, piemēram, uzrakstīt KAĶĪTS MANS un tad pievienot attēlu ar kaķi. Šāda “rakstīšana” nav tikai jautra, bet palīdz bērniem labāk atcerēties dziesmu vārdus un dzejoļus, saprast, kāds ir rakstīšanas un lasīšanas virziens u.tml. Ar fizikultūras skolotāju var arī skriet vai orientēties pa milzīgiem burtiem un salikt no tiem milzīgus vārdus, veidot burtus un vārdus no saviem ķermeņiem un tamlīdzīgi.

Arī skolā var sadarboties gan ar fizikultūras, gan mūzikas skolotāju. Daudziem bērniem patīk dziedāt, un vairākkārt lasīt dziesmu vārdus ir daudz prātīgāk, nevis vienkārši lasīt un pārlasīt vienu un to pašu tekstu (arī ludziņu mēģināšana ir atjautīga pieeja). Ja bērniem patīk kāda ātrāka dziesma, tad dziedāšana tai līdzīgti attīsta arī lasīšanas tempu un ātrāku teksta uztveršanas prasmi.

(Mācību) aktivitātes, kas veicina rakstpratības attīstību

Savā grāmatā “Early Literacy in Preschool and Kindergarten” (“Agrīnā rakstpratība pirmskolā un bērnudārzā”) Dženisa Dž. Bītijs (*Janice J. Beaty*) un Linda Prata (*Linda Pratt*) min vienpadsmit dažādus bērnu lasīšanas vadīšanas tipus.

Lasīšana balsī (*read-alouds*) – pedagogs lasa bērniem priekšā. Šādas lasīšanas mērķis ir raisīt interesi lasīt, veicināt valodas prasmes, runas un vārdu krājuma attīstību. Izveidojas izpratne par stāsta struktūru un to, kā jārikojas ar tekstu un grāmatu.

Kopīga lasīšana (*shared reading*) – pedagogs nelielai bērnu grupiņai lasa priekšā stāstu, ieturot pauzes, sniedzot bērniem iespēju komentēt un jautāt, paust viedokļus un gaidas par stāsta tālāko attīstību. Šāda saruna noteikti nedrīkst kļūt par izprašāšanu ar pareizajām un nepareizajām atbildēm. Drīzāk tā ir kopīga stāsta pārrunāšana, kas veicina radošuma un fantāzijas attīstību. Kopīgas lasīšanas laikā rodas arī izpratne, ka dažādi cilvēki var vienu un to pašu stāstu uztvert atšķirīgi.

Lasīšana klusām (*silent reading*) – visa grupa patstāvīgi pie sevis skatās vai lasa grāmatu, nodarbojas ar to. Bītiņas un Pratas minētā lasīšana klusām no mūsu skolās pazīstamās lasīšanas pie sevis, kad visa klase lasa vienu tekstu, atšķiras ar to, ka katrs bērns lasa sevis izvēlētu grāmatu. Pēc lasīšanas var notikt pārrunas, kad skolēni dalās iespaidos ar draugu/draudzeni vai pedagogu. Mērķis ir mācīties patstāvību un pierast lasīt/skatīties grāmatu. Regulāri un pastāvīgi šādi lasot, attīstās bērnu lasītprasme.

Lasīšana pāros (*paired reading*) – divi bērni palīdz viens otram lasīt vai skatīties grāmatu. Lasīšana pāri ir savstarpēja komunikācija un sadarbība. Bērni kopā ar saviem biedriem var vingrināt un attīstīt lasītprasmi.

Patstāvīga lasīšana (*independent reading*) – bērni lasa vai skatās grāmatu individuāli, patstāvīgi. Grāmatu izvēlas bērns pats. Patstāvīgi lasot, attīstās lasītprasme, atbildības sajūta un pieaug lasītāja pārliecība.

Lasīšana ar draugu (*buddy reading*) – vecāks vai lasīšanā pieredzējušāks bērns ir pāri ar iesācēju lasītāju. Vecākais klausās jaunākā lasīšanu un palīdz. Tādā veidā attīstās abu lasītprasme un jaunākais lasītājs jūtas drošāk, kad viņu klausās kāds sev līdzīgs. Bērnam vienaudža konsultanta komentārus bieži ir vieglāk uztvert un izsekot tiem nekā pedagoga. Bērni lieto līdzīgu valodu.

Lasīšana viens pret vienu (*one-to-one reading*) – pieaugušais vai vecāks bērns ir kopā ar jaunāku bērnu. Pedagoģs vai vecākais bērns lasa priekšā jaunākajam bērnam, kuram ir tiesības to pārtraukt, uzdot jautājumus un pārrunāt dzirdēto. Tādā veidā attīstās vecākā bērna lasītprasme un jaunākā bērna prasme uztvert tekstu un veidot sakarības. Atbalstītā lasīšana (*supported reading*) – pieaugušais atbalsta un vada bērna lasīšanu.

Vadītā lasīšana (*guided reading*) – bērni nelielā grupā balsī lasa vienu tekstu. Pedagoģs izveido lasīšanas grupas ar vienlīdzīgu lasītprasmi un piemeklē bērnu spējām atbilstošu tekstu.

Rakstpratības apli (*literacy circles*) – bērni nelielā grupā lasa vienu tekstu vai grāmatu un pedagoga vadībā pārrunā izlasīto, kādas domas, sajūtas vai viedokļi ir radušies. Tādā veidā attīstās bērnu kritiskā domāšana, lasītprasme, pašizpaušmes prasme, kā arī prasme uzklaut citu viedokļus, idejas un kritiku

Lasīšanas darba grupa (*reading workshop*) – pedagoga vadībā mazākā vai lielākā grupā notiek ministundas, kas attīsta lasītprasmi un lasīšanas stratēģijas. Tiek pārbaudītas bērnu prasmes un tikšana galā ar uzdevumiem. Bērni lasa pašu izvēlētos tekstus un apmainās ar pārdomām. Balstoties uz darba grupā notiekošo, pedagoģs var izveidot tālāko bērnu literatūras un lasīšanas mācību programmu (Beaty & Pratt, 2003).

Bītiņa (2002) izceļ šādus bērnu lasīšanas aktivitāšu attīstības posmus.

Vēl neizveidojies stāsts. Bērns atver grāmatu un sāk lalināt vai čalot, it kā lasītu; cenšas izstāstīt grāmatas saturu, nosaucot grāmatas attēlus; stāsta stāstu, it kā katra lappuse būtu atsevišķs stāsts, nevis nepārtraukts stāsts. Izveidojies stāsts. Bērns stāsta stāstu pa savam, ar saviem vārdiem, balstoties uz attēliem, ignorējot tekstu. Izmanto attēlus kā palīgīdzekli, lai stāstītu stāstu, tomēr zina, kur ir teksts, un cenšas to neaizsegst ar roku. Stāsta stāstu vārds pa vārdam pareizā secībā. Pamanā tekstu un jautā, kas te rakstīts; pazīstamā stāstā norāda uz vārdiem un nosauc tos, vienlaikus stāstot stāstu no galvas.

Ko mācību darbā iesākt ar lasīšanas ligzdas grāmatām?

Lasīšanas ligzdas grāmatu krājumi var palīdzēt pedagoģam pasniegt jaunu mācību vielu, apķērīgākiem bērniem tās var izmantot papildu darbiņiem, bērni lasīšanas ligzdas grāmatās var meklēt piemērus stundā dzirdētajam utt. Minēsim piemērus vēl dažām aktivitātēm, kas sevi praksē ir labi attaisnojušas.

Lasīšana klusām pie sevis

Labā lasīšanas ligzdā ir tik daudz grāmatu, ka katrs bērns var sev izvēlēties tīkamo un atbilstoši vecumam 15–30 minūtes lasīt, patstāvīgi koncentrējoties. Pēc tam var pārējiem pastāstīt par izlasīto. Ar šādām lasīšanas minūtēm var aizsākt kāda autora vai grāmatu sērijas patstāvīgu lasīšanu.

Dzejoļu ilustrēšana

Dzejoļi ir jālasa balsī. Savukārt, lai dzeja labi skanētu, nepieciešama zināma dzīves pieredze un lasītprasme, kas daži bērniem vēl trūkst. Tādēļ lielisks dzejas iepazīšanas veids ir tāds, ka pedagoģs nolasa to priekšā un bērni zīmē (kaut vai nelielas bildītes) uz pašlīmējošām lapiņām, kas savukārt tiek pielīmētas blakus dzejoļa tekstam. Zīmējumu detaļas lieliski parāda, kā bērni saprot dzejoļa saturu un kas viņiem šķitis svarīgs.

Grāmata mākslas stundā

Kvalitatīvas ilustrācijas palīdz veidot saturisku sarunu mākslas stundā, lai pamanītu dažādus mākslas veidus un atdarinātu mākslinieku lietotos paņēmienus. Mākslas stundā var pētīt, kā grāmatas mākslinieks ir attēlojis dabu, cilvēkus, priekšmetus, noskaņas u.c.

Viktorīna klasesbiedriem

To var darīt, izmantojot gan laikrakstus vai grāmatas, gan citus tekstus, tostarp digitālus. Katrs bērns vai sola biedru pāris saņem tekstu, par kuru pārējiem jāsaprot jautājumi.

Diktoru spēle

Katrs bērns atrod grāmatu, sev pa spēkam esošu, sameklē tajā rindkopu un pa kārtai nolasa priekšā, imitējot radio vai televīzijas diktoru.

Grāmatu minēšana

Līdzīga rotaļa iepriekšējai, bet izvēlēta grāmata pārējiem netiek rādīta. No tās tiek izrakstīta neliela rindkopa un nolasīta priekšā. Pārējiem jāuzmin, kas tā ir par grāmatu.

Priekšā lasīšana

Kā mājās, tā arī pamatizglītībā un sākumskolā grāmatu priekšā lasīšana ir ļoti nozīmīga rakstpratības attīstību atbalstoša aktivitāte. Vairākās valstīs tas pat ir ierakstīts attiecīgā izglītības līmeņa mācību programmā. Klausoties stāstus, bērni iemācās atpazīt to struktūru, saprot, ka stāstam ir ievads, iztirzājums un nobeigums. Turklāt bērni iemācās saprast un baudīt rakstīto valodu, kurai ir sarežģītāka struktūra un bagātīgāks vārdu krājums nekā mutvārdu valodā. Dažādos stāstus var izmantot, lai atdzīvinātu mācību programmu. Vienlaikus stāsti palīdz bērniem iepazīties arī ar reālajā dzīvē sastopamajām situācijām, piemēram, mazā brāļa piedzimšanu, dzimšanas dienas svinēšanu u.c. Izmantojot stāstus, bērni mācās iepazīt savu un citu tautu kultūras un tradīcijas, kā arī, bez šaubām, stāstu klausīšanās ir vienkārši liela bauda.

Attēls/Priekšā lasīšana Pelvas bērnudārza "Lepatriinu" lasīšanas ligzdā.

Mācību procesā priekšā lasīšanai varētu būt šādi posmi:

- intereses raisīšana par grāmatu: pedagogs sāk ar grāmatas vāku rādīšanu (gan priekšējā, gan aizmugurējā vāka), nosauc virsrakstu, kā arī iepazīstina ar autoru un mākslinieku. Ar bērniem tiek pārrunāts, kas varētu būt grāmatas varonis vai varoņi un par ko šī grāmata varētu būt;
- stāsta priekšā lasīšana: no bērnu vecuma un koncentrēšanās spējām ir atkarīgs tas, vai ilustrācijas tiek rādītas stāsta lasīšanas laikā vai arī pēc tam, kā arī veidi, kā priekšā lasīšanā tiek iesaistīti bērni. Piemēram, bērni var lasīt stāsta varoņu tekstus, vārsmas, kas parādās stāstā u.c.;
- pedagoga sagatavota diskusija par stāstu: ar jaunākiem bērniem var pārrunāt galvenos varoņus – kāpēc tev viņš patika? Ko tu būtu darījusi savādāk? Vai tev arī tā ir gadījies? Diskusiju var organizēt arī pa pāriem vai grupā.

Zinātniskie pētījumi liecina, ka pedagoga ikdienas priekšlasījumi, sevišķi, ja lasītais un vārdu nozīmes tiek pārrunātas, manāmi attīsta bērnu vārdu krājumu, analītiskās prasmes, diskutēšanas prasmes, rakstīšanu, teksta uztveršanu un veido vienotas zināšanas.

Pirmskolas vecuma bērniem, kā arī bērniem ar citas valodas un kultūras fonu ieteicams priekšā lasīšanu papildināt ar dažādiem vizualizācijas līdzekļiem – zīmējumiem un ilustrācijām, lellēm, fotogrāfijām, rekvizītiem. Tie palīdz priekšlasījuma laikā noturēt bērnu uzmanību, kā arī vēlāk stāstu atstāstīt un sarindot notikumus. Lai stāstu vizualizētu, no bilžu grāmatas var izkopēt lasāmā stāsta nozīmīgākās ilustrācijas un tās izgriezt (izgrieztos attēlus var arī ielaminēt un, piemēram, piestiprināt pie magnētiskās tāfeles). Pedagogs vai kāds no bērniem stāsta lasīšanas laikā ilustrācijas var zīmēt arī uz tāfeles. Tāpat var darināt stāsta galvenos varoņus – lelles, ko bērni var vēlāk izmantot, atstāstot tekstu. Pedagogs var sameklēt arī atbilstošas rotaļlietas, piemēram, trīs dažāda izmēra lāčus. Lielisks veids, kā priekšā lasīšanu padarīt bērniem saistošu, ir izmantot pasaku maisu (*storiesack*): ar auklu aizsienams maiss var saturēt grāmatu, vienu vai vairākus stāsta varoņus, stāstam piederošus rekvizītus, stāsta audio ierakstu, ar konkrēto tēmu saistītas citas grāmatas, spēles u.c. (Mukherji & O'Dea, 2000).

Igaunijā veiktajā pētījumā par rakstpratību atbalstošu mācību vidi noskaidrojās, ka visi intervētie bērnudārzu pedagogi katru dienu bērniem lasa miega pasaku. Papildus vismaz vienu vai divas trīs reizes nedēļā mācību aktivitātēs tiek iekļauts izmantot dzejoļus un citu literatūru. Viens pedagogs katru dienu rīta nodarbībā nolasa vienu dzejoli vai stāstu. Daži pedagogi pēc bērnu lūguma lasa viņiem priekšā brīvajā laikā. Grupiņā tam ir ierīkota lasīšanas ligzda vai grāmatu stūrītis. Miega pasaciņa tiek izvēlēta, vadoties pēc bērnu vēlmēm, pedagoga paša izvēles, no mājām līdz atnestajām grāmatām, vai tiek izraudzīta labi zināma, klasiska bērnu grāmata. Literatūra, kas tiek lasīta priekšā mācību aktivitāšu ietvaros, tiek atlasīta tā, lai grāmata būtu saistīta ar nedēļas tēmu, ar audzinošu saturu, attīstītu vārdu krājumu vai iepazīstinātu bērnus ar jaunāko bērnu literatūru. Pēc miega pasakas analīze vai gara diskusija neseko, jo šai lasīšanai ir cits mērķis. Visi pedagogi atzīst, ka pēc mācību aktivitātē lasītā vienmēr norisinās diskusija vai stāsta analīze. Bieži diskusijas jautājumi ir iepriekš sagatavoti, brīžiem saruna attīstās spontāni. Atsevišķi pedagogi atzina, ka nekad neizplāno diskusiju un tā notiek spontāni, viņi gaidot, kur bērni paši nonāks ar savām sarunām. Divi pedagogi pirms diskusijas uzdod bērniem kādu uzdevumu, kas motivē viņus klausīties un domāt līdzi.

Pārstāstīšana, lomu spēles, dramatizējumi

Pēc jauna vai bērniem jau zināma stāsta priekšā nolasīšanas pedagogi bieži aicina dzirdēto atstāstīt. Tas palīdz bērniem izprast stāsta struktūru – sākums, iztirzājums, beigas –, kā arī veicina atmiņas attīstību: kāda bija

notikumu secība, kādi bija varoņi utt. Tāpat tas palīdz pilnveidot vārdu krājumu. Bērni bieži atceras konkrētu varoņu interesantus izteicienus vai vārdus. Citiem stāstīšana palīdz attīstīt pašizteikšanās prasmi: kādā tonī runā tavs varonis (draudīgi, viltīgi, dusmīgi, draudzīgi u.c.), kādus teikumus un vārdus viņš lieto.

Arī stāstu dramaturģija ir ļoti vērtīga bērnu pašizpausmes, atmiņas un fantāzijas attīstībai. Ludziņas palīdz bērniem

- iedzīvoties dažādos tēlos un attīstīt empātiju,
- radoši izpaust savas idejas un sajūtas,
- attīstīt sociālās prasmes,
- apzināties un attīstīt savas idejas un pieredzes.

Vārdu krājuma attīstīšana

Vārdu krājuma attīstīšana nav tieša lasīšanas aktivitāte, taču arī tam ir jāpievērš uzmanība, jo vārdu krājums un zināšanu bagāža ir centrālais faktors, lai izprastu lasīto. Priekšā lasīšana palīdz bērniem labāk paplašināt vārdu krājumu tad, ja pedagogs lasīšanas laikā un pēc tās uzdod atvērtos jautājumus, paskaidro vārdu krājumu stāsta kontekstā, paplašina vārdu nozīmi pēc teksta izlasīšanas un rada labvēlīgu iespēju sarunāties un diskutēt, balstoties uz izlasīto. Ar bērniem vajadzētu apzināt vismaz 2–3 jaunus vārdus dienā. Pētījumi liecina, ka lasīšana un ar to saistīto vārdu izmantošana ir labākie veidi, kā paplašināt maza bērna vārdu krājumu.

No runas un domāšanas attīstības viedokļa labi ir tādi teksti, kas bērnus izaicina domāt un sarunāties. Tādēļ bērnu attīstībai ir noderīgi, ja pedagogs lasa priekšā ne tikai pasakas un daiļliteratūru, bet arī citus tekstus, piemēram, par dzīvniekiem, kosmosu, sportu vai tehniskajiem sasniegumiem. Dažreiz ir interesanti kopā pētīt reklāmas tekstus vai spēļu noteikumus. Labs teksts rosina domāt, meklēt cēloņus un sekas, pārrunāt vārdu nozīmes, kā arī salīdzināt teksta varoņus un notikumus ar savā dzīvē notiekošo. Sarunās bērni dalās ar pieredzi un domām, diskutē un dod padomu, pārņem citu idejas un apspriež viedokļus.

Rotaļas ar atskaņām un skaitāmpantiņi

Igaunijas bērnudārzu pedagogi intervijās min, ka bez ikdienas miega pasacīnām katru dienu vai pāris reizes nedēļā runā arī skaitāmpantiņus; tas notiek rīta aplī, valodas un runas aktivitātēs, brīvajā laikā u.tml. Zinātnieki ir pētījuši, kā rotaļas ar atskaņām un skaitāmpantiņi ietekmē bērnu valodas apziņas un runas attīstību. Divu līdzīgi skanošu vārdu atkārtošana (bieži kopā ar ritmiskām kustībām, piemēram, “cepu, cepu kukulīti”) veido un nostiprina neironu savienojumus runas motoriskajā centrā, bērns sāk atpazīt vārdu, un bagātinās vārdu krājums. Rotaļāšanās ar vārdu pāri, kam atšķiras tikai viena skaņa, piemēram, “MĀJA-KĀJA” vai “LAPA-LUPA”, palīdz bērnam iemācīties atšķirt vārdus un skaņas, pašam to neapzinoties. Tas ir nozīmīgs fonoloģiskās apzināšanās priekšnosacījums. Vairāku pētījumu rezultāti liecina, ka skaitāmpantiņu, atskaņu rotaļu un dzejoļu lietošana sekmē vārdu izrunāšanas pa skaņām un lasītprasmes attīstību nākotnē. Bērni, kuri mīl dziedāt un spēlēt vārdu spēles, nomainot vārdu pirmos burtus un izgudrojot vārdiem atskaņas, ar šo aktivitāšu palīdzību attīsta savu fonētisko uztveri un apzināšanos.

Stāstu radīšana

Stāstu radīšana ir ekvivalents vārdam *sadutus* somu valodā (angliski *storycrafting*), ar kuru Somijas bērnu valodas un kultūras pētnieces Monika Rīhele (*Monika Riihelä*), Lisa Karlson (*Lisa Karlsson*) un viņu kolēģi ir sākuši apzīmēt konkrētu darba paņēmienu, kura mērķis ir radīt bērnam drošu un iedvesmojošu vidi, kas sekmē stāstīšanas attīstību. Stāstu radīšana dod bērnam pārlicību, ka viņa stāsts ir svarīgs, ka viņam no stāsta sākuma līdz pat beigām ir veltīta pieaugušā uzmanība, kurš seko viņam un novērtē stāstītāju un ir starpnieks starp viņa mutvārdu stāstījumu un izpildījuma rakstisko valodu, kurš pilnībā uzticas stāstnieka izvēlēm un respektē viņa kā autora tiesības.

Stāstu radīšanas metodes izstrādātāji redz to kā cilvēka identitātes un komunikācijas veicināšanas instrumentu. “Šo metodi var izmantot jebkad un jebkur, kā arī var pierakstīt jebkura, kurš ir ar mieru kaut ko pastāstīt, stāstus un nostāstus. Piemēram, veco ļaužu stāstu uzklaušanās un pierakstīšana. Tāpat arī pieaugušie var to savstarpēji izmantot, organizējot uzklaušanās brīžus. Ļaušana stāstīt stāstus un to pierakstīšana ir praksē pārbaudīta metode, un tā ir atzīta par lietderīgu, jo veicina līdzvērtīgu dialogu un palīdz cilvēkiem atrast laiku sev.” (“Lapset kertovat ja toimivat”). Tomēr, tā kā šī grāmata ir domāta kā atbalsts darbam pirmsskolas un pamatizglītībā, mēs šeit koncentrēsimies uz komunikāciju ar bērnu.

Stāstu radīšana nav vienreizējs vai vairākkārtīgs didaktisks paņēmiens, bet gan darba veids vai komunikācijas prakse. Tā laikā veidojas attiecības, kurās bērns jebkurā brīdī un situācijā var vērsties pie pieaugušā, kam bērns ir pieradis stāstīt savus stāstus, un šis pieaugušais atveras bērnam, novietojas vienā līmenī ar viņu, lai stāstus pierakstītu. Šeit noteikti jāreķinās ar atšķirībām, kas izriet no kultūras un audzināšanas tradīcijām. Ir zemes, tautas un skolas-bērnudārzi, kur vienmēr ir ierasts cienīt bērna vēlmi un prasmi izpausties, kur tic bērna attīstības

potenciālam un necenšas bērnam likt vārdus mutē vai iemācīt pareizās atbildes. Savukārt izglītības iestādes darbiniekam, kurš ir pieradis strādāt pēc principa “es mācu – tu mācies” un pēc tam pārbaudīt, kas ir apgūts, nav īpaši daudz, ko uzsākt ar stāstu radīšanas ideju.

/Attēls/Stāstu radīšana var sākties ar jebkuru bērna pieredzi. Telpā esošas aizraujošas grāmatas var palīdzēt veidot stāstu. Foto: Pexels, Comntobro.

Igaunijas pieredze rāda, ka bērni pirmajā stāstīšanas reizē vēl neko lielu nepiedāvā, bieži viņi aprobežojas ar vienu izteicienu. Uzticēšanās pieaugušajam rodas tad, ja ir iespēja nodibināt uzticamas attiecības un vairākkārt piedzīvot sarunu situāciju. Ja pedagogs (praktikants, pētnieks u.c.) tuvojas bērnam ar mērķi vākt materiālu, bērns savā jutībā var caurredzēt šo iecerī un mēģināt pretoties pieaugušā vēlmēm.

Stāstu radīšanas aktivitāti var sadalīt četros posmos:

- 1) stāsti savu stāstu;
- 2) pierakstīšu to tieši tā, kā tu man to stāsti;
- 3) beigās šo stāstu tev nolasīšu;
- 4) ja vēlies, vari to vēl mainīt.

Bērnam ir tiesības stāstīt savu stāstu pēc saviem ieskatiem, viņš nav jāvirza vai jākorrigē. Tur arī tas slēpjas: bērns jūt, ka viņam uzticas un viņa teiktais ir nozīmīgs. Nozīmīgumu uzsver arī tas, ka stāsts tiek pierakstīts. Tas palīdz bērnam saprast teiktā un rakstītā teksta saistību. Bērni kā apburti seko līdz tam, kā viņu vārdi pārvēršas rakstzīmēs, vienalga, vai tas notiek uz datora vai ar zīmuli uz papīra. Parasti bērni ļoti labi atceras, ko viņi runāja, un, kad pieaugušais trešajā fāzē nolasa stāstu priekšā, bērns uzreiz sadzird, kur pieaugušais ir kļūdījies neuzmanības dēļ. Lielākoties bērni savus stāstus daudz nemaina, viņi tikai precizē kādu notikumu, piešķir varonim vārdu vai tamlīdzīgi.

Iepazīstot stāstu radīšanu kā didaktisku darba rīku, tiek uzsvērtas bērna kā stāstītāja autortiesības. Bērnam jālūdz atļauja, ja viņa stāstu plānots kaut kur parādīt vai publicēt. Pie stāsta jābūt norādītam bērna vārdam. Te jāņem vērā, ka ar bērniem saistītu pētījumu veikšana un personas datu aizsardzības jautājumi dažādās valstīs tiek reglamentēti ar likumu mazliet atšķirīgā veidā. Ja Somijas pētnieki uzskata, ka ir svarīgi publicēt bērna pilnu vārdu un uzvārdu, tad Igaunijas studentu darbos reālos vārdus ieteikts aizstāt ar kodu vai pseidonīmu. Katrā ziņā bērnu stāstu pierakstītajam un apkopotajam vajadzētu rēķināties ar šādu problēmu un pašam sev un bērnam paskaidrot, kam un kā tiks izmantots savāktais materiāls.

/Attēls/Stāstu radīšanas pierakstīšanai var izmantot gan papīru un zīmuli, gan digitālās ierīces. Nozīmīgi ir novērtēt bērna autorību uz tekstu. Foto: Pexels, Ivans Samkovs (Ivan Samkov).

Radot stāstus, var ļaut bērnam stāstīt, ko viņš tajā brīdī vēlas, vai likt stāstīt par konkrētu tēmu. Darboties var arī kolektīvi (pārī, grupā) – pamīšus runā vairāki bērni. Lai iepazītu stāstu radīšanas metodi, var strādāt bērnu grupā tā, ka ikviens, kurš vēlas, kaut ko pasaka, turklāt visi ir liecinieki tam, kā teiktais tiek pierakstīts. Stāstu radīšanas metodes piedāvātāji šī paņēmiena lietotājiem īpaši iesaka: “Metodes jēga balstās uz diviem jautājumiem, ko stāstu pierakstītajam vajadzētu pašam sev uzdot: 1) ko es bērniem (aprūpējamiem, veciem cilvēkiem), ar viņiem satiekoties, mācu un dodu?; 2) vai es protu cita cilvēka dāvanu, stāstīto un stāstu pieņemt un izjust prieku?” Plašāk par stāstu radīšanu var lasīt Helsinku Universitātes mājaslapā:

(http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/lapset/Sadutus/sadutus_viroksi.htm). Materiālu “Bērnu stāstu krātuve”, kas radies, apkopojot Igaunijas bērnu stāstīto, var atrast adresē:

http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Sadutus/EESTI_Laste_jutuselv.10.07.pdf

Lasītājs ar vājām prasmēm lasīšanas ligzdā Kadi Lukanenoka, Kadi Kinnapū, Mari Tehta

Lasīšanas ligzda ir pateicīga vide visiem bērniem neatkarīgi no viņu attīstības līmeņa vai iespējamām grūtībām.

Šajā nodaļā tiks aplūkotas lasīšanas grūtības un to riski. Lasīšanas ligzda var un spēj būt atbalstoša vide arī bērniem ar runas un valodas traucējumiem, hiperaktīviem bērniem, bērniem ar autiskā spektra traucējumiem, attīstības atpalicību, kā arī citām īpašām vajadzībām. Visu šādu bērnu mācīšanos lasīt un vēlāku lasītprasmi raksturo lēnums, liels kļūdu skaits, mācīšanās grūtības un ātra aizmirstāšana. Šie ir bērni ar vājām prasmēm. Noteikti lasīšanas ligzdā aizraujošas aktivitātes būtu jānodrošina arī apdāvinātākiem bērniem.

Plānojot un iekārtojot lasīšanas ligzdu, jādomā par visiem vienas grupas vai klases bērniem. Sagādājot un piedāvājot grāmatas, spēles u.c. materiālus, ņem vērā gan grupas vispārīgo līmeni un vecumu, gan zemāko un augstāko līmeni. Labus tekstus un attēlus var vienkāršot, tāpat tos ir viegli padarīt sarežģītākus, lai smadzenes tiktu vairāk nodarbinātas.

/Attēls/Tallinas bērnu dārza “Asundus” lasīšanas ligzdā ir ļoti dažādas sarežģītības pakāpes teksti un lasīšanas resursi.

Kustēšanās palīdz noturēt uzmanību un sekot līdz stāstā notiekošajam. Daudziem bērniem ir grūti sekot līdz, ja stāstījumu nepapildina attēli, kāds interesants priekšmets vai ja garu tekstu ilustrē tikai viens attēls. Lai atvieglotu stāstu vizualizāciju, var izmantot varoņu attēlus, rotaļlietas, pirkstiņlilles, stāstā pieminēto priekšmetu attēlus, sērijveida attēlus utt. Kustība notur uzmanību, kļiedē nogurumu un atvieglo plānoto aktivitāšu noslēgšanu.

Bērni vēlas būt kopā ar citiem bērniem, gūt kopīgas pieredzes, savukārt vēlāk ar tām dalīties. Lasīšanas ligzda ir ideāla vieta, kur kopā darboties, gūt atbildes uz jautājumiem un uzdot atkal jaunus jautājumus. Tas, ka interesēm un jautājumiem ir dažādi līmeņi, tikai bagātina un paplašina bērnu pasauli.

Dažas pārdomas un padomi, kā lasīšanas ligzdas aktivitātēs iesaistīt bērnus ar mazu lasīšanas pieredzi un interesi.

- Ieplānojiet dažāda līmeņa aktivitātes, lai visiem bērniem nodrošinātu interesantu līdzdalību!
- Iesaistiet visas maņas!
 - Lasiet un paskaidrojiet! Bērni ar nelielām runas un valodas iemaņām ne vienmēr zina visu vārdu nozīmi. Paskaidrojiet, precizējiet un ar pāris papildu vārdiem atklājiet nozīmes, kas bērniem nav zināmas! Piemēram: “Sāka krēslos.” Pievienojiet skaidrojumu: “Sāka krēslos, un viņi vairs tik labi neredzēja.”
 - Lasiet un parādiet, parādiet un norādiet! Lai pievērstu uzmanību, pakustiniet roku, attēlu, rotaļlietu u.c.! Pārliecinieties, ka bērni labi redz ilgstoši rādīto attēlu! Attēlus, kas pārāk ātri mainās, ir grūti, ja ne pavisam neiespējami uztvert.
 - Parādiet un ļaujiet bērniem pataustīt un paspēlēties ar reāliem stāstā pieminētiem priekšmetiem! Bērniem ar īpašām vajadzībām nāk par labu ar kustēšanos saistītas iespējas. Reāli objekti un darbošanās ar tiem palīdz labāk saprast dzirdēto. Piemēram, priekšauta uzvilksana un pavārnīcas turēšana rokā, klausoties stāstu par ēst gatavošanu, palīdz precizēt lomu un to saprast. Klausoties tikai stāstu, tas var kļūt garlaicīgs.
- Nereti bērni, kuriem lasīšana un runāšana sagādā grūtības, labāk darbojas kopā ar citiem, nevis dara to vienatnē. Ļaujiet bērniem kopā vai pāros kaut ko stāstīt, lasīt un atbildēt uz jautājumiem! Tā arī bērns ar vājākām prasmēm jūties, ka viņš ir varējis kopā ar citiem kaut ko jauku darīt un viņa līdzdalība aktivitātē ir bijusi visiem nozīmīga.
- Veidojiet no bērniem dažādas grupas, regulāri tās mainot! Vienā gadījumā grupā vai pāri var darboties vienāda līmeņa bērni, citā gadījumā – dažādu līmeņu bērni. Tādā veidā tiek novērsta tādu bērnu grupu veidošanās, kuriem ir zemāki rezultāti. Bērni ar vājām prasmēm izjūt, ka arī viņi var sasniegt augstus rezultātus.
- Pieaugušais lasīšanas ligzdā varētu sēdēt tuvu bērniem ar vājām prasmēm, lai nepieciešamības gadījumā viņiem ātri palīdzētu. Mājieni un darbošanās kopā ar bērnu (rādīšana, kustināšana vai rakstīšana ar viņa roku) ir efektīvas metodes, kā “turēties uz ceļa”. Kopā var skaitīt metamā kauliņa punktus, skaitīt soļus, ar bērnu roku turot spēles kauliņu, izkārtot domino kauliņus u.c.
- Vienā un tajā pašā spēlē sagatavojiet vienu vai divas pakāpes vienkāršākus uzdevumus bērniem ar vājām prasmēm, kā arī tikpat sarežģītākus uzdevumus – bērniem ar priekšzināšanām! Ja vairums bērnu norādīs un nosauks uz kartiņām esošos burtus, balstoties uz savām zināšanām, tad bērniem ar vājām prasmēm pa spēkam var būt tikai burtu atpazīšana (parādi, kur ir O burts). Zinošākiem bērniem var būt interesanti jau atrast vārdu ar to pašu burtu. Turklāt bērniem ar priekšzināšanām var uzdot papildu uzdevumu (atrodi vārdus, kuros ir O burts. Atrodi vārdus, kas beidzas ar U burtu. Nosauc ēdienu nosaukumus, kas sākas ar A burtu).
- Grūtības pakāpi var mainīt, palielinot vai samazinot lasīšanas spēlē izmantojamo kartiņu skaitu. Ja pārējiem bērniem domino spēlē vienlaikus rokās ir, piemēram, 3 kartītes, ko lasīt un pētīt, tad bērniem ar vājām prasmēm pietiek ar 1–2 kartītēm.
- Bieži spēlēs un citās aktivitātēs tiek piedāvāta iespēja izvēlēties (kustības virzienu, izmantojamo kauliņu, kartiņas u.c.). Bērniem, kuriem izvēlēšanās sagādā grūtības vai prasa pārāk ilgu laiku, ir lietderīgi izvēli pateikt priekšā, piemēram, pārvieto uz to pusi, paņem vienu kartiņu no šejienes un otru no turienes, skaties attēlu pa kreisi utt.
- Ja lasīšanas ligzdā uz informācijas dēļa ir sarakstītas dienas (vai nedēļas) laikā apskatei plānotās grāmatas vai spēles, tas palīdz radīt priekšstatu par gaidāmajām aktivitātēm un sagatavo bērnus tām. Tādējādi bērniem, kuri nepanes straujas pārmaiņas, ar laiku rodas drošības sajūta un, uzkrājot pozitīvu pieredzi, arī gaidas un ziņkārība par gaidāmajām lasīšanas aktivitātēm.
- Lasīšanas ligzdā var būt savs “vēstuļu draugs” jeb iedomāts varonis, kurš lasa, darbojas un seko līdzi bērnu aktivitātēm, raksta vēstules, sūta grāmatas un spēles, atsaucoties uz tām vai piedāvājot idejas tālākām aktivitātēm. Maziem bērniem “vēstuļu drauga” loma jāpilda pedagogam, lielāki bērni paši spēj sev izvēlēties vēstuļu draugus, tos radīt un darboties viņu vārdā. Noteikti atradīsies arī vecāki, kuri ir gatavi kļūt par vēstuļu draugu. Tā atzinība pamudina bērnus ar vājām prasmēm turpināt darboties lasīšanas ligzdā un parāda viņiem šo aktivitāšu nozīmi. Bērnam ar lasīšanas grūtībām atbalsts var būt vēstuļu draugs, kuram pašam ir kādas grūtības, saistītas ar lasīšanas aktivitātēm. Kopā var apspriest, ko darīt, un sniegt savstarpēju iedrošinājumu un atbalstu.
- Lasīšanas ligzdā jāvalda radošuma un brīvības garam, kas palīdz lasīšanu padarīt par patīkamu darbību ikvienam lasītājam.

Lasīšanas grūtības

Bieži vien pedagogs pirmais pamana iespējamās lasīšanas grūtību pazīmes. Tā kā pedagogs nodarbojas ar daudziem bērniem, viņam, salīdzinot ar vecākiem, ir vieglāk pamanīt īpatnības bērnu rakstītprasmes attīstībā. Dažkārt šīs īpatnības var liecināt par lasīšanas un rakstīšanas grūtībām.

Kas ir lasīšanas un rakstīšanas grūtības?

Grūtības lasīt izpaužas kā lēna un kļūdaina vārdu un teikumu lasīšana un lasītā neprecīza izpratne. Rakstīšanā var būt kļūdas ar garumzīmēm (“kapec kaķītis ņaud”, nevis “kāpēc kaķītis ņaud”), ortogrāfijas noteikumu ievērošanu (“balti aizskari”, nevis “balti aizkari”), prasmi analizēt skaņas (“sunc rei”, nevis “suns rej”).

Profesionālajā literatūrā līdzās lasīšanas grūtību jēdzienam tiek lietots arī termins “disleksija”. Ar to tiek saprastas specifiskas lasīšanas grūtības, kas nav saistītas ar pazeminātām garīgām spējām, neatbilstošām mācībām vai sociālekonomisku atpalicību. Praktiski uzskata, ka specifiskās un nespecifiskās lasīšanas grūtības ir cieši saistītas, un tās ir grūti atšķirt, tā kā trūkst iespēju veikt apjomīgus smadzeņu pētījumus. Tādēļ daudzās valstīs ir at mesti centieni tās nodalīt praktiskajā pedagoģiskajā darbā un tiek lietots vienots termins “lasīšanas grūtības” (angļu valodā “*reading difficulties*”).

Kas izraisa lasīšanas un rakstīšanas grūtības?

Pētot lasīšanas grūtības un tās iemeslus, tiek ņemtas vērā katras valodas rakstu sistēmas īpatnības. Igaņu valodas rakstu sistēmas skaņu un rakstības saistība ir diezgan noturīga un savstarpēji atbilstīga. Līdz ar to, mācoties lasīt igauņu valodā, pamatjautājums ir prasme izrunāt pa skaņām un tās analizēt.

Runājot par lasīšanas grūtību iemesliem, tiek minēti bioloģiskie cēloņi (ģenētiskās izmaiņas, kā arī smadzeņu struktūras un darbības īpatnības) un no tiem izrietošie kognitīvie cēloņi. Tās ir redzes un dzirdes novirzes, grūtības runu sadalīt skaņās, sarindot skaņas gan runā, gan rakstos, grūtības atrast atbilstību starp skaņām un burtiem (t.i., mācoties burtus), kā arī vāja darba atmiņa. Literatūrā bieži tiek minēti arī lasīšanas grūtību sociālie iemesli, proti, ierobežota saskare ar tekstiem/literāro kultūru un/vai neatbilstoša mācīšana. Bioloģiskos cēloņus pedagogi un vecāki nevar kontrolēt, bet ar lasītprasmes sociālo cēloņu novēršanu var aktīvi nodarboties gan bērnudārzā, gan skolā, veidojot rakstpratībai atbalstošu fizisko un garīgo vidi, rosinot bērnu rakstpratības attīstību un atbalstot viņu motivāciju.

Par lasīšanas grūtību rašanās riska faktoru tiek uzskatīts ģimenes zems sociālekonomiskais līmenis, proti, nabadzība un zems izglītības līmenis. Mācību iestādēm ir īpaši nozīmīga loma rakstpratības atbalstīšanā vecumam atbilstošā līmenī tieši bērniem no riska grupu ģimenēm. Radot un veicinot interesi lasīt agrīnā vecumā, var novērst turpmākas mācīšanās grūtības, priekšlaicīgu skolas pamešanu un problēmas darba tirgū bērniem, kam ir sarežģīti mājas apstākļi.

Lasīšanas grūtību risku pazīmes pirmskolas vecumā:

- runas attīstības atpalicība jeb runas kavēšanās;
- grūtības iegaumēt un atcerēties vārdus un zilbes/skaņas;
- līdzīgi skanošu vārdu jaukšana (piemēram, kāja – kaija, ziedi – sieti);
- grūtības atkārtot vārdus dažādos locījumos (piemēram, skapi – skapī, skola – skolā, māja – mājā);
- grūtības savirknēt vārdus teikumā;
- grūtības uztvert ritmu un mācīties dzejoļus;
- grūtības izrunāt vārdus pa skaņām un tās izlabot (piemēram, zilonis – zinolis, zvirbuls – zirbulis);
- grūtības apgūt skaņas un burtus, jūk līdzīgas skaņas un līdzīgu burtu rakstība (piemēram, M – N, O – U, K – P – T);
- grūtības apgūt un lietot laika un telpas jēdzienus (piemēram, labais – kreisais, augšā – lejā, priekšā – aizmugurē, vakar – šodien – rīt).

Ar kustībām un spēlēm saistītās pazīmes:

- apgrūtināta/neveikla sevis aprūpe. Tas īpaši atklājas situācijās ar ierobežotu vai nepilnīgu redzesloku (piemēram, matu ķemmēšana pakausī, šalles uzlikšana, pogas aizpogāšana zem zoda), grūtības sagādā arī darbības spoguļa priekšā;
- neveiklas roku darbības (piemēram, krāsošana, griešana ar šķērēm, plēšana, detaļu savienošana, darbarīku izmantošana). Mozaīku un rakstu darināšana sniedz informāciju gan par prasmēm sakārtot atsevišķas daļas vienā (pareizība), gan par acu un roku sadarbību un sīko motoriku (precizitāte);
- lempīgums sarežģītās/kompleksās kustībās un to apgūvē (piemēram, braukšana ar velosipēdu, šūpoļu iešūpināšana, bumbas mešana skrienot u.c.);
- īpatnības saistībā ar laika un telpas attiecības uztveri, kā arī to ņemšanu vērā kustoties un rotaļājoties (piemēram, kā ķert un mest bumbu, piku ripināšana un sniegavīra celšana, lielu priekšmetu kustināšana un sakārtošana u.c.). Figūru, sevišķi zvaigžņu, novietošana un zīmēšana ir liels izaicinājums tieši nepilnīgās telpas izjūtas dēļ.

Lasīšanas un rakstīšanas grūtību pazīmes skolas vecumā

Mutvārdu runa:

- joprojām sagādā grūtības garu un sarežģītu vārdu izrunāšana pa skaņām (piemēram, spageti – pasketi);
- grūtības atšķirt skaņas (piemēram, ornaments – ornanents);
- vārdu jaukšana (piemēram, bacilis – pastelis, boilers – broilers);

- vienkāršu teikumu lietošana;
- burtu apgūšana notiek lēni un ar grūtībām.

Lasīšana:

- lasītprasme veidojas un attīstās lēnām un ar grūtībām;
- lēna, kļūdaina un neizteiksmīga lasīšana;
- lasīšana bez izpratnes;
- lasīšanas secības pazaudēšana, ilgstoši seko līdz ar pirkstu vai grāmatzīmi;
- grūtības uztvert rakstiskus norādījumus;
- citu nolasīta teksta uztvere ir daudz labāka nekā paša lasīta teksta izpratne;
- izvairīšanās no lasīšanas balsī;
- liela atšķirība starp mutvārdu valodu un lasīšanu.

Rakstīšana:

- grūtības izteikt vārdus pa skaņām;
- nepastāvība rakstīšanas tehnikā, jūk lielie un mazie burti, izkropļotas burtu formas vai burtu daļām nepareizas proporcijas;
- joprojām līdzīgu burtu jaukšana;
- rakstot runā līdzīgu balsī, vēlāk – čukstus;
- daudz pareizrakstības kļūdu (NB! kvantitātes kļūdas), bieži kļūdas nav pastāvīgas, proti, viens un tas pats vārds tiek rakstīts dažādos veidos (piemēram, krēsls – krāsls – kresls u.c.);
- grūtības izveidot garākus teikumus un tekstus;
- grūtības apgūt un ievērot valodas likumus;
- grūtības apgūt svešvalodu;
- liela atšķirība starp mutvārdu valodu un rakstīšanu.

Kognitīvās prasmes:

- grūtības uztvert vienu veselumu un tā daļas;
- grūtības uztvert secību un lielumus, to atjaunot vai radīt (piemēram, sarindot dzīvniekus pēc lielumiem, atsaukt atmiņā pasakas notikumu secību u.c.);
- grūtības uztvert virzienus (piemēram, pa labi – pa kreisi, augšā – lejā, priekšā – aizmugurē, pirms – pēc, vakar – šodien – rīt); grūtības uztvert laika un telpas attiecības;
- grūtības iemācīties no galvas faktus un tos ātri atsaukt atmiņā;
- īstermiņa atmiņas un darba atmiņas ierobežojumi, grūtības iegaumēt cilvēku vārdus un vietu nosaukumus, iemācīties dzejoļus un lugas;
- grūtības apstrādāt, paturēt prātā un izmantot verbālu informāciju;
- grūtības veikt vairākas darbības vienlaicīgi, piemēram, klasē klausīties un rakstīt, kustēties un klausīties norādījumus (ceļā no klases uz ēdnīcu);
- grūtības uztvert kustību un kustināšanas ritmu;
- bieži ir neveikls, pakļūp;
- slikts līdzsvars un minimālas prasmes vienlaikus veikt vairākas kustības vai darbības (piemēram, ģērbties un iegaumēt, kas tiek stāstīts; kāpt pa kāpnēm un runāt);
- apgrūtināta abu roku sadarbība (piemēram, ar vienu roku turēt pudeli un ar otru – griezt korķīti, siet kurpju auklas, aiztaisīt rāvējslēdzējus un pogas);
- veikt kustības neskatoties (piemēram, ķemmēt matus pakausī, sakārtot krādziņu).

Organizatoriskās prasmes:

- grūtības sakārtot savas mantas un uzturēt to kārtību (piemēram, salikt skolas vai treniņa somu, sameklēt un uzlikt uz darbagalda konkrētam darbam nepieciešamās lietas);
- datumu, laiku, vārdu jaukšana;
- grūtības mainīt sākotnējos plānus vai iepriekš norunātas ieceres;
- grūtības pabeigt skolā uzdotos darbus, grūtības ievērot termiņus;
- atbilstošu mācību stratēģiju apgūšana var prasīt ilgāku laiku;
- ļoti palīdz vizuāli palīg līdzekļi – saraksti, laika grafiki, shēmas, tabulas u.c. –, bet to lietošana atsevišķi jā māca un jāskaidro.

Jāņem vērā, ka nevienam bērnam neizpaužas visas šīs pazīmes vienkopus un acīmredzami nepārprotamā veidā. Svarīgs ir aprakstīto pazīmju parādīšanās dziļums un noturība, proti, grūtības ir pamanāmas ilgākā laika periodā. Ļoti svarīgi ir arī pamanīt bērnu, kam novērotas lasīšanas grūtības, attīstības stiprās puses un mērķtiecīgi tās attīstīt, caur tām veicināt iztrūkstozo prasmju attīstību, kā arī veidot pamatu profesijas apguvei. Piemēram, ir atklāts, ka bērniem ar lasīšanas grūtībām nereti dominē vizuālā domāšana, viņiem piemīt izteikti krāšņa iztēle,

radošums un atjautība, labas analīzes un problēmu risināšanas prasmes, augsti attīstītas iniciatīvas un pielāgošanās spējas, kā arī laba tehniskā uztvere.

Kurš var lasīšanas grūtības pamanīt un ar to nodarboties?

Lasīšanas grūtību pamanīšanas atslēgas vārds ir “sadarbība”. Ja vecāks, bērnudārza, pirmsskolas vai klases pedagogs ir pamanījis, ka bērnam ir lasīšanas un/vai rakstīšanas grūtību pazīmes, ir lietderīgi savus novērojumus pierakstīt, iespēju robežās pievienot bērna rakstisko darbu paraugus un vērsties pie logopēda vai speciālā pedagoga, kurš noskaidros prasmes, kuras jāattīsta. Nepieciešamības gadījumā logopēds (speciālais pedagogs) piesaistīs vai konsultēsies ar citiem speciālistiem izmeklējumu veikšanai. Logopēds un speciālais pedagogs konsultēs bērna vecākus un pedagogus par tālākajiem mācīšanās paņēmieniem. Ja nepieciešams, grupā vai individuāli tiek uzsāktas īpašas mācības pie logopēda, speciālā pedagoga vai palīgskolotāja. Igaunijā nav izstrādāti īpaši vērtēšanas paņēmieni lasīšanas grūtību konstatēšanai. Bērna grūtības lasīt tiek vērtētas praksē, pedagoģiskā darba gaitā, analizējot bērna kļūdas un sekojot līdzi, vai un kādu palīdzību bērns spēj pieņemt. Ja pedagogam nepieciešama palīdzība, lai analizētu kļūdas vai izvēlētos palīgpaņēmienus, lietderīgi vērsties pie speciālā pedagoga vai logopēda.

Kā palīdzēt bērnam ar lasīšanas un rakstīšanas grūtībām?

Darbs dara darītāju! Lasāmvielai galvenokārt jāļauj bērnam piedzīvot panākumus. Tai jābūt pa spēkam fonētiski, teikumu, vārdu un garuma ziņā (vājam lasītājam līdz 4 vārdiem teikumā), taču vienlaikus tai jābūt pietiekami jēgpilnai un interesantai. Lasīšanas vienkāršošanai tiek izmantoti grafiski orientieri, mācību materiāla vizualizācija (attēli, zīmējumi, shēmas). Lielāku grūtību gadījumā visas mācības jāpielāgo atbilstoši skolēnam ar lasīšanas grūtībām, vienkāršojot tekstus, lasot kopā vai priekšā.

Bērna atbalstam ir nepieciešama pastāvīga sadarbība starp ģimeni un pedagogu, kā arī bērna sekmju uzslavēšana. Pedagogam jānodibina uzticīgas attiecības, lai vecāki varētu arī mājās bērnu atbalstīt. Būtiski, lai saglabātos bērna ticība sev un pašpārliecinātība, jo tas tālāk palīdzēs.

Vecāku konsultēšana

Speciālisti iesaka bērnam sākt nodarboties ar lasīšanu no viņa dzimšanas brīža. Ir daudz apzinīgu vecāku, kuri agrā vecumā ar bērniem skatās grāmatas, lasa un stāsta viņiem. Burti tiek apgūti dabiskā ceļā no apkārtējās vides (kluči, grāmatas, izkārtnes, virsraksti), un bērns parasti sāk lasīt pirms skolas gaitu uzsākšanas. Viņam ir interese lasīt, kas ir ļoti nozīmīgi lasītprasmes attīstībai. Situācija kļūst sarežģīta tad, ja bērns kādu iemeslu dēļ labi nelasa vai negrib lasīt. Tādā gadījumā vecāki var pieļaut vairākas kļūdas, kas nekādā veidā neveicina interesi lasīt. Ir vecāki, kuri cītīgi sāk bērnu trenēt. Viņu motivācija ir uztraukums un bailes, ka bērnam skolā radīsies problēmas. Lasīšana ir jāvingrina, bet tādā treniņā bērns lasa aiz bailēm vai cerībā saņemt atļūdzību. Viņa smadzenes nemācās pēc būtības, bet tikai izpilda pieaugušā pavēles. Bērns, kuram ar varu tiek spiests lasīt, visticamāk zaudēs interesi lasīt, viņa lasītprasme cietīs, un, domājams, nākotnē viņš brīvprātīgi grāmatu neņems rokā. Par laimi, notiek arī pretējais – bērns, kurš droši kopā ar vecākiem ir piedzīvojis grāmatu burvību, visticamāk arī turpmāk ar tām darbosies pēc savas iniciatīvas un mācēs šo procesu baudīt.

Ir daudz tādu vecāku, kuri uzticas izglītības sistēmai un cer, ka bērnudārzā un skolā bērniem tiks iemācīts viss nepieciešamais. Kad parādās problēmas, tad viņi ir sašutuši, kāpēc pedagogi speciālisti nepadomā, ka bērns lasa. Tāpat vecāki var samulst par to, kad bērnam būtu jālasa un vai lasīšana ietver tikai lasāmgrāmatas vai arī komiksus un tiešsaistes tekstus. Šādā gadījumā pedagogs var informēt, ka bērni lasa visur un grāmatas ir tikai viens iespējams informācijas avots. Arī cita veida tekstu, piemēram, subtitru, komiksu, interneta tekstu, ir lasīšana un veicina lasītprasmes attīstību.

Pedagogi, bez šaubām, vēlas uz sadarbību vērstus bērnu vecākus, kas ir gatavi savu bērnu vārdā piepūlēties. Tomēr jāspēj sadarboties ar visu veidu ģimenēm. Bērnudārzā un skolā tiek pieņemti dažādi bērni, un vecākiem nav jābūt priekšzināšanām pedagoģijā vai komunikācijā. Ar dažiem vecākiem ir grūti sadarboties, viņi bieži ir dusmīgi vai izsaka dažādas pretenzijas. Komunicēt ar viņiem labestīgi ir vienīgais veids, kā bērnu patiesi atbalstīt. Šajā ziņā pedagogam jābūt profesionālim – komunikatoram, padomdevējam un uzklaustājam, kurš skaidri apzinās savus uzskatus un spēka rezerves. Konsultēšana nav padoma došana, bet gan uzmanības veltīšana, klātbūtne, nevērtējoša uzklaustīšana un akceptēšana. Ikvienam cilvēkam ir nepieciešama ieskatīšanās acīs, smaids, silts balss tonis un drosme kļūdīties. Kā pieaugušie mēs varam kalpot bērniem par piemēru cilvēku savstarpējās attiecībās.

Satiekoties ar bērnu vecākiem, pedagogs varētu pavaicāt, kā viņi paši ir mācījušies lasīt un ko sagaida, kā tas tiks darīts skolā, noskaidrot, kādas ir viņu lielākās bažas saistībā ar bērna lasīt mācīšanos, kā arī apliecināt, ka arī skolā bērni tikai mācās lasīt un pedagogs ir atbalsts, lai bērns savā tempā nonāktu līdz tekošai un izprotamai lasīšanai. Darbā ar vecākiem ir svarīgi apzināties viņu ticību bērnu spējām. Ja vecāks pieņem, ka viņa bērns jau savās spējās ir vājš lasītājs un tā ir kaut kāda iedzimta īpašība, ko ar vingrināšanos nevar mainīt, tad vecāks šo pārliecību vārdos

vai neverbāli pauž arī savam bērnam. Savukārt bērni tic saviem vecākiem: ja vecāks uzskata, ka es esmu bezcerīgs lasītājs, tad man taču nav iemesla mocīties un pūlēties ar tekstiem.

Var rasties iespaids, ka mūsdienu bērnu vecāki ir ļoti zinoši un prasīgi. Bet aiz šīs nostājas var patiesībā slēpties nedrošība un nepieciešamība pēc īsta kontakta. Bērnu vecākiem ir vajadzīga informācija. Pedagogam būtu jāpastāsta vecākiem, kādas lasīšanas aktivitātes notiek klasē (priekšā lasīšana, grāmatu reklamēšana, bibliotēkas apmeklējumi utt.) un kas tiek sagaidīts mājās. Piemēram, bērnam katru dienu jālasa savām spējām atbilstoši teksti. Tieši vecāki ir savu bērnu labākie eksperti, un viņiem jājautā, kādas ir viņu bērnu intereses, lai tiktu izvēlēti vispiemērotākie teksti un grāmatas. Ja ir radusies interese par lasīšanu, tā palīdzēs atklāt arī ar citas jomas. Tā kā lasīšanas pārbaudījumi var vecākiem izraisīt negatīvas sajūtas, ko viņi var pārnest arī uz bērnu, tad vecākiem būtu jāpaskaidro, kā mūsdienās tiek veikti kopsavilkumi par lasīšanu. Pēc iespējas jāizvairās no vārdiem “pārbaude”, “kontrolē”. Zinoša pedagoga mērķis nav pārbaudīt bērnu lasīšanu, bet vispirms to atbalstīt. Lasīšanas kopsavilkumiem var izmantot grupu darbus, kur bērniem, balstoties uz izlasītajām grāmatām, ir jāiestudē izrāde, jāizgatavo plakāts, reklāma, prezentācija, dzejolis, reps utt. Tieši šādas radošas aktivitātes mazina bērnos spriedzi un vairo interesi par lasīšanu tiem, kas to dara nelabprāt.

No vecākiem var uzzināt, kāda ir grāmatu lasīšanai un datora lietošanai veltītā laika proporcija ģimenē. Svarīgi ir vecākus uzklaut bez aizspriedumiem un pieņemoši. Tikai tad, kad ir radusies uzticība, var runāt par to, cik būtiska bērnam līdztekus datorspēļu spēlēšanai ir uzturēšanās ārā, komunikācija ar citiem bērniem un grāmatu lasīšana. Bērni paši nemāk regulēt savu mediju patēriņu. Savukārt mediju pārmērīgs patēriņš var izraisīt hiperaktivitāti un spriedzi. Jo mazāks bērns, jo viņam ir grūtāk apstrādāt saņemto informāciju, bet tas rada koncentrēšanās un sakarību veidošanas problēmas.

*/Attēls/*Jo jaunāks bērns, jo viņam ir sarežģītāk pašam regulēt savu mediju patēriņu un ekrāna laiku. Foto: *Pexels*, Tima Mirošnitšenko. Lasīt mācīšanās ceļš bērnam notiek dabiski. Ap bērnu esošie pieaugušie var to padarīt nelīdzenāku vai gludāku. Ģimenes un pedagoga sadarbība var būt brīnumskaista un spēcinoša. Jo laimīgāki ir pieaugušie, jo laimīgāks ir bērns.

Lasīšanas ligzda mājās Maili Līneva

Ja vadāties pēc idejas, ka rakstpratība sāk veidoties no dzimšanas brīža (vai pat pirms tam, ja ar mazuli vēderā tiek runāts, lasītas priekšā grāmatas un dziedāts), tad rakstpratības attīstībai nozīmīgākā vieta ir mājas lasīšanas ligzda. Mazi bērni ir ziņkārīgi pētnieki, un viņi ļoti ātri attīstās. Bērns skatās, klausās, aiztiek, un viņu interesē viss jaunais. Ja bērns pierod redzēt grāmatas, ja ar viņu kopā tās tiek aplūkotas un no tām lasīts, tad jau ir ielikts ļoti labs lasīšanas pamats.

Būtisks atslēgas vārds vecākam ir “kvalitatīvs laiks”. Bērna pamatvajadzība ir kontakts ar saviem vecākiem. Tādēļ grāmatu skatīšanās kopā ar bērnu nedrīkst būt akadēmisks vingrinājums un gatavošanās skolai, bet vispirms priecīgi kopā pavadīts laiks. Nevajag bērnu pastāvīgi iztaujāt, labāk bērnam pastāstīt, kas ir redzams attēlā.

*/Attēls/*Mājas lasīšanas ligzda var atrasties gan iekštelpās, gan ārā. Galvenais nosacījums, ka tur kopā ar bērniem un grāmatām patīkami tiek pavadīts laiks. Attēlā šīs nodaļas autore un Lasīšanas ligzdas projekta iniciatore Maili ģimene kopā bauda grāmatas.

Mājas lasīšanas ligzda, ņemot vērā iespējas, varētu atbilst pirmajā nodaļā aprakstītajiem lasīšanas ligzdas fiziskās un garīgās vides kritērijiem. Tai vajadzētu būt mājīgai un patīkamai videi, kurā šķirstīt un lasīt grāmatas.

Piemēram, ar spilveniem, pufiem, ērtu klubkrēslu, kur ierīnāties, iespējai pašiem meistarot grāmatas, ar vietu, kur izlikt gatavos darbus, t.sk. bērnu radītos tekstus. Lasīšanas ligzdu var iekārtot dzīvojamās vai bērnu istabas stūrī. Ik pa laikam arī visa bērnistaba var kalpot par vienu lielu lasīšanas ligzdu.

Ko darīt lasīšanas ligzdā mājās?

Bērniem grāmatas šķiet aizraujošas, jo tajās ir interesanti attēli un stāsti. Bērniem patīk klausīties stāstus, un tas palīdz vairo interesi par grāmatām. Sākotnēji mazi bērni nespēj noklausīties priekšā lasītu tekstu. Tādā gadījumā ieteicams kopā grāmatu šķirstīt un stāstīt stāstus pēc attēliem.

Bērniem mājās nevajag speciāli mācīt burtus, bet jāpievērš uzmanība, lai bērni burtus redzētu sev apkārtējā vidē: burti uz sienām, ledusskapja magnēti, burtu kluči utt. Jau ļoti agrā vecumā bērnam ir svarīgs savs vārds. Rakstiet bērna vārdu sniegā, ar krītiņiem uz asfalta un izveidojiet to no dažādiem pa rokai esošiem materiāliem, piemēram, no akmeņiem, konfektēm, makaroniem utt.! Bērniem interese par burtiem un rakstīšanu radīsies, ikdienā darbojoties, piemēram, izveidojot iepirkumu sarakstu, lasot adreses un receptes, izvēloties dziesmas *Youtube* vai rakstot radniekiem *Skype*. Bērnu istabu var iekārtot kā vienu lielu lasīšanas ligzdu, kur bērniem pēc iespējas redzamā un pieejamā veidā atrodas grāmatas, uz sienām ir burti, bērnu zīmējumi un rakstīšanas mēģinājumi.

Svarīgi pamanīt laiku, kad bērns ir gatavs pieņemt kaut ko jaunu: bērns ir tajā ieinteresēts un vēlas to darīt pats. Tādēļ ir labi, ja mājās bērniem ir pieejami dažādi rakstāmpiederumi un papīrs. Bērni, kuri agrā vecumā var brīvi un radoši zīmēt un rakstīt, arī vēlāk var būt labāki lasītāji. Nav vēlams labot bērnu rakstījumus. Drīzāk tā ir jānovērtē kā rakstpratības attīstības zīme, jāizceļ pozitīvais (“Tu esi tik skaisti pierakstījusi visas skaņas!”) un piemērotā

brīdī, sarunā patīkamā gaisotnē jāpaskaidro, kā atšķiras “pīle” no “pile” un ka rukšķina “ruksis”, nevis “rukis”. Šāds paskaidrojums gan nav nepieciešams, ja autors ir bērndarznieks. Šādām lietām būtu jāpievērš uzmanība vecāku bērnu – to, kas grasās uzsākt skolas gaitas vai jau mācās sākumklasēs – gadījumā. Sarunas pamatā var nebūt paša bērna rakstītais (jutīgāki bērni to tomēr var uztvert kā kritiku). Vecāks kā šāda teksta “autoru” var iepazīstināt kādu rotaļlietu. Tad kopā ar bērnu var lācēnu pamācīt, kā pareizi rakstīt.

Vairums pirmsskolas vecuma bērnu pieļauj pareizrakstības kļūdas, un tas ir dabisks rakstpratības apgūšanas process. Laika gaitā liela daļa kļūdu pazūd pašas par sevi, galvenokārt pateicoties lasīšanas un redzes atmiņas treniņam. Tādēļ pirmsskolas laikā nevajadzētu uzsvērt bērnu kļūdas, bet stiprās puses. Bet kas notiek, ja bērns arī skolā turpina kļūdaini rakstīt? Arī pirmo klašu skolēniem tas ir normāli. Ja bērna pedagogs pārsvarā lieto deficīta teorijā balstītus vērtēšanas paņēmienus, tad vecāku loma ir īpaši nozīmīga. Viņu uzdevums nav par katru cenu sākt “trenēt” bērnu, bet gluži pretēji: novērtēt bērna pat mazākos panākumus, iedrošināt bērnu darboties ar tekstiem, lasīt un radīt tos. Mierināt bērnu – pat ja pedagogs izceļ kļūdas, mamma un tētis zina, ka mācoties tā notiek un tas ir dabiski. Tāpat vecāki zina, ka viņu bērns kļūs par čaklu lasītāju un rakstītāju. Vecākiem būtu jākrāj bērna rakstu paraugi no dažādiem periodiem. Piemēram, 7 gadus vecs bērns brīnīsies, cik nepareizi ir rakstījis 5 gadu vecumā. Tad vecāki var norādīt uz bērna progresu un radīt pozitīvas gaidas arī nākotnē.

/Attēls/ Ketijas brīvā laika pieraksti 5 gadu vecumā un 7 gadu vecumā.

Bērnu uzslavēšana ir brīnumzāles, kas iedarbojas arī uz mācīšanos lasīt. Pievērsiet uzmanību bērna aktivitātēm un vienmēr paslavējiet, ja tas ir iespējams! Bērniem ir nepieciešams atbalsts arī tad, ja viņi lasīšanā kļūdās. Tāpat arī vecāku apliecinājums, ka, mācoties lasīt, tiek pieļautas kļūdas un ka bērns ir malacis, ka cenšas.

Ir vairāki veidi, kā pievilināt lasīšanai. Ikdienas lasīšana var būt tradīcija, piemēram, bērni pirms ikvakara pasaciņas var paši palasīt un papētīt grāmatas.

/Attēls/ Pētīt jaukas bilžu grāmatas un tās “priekšā lasīt” mīļzvēriņiem var jau ļoti jauni lasīšanas interesenti. Vecāka pienākums ir iedrošināt un uzslavēt šādas lasīšanas spēles, nevis izsmiet. Foto: *Pexels, Cottonbro*.

Bērni sāk lasīt ļoti dažādos vecumos, un katram bērnam ir savs ceļš uz lasīšanu. Vecākiem ir svarīgi savu bērnu nesalīdzināt ar citiem vai pārlieku nesteidzināt lasīt. Tomēr jau pāris gadus pirms skolas gaitu uzsākšanas katru dienu var veikt vienu lasīšanas aktivitāti. Dažādas lasīšanas aktivitātes dabiskā ceļā iemāca bērnam lasīt.

Radīt bērnam interesi lasīt un to noturēt ir pamats apziņai, ka bērns sāks lasīšanu mīlēt. Būtiskākās ir attiecības ģimenē un tuvība starp cilvēkiem. Bērniem ir nepieciešama savu vecāku uzmanība un īsts kontakts ar viņiem. Ja bērns mana, ka, skatoties un lasot grāmatas, vecāks ir patiesi pieejams un klātesošs, tad tieši šī labā un drošā sajūta palīdzēs vairo bērna interesi lasīt.

Lasīšanas aktivitātes, kas vairo bērna interesi lasīt:

- katru vakaru lasiet bērnam miega pasaciņu;
- kopā apmeklējiet bibliotēku;
- bibliotēkā un grāmatnīcā ļaujiet bērnam pašam izvēlēties grāmatu;
- kopā rakstiet iepirkumu sarakstu;
- paši veidojiet grāmatas (skaista dzimšanas dienas vai Ziemassvētku dāvana);
- kopā rakstiet vēstuli Ziemassvētku vecītim vai Rūķim;
- Rūķa vārdā rakstiet bērniem vēstules, piemēram, ko bērns ir čakli darījis un kur atrodas kārums (vai vairākas vēstules ar norādi uz katru nākamo vēstuli, līdz pēdējā vēstule atklāj, kur ir kārumi);
- spēlējiet dažādas skaņu un vārdu spēles, piemēram, vārdu ķēdi: kaķis – auss – upe – pienene utt., kuģu lādēšanu u.c. (dažādu spēļu idejas ir aprakstītas arī grāmatas nodaļā “Ko darīt bērnodārza vai skolas lasīšana ligzdā”);
- kopā spēlējiet grāmatnīcās vai citas spēles, kas bērnu interesē un kurās var iesaistīt rakstpratību (autoveikals, kur tiek sarakstīti dažādu automobiļu modeļu tehniskie dati; zemju pirmatklājēju štābs, kur tiek zīmētas dažādu vietu (slepenās) kartes; glābšanas centrs, kur tiek pierakstīti pa tālruni pieteiktie izsaukumi utt.) atbilstoši bērna interesēm;
- lasiet bērnam priekšā un velciet līdzi ar pirkstu, lai bērns redz, kā lasīšana norit. Vēlāk varat to darīt pamīšus vai bērns pats var mēģināt ar pirkstu vai skatienu sekot līdzi;
- kopā klausieties skaņu ierakstus (CD, datora faili, radio ieraksti), kuros, piemēram, aktieri lasa kādu grāmatu. Ja bērnam rodas jautājumi vai viņš kādu vietu nesaprot, ierakstu var apturēt, to pārrunāt un klausīties tālāk;
- klausieties stāsta skaņas ierakstu un sekojiet līdzi stāstam ar pirkstu vai skatienu, cik ļoti teksts atšķiras. Varat arī lasīt pamīšus ar aktieri, piemēram, pats vai kopā ar bērnu lasāt kāda varoņa replikas (un vēlāk aktieris ierakstā atkārtos tās);
- spēlējiet dažādas lasīšanas spēles;
- kopā izpētiet digitālās ābece;
- kopā izmēģiniet digitālo zīmuli – spēlējiet jautājumu-atbilžu spēli; ja nepieciešams, paskaidrojiet bērnam, ko nozīmē dažādās zīmes, lai bērnam rastos interese un pārliecība arī patstāvīgi darboties ar zīmuli;

- komunicējiet ar bērnu rakstiski (piemēram, ja aizejat, pirms bērns ir pamodies, uzrakstiet, ka pankūkas ir uz galda zem divielīša vai ka būsiet mājās pulksten trijos);
- komunicējiet ar bērnu pa e-pastu (īsi aprakstiet, kā jums iet, un pajautājiet, kā lietas norit mājās; ja ceļojat ar bērniem, sazinieties ar draugiem vai tuviniekiem mājās);
- kopīgi uzrakstiet vēstuli vecmāmiņai un nosūtiet to pa e-pastu vai pastu;
- rakstiet viens otram zīmītes uz piezīmju lapiņām (Tu esi mīļš!);
- uz ielas lasiet kopā izkārtnes, reklāmas un ielu nosaukumus;
- meklējiet kopā informāciju par interesantām tēmām, piemēram, ēdienu receptes internetā, vārdnīcā vai uzzīņu izdevumā informāciju par kādu sarežģītu vārdu, dažādos avotos informāciju par ceļojuma galamērķi, dzimšanas dienas svinību vietu, izklaides parku, suņu šķirni u.c. interesējošu tēmu;
- kopā ar bērnu veiciet lasīšanas jogu: iztaisnojieties un izveidojiet burtu "I", ar rokām virs galvas izveidojiet apli un sakiet "oooo" utt. Lasīšanas joga ir burtu apgūšana, radoši kustoties, spēlējot un priecājoties.

Lasīšanas ligzda bērnodārzā Anneli Lāmanna

Daudzos bērnodārzos lasīšanas ligzda tiek izmantota brīvajām rotaļām, lai bērni varētu noiet klusākā vietīnā un aktivitātei izvēlēties grāmatu vai lasīšanas spēli. Citos gadījumos lasīšanas ligzda ir viens no aktivitāšu centriem. Piemēram, ja grupīnā nedēļas tēma ir "Gumijnieki gaida pavasari", tad pēc rīta apļa bērni izvēlas aktivitāšu centrus, no kuriem viens variants ir arī lasīšanas ligzda. Ja mākslas centrā bērni zīmē pavasara ziedus, zinātnes centrā pēta, kā kūst ledus, un matemātikas centrā skaita gumijniekus, tad lasīšanas ligzdā var būt uzdevums atrast grāmatā stāstus un attēlus par pavasari. Tāpat saistībā ar šo tēmu bērniem var lūgt pašiem uzmeistarot grāmatu par pavasari vai nolasīt otram priekšā vārdus un secināt, vai tie ir saistīti ar pavasari.

Cik veciem bērniem jāveido lasīšanas ligzda?

Dažreiz pedagogi uzskata, ka silītes grupīnā nav vērts veidot lasīšanas ligzdu, jo bērni vēl neprot turēt grāmatas. Patiesībā silītes grupīna ir labākā vieta, kur sākt veidot lasīšanas ligzdu. Jo agrāk bērns pierod turēt rokās grāmatu un to pētīt, jo labāk. Vienīgi silītes grupīnā jāpievērš uzmanība, lai grāmatas būtu no izturīgiem materiāliem (auduma, papes vai plastmasas), lai bērns droši varētu tās pētīt. Attapīga ir ideja pašam uztaisīt grāmatu, piemēram, izmantojot ātršuvējus.

Ko darīt grupīnas lasīšanas ligzdā?

Grupīnas lasīšanas ligzda ir vieta, kur nodarboties ar rakstpratību – pētīt tekstus, piemēram, grāmatas, plakātus, reklāmas, kartes, kā arī pašam radīt visdažādākos tekstus, izmantojot tam visus pieejamos palīg līdzekļus, sākot ar smiltīm un plastilīna un beidzot ar digitālām viedierīcēm.

Lasīšanas ligzdā sabalansēti jāpiedāvā pedagoga plānotas aktivitātes – priekšā lasīšana, valodas un lasīšanas spēles, dramatisējumi, meistarošana. Vienlaikus šī ir vieta bērniem, kur brīvā brīdī un pēc savas izvēles uzspēlēt šīs pašas spēles vai spēlēt savas iniciētas spēles.

Spēlēs un dzīves situācijās rakstīšanas un lasīšanas prasme veidojas pati no sevis, tas notiek līdzīgi mutvārdu valodas attīstībai. Vienu brīdī bērns lalina, tad mēģina izveidot teikumu no pāris vārdiem un tad jau runā. Reizēm pedagogs vai vecāks var pamanīt, ka bērns jau mazliet prot rakstīt, atklājot bērna rakstīto vārdu uz zīmējuma, papīra vai kartiņas. Iespējams, tas ir norakstīts. Bērns vēl nepazīst burtus, bet ir rūpīgi nokopējis zīmes no kādas fotogrāfijas, grāmatas vai biedra darba. Iespējams ir arī tas, ka bērns ir sācis patstāvīgi rakstīt un lasīt.

Bieži vien bērna interesi lasīt un rakstīt izraisa tas, ka uz zīmējumiem, kas līdz šim ir bijuši bez teksta, parādās burti vai vārdi. Sākotnēji vārdā var iztrūkt dažas skaņas, tomēr vārds tik un tā var būt atpazīstams (MAMA, TU ESI MLA).

Par bērna pašu pirmo rakstīšanu tiek uzskatīta tā dēvētā kricelēšana jeb rakstīšanas imitēšana. Tādā veidā radošās spēlēs bērns var uzrakstīt nosaukumus zooloģiskā dārza zvēriem, ārsta recepti vai veikalā esošo preču sarakstu. Bērns ir sapratis rakstīšanas lomu un nozīmi. Tā atbalsta atmiņu, nodod informāciju u.c.

Iesācējiem rakstītājiem ir diezgan ierasts spoguļraksts – raksts ar pretēju burtu novietojumu, kurā pat burti ir gluži kā spoguļattēli. Logopēde Kadija Kinnapū (Kadi Kinnapu) stāsta, ka spoguļraksts ir bieži izplatīts tieši starp bērniem, kuri ir kreīļi. Bērns, kurš raksta spoguļrakstā, var pretējā secībā uzrakstīt veselus teikumus. Arī lasot bērns izmanto šo pašu loģiku – grib sākt lasīt no rindiņas labās puses. Dažreiz spoguļrakstā raksta arī bērni, kuri ir labroči, tas nav nekas dīvains. Par spoguļrakstu nav jāuztraucas līdz sešu gadu vecumam. Arī tad, ja atklājas pirmās kreīļa pazīmes, tas automātiski nenozīmē, ka jāuztraucas par spoguļrakstu. Vairumā gadījumu bērns pats pierod rakstīt pareizi. Vienkārši bērnodārzniekiem vēl nav pilnībā attīstījusies telpas uztvere, lai brīvi izprastu, kur ir apakšā, augšā, kura ir kreisā vai labā puse, kas atrodas

priekšā un aizmugurē. Tomēr, ja bērns iet skolā un turpina daudz rakstīt spoguļrakstā un nav pārlicināts, no kuras puses jāsāk rakstīt un lasīt, tad jāvērsas pie ārsta speciālista.

Viens būtisks aspekts, ko nevar nepieminēt saistībā ar rakstīšanu, ir bērna sīkās motorikas, kā arī acu un roku koordinācijas attīstība. Bērniem, kuriem patīk daudz zīmēt, darboties krāsojamajās grāmatās, knibināt un meistarot, parasti ir labi attīstīta sīkā motorika, un burtu rakstīšana nesagādā grūtības. Tiesa gan, katrā grupā ir arī tādi bērni, kuriem zīmulis nemaz neturas starp pirkstiem, vājā rociņa spēj knapi piespiest zīmuli pie papīra, un griešana ar šķērēm uzreiz nesānā. Tā kā roka ir vāja, tad šādiem bērniem arī nepatīk zīmēt, krāsot, plēst vai griezt, jo tas ir grūti. Ja roku sīkās motorikas attīstība, kā arī acu un roku koordinācijas prasme rada šķēršļus bērna rakstīšanas attīstībai, jāveic individuāls darbs vai sadarbība ar speciālo pedagogu vai vecāku, lai motivētu bērnu vairāk iesaistīties roku darbos. Ar bērnu jāvingrinās turēt zīmuli, izmantot zīmēšanas un rakstīšanas piederumus, jāveido, jāgriež, jāplēš. Ir pieejamas dažādas mozaīku spēles, konstruktori un veidošanas masas, kas attīsta sīko motoriku. Jāatrod, kas konkrēto bērnu visvairāk interesē. Rokas attīstība būs acīmredzama, kad uzlabosies bērna veiktie rakstīšanas vingrinājumi vai griešana ar šķērēm.

Bieži tiek jautāts, kāpēc Igaunijā bērni mācās lielos burtus, ja citur pasaulē uzreiz sāk ar mazajiem burtiem.

Šādu mācīšanas secību galvenokārt pamato tradīcija un pieredze. Mazam bērnam drukātos burtus ir vieglāk rakstīt, jo tie pārsvarā sastāv no taisnām un izliektām līnijām. Vienlaikus var sākt arī ar mazajiem burtiem. Ir bērni, kas savos tekstos to dara pēc pašiniciatīvas. Tāpat ir arī bērnudārzi un skolas, kur tiek izmantota šāda pieeja. Tiesa gan, jau sākumā ir svarīgi sekot līdzi burtu rakstīšanas virzienam no augšas uz leju, kā arī pareizai burta formai. Nepareizi nostiprinājušos burtu formu rakstīšanu vēlāk būs grūti pārmācīt, un tas prasa pamatīgu vingrināšanos.

Būtisku ietekmi uz bērnu rakstīšanas attīstību atstāj tas, ka bērni piedzīvo, kā rakstīšana iekļaujas ikdienas dzīvē. Viņi redz, kā pedagogs rīta aplī raksta ideju kartes, ka grupiņas biedri raksta kartiņu vai vēstuli, kā tētis raksta iepirkumu sarakstu utt. Ir svarīgi bērnu radītos rakstījumus un rakstīšanas mēģinājumus novērtēt. Tos var pielikt pie sienas mācību vidē, jo atzinība ir iedrošinoša ("Redzi, Matīsa rakstītā ēdienkarte tagad ir pie kafejnīcas sienas!") un rāda priekšzīmi.

Jau paši mazākie jāiesaista grupiņai svarīgu izkārtņu, paziņojumu, plakātu u.c. rakstīšanā.

Kādu dienu 5 gadus vecais Pauls uz grupiņas priekšnama grīdas atrada auskaru ar zaļu akmentiņu. Zēnu uzreiz ieintrīģēja skolotājas priekšlikums uzrakstīt sludinājumu par to, ka ir atrasts auskars. Tā kā zēns vēl nemācēja rakstīt, skolotāja uzrakstīja tekstu priekšā un Pauls to norakstīja. Drīz pie priekšnama sienas bija piestiprināts sludinājums ar auskaru: "ASTRASTS AUSKARS!" Pēc pāris dienām Sabīnes mamma atrada savu pazaudēto auskaru.

Šajā gadījumā jāizceļ skolotājas kā bērna motivētājas un novērtētājas loma. Skolotāja zināja, ka pie konkrētā bērna pašreizējā attīstības līmeņa izaicinošs mācību uzdevums ir tieši noraksts. Ar teksta patstāvīgu rakstīšanu bērns vēl netiktu galā.

Pauls bija tieši tāds zēns, kuram bija vāja roka, grūti rakstīt un nedaudz tas arī nepatika. Šāds papildu uzdevums neiekļāvās tradicionālajās bērnudārza rakstīšanas robežās, bet palīdzēja bērnam izprast, kādās dažādās situācijās var izmantot rakstpratību.

Maģistra darbā "Rakstpratību atbalstoša mācību vide bērnudārza parastajā grupiņā un grupiņā ar lasīšanas ligzdu" aplūkoto bērnudārzu mācību vidē praktiski iztrūka bērnu radītu tekstu (izkārtņu, plakātu, radošajās spēlēs sarakstītā). Izņēmums bija Tartu bērnudārzs "Terake", kurā aplūkotajā grupiņā "Rōdmuterake" bija izlikti apskatei daudz un dažādi bērnu radīti teksti. Tā kā šādu tekstu eksponēšana Igaunijas bērnudārzu mācību vidē nav ierasta prakse, šajā grāmatā tiek izmantots daudz fotomateriāla no grupiņas "Rōdmuterake", lai piedāvātu idejas un iedvesmu arī citiem.

Intervijās ar pedagogiem noskaidrojās, ka bērni īpaši neraksta brīvajā laikā. Ja raksta, tad vēstules vai kartiņas viens otram. Brīvajā laikā izveidotais tiek ielikts savā skapī vai aiznests mājās. Grupiņas vidē bērnu rakstu darbi netiek izlikti.

Kāpēc mūsu bērnudārzos tik reti var redzēt bērnu rakstītos vārdus? Piemēram, skolēni parasti vairāk vai mazāk prot lasīt, bet mācību telpās nebija redzami viņu kontroldarbi.

Salīdzināsim parasto grupiņu un grupiņu ar rakstpratību atbalstošu mācību vidi, kur nedēļas tēma ir, piemēram, "Putni ziemā"!

Parastajā grupiņā mācību telpā nav nekādu īpašu izmaiņu, salīdzinot ar iepriekšējo nedēļu vai mēnesi. Vietā, kur notiek rīta aplis, pie sienas atrodas plakāts ar putnu barotavām, uz skapja atrodas bērnu veidotās zīlītes un sarkankrūtiši, priekšnamā ir izstādīti ar guašas krāsām uzzīmēti putnu attēli un pie katra darba ir arī bērna vārds. Priekšnamā ir bērnu izkrāsota putnu

barotava, kā arī zīlītes un sarkankrūtīši. Darba burtnīcā “Bērnudārza dabas mācība” ir izkrāsota lapaspuse ar putnu barotavu, kā arī zīlītēm un sarkankrūtīšiem. Darba burtnīcas atrodas plauktā cita uz citas.

Rakstpratību atbalstošā grupiņā telpa ir sadalīta aktivitāšu centros. Matemātikas centrā pie sienas ir bērnu aizpildītās darba lapas – putnu skaitīšana (cik zīlīšu, cik sarkankrūtīšu utt.). Rakstīšanas centrā ir putnu attēli un bērnu uzrakstīti putnu nosaukumi (GARASTĪTE, ZVIRBULIS, SARKANKRŪTĪTIS utt.). Lasīšanas centrā ir grāmatas par putnu un ziemas tēmu, izvietotas ar vākiem pret bērniem. Mākslas centrā atrodas liela putnu barotava un ap to bērnu izgatavoti putni. Zinātnes centrā ir izstādīta putnu barība un attēli par to, kas putniem ziemā jādod ēst. Tāpat bērni ir kafijas krūzītēs vai jogurta trauciņos putniem paši uztaisījuši tauku un sēklu maisījumu. Uz sienas var izlasīt bērnu pašrocīgi uzrakstītu recepti. Vietā, kur notiek rīta aplis, pie sienas ir plakāts ar nometniekiem, dzejolis, ko bērni pašreiz apgūst, kā arī jaunie vārdi un jēdzieni (jauno vārdu tāfele) – garastīte, cekulzīlīte, speķis, zilzīlīte, knābāt utt.

Salīdzinot ar parasto grupu, rakstpratību atbalstošā mācību vidē lasīšana un rakstīšana ir integrēta bērnu ikdienas darbībā, kā arī brīvā laika aktivitātēs. Pedagogi novērtē bērnu rakstīšanas mēģinājumus un mudina pašu rakstīto izlikt apskatei mācību vidē.

Bērniem tiek radīta vieta, kur izlikt savus rakstu darbus. Visi mācību aktivitāšu rezultāti netiek eksponēti tikai priekšnamā (tas domāts galvenokārt vecākiem), bet lielākoties grupiņas telpā bērnu acu augstumā. Bērni ir paraugs cits citam, un tas ir lipīgi. Viena bērna dedzība, taisot savu grāmatu, iedvesmo citus, un rezultātā puse grupas bērnu arī vēlas darīt to pašu, un tā visu nedēļu. Bērni tiek iesaistīti grupā, lai uzrakstītu tekstu, kas nepieciešams mācību aktivitātēm un mācību videi (izkārtnes, apzīmējumi, receptes u.tml.).

Mācību vide ar maz teksta nestimulē bērnu lasītprasmi, kā arī neveido bērniem izpratni par teksta lomu sabiedrībā. Redzot, kā bērni brīvajā laikā raksta, rada tekstus savām lomu spēlēm, izmanto rakstītprasmi, lai draugam uztaisītu kartiņu vai zīmējumu, pedagogs savu darbu var uzskatīt par rezultatīvu. Bērni ir izpratūši, kāda ir teksta loma sabiedrībā, un pielieto savas jaunās prasmes.

Ir novērots, ka tikai atsevišķi bērni iemācās lasīt-rakstīt 3 gadu vecumā. Biežāk četrgadnieki, bet pārsvarā burtus apguvušie piecgadnieki lasa un jau raksta īsākus vārdus (jā, nē, mamma, ola u.c.).

6–7 gadus veci bērni lielākoties pazīst visus burtus, lasa un raksta īsākus vai garākus vārdus, bet daži arī teikumus un stāstiņus. Bieži viņi raksta un lasa arī savās ikdienas aktivitātēs, radošajās spēlēs utt. Šajā vecumā tiek apgūti arī mazie burti un līgani tiek pārieti arī uz to lasīšanu.

Grāmatu radīšana kopā ar bērniem

Grāmatu radīšana dod bērniem iespēju nojaust un izspēlēt, kā rakstnieki rada grāmatas. Bērni zina, ka grāmatā jābūt tekstam un attēliem, lapām, vākiem, bet uz vāka – nosaukumam, autora vārdam, uzvārdam, kā arī vāka attēlam. Vecāki bērni var grāmatas lappuses arī sanumurēt.

Grāmatu var taisīt vienatnē, kopā ar draugu vai sadarbībā ar visiem grupiņas bērniem. Stāsts var būt izdomāts vai zināms, bet tad tam tiek radītas jaunas ilustrācijas. Esam meistarējuši grāmatas īgaunu bērnu rakstnieka Juliusa Oengo (*Julius Oengo*) jeb Oro stāstam “Muna” (“Ola”), Eno Rauda stāstam “Triin ja Pāike” (“Triina un Saule”), tāpat arī tādām pasakām kā “Trīs lāči”, “Pelnušķīte”, “Sniegbaltīte un 7 rūķīši”. Bērniem ļoti patīk veidot grāmatas par dažādām interesantām tēmām, piemēram, raganas, spoki, aizraujoši notikumi. Raganu receptu grāmatas sastādīšana ļauj izmantot fantāziju un spēlēties ar idejām, kas ir nedaudz baisas, bet intriģējošas.

Sastādot raganu receptes, pašu bērnu izdomātas pasakas vai kriminālnotikumus, pedagogam ir ļoti nozīmīga loma. Ja bērns piedzīvo, ka tiek novērtēts viņa radošums un rakstpratības attīstība, tad viņš pats jūtas lietis un spējīgs (saskaņā ar Rīanu un Dīsi (Ryan & Deci (2008)) vajadzība justies kompetentam ir viena no pamatvajadzībām). Šausmu stāstu vai raganu receptu pierakstīšana var šķist ļoti aizraujoša arī tiem bērniem, kuriem, piemēram, kāda burta rakstības vingrināšana darba burtnīcā pavisam nešķiet interesanta.

Grāmatu meistarosānu var saistīt ar grupiņā aplūkojamo tēmu. Kādā periodā tiek taisītas pasaku grāmatas, tad bukleti par dzimto vietu, vēlāk augu vai putnu noteicēji vai (raganu) pavārgrāmatas. Labi, ja lasīšanas aktivitāšu centrā/ligzdā pastāvīgi ir pieejams t.s. autora galdiņš vai grupiņas rakstīšanas aktivitāšu centrs, kur bērniem vienmēr pa rokai ir materiāli savu grāmatu taisīšanai. Tāpat iedvesmo arī tas, ja lasīšanas aktivitāšu centrā/ligzdā līdzās parastajām grāmatām ir izliktas arī bērnu pašu veidotās grāmatas.

Igaunijas Lasīšanas asociācijas ieteikumi bērnudārza pedagogam:

- iepazīstiet savas grupas bērnus un ņemiet vērā, ka katram bērnam ir savs ceļš uz lasīšanu;
- iepazīstiet bērnu ģimenes un uzklusiet, kādi ir ģimenes priekšstati par to, kā bērnam jāiemācās lasīt un ko viņi sagaida no bērnudārza;
- nesalīdziniet bērnu ar viņa māsām-brāļiem, grupiņas biedriem;
- uzslavējiet bērnu par viņa panākumiem;

- izveidojiet grupiņā valodisku vidi ar izkārtnēm, norādēm, attēliem utt. Nedēļas (mēneša, dienas vai cita perioda) tēmai nedēļas plānā jābūt redzamai ne tikai pieaugušajiem, bet arī bērniem – tematiski attēli un vārdi pie sienām, grāmatas un spēles, kas ir saistītas ar konkrēto tēmu;
- iekārtojiet lasīšanas ligzdu, kur bērniem ir patīkami un ērti aplūkot un pētīt grāmatas;
- izvirziet sev mērķi izraisīt un noturēt bērnos interesi lasīt. Tas palīdzēs plānot arī valodas un runas aktivitātes tā, ka bērniem tas šķiet saistoši;
- lasīt var visu, tāpēc līdzās grāmatām grupiņā var būt laikraksti, pašu bērnu rakstītas vēstules un grāmatas;
- veci datori lieti noderēs, lai mācītos burtus un to drukāšanu;
- piefiksējiet tos bērnus, kurus neinteresē ne burti, ne rakstīšana, un centieties atrast veidu, kā viņus piesaistīt, un sniedziet atbalstu bērna ģimenei.

Bērnudārza lasīšanas ligzdas izveidošanas ātrais kurss. Video par lasīšanas ligzdas izveidi skatieties <https://lugemispesa.eu/>

Lasīšanas ligzda skolā Kaja Kivisika

Pirmās klases pedagogi bieži vien saskaras ar situāciju, ka klases skolēniem ir ļoti atšķirīgi līmeņi un prasmes. Daži skolā gājēji bez grūtībām tiek galā pat ar mazo burtu tekstu, vienlaikus parasti katrā klasē būs arī daži bērni, kas, atnākot uz skolu, vēl nepazīst nevienu burtu. Tāpēc arī pirmais pusgads ir vissarežģītākais posms visā pamatizglītības līmenī. Šajā laika periodā pedagogam jāspēj izveidot no bērniem vienotu kolektīvu, jāpamāna katra bērna individuālās īpatnības un jāizvēlas tieši konkrētajam bērnam piemērotas mācību metodes, kā arī jāsabalansē zināšanu līmenis. Pedagogam vienlaicīgi jāpalīdz vājākajiem, jānodarbojas ar “parastajiem skolēniem”, kā arī jāpiedāvā attīstības iespējas tiem, kuri ātrāk par citiem tiek galā ar uzdoto.

Paralēli lasītprasmei bērniem jāapgūst arī vairāki valodas noteikumi, jāpaplašina savs vārdu krājums, jāattīsta stāstīšanas un analīzes prasmes. Piedāvāju dažas praksē vairākkārt izmēģinātas iespējas, kā lasīšanas ligzdas aktivitātes var palīdzēt pedagogam un skolēnam.

Ralfs K. Stīgers (*Ralph K. Steiger*) ir teicis: “Lasīšana ir vienīgā bauda, kas ilgst visu dzīvi.” Vai tiešām vienīgā? Bet tā noteikti ir bauda. Sevišķi tiem, kuriem lasīšana ir skaidri saprotama. Viens no Lasīšanas ligzdas kustības mērķiem arī ir attīstīt bērnos lasīšanas ieradumus. Vislabprātāk bērni mācās lasīt tieši caur rotaļīgiem darba paņēmieniem. Kā zināms, skolēniem vairs nav tik daudz iespēju rotaļām kā bērnudārzniekiem. Tā kā mācību programmas ir pietiekami plašas, pedagogi ir spiesti pastāvīgi uzturēt tempu. Šajā ziņā tieši lasīšanas ligzda var nākt palīgā. Tā ir vieta, kur bērni var patstāvīgi darboties, rotaļājoties atkārtot stundās mācīto, kā arī apgūto nostiprināt, īstenojot aizraujošus projektus. Lai gan bērni lasīšanas ligzdā darbojas pārsvarā starpbrīdī un pagarinātās grupas laikā, dažreiz tur var norisināties arī ierastās mācību aktivitātes.

/Atēls/Bērdis Tartu skolas “Descartes” lasīšanas ligzdā. Signe-Zigrīda un Kristīna Terēza izbaida klusumu grāmatu sabiedrībā. Foto: Kaja Kivisika.

Ko darīt, lai bērni skolā ne tikai mācītos, bet arī pēc iespējas daudzpusīgāk attīstītos? Kādaī būtu jābūt labi funkcionējošai skolas lasīšanas ligzdai?

Bērncentrētā mācību un lasīšanas vidē bērniem jābūt iespējai:

- izdarīt izvēles un uzņemties atbildību aktivitātēs, kas ir saistītas ar ikdienu un mācību darbu;
- aizrautīgi un aktīvi spēlēties;
- izmantot radošu aktivitāšu materiālus;
- sadarboties un vienam par otru rūpēties;
- atbildēt par savu rīcību;
- darboties pašiem iegūt zināšanas par apkārtējo pasauli;
- saņemt pedagoga atbalstu un iedrošinājumu, lai pieaugtu interese darboties.

Daudzi pedagogi ir novērojoši, ka bērni kļūst par aktīviem patstāvīgiem lasītājiem, ja bērnudārzā un pamatizglītības līmenī tiek izpildīti šādi septiņi punkti:

- lasītāji var katru dienu lasīt grāmatas;
- lasītāji var izvēlēties sev piemērotu grāmatu;
- lasītāji rūpējas par grāmatām;
- lasītāji ciena viens otru;
- lasītājiem ir iespēja izlasīto pārrunāt;
- lasītāji ne tikai lasa, bet arī saprot izlasītā saturu;
- lasītāji arī mājās patstāvīgi lasa.

Svarīgi, lai lasīšanai ir dažādas funkcijas:

- zināšanu papildināšana;
- skolas darbu izpilde;
- laika pavadīšana.

Lasīšanas ligzdā jābūt iespējai:

- atrasties savā nodabā un iedziļināties;

- darboties kopā ar draugiem.

Ar bērniem noteikti jāvienojas par uzvedības noteikumiem lasīšanas ligzdā. Tā vienlaikus ir :

- teātris;
- galerija;
- mācību centrs;
- vieta, kur tiek novērtēta bērnu daiļrade.

Igaunijas Lasīšanas asociācijas novērojumi un ieteikumi klases audzinātājam.

- Bērniem, kas atnāk uz pirmo klasi, ir ļoti atšķirīgi lasītprasmes līmeņi.
- Būtiskākais ir palīdzēt bērniem aprast ar jauno vidi, klasi un mācīšanos.
- Kontakts starp bērniem un pedagogu, kā arī bērniem savā starpā rada drošu atmosfēru. Palīdziet bērniem iegaumēt klasesbiedru vārdus! Izmantojiet rotaļas aplī vai vārdu piespraudes!
- Labs kontakts ar bērnu vecākiem palīdzēs veiksmīgāk atrisināt iespējamās problēmas nākotnē. Pirmajā vecāku sapulcē iepazīstiniet ar sevi un lūdziet vecākiem darīt to pašu! Jauka kopā būšana jau pirmajā semestrī var izveidot labas attiecības starp bērnu vecākiem, kas ir pamats turpmākai sadarbībai.
- Labs lasītājs tic, ka viņš ir labs lasītājs. Uzslavējiet bērnu par viņa lasīšanu! Arī paši noticiet tam, ka katrs bērns nonāk līdz lasīšanai savā tempā!
- Jau pirmajā vecāku sapulcē izskaidrojiet, kā norisināsies lasīšana un kā tiks atbalstīti tie, kam lasīšanā ir nepieciešama palīdzība un atbalsts! Informējiet vecākus, kāda ir viņu loma, lai atbalstītu bērnu mājās: nodrošināt bērnam mācībām labvēlīgu gaisotni, sabalansēt mācības un atpūtu, atbalstīt interesi lasīt, kā arī uzturēt šo interesi ar aizraujošām lasīšanas pieredzēm.
- Labi, ja pedagogs var jau laicīgi paskaidrot, kāds ir ieteicamās literatūras mērķis (veicināt bērna lasītprasmi un interesi) un kā tiek veikta atlase. Igaunijas Lasīšanas asociācija rekomendē veidot atlasu, vadoties pēc bērna interesēm un lasītprasmes. Ja visai klasei tiek ieteikta viena grāmata, var gadīties tā, ka kādam bērnam to ir garlaicīgi lasīt, kā rezultātā mazinās bērna interese lasīt, bet citam tā ir pārāk sarežģīta, kāpēc rezultāts ir tāds pats. Ja tomēr pedagogs nolemj visai klasei ieteikt vienu grāmata, bērnu vecākiem jāpaskaidro, ka bērnam, kura lasītprasme vēl nav attīstījusies, lasīšanā ir nepieciešams vecāku atbalsts un, iespējams, tas prasīs vairāk laika. Lieliski, ja bērna ģimene var uzņemties atbildību un izvēlēties grāmata, kas bērnu varētu interesēt un atbilstu viņa lasītprasmei.
- Tā vietā, lai lasīšanu pārbaudītu, Igaunijas Lasīšanas asociācija iesaka sagatavot kopsavilkumus par lasīšanu. Kad bērni ir grāmatu izlasījuši, tad tradicionālā lasīšanas pārbaude, ar kuru tiek pārbaudīti fakti, gan ir vienkāršākais veids, kā pedagogam lasīšanu pārbaudīt, bet tas kropļo bērna un vecāku izpratni par lasīšanas mērķi, proti – saprast tekstu un baudīt lasīto. Pārmērīga koncentrēšanās uz faktiem liecina, ka nozīmīgākā ir nevis izpratne, bet kāds konkrēts fakts. Iesakām drīzāk uzdot atvērta tipa jautājumus (Kas tev patika? Kā stāsts varētu beigties savādāk? Ko tu būtu darījis galvenā varoņa vietā? utt.) vai grupu darbu ar grāmatas reklamēšanu, plakātu izgatavošanu, ludziņu vai citu radošu aktivitāti.
- Bērniem ir nepieciešams daudz motivācijas un atbalsta, sevišķi tiem, kuriem lasīšana sagādā problēmas. Pedagoģs var to pamanīt, uzturēt kontaktus ar ģimeni un ar uzslavām atbalstīt bērnu.
- Izveidojiet savā klasē lasīšanas ligzdu! Ja trūkst telpas, iekārtojuma derēs plaukts un lupatu paklājs. Daļa no grāmatām būtu jāizliek ar priekšējo vāku pret bērniem, un tās var mainīties atbilstoši gadalaikiem, tēmām, kas tiek aplūkotas stundās utt. Bērniem saglabājas interese, ja lasīšanas ligzdā bez grāmatu lasīšanas pastāv arī citu aktivitāšu iespējas – lasīšanas spēles, pirkstiņlles, darba lapas, krustvārdu mīklas, krāsošanas lapas u.c. /Attēls/Grāmatas pirmajam vākam jābūt bērniem redzamam. Foto: Kaja Kivisika.

Ko ietvert lasīšanas ligzdā?

Lasīšanas ligzdas garīgā gaisotne nosaka to, vai bērni labprāt vēlas iesaistīties lasīšanas aktivitātēs un izmanto grāmatas arī brīvajā laikā. Lasīšanas ligzdai nekādā gadījumā nav piemērotas negatīvas pavēles, noteikumi vai bērniem garlaicīgas nodarbes.

Darbošanās lasīšanas ligzdā atbalsta un attīsta sākumskolas bērnu mācības. Savukārt pedagogam tā ir iespēja padarīt stundas priecīgākas. Kā to visu panākt?

Es pievienojos Lasīšanas ligzdas projektam tā izveidošanas gadā. Kad tika stāstīts par to, kādai jābūt lasīšanas ligzdai, sapratu, ka tas viss man jau patiesībā ir. Ceru, ka šādu atklāsmes prieku piedzīvos vēl kāds šīs grāmatas rokās turētājs.

Pirmais solis – grāmatas. Pastāv vairākas iespējas, kā tās dabūt. Vispirms uz skolu atnesu savas personīgās bērnu grāmatas. Tā kā tās tik un tā lielākoties ir paredzētas profesionālai lietošanai, klasē tās būs tieši pa rokai. Pēc tam vērsos pie bērnu vecākiem un lūdzu, lai viņi mājās pārskata grāmatu plauktus. Varbūt kāda grāmata ir vairākos eksemplāros, un viņi ir ar mieru to uzdāvināt klasei. Nākamais variants bija grāmatu pagaidu dāvināšana – grāmata atrodas klasē tikmēr, kamēr klasē ir bērns. Proti, kad bērns pamet klasi, viņš paņem līdzī ar grāmata, kas mums trīs gadus bija pieejama kopējai lasīšanai. Patiesībā vairums grāmatu tiek atstātas sākumskolas grāmatu plauktā.

Bieži ar vēlējumu, lai šīs grāmatas pniecē arī nākamās šīs telpas audzēkņus. Ļoti daudzas grāmatas nonāk uz plaukta kā dažādu viktorīnu un sacensību balvas. Tas taču ir loģiski, ka komandai uzdāvināta grāmata paliek kopējās lietošanas plauktā. Lai sagādātu grāmatas, palīdzību var lūgt arī Ziemassvētku vecītim. Ja visiem bērniem tiek uzdāvinātas grāmatas, tad vēlāk ir jauki tās kopā lasīt.

Otrais solis – plaukti. Šķiet, ka plauktu sagādāšana ir pat sarežģītāka par grāmatu sarūpēšanu. Atkal iedrošinu vērsties pie bērnu vecākiem. Savu pirmo plauktu ieguvu no kāda skolnieka vecākiem, kuri remontēja savu viesistabu, tostarp atjaunināja arī mēbeles. Palīdzību esmu saņēmusi arī no skolas vadības, radniekiem. Vienu plauktu pat saņēmu balvā.

/Attēls/Klases telpā nodalīts stūrītis ir lieliski piemērots lasīšanas ligzdai. Foto: Kaja Kivisika.

Manā klases telpā grāmatas ir it visur – skapjos, plauktos, uz palodzēm. Šobrīd to ir vairāk par tūkstoši. Protams, ne visas ir domātas bērniem. Skolēni zina, kuri plaukti ir paredzēti viņiem. Laiku pa laikam (atbilstoši bērnu vecumam) veicam tur izmaiņas.

Adveres (Advere) pamatskolas lasīšanas ligzdā ir grāmatu koks, uz kura lapām bērni var uzrakstīt izlasīto grāmatu nosaukumus. /Attēls/

Lasīšanas ligzda nenozīmē vienkārši grāmatu pilnus plauktus. Līdzās grāmatām lasīšanas ligzdā jābūt iespējai arī meistarot, zīmēt, klausīties un spēlēties. Nedrīkstētu pietrūkt bērniem domātu žurnālu. Lai piesaistītu bērnus lasīšanai, lieliski noder komiksi. Tā daži labs jauneklis, kurš savādāk lasīšanu uzskatītu par apnicīgu un nepatīkamu procedūru, ar komiksu palīdzību ir iemācījies lasīt un tagad labprāt to dara.

Mūsu lasīšanas ligzdā populārākās ir pirkstiņlelles. Nepaieņ ne diena, kad tās netiktu izmantotas. Laika gaitā mūsu ligzdiņā ir sakrājušās arī attīstošas galda spēles.

/Attēls/Mūsdienu bērniem patīk interaktīvas spēles. Lasīšanas ligzdā varētu būt kāda spēle bez ekrāna, piemēram, Lotes dabas spēles runājošā pildspalva. Fotoattēlos ar runājošo pildspalvu darbojas Valgas pamatskolas skolēni. Foto: audzinātāja Kersti Pīra.

Svarīgi, lai tas viss ir bērniem pieejams. Īpaši būtiski nodrošināt, lai bērniem lasīšanas ligzdā nebūtu tikai patērētāju loma. Jo vairāk bērni ir iesaistīti tās izveidē un uzturēšanā, jo labāk ligzda darbosies.

Vai lasīšanas ligzdā var atrasties arī digitālās ierīces ar ekrāniem? Ja bērni tās izmanto, lai radītu savus tekstus un grāmatas, ilustrētu tās, animētu stāstus, t.i., radošām aktivitātēm, tad – kāpēc gan ne? Vienlaikus parasti datorspēlēm ligzdiņā nav vietas.

Līdzās grāmatām ligzdiņā jābūt palīglīdzekļiem, kas ļauj bērniem stāstus klausīties, radīt un dramatizēt. Tas varētu būt mūzikas centrs vai audiogrāmatas. Lai bērns varētu netraucēti un netraucējot citus baudīt grāmatas klausīšanos, ieteicams lietot austiņas. Mūsdienās ligzdiņā lieliski iederētos arī kāda elektroniskā grāmatu lasāmierīce. Tā kā visām ģimenēm nav iespējas uz mājām pasūtīt bērnu laikrakstus, tad iesaku vienkāršu risinājumu – pasūtīt klasei kādu no pieejamajiem bērnu laikrakstiem. Tā kā žurnālos bērni ir īpaši iecienījuši krustvārdu un citas mīklas, tad vispirms pavairojam pieprasītākās laikraksta lapas. Tādā veidā visi skolēni var izmēģināt savas prasmes, bet laikraksts paliek tīrs. Laikrakstu vai mīklu un meistarošanas grāmatu pavairotajām lapām jābūt bērniem vienmēr pieejamām. Tāpat ligzdiņā var būt iekārtota vieta, kur atrodas dažādu jauku stāstu vai rakstu izvēle.

/Attēls/Randveres skolas jaukā lasīšanas ligzdā ir gan grāmatas, spēles, gan savs ligzdas talismans.

Pieejamiem jābūt arī meistarošanas līdzekļiem: šķērēm, zīmēšanas un krāsainajiem papīriem, krāsainajiem zīmuļiem un flomāsteriem. Bērni ir ļoti radoši, un, ja materiāli ir pa rokai, tad uzreiz bez piespiešanas tiek uztaisīti nepieciešamie rekvizīti – maskas, naudas, šķēpi, kroņi, proti – viss, kas dramatizējumam būtu nepieciešams.

Ko darīt klases lasīšanas ligzdā?

Šajā grāmatā lasīšanas ligzdas aktivitātes ir klasificētas kā tādas, kas ir drīzāk piemērotas pirmskolas vecuma bērniem, un tādas, kas ir vairāk piemērotas pamatskolas klašu bērniem. Tā kā bērnu attīstības līmeņi ir atšķirīgi un daži bērni attīstības ziņā var par vienu vai pāris gadiem apsteigt savus vienaudžus vai atpalikt no viņiem, tad šo klasifikāciju nevajadzētu pieņemt par absolūto patiesību. Klases audzinātājiem ir vērts iepazīties arī ar bērnu darza pedagogam sniegtajiem ieteikumiem un otrādi. Turpinājumā daži ieteikumi aktivitātēm klasē.

Bibliotēkas spēle

Parasti 1. klasē par grāmatām atbild pedagogs, bet ik pa laikam grāmatu plauktu sakārtošanā tiek iesaistīti arī skolēni. Ar saviem klases skolēniem esmu spēlējus bibliotēkas spēli. Šīs spēles pamatideja ir iemācīt bērniem, kā jāuzvedas bibliotēkā. Tā kā lielākoties grāmatas plauktos ir sakārtotas pēc to autoriem, tad bērni var paši plauktā sameklēt interesējošo grāmatu un pēc tam atbilstoši alfabētam atlikt to atpakaļ. Bērni grāmatas var paņemt arī uz mājām. Šādam nolūkam mums ir jauka sistēma. Viens skolēns ir bibliotekārs (grāmatu izsniedzējs). Viņš veic uzskaiti par grāmatām, ko bērni ir paņēmuši lasīšanai uz mājām. Ar bibliotekāru tiek “noslēgts darba līgums” uz vienu nedēļu. Viņa darba pienākums ir nepieciešamības gadījumā sakārtot grāmatu plauktus, kā arī pierakstīt, kurš kad un kādas grāmatas aizlienē. Grāmatu atgriešana notiek caur skolotāju, proti, viņas pienākums ir veikt uzskaiti par atdotajām grāmatām. Tas nodrošina bērniem neredzamu kontroli, lai viss patiešām darbotos. Pirms dažiem gadiem ar bērniem uztaisījām grāmatu kartītes. Šobrīd bibliotēka ir jau tik liela, ka jaunajām grāmatām mēs tās vairs neizgatavojām. Kad skolu bibliotēkas pārgāja uz elektronisko grāmatu uzskaiti, varējām izmantot kādreizējās par nederīgām kļuvušās lasītāju kartes. Tajās ielikām aizlienēto grāmatu kartītes. Pašlaik esam atraduši vienkāršāku ceļu – bibliotekārs skolēna lasītāja kartē fiksē datumu, grāmatas autoru un nosaukumu.

Tematiskās izstādes

Lasīšanas ligzda ir vieta, kur godināt un kur būtu jāgodina mūsu rakstnieki. Tam lieliski piemērotas ir izstādes, biogrāfijas apraksti, plakāti. Izstādes iekārtošanā noteikti būtu jāiesaista skolēni un vecāki. Tādā veidā izstādei var sagādāt arī grāmatas, kuru klasē vai skolas bibliotēkā var nebūt. No savas pieredzes varu apstiprināt, ka šāda kopīga grāmatu vākšana, biogrāfisko datu meklēšana, kā arī izstādes iekārtošana iedvesmo bērnus daudz vairāk nekā gatavas izstādes apmeklējums.

Kāpēc kopīgi nesagatavot jautājumus, ko varētu uzdot rakstniekam? Tā bērni mācīsies uzdot pārdomātus, saturiskus un pieklājīgus jautājumus. Var arī spēlēt, ka kāds no bērniem ir rakstnieks, kuram jautājumi tiek uzdoti. Lieliski ir šādu inscenētu izspēli veikt pirms reāla rakstnieka apciemojuma. Bērni var kopīgi apspriest, kurus jautājumus uzdot un kurus ne. Šādas izspēles rezultātā bērni gūs izpratni, cik svarīgi ir klausīties citu skolēnu uzdotos jautājumus un uz tiem sniegtās atbildes. Tādā veidā tiks novērsta arī situācija, ka tikšanās laikā ar rakstnieku tiek uzdots viens un tas pats jautājums 2–3 reizes.

Atgriezeniskā saite par izlasīto

Lieliska iespēja, kā iegūt atgriezenisko saiti pēc grāmatu izlasīšanas, ir krustvārdu mīklas un skolēnu pašu sagatavotas viktorīnas. Pirms tam pedagogam jautājumi būtu noteikti jāpārskata, lai tie būtu viennozīmīgi saprotami.

Atgriezenisko saiti par to, cik labi bērni ir iepazinušies ar grāmatas saturu, var saņemt arī caur jaukām spēlēm – bibliotēkas spēles, iedzīvošanās autoru vai grāmatas varoņu tēlos, grāmatas satura variāciju izdomāšana, jaunu beigu vai sākuma izdomāšana u.c.

/Attēls/Kā cilvēki sazinājās, kad nebija telefonu?

Kā kļūt stiprākam? Kas ir pēc nāves?

Kā čiekurs zina, kā izaugt par egli? Kurā laikā bija visaizraujošāk dzīvot?

Spēles

Loto

Kartišu spēle, kurā pēc loto principa jāsavieno rakstnieks/literārs darbs un varonis.

Ak, vai!

Spēle tiek spēlēta starp 2–3 komandām. Spēles sākumā uz galda vai pie tāfeles atrodas aploksnis, uz kurām ir uzrakstīti skaitļi 1–20. Astoņpadsmitajā aploksnē ir viena zināma grāmatas varoņa attēls. Divās aploksnēs attēla vietā ir kartīte ar uzrakstu “Ak, vai!”. Katrs komandas dalībnieks pēc kārtas ņem vienu aploksnī un raksturo savai komandai aploksnē esošo varoni, neminot tā vārdu. Komanda, piedāvājot atbildes variantu, var kļūdīties 2 reizes. Trešās kļūdas gadījumā komanda saņem uz aploksnis norādītajam skaitlim atbilstošu mīnus punktu skaitu. Par pareizu atbildi tiek saņemti tikpat daudz plus punktu. Ja sacensību dalībnieks saņem aploksnī, kurā ir kartīte ar “Ak, vai!”, viņa komandas punkti tiek dzēsti. Komandai, kura tajā brīdī ir mīnusus, tas nāk par labu. Uzvar komanda, kurai ir visvairāk punktu, spēlei beidzoties. Ja kādas citas komandas dalībnieks atmin raksturoto varoni un to skaļi arī pasaka, punktus tomēr iegūst tā komanda, kurai bija kārtā minēt. Šis papildu noteikums liek skolēniem vairāk sevi kontrolēt, lai viņi uzreiz savas zināšanas neizkļiedz.

Kopīga daiļrade

Lasīšanas ligzda sniedz pedagogam lielisku iespēju nostiprināt stundā apgūto materiālu, kā arī likt bērniem rotaļājoties veikt attīstošus uzdevumus.

Grāmatas par ģimenes locekļiem

Visi bērni zīmē un raksta par savu mammu/tēti. Stāsti tiek iesieti kopīgā grāmatā. Visi bērnu stāsti un zīmējumi tiek pavairoti. Oriģināls paliek klasē, bet kopijas tiek uzdāvinātas vecākiem Mātes vai Tēva dienā. Tādā pašā veidā var veidot kopīgu grāmatu “Mana ģimene”.

Viena burta stāsti

Alfabēta burti tiek sadalīti starp bērniem (apķērīgākajiem vairāki burti). Katrs bērns izdomā stāstu, kurā katrs vārds sākas ar šo konkrēto burtu. Ja bērni ir jau apguvuši prasmi drukāt ar datoru, interesanti stundā pamēģināt savu tekstu pašam uzdrukāt. Katrs bērns savu stāstu izdaiļo ar attēliem, lapas tiek pavairotas un iesietas kopīgā grāmatā. Lai process būtu vienkāršāks, visiem bērniem būtu jānodrošina vienādas lapas.

Komiksi

Pavairojiet bērniem bilžu sērijas! Es izmantoju igauņu ilustratora Edgara Valtera (*Edgar Valter*) grāmatas "Jahikoera Memuaarid" ("Medību suņa memuari") jaukos attēlus. Pavairoju bērniem 4–5 dažādas attēlu sērijas. Katrs bērns papildināja attēlu ar atbilstošiem teikumiem (runas burbuļi) un izkrāsoja to. Beigās no attēlu sērijām izveidojām grāmatu. Tā katrs bērns kļuva par jaukas paštaisītas grāmatiņas īpašnieku.

Kolektīvā grāmata

Lai izveidotu kopīgu grāmatu, vispirms jāizvēlas jauka, bet ne pārāk gara grāmata/stāsts. Mēs izvēlējāmies brāļu Grimmu grāmatu "Sniega māte". Pēc tās satura iepazīšanas teksts jāsadala atbilstoši bērnu skaitam. Mazākiem bērniem (es šo aktivitāti darīju ar 1. klases skolēniem) pedagogs var stāstu uzdrukāt uz lapām pats. Lielāki bērni, norakstot tekstu, var vingrināties daiļrakstīšanā vai drukāšanā ar desmit pirkstiem. Princips ir ļoti vienkāršs – skolēns izlasa uz sava papīra esošo teksta fragmentu un uzzīmē tam atbilstošu zīmējumu. Pēc tam bērni sakārto rindkopas tā, lai veidotos viņiem jau zināmais stāsts. Lapas tiek iesietas grāmatā, kuras kopijas var dāvināt vecākiem vai viesiem.

Plakāti, kalendāri un galda spēles

Kā pāru vai grupas darbu bērni var veidot plakātus par rakstniekiem, izlasītajām grāmatām vai koncentrēties tikai uz vienu personāžu utt. Dažu tēmu izpauzme var būt nevis tradicionāls radošais darbs grāmatas veidā, bet gan tematiska galda spēle. Skolēniem ir iespēja nostiprināt apgūtās zināšanas, izveidojot spēli, ko arī vēlāk ir interesanti spēlēt. Gada noslēgumā var izveidot jaunā gada kalendāru ar mīļākajiem tēliem.

Tematiskās grāmatas

Var veidot arī tematiskus (pašizdomātus) stāstus, piemēram:

- par pavasari;
- Ziemassvētku pasakas;
- teikas;
- dzimšanas dienas stāsti;
- sakāmvārdi;
- mīklas;
- joki;
- stāsti par sevi jeb "Es pats".

Atsevišķi vēlētos runāt par sakāmvārdu un mīklu grāmatu. Tās izgatavošanā izmantojām tev-man principu. Katram skolēnam bija jāatrod vismaz 5 mīklas vai sakāmvārdi un jāpieraksta tie savā grāmatā. Tālāk norisinājās mīklu (sakāmvārdu) maiņa. Skolēns drīkstēja savā grāmatā ierakstīt cita bērna mīklu (sakāmvārdu) tikai tad, ja to viņš no otra bērna bija ieguvis apmaiņas ceļā. Mainīties varēja tikai ar tādām mīklām (sakāmvārdiem), kuru pašam nebija. Pierakstot savā grāmatā drauga mīklu (sakāmvārdu), noteikti bija arī jāpieraksta, no kā tā tika saņemta. Spēle ilga nedēļu, un uzvarētājs bija tas, kurš beigās bija savācis visvairāk sakāmvārdu. Ja bērniem noteikumi tiek kārtīgi izskaidroti, tad viņi izprot, ka jāpiepūlas, lai iegūtu pirmās piecas mīklas (sakāmvārdus). Tad ir lielākas cerības maiņas darījumam.

Šīs spēles gaitā bērni ne tikai vāc mīklas un sakāmvārdus, bet arī iemācās tos atpazīt. Spēlei noslēdzoties, bērniem var organizēt jauku viktorīnu, kurā jāizmanto iegūtās zināšanas.

Klases laikraksts

Trešajā klasē, apgūstot laikrakstu tēmu, skolēni var izveidot savas klases laikrakstus. Bērni tiek sadalīti grupās – dažādu laikrakstu redakcijās. Katra grupa izdomā sava laikraksta nosaukumu un rubrikas, kas tiek publicētas laikrakstā. Rubrikas var būt jaunākās ziņas, ekonomika, satiksme, sports, laika ziņas, reklāma, joku stūrītis, horoskopu utt. Jāvienojas, vai tās ir īstas vai izdomātas ziņas. Pēc tam grupas iekšienē tiek sadalīti darba pienākumi. Kad raksti ir gatavi, sapulcējas redakcija, lai pārskatītu rakstus un pārrunātu laikraksta noformējumu. Pēc tam sākas laikraksta maketēšana. Katra laikraksta interesantākos rakstus var apkopot vienā avīzē, kas tiek pavairota un nosūtīta vecākiem lasīšanai mājās. Dažās klasēs šādi kolektīvie laikraksti ir tik ļoti patikuši, ka tos turpina izdot arī pēc projekta beigām.

Tematiski no lasāmvielas izrietoši kopīgi projekti

Neapdzīvota sala

Skolēni tiek sadalīti grupās. Grupas dalībnieki ir nonākuši uz neapdzīvotas salas. Kopā tiek apspriests, kāda ir sala, uz kuras viņi atrodas. Tas var būt fantāzijas lidojums – uz salas slēpjas mežonīgi iezemieši, naidīgi pirāti vai pat cilvēkēdāji. Parasti uz salas ir apslēpta arī jūras laupītāju bagātība. Kopīgiem spēkiem fantāzijas augļi tiek uzlikti uz papīra un tiek uzzīmēta salas karte. Ja iespējams, šim nolūkam esam izmantojuši vecāku, nodzeltējušu papīru. Tā kā karte ir daudz cietusi, tad bērni to rūpīgi saburza un zem pedagoga vai vecāku modrās acs papīru ir apstrādājušas arī uguns mēles.

Pēc tam bērni sāk rakstīt dienasgrāmatu par saviem piedzīvojumiem. Pirmais skolēns raksta par to, kā viņi ir nonākuši uz salas. Otrais skolēns raksta par izglābšanos no salas. Stāstam taču jābūt ar laimīgām beigām. Pārējiem skolēniem jāpastāsta par notikumiem uz salas pavadītajās dienās (katrs stāsta par vienu-divām dienām). Uz salas bērni "atrodas" tikmēr, kamēr visiem ir bijusi iespēja izpausties. Iepriekš tiek norunāts, kā dienasgrāmata tiks noformēta. Noslēgumā lapas tiek iesietas grāmatā.

Konkrētajā projektā visi ar nepacietību gaida prezentācijas dienu. Norunātajā dienā ikviens jūras avārijā cietušais var pastāstīt savu stāstu. Mūsu bērni ļoti iedziļinājās šajā spēlē. Visas grupas bija sagatavojušas vēstuli pudelē. Viena no vēstulēm bija pat slapja, jo pudele taču bija ilgi šūpojusies viļņos, Savukārt citas grupas bērni šai dienai bija piemeklējuši sadriskātu apģērbu, lai stāsts šķistu vēl ticamāks.

Dzimšanas diena/klases vakars

Vēl viena lieliska iespēja grupas darbam. Vispirms jāvienojas, kādam pasākumam tiek veikti priekšdarbi. Tā var būt, piemēram, dzimšanas diena, klases vakars, karnevāls u.c. Mērķis ir izveidot pasākuma organizatoram mapi, kurā ir apkopoti norādījumi pasākuma īstenošanai.

Mapē tiek iekļauti iepriekš izvēlēti materiāli, kuru sarakstu katra grupa, ja vēlas, var vēl papildināt. Mūsu mapē noteikti bija jābūt:

- daži ielūgumu paraugi – dizains, teksts. Pirms tam ar bērniem tika pārrunāts, kā jāizskatās vienam pieklājīgam ielūgumam;
- spēles telpas un āra – svarīgi rēķināties gan ar dalībnieku vecumu, gan telpas iespējām;
- ēdieni – šeit nepietiek tikai ar sarakstu. Bērnu pienākums ir atrast vienkāršus un lētus ēdienus, kuru pagatavošana viņiem pašiem būtu pa spēkam. Receptes jāpieraksta un jāievieto mapē, lai potenciālais lietotājs var gūt maksimālu labumu;
- viktorīnas – vairums bērnu dzimšanas dienā vēlas organizēt arī kādu viktorīnu. Šajā sadaļā tiek apkopoti interesanti jautājumi, kurus varētu izmantot šim nolūkam;
- novēlējumi – lai atrast apsveikumu jubilāram nekļūtu par nepatīkamu pienākumu, apkopojam jaukus novēlējumus;
- dāvanas – idejas paštaisītām dāvanām. Protams, kopā ar izgatavošanas instrukciju.

Grupas uzdevums ir savāktos materiālus sistematizēt un noformēt vienotā stilā. Arī šajā gadījumā materiālu var pavairot, lai katrs, kurš piepūlējās, saņemtu gatavās mapes kopiju.

Pētījums par vecāku jaunību

Parasti skolēniem patīk izprašāt savus vecākus. Lieliska iespēja ir izpētes darbs. Esam lūguši skolēnus izpētīt savu vecāku bērnību vai skolas laiku. Esam apkopojusi vecāku mīļākos mācību priekšmetus, uzzinājuši, kādas bija viņu skolas formas, kā arī klausījušies viņu atmiņas par skolas laiku. Jauki redzēt aizrautību, ar kādu bērni stāsta viņiem neticamus stāstus par savu vecāku skolas gaitām.

Pasaku grāmata mazajai māsai vai brālim

Vēl viens aizraujošs pasākums, kas ietver gan lasīšanu, rakstīšanu, gan arī rokdarbus, ir pasaku grāmatas izgatavošana mazajai māsai vai brālim. Uzņēmīgākie, protams, var paši izdomāt pasaku, bet iesaku lietu pārāk nesarežģīt. Tiem, kuriem nav mazāku brāļu vai māsu, var izgatavot grāmatu mazajam radu bērnam, drauga/draudzenes māsai vai brālim.

Mērķis ir izveidot grāmatu mazulim. Tam ir nepieciešams biežāks papīrs vai kartons, kas jāsgriež garās sloksnēs, lai grāmatu varētu salocīt. Mēs taisījām grāmatu ar 8–12 lappusēm. Skolēnu pirmais uzdevums ir pēc iespējas īsāk uzrakstīt zināmu pasaku, piemēram, par Sarkangalvīti. Pasakas saīsināšana ļauj bērniem iemācīties vispārīgi stāstīt un rakstīt. Pēc tam iegūtais stāsts tiek sadalīts pa grāmatas lapām. Tā kā šī grāmata ir domāta mazulim, tad liela nozīme ir attēliem, kam jābūt katrā lappusē. Nepamanīta nedrīkst palikt arī nepieciešamība uzrakstīt tekstu ar skaisti drukātiem burtiem. Tas ļauj novērtēt arī rakstīšanas tehniku.

Rakstura kartīte

Kāda ir Pepija Garzeķe un Karlsons? Vienkāršāk to izteikt ar rakstura kartīti. Bērns lapas vidū uzzīmē Pepiju Garzeķi vai kādu citu grāmatas varoni un pieraksta to raksturojošos vārdus, piemēram, Pepija ir stipra, drosmīga utt.

Radošā rakstīšana

Klusie stāstiņi

Vispirms tiek izveidotas grupas, kas kopā rakstīs. Pirms rakstīšanas uzsākšanas grupa vienojas par vēlamu tēmu. Vienai grupai tiek iedota viena papīra lapa. Katrs bērns raksta vienu vārdu (teikumu). Papīrs tiek padots pa apli pilnīgā klusumā. Iepriekš uzrakstīto drīkst lasīt, bet nedrīkst izteikt nevienu komentāru. Jāturpina no tās vietas, kur

iepriekšējais bērns ir beidzis rakstīt, lai veidotos vienots stāsts. Visas grupas rakstīšanu beidz vienlaicīgi. Ja ir vēlēšanās, pēc noteikta laika grupas ar rakstu darbiem var apmainīties. Tādā gadījumā jaunajai grupai jādod pietiekami laiks, lai bērni kopā var izlasīt stāstu. Viņu uzdevums ir stāstu turpināt.

Veļasmašīna (Kas? Kur? Kad?)

Šī spēle ir labi piemērota vārdšķiru nostiprināšanai. Katram bērnam ir papīrs un zīmulis. Spēles vadītājs nosauc vārdšķiru vai jautājumu, uz kuru vārdam ir jāatbild (piemēram, īpašības vārds/kāds?) Bērni uz papīra uzraksta atbilstošu vārdu un noloka papīru tā, lai uzrakstītais vārds nav redzams. Noteikti ar bērniem jāvienojas, ka nepieklājīgus vārdus nedrīkst rakstīt. Tad samainās ar papīriem. Spēles vadītājs nosauc nākamo vārdšķiru vai jautājumu, un bērni atkal raksta atbilstošu vārdu. Atkal papīrs tiek nolocīts un padots uz priekšu nākamajam bērnam. Tā papīrs iet no rokas rokā, nevienam nezinot iepriekš uzrakstītos vārdus. Spēles beigās tiek nolāsīti izveidotie teikumi. Smieklīgie teikumi rada jautru noskaņojumu (Pumpains zilonis ar dzeltenu vali lidoja uz ābeci peldēties).

Pirms un pēc

Skolēni klausās vai lasa stāsta fragmentu. Atbilstoši uzdevumam viņiem jāuzraksta vai jāpastāsta stāsta sākums vai beigas. Līdzīgu uzdevumu var veikt, noskatoties filmas fragmentu.

Runas burbuļi

Skolēniem tiek izdalīti attēli ar dažādiem tēliem un tukšiem runas burbuļiem. Bērnu uzdevums ir burbuļos ierakstīt atbilstošu tekstu. Šim uzdevumam ir vēl citas variācijas. Piemēram, bērni saņem runas burbuļus ar tekstu, kam jāpiezīmē attēli. Vai arī bērni saņem runas burbuļus ar tekstu un attēlus, un viņu uzdevums ir izveidot savstarpēji atbilstošu bilžu sēriju.

Runājošais papīrs

Pirms uzdevuma bērni izveidē savus krāsainos papīrus un izvēlas vienu lietotu papīru. (Krāsaino papīru atgriezumus pedagogs varētu laicīgi sākt krāt.) Kad bērns ir sev izvēlējis papīru, viņam jāklūstās, ko šis papīrs stāsta. Lai sadzirdētu, tas uzmanīgi jāizpēta, ja nepieciešams, jāpagriež uz vienu un otru pusi. Papīrs sāk runāt tad, kad bērns tajā spēj kaut ko vai kādu saskatīt. Papīra atgriezumus jāpielīmē pie lielākas papīra pamatnes un ar zīmuli attēls jāpapildina. No viena neizteiksmīga papīra var uztaisīt uguni spļaujošu pūķi vai amizantu helikopteru. Tālāk par iegūto attēlu jāizveido neliels stāstiņš. To var darīt gan mutiski, gan rakstiski.

Pasaku mikseris

Pasaku mikseris ir asprātīgs pazīstamu pasaku samaisījums. Pedagogs vai kāds no skolēniem lasa priekšā pasaku mikslī. Klausītāji (individuāli vai grupās) cenšas pierakstīt visas pasakas, kuras viņi atpazīst. Tāpat Pasaku mikseris var būt īpašības vārdu spēle. Tajā skolēni piedāvā 28 dažādus īpašības vārdus, kurus pedagogs vai spēles vadītājs ieraksta tukšajās vietās un pēc tam visiem nolasa priekšā.

Piemērs PASAKU MIKSERIS

Reiz dzīvoja

- 1..... karaliene, kura sev vēlējās
- 2..... bērnus. Viņai piedzima meitiņa, kura bija
- 3..... visā pasaulē. Māte meitai uzsuva
- 4..... un aizsūtīja viņu
- 5..... apciemot vecmāmiņu. Viņai groziņā bija
- 6..... kūka un sula.
- 7..... vilks apsteidza Sarkangalvīti un piekļāvēja pie
- 8..... vecmāmiņas durvīm. "Kas tur ir?" vaicāja
- 9..... kazlēni. "Jūsu
- 10..... māmiņa ir atgriezies un atnesusi jums
- 11..... kūku un
- 12..... sulu!" sauca
- 13..... vilks
- 14..... balsī. Bet
- 15..... kazlēni neatvēra durvis. Tad vilks sāka
- 16..... pūst. Nuf-Nufs
- 17..... iekūra plīti un uzlika
- 18..... katlu uz uguns. Bladāc! Negantnieks iekrita tieši
- 19..... katlā.
- 20..... sivēni pielavījās pie plīts. No turienes kāds sauca:
"Es aizbēgu no mātes, septiņiem
- 21..... bērniem,
- 22..... gaiļa un cielavas. Gan es arī no jums aizbēgšu!"

- Bet no dibenistabas atskanēja lāča
23..... balss: “Kurš ir gulējis manā
24..... gultā?” No
25..... balss no gultas izlēca
26..... kaķis, ātri uzāva kājās
27..... zābakus un ieskrēja cilvēkēdāja pilī. Šeit bija balle
28..... varoņiem no mūsu mīļākajām pasakām.

Piemērā izmantotas pasakas par Sniegbaltīti, Sarkangalvīti, Vilku un septiņiem kazlēniem, Trīs sivēntiņiem un vilku, Kukulīti, Trīs lāčiem un Runci zābakos.

Attēlu mīklas

Ieteicams iesaistīt bērnus interesantu mācību līdzekļu izgatavošanā.

AR KĀDĀM PASAKĀM ASOCIĒJAS ŠIE ATTĒLI?/Attēli/
KĀDAS PARUNAS IR ŠEIT APSLĒPTAS?/Attēli/

Drāmas elementi un uzvedumu spēles lasīšanas ligzdā

Parasti katrā klases kolektīvā ir pāris bērnu, kuri baidās vai nevēlas uzstāties klases priekšā. Viņiem arī nepatīk atbildēt no vietas. Šādus bērnus mēs parasti atpazīstam pēc bailīgās balss vai nepārliecinātā skatiena. Bieži viņi var atstāt kļūdainu iespaidu, ka nemāk atbildēt uz jautājumu. Diskusijās pārsvarā šādi bērni ir pasīvi klausītāji, kas seko līdz citiem, bet paši neceļ roku un neizsaka viedokli. Tieši šādiem skolēniem ir lieliski piemērotas dažādas lomu spēles, drāmas elementu izmantošana, pantomīmas utt. Šajā ziņā lasīšanas ligzda atkal var palīdzēt pedagogam ar dažādajām aktivitāšu izpausmēm.

/Attēls/Ēnu teātris izraisa rosību. Tumsā ir arī drošāk spēlēt. Foto: Evelina Sarapū.

Ar spēles palīdzību bērni mācās efektīvāk. Stāsta labākai uztverei var palīdzēt dažādas lomu spēles un dramatisējumi. Īsāku stāstu var sadalīt pa grupām un ļaut visiem bērniem to prezentēt. Pēc tam var izvēlēties katras lomas labāko izpildītāju.

/Attēls/Bērnu iecienītās roku lelles./Attēls/Priecīgas lelles lomu spēlēm

Pacilātību un prieku sagādā dramatisējumi ar roku lellēm. Tā kā tās ir salīdzinoši dārgas, iesaku pastaigāt pa mājāsaimniecības preču veikaliem – tajos var atrast, piemēram, interesantus cimds putekļu slaucīšanai, kurus mūsu klases bērni labprāt izmanto savās ludziņās. Jaukas lellītes var izgatavot pašrocīgi. Lieliski noderēs gan veļas knaģi, gan rokdarbu veikalā iegādātas sagataves. Patiesībā vienreiz lietojamas lelles var izgatavot arī pilnīgi bez maksas.

Kritiskā lasīšana

Visi pedagogi zina funkcionālās lasīšanas vingrinājumus. Bērni tekstā meklē atbildes uz jautājumiem vai veic noteiktu uzdevumu. Dažreiz šī zināmā paņēmiena vietā var izmantot kritisko lasītprasmi. Tādā gadījumā vienkāršu jautājumu vietā skolēnu uzdevums ir iedziļināties stāstā un atbildēt uz jautājumiem “Kāpēc?” vai “Kā?”.

Piemēram, kāpēc Naf-Nafs sāka sev celt ķieģeļu māju, ja pārējie brāļi aprobežojās ar zaru un salmu namiņiem? Par kritisko lasīšanu var uzskatīt arī diskusiju par Pelnrušķīti. Piemēram, kā Pelnrušķīte ballē mācēja dejot, ja visu savu laiku viņa pavadīja, veicot mājāsaimniecības darbus? Kāpēc Pelnrušķītes tētis neiestājās par savu meitu? Vai Pelnrušķīte rīkojās godīgi, kad viņa ļāva savā vietā putniņiem sašķirot graudus? Kāda ir atšķirība starp melošanu un palīdzības pieņemšanu?

Kritiskās lasīšanas mērķis ir likt skolēniem apšaubīt, analizēt un pārrunāt dažādas tēmas. Tālāk aprakstītas dažas aktivitātes, kas palīdz attīstīt kritisko lasīšanu.

Lomu maiņa

Uzdevums ir lasīt/stāstīt stāstu no dažādu personāžu pozīcijām. Var lasīt, mainot varoņus, kāda vietā ieliekot sevi. Stāstu iespējams atstāstīt, arī mainot kāda personāža raksturu. Piemēram, kāpēc gan pasakā mātesmeita nevarētu būt tikpat krietna un čakla kā sērdienīte? Kā mainītos stāsts?

Lomu maiņa ir lieliski piemērota arī dzejoļu lasīšanai vai apgūšanai no galvas. Vārsmas var lasīt, iedomājoties sevi par kādu konkrētu personāžu. Piemēram, kā Raiņa dzejoli “Zelta sietiņš” lasītu kautrīga meitene, trīsošs vectētiņš, maziņš bērnis, dusmīga ragana, untumaina princese vai karavīrs? Dzejoļus var lasīt dažādos radošos veidos:

- atbalss spēle;
- pamīšus ar pārinieku;
- ar sakostiem zobiem;
- ar izvīzītām lūpām uz priekšu;

- kustinot muti bez skaņas;
- čukstus;
- lēnām/ātri;
- paātrināti/palēnināti;
- dziedoši vai dziedot;
- dažādās pozās;
- ar vienkāršām kustībām;
- ar dažādām intonācijām.

Ritmiska atveidošana

Vārds *rythmos* grieķu valodā nozīmē regulāru kustību, t.i., kustības atkārtošanos un sakārtotību laikā un telpā. Kā ritmika notiek, ietekmē un ko tā dod?

Ritmika:

- koriģē psihomotoriku;
- sakārto runas ritmu un domu darbību;
- aktivizē un stimulē;
- koncentrē uzmanību;
- nomierina;
- relaksē un piedāvā pārmaiņas;
- rada noskaņu;
- attīsta koordināciju;
- attīsta atmiņu.

Dzejoļu iegaumēšanu veicina atkārtošana. Ļausim, lai viens skolēns pa rindiņai nolasa dzejoli! Lasīšanas laikā lasītājam (ritmiski) jākustas. Pārējie skolēni pēc iespējas precīzāk atkārtos dzirdēto-redzēto. Dzejolim beidzoties, to sāk lasīt kāds cits, kam jāizdomā jaunas kustības. Visa klase var atkārtot, un drīz vairums būs tekstu iegaumējuši.

Prognozē un klausies

Vienojieties, par kādu tēmu skolēns runās!

- 1. uzdevums: uzraksti 6 vārdus, kurus, pēc tavām domām, stāstītājs NOTEIKTI izmantos;
- 2. uzdevums: uzraksti 6 vārdus, kurus, pēc tavām domām, stāstītājs VARĒTU izmantot.

Tikmēr, kamēr bērni pieraksta minamos vārdus, runātājs izdomā stāstu. Tagad jāklausās stāstījums. Katrs pareizi uzminētais 1. uzdevuma vārds dod 1 punktu. Katrs pareizi uzminētais 2. uzdevuma vārds dod 2 punktus. Uzvar tas, kam ir visvairāk punktu.

Pantomīma (Mēmais šovs)

Pirms spēles vienojas par tēmu, kuras vārdi būs jāmin. Sākumam iesaku izvēlēties kaut ko vienkāršāku. Piemēram, visi, kas uzstājas, izliekas par kādu meža dzīvnieku. Lai bērniem nerastos kārdinājums spēles vidū mainīt vārdu, izvēlēta dzīvnieka nosaukums jāuzraksta uz tāfelītes vai papīra. Pēc tam skolēnam, kurš uzstājas, jācenšas bez vārdiem pārējiem parādīt, kas viņš ir. Uzvarētājs iegūst tiesības kā nākamais rādīt pantomīmu.

Pantomīmā minamie vārdi var būt arī emocijas un īpašības vārdi. Tādā pašā veidā var izspēlēt un minēt stāsta personāžus.

Iztēles ainas

Bērnu fantāziju iespējams attīstīt arī ar iztēles ainām. Tam var izmantot gan vārdus, vārdu savienojumus, gan vienkāršus teikumus. Lūdziet, lai bērni aizver acis un brīdi padomā! Pēc tam ļaujiet redzētās iztēles ainas aprakstīt! Ko redzam acu priekšā, kad tiek izteikts tikai viens vārds (mežs, suns, grāmata)? Cik daudz dažādu attēlu redzam, dzirdot vārdu savienojumu “Anna spēlē” vai “Kārlis brauc”? Vai Anna ir maza meitene, kas ar draudzenēm spēlē paslēpes? Varbūt Anna ir skolniece, kas spēlē klavieres? Bet varbūt viņa ar tēti spēlē šahu vai basketbolu? Anna var būt arī vecmāmiņa, kas ar savu mazbērnu smilškastē cep smilšu kūkas. Jo vairāk bērni tiek iedrošināti, jo labāk strādā viņu fantāzija.

Iztēles ainas var attīstīt arī no priekšā lasīta vai stāstīta stāsta. Tādā gadījumā tiek izlaisti visi īpašības vārdi.

Piemēram, vīrs sēdēja pie galda un ēda, viņam blakus sēdēja suns. Skolēnu uzdevums ir raksturot vīru: ko un kā viņš ēda, uz kā viņš sēdēja, kāds bija suns, ko vīrs domāja, ko domāja suns utt.

Klusie telefoni

Pedagogs čukstus 3–4 bērniem izstāsta kādu īsu stāstiņu. Šie skolēni katrs izvēlas nākamo bērnu, kam pastāstīt stāstu. Savukārt nākamie bērni stāsta to tālāk, kamēr visi bērni klasē ir stāstu dzirdējuši. Pēdējie skolēni izstāsta visai klasei stāstu. Kopīgi tiek veidota izpratne par to, cik daudz informācijas, stāstot stāstu, tiek pielikts klāt vai pazaudēts. Vienlaikus šo uzdevumu var veiksmīgi īstenot, lai attīstītu rakstīšanas tehniku. Stāstītāji klusām iziet no telpas vai aiziet uz lasīšanas ligzdu, lai netraucētu pārējiem.

Grāmatu prezentācijas

Apmeklējot grāmatnīcas, jāsecina, ka tiek izdots daudz jaunu grāmatu. Neviena pedagoga nespēj tās visas iegādāties un izlasīt. Kā izdarīt izvēli, ko bērniem ieteikt? Jāsauc bērni palīgā! Bieži bērni jau pirms pedagoga ir iepazinušies ar jaunāko literatūru. Tādēļ iedrošinu visus organizēt grāmatu prezentācijas. Tā ir lieliska iespēja ļaut

lidot bērnu fantāzijai. Katram skolēnam ir iespēja atbilstoši savām vēlmēm prezentēt kādu grāmatu. Var lasīt fragmentu, stāstīt vai uzdot intriģējošus jautājumus. Esam izvirzījuši skolēniem izaicinājumu prezentēt klausītājiem grāmatu tik aizraujošā veidā, lai tieši šo grāmatu pārējie vēlētos izlasīt kā nākamo. Grāmatu prezentācijas var būt arī rotaļīgas. Piemēram, jauno grāmatu var prezentēt, iemiesojoties tās varoņos.

/Attēls/Saimnieks un kalps jeb Kalle Valge un Silvers Silds prezentē grāmatu. Foto: Kaja Kivisika.

Stāstu metamie kauliņi un attēli

Bieži ir grūti pēc komandas sākt stāstīt. Ierosinu sagādāt stāstu metamos kauliņus (*Story Cubes*). Ar tiem var izveidot jaukus teikumus. Skolēna uzdevums ir izveidot stāstu no attēla, kas tiek uzņemts. Bērni šo spēli var spēlēt ar 1–3 kauliņiem. Piemēram, ja bērns uzmet “pulksteni”, “ābolu” un “atslēgas”, tad viņam ir jāizveido viens teikums, kas ietver visus šos vārdus, vai neliels stāstiņš, kur šie vārdi tiek izmantoti (piemēram, pulksteni astoņos es paņēmu ābolu un atslēgas un aizskrēju uz skolu).

Kauliņu vietā var izmantot priekšmetu attēlus. Rīta aplī var bērniem lūgt no apla vidus paņemt 2–3 attēlus, kas raksturo viņu ceļu uz skolu, pašreizējo noskaņojumu, ar nedēļas nogali saistītās pārdomas utt. Izmantojot attēlus, var veidot arī citus kopīgus stāstus. Šeit daži piemēri:

- sadaliet bērnus grupās. Katra grupa neskatoties izvēlas/izvelk vienu attēlu. Kolektīvajam stāstam jābalstās uz šo attēlu;
- pirmais skolēns sāk stāstu ar vārdiem: “Reiz dzīvoja...”;
- nākamais skolēns turpina ar vārdiem: “Katru dienu...”;
- pēdējais skolēns sāk savu teikumu ar vārdiem: “Beigās...”;
- visi skolēni pa vidu sāk savu teikumu ar vārdiem: “Un tad...”;
- stāstu noslēdz skolēns, kurš to sāka, ar vārdiem: “Šis stāsts man iemācīja...”.

Variācijas:

- stāstīšana notiek pēc tās pašas sistēmas, bet pirms tam katrs skolēns ir saņēmis savu attēlu. Ikvienam jācenšas turpināt iepriekšējā skolēna stāsts tā, lai attēli saplūstu kopīgā stāstā;
- katrs skolēns stāsta stāstu “savā valodā”. Tā var būt puipiņu valoda, kāda dzīvnieka izdotas skaņas vai neeksistējoši vārdi neeksistējošā valodā. Svarīgi savu stāstu nodot ar balss toni. Pēdējam skolēnam jādemonstrē īpašs fantāzijas lidojums, jo jāapkopo visi iepriekšējie stāsti “cilvēku valodā”.

Gribi būt miljonārs?

Aizraujošu kopsavilkumu par izlasītajām grāmatām var veidot pēc spēles “Gribi būt miljonārs?” principa. Bērniem īpaši patiks, ja kāds no atbilžu variantiem tiks pasniegts ar humoru.

Burtu un lasīšanas spēles

Lasīšanas ligzda bērnodārzā

Lai iemācītos lasīt, svarīgi apgūt prasmi izrunāt un savienot skaņas un burtus, kā arī lasīt zilbes un vārdus. To visu var darīt, izmantojot spēles. Igaunijas Lasīšanas asociācijas disleksijas nodaļa sadarbībā ar Tallinas Universitāti, Tartu Universitāti, Igaunijas Logopēdu asociāciju, Igaunijas Dzimtās valodas pedagogu biedrību un izdevniecību “Kolibri” vairākus gadus ir organizējusi konkursu “Lasīšanas spēles”.

Konkursa labākās spēles tiek publicētas “Kolibri” literatūras krājumā. Pašlaik ir publicēta jau piektā “Lasīšanas spēļu” daļa. Lasīšanas spēles ir atrodamas arī Kajas Kivisikas grāmatā “Lasīšanas ligzdas spēles” (Kaja Kivisikk “Mängud lugemispessa” (2016)), Aire Hansenas un Maretas Jahu sagatavotajā darba burtnīcā “Bērns lasa” (Aire Hansen ja Maret Jahu “Laps lugema” (1–3 osa, 2003–2013)), Anneli Lāmannas krājumā “Lasīt spēlējoties” (Anneli Laamann “Mängides lugema” (2008)), Marijas Jirimee grāmatā “Lasīt mācīšanas metodika” (Maria Jūrimäe “Lugema õpetamise metoodika” (2003)), kā arī citur. Idejas vērts pameklēt arī pie kolēģiem (bērnodārzā vai skolā), kā arī tīmeklī.

Lasīšanas spēles palīdz mācību aktivitātes padarīt rotaļīgas, attīstīt bērna gatavību lasīt nepieciešamās priekšzināšanas, kā arī lasītprasmes veidošanos. Krājumā “Lasīt spēlējoties” spēles ir iedalītas trīs kategorijās:

- skaņu spēles;
- burtu mācīšanās spēles;
- lasīšanas spēles.

Turpinājumā minētās spēles ir lielākoties piemērotas bērnodārzniekiem, lai gan arī sākumklasēs (galvenokārt 1. klasē) var būt bērni, kuriem tieši šīs spēles ir pa spēkam un šķiet interesantas. Savukārt bērnodārza pedagogiem ir vērts aplūkot arī Kajas Kivisikas aprakstītās sākumskolas spēles, jo arī bērnodārzā var būt bērni, kuriem tās ir piemērotas.

Skaņu spēles

Burtu atpazīšana un izpratne par skaņas-burta atbilstību veicina bērna lasītprasmes apgušanu. Skaņu spēles palīdz attīstīt bērniem fonētisko uztveri.

ABC – ko tu redzi?

Spēles mērķis ir sev apkārt atrast vārdus ar konkrētu skaņu (vārda pirmās skaņas (burta) atšķiršana). Šo spēli var spēlēt automašīnā, istabā vai ārā. Spēli sāk viens bērns, kurš uzdod pirmo mīklu. Pārējie spēlētāji vienbalsīgi prasa

“ABC – ko tu redzi?”. “Es redzu lietu, kas sākas ar (piemēram) burtu “A”.” Bērni piedāvā dažādas sev apkārt esošās lietas, kas sākas ar burtu “A”. Tas, kurš atmin vārdu, uzdod mīklu nākamais.

Skaņu vilciens

Bērniem tiek izdalītas mazas rotaļlietas vai attēli. Tiek norunāts, kura skaņa jāmeklē. Bērns izrunā vārdu pa skaņām, un, ja vārdā ir meklējamā skaņa, tad viņš savu rotaļlietu ieliek vilciena vagonā. Ja meklējamās skaņas nav, rotaļlieta vilcienā netiek ielikta.

Skaņu vilciens. Attēls: Kalevs Reiniks.

Pabaro tīģeri

Bērniem tiek izdalītas attēlu kartītes. Tiek noteikta skaņa (burts), ko tīģeris šodien grib apēst. Bērns izrunā vārdu pa skaņām, un, ja vārdā ir meklējamā skaņa, tad viņš ievieto kartīti tīģera mutē.

Pabaro tīģeri. Foto: Kalevs Reiniks.

Koferis

Spēles mērķis ir vārda pirmā burta (skaņas)/vārdā esoša burta (skaņas) sadzirdēšana. Spēles materiāli ir kartona koferis (var izveidot no kurpju kastes) vai spēles pamatne kofera formā, kartītes ar dažādu priekšmetu attēliem. Koferī tiek ievietoti vārdi, kas sākas ar noteiktu burtu (skaņu). Piemēram, šodien mēs ņemsim līdzī visas lietas, kas sākas ar burtu “M”. Bērni izrunā attēlu kartītes un domā, vai šis vārds sākas ar “M” burtu vai vārdā ir “M” skaņa. Tiem bērniem, kuri jau prot nedaudz rakstīt, var izdalīt papīru ar uzzīmētu koferi, kurā jāieraksta lietas ar konkrēto burtu.

Šo spēli var spēlēt arī mutiski pēc spēles “Kuģu lādēšana” principa.

Atskaņu spēle

Spēles mērķis ir no izteiktajiem vārdiem atšķirt to vārdu, kam neveidojas atskaņas ar pārējiem vārdiem. Spēles vadītājs saka 3–4 vārdus pēc kārtas. Trijiem no tiem veidojas atskaņas, bet vienam – neveidojas. Bērnam jāuzmin, kurš vārds pēc sava skanējuma neatbilst pārējiem vārdiem. Piemēram, MĀJA-KĀJA-VĀJA-SUNS; OLA-SOLA-SKOLA-IELA utt.

Olas

Mērķis ir atrast attēla sākumburtu. Spēles materiāli ir uz pusēm sagriezti papīri olas formā. Olas vienā pusē ir attēls un otrā pusē – burts. Bērnam, kurš jau lasa, var izmantot attēla nosaukumu. Bērni saņem olas tievo galu (ar attēlu) un viņiem pēc sākumburta vai vārda jāatrod šim attēlam atbilstošs resnais gals.

/Attēls/Olu spēle. Foto: Anneli Lāmanna.

Knaģu alfabēts

Mērķis ir atšķirt vārda sākumburtu vai grūtākā versijā – Z-S; K-G; P-B; P-T vai saklausīt garos patskaņus. Spēles materiāli ir no kartona izgriezts aplis, kas ir sadalīts sektoros. Uz katra sektora ir kāda priekšmeta attēls. Tāpat arī koka veļas knaģi, uz kuriem ir uzrakstīti burti. Bērns pie kartona aplī esošajiem vārdiem piestiprina veļas knaģi ar atbilstošo sākumburtu. Sarežģītākā versijā – ar konkrētu līdzskani vai vārdā esošu garo patskani.

Spēles 2. versija: uz kartona apla tiek izveidoti 9 sektori ar attēliem. Piemēram: APELSĪNS, ZILONIS, KĀPNES, BURKĀNS, SUNS, VĀVERE, EGLE, POGA UN GLIEMEZIS. Uz veļas knaģiem ir attiecīgi burti A, Z, K, B, S, V, E, P, G. Bērns izrunā vārdu pa burtiem un vārdam piesprauž atbilstošo sākumburtu, piemēram, apelsīns – A.

Spēles 3. versija: Z, K, P vai S, G, B, T

Spēles 4. versija: kurš ir garais patskanis? Uz kartona apla ir attēli: KĀJA, KAIJA, MĒLE...

Burtu mācīšanās spēles

Lai iemācītos lasīt, jāpazīst burti un jāsaprot burtu un skaņu savstarpējā saistība. Burtu apgūšanā nozīmīga loma ir mācību vides atbalstam. Proti, bērns redz burtus kopš agra vecuma, viņš tos izmanto un aiztiek, spēlējas ar tiem, krauj, pārraksta, veido vārdus, meklē, atklāj. Burtus var piespraust pie sienas vai tāfeles (magnētiskie burti), peldināt vannā (burtu makšķerēšana), likt kluču kastē (burtu kluči), meistarot, veidot, zīmēt sniegā, smiltīs utt. Burtus var izgriezt no smilšpapīra. Jo vairāk bērna maņu ir iesaistītas mācību procesā, jo vieglāk viņam ir iegaumēt burtu formas.

/Attēls/Burtus var veidot, piemēram, no pogām. Foto: Jāna Kogere.

Parasti pirmais burts, ko bērns apgūst, ir sava vārda pirmais burts. Tam seko sava vārda rakstīšana – sākumā pēc parauga.

Burtu apguvi igauņu valodā ieteicams sākt ar biežāk sastopamajām skaņām, no kurām pēc iespējas ātrāk var veidot vārdus. Labus burtu apguves secības piemērus var atrast visiem zināmajā “Karu-aabits” (“Lāča ābece”), kur tiek sākti ar patskaņiem A, E, U, I, O. Tā bērns nonāk pie divu burtu salasīšanas – IE, AU, UI.

/Attēls/A ir pirmais alfabēta burts, un tas ir daudzos vārdos. Foto: Ilenures bērnu dārza “Mōmmikud” grupas A burtiņi. Foto: Evelina Sarapū.

Burtu ceļš

Burti tiek piestiprināti pie grīdas un no tiem izveidots ceļš. Bērni kāpj vai lec no viena burta uz otru un nosauc vai nu to, vai vārdu, kas sākas ar šo burtu.

/Attēls/Burtu ceļš. Foto: Kalevs Reiniks.

Burtu ēdājs

Burtu ēdāju var izveidot no tukšas kartona kastes, uzzīmējot uz tās attēlu un izgriežot lielu atveri. Burtu ēdāja mutē var mest apgūstamos burtus (motivē jaunākus bērnus apgūstamo burtu pierakstīt). Vecākie bērni var mutē mest vārdus, kas sākas ar apgūstamo burtu.

/Attēls/Burtu ēdājs. Foto: Anneli Lāmanna, privātais bērnudārzs "Naba".

Avīžu detektīvs

Mērķis ir avīzē atrast iespējami vairāk burtu. Šī spēle ir lieliski piemērota mazo burtu apgūšanai. Piemēram, jāatrod un jāizgriež lielie burti un tādi paši mazie burti (M-m, B-b utt.). Ar mazākiem bērniem virsrakstos var meklēt lielos drukātos burtus. Burtus var līmēt un skaitīt, cik dažādi un cik vienādi burti ir atrasti, kurš ir atradis visvairāk burtu utt.

Pabaro burtu citplanētiešus!

Iepriekšējai spēlei līdzīgu spēli izdomājuši Tartu bērnudārza "Terake" grupiņas "Rōōmutterake" audzēkņi. Vispirms tika uzzīmēti burtu citplanētieši. Mazā Marija izdomāja, ka M burta citplanētiētis ļoti grib apēst visu, kas sākas ar burtu M. Lai citplanētiētis neapēstu pašu Mariju, viņa sāka meklēt avīzēs citplanētiētīm M burtus. Drīz Marijai pievienojās arī pārējie grupiņas bērni, barojot savus burtu citplanētiešus.

/Attēls/Citplanētiešu barošana noris pilnā sparā. "Rōōmutterake" bērni cītīgi meklē dažāda izmēra un krāsas barību citplanētiēšiem.

/Attēls/Kārtīgi paēdis, burta citplanētiētis ir apmierināts ar dzīvi. Foto: audzinātāja Jāna Kogere.

Acu ārsts

Mērķis ir burtu apgūšana un atkārtošana. Spēles materiāli ir acu ārsta tabula ar burtiem redzes asuma pārbaudei (to var pagatavot pats), acs aizsegs un rādāmkoks. Bērni spēlē acu ārstos. Ārsts norāda uz burtu, un pacientam tas jānosauc.

Burtu makšķerēšana

Spēles mērķis ir mācīties mazos burtus. Spēles materiāli ir lielie akvāriji (no papīra, kartona) un mazie jūras dzīvnieki (no papīra), kuriem ir piestiprinātas papīra saspraudes, kas pieķeras magnētiskajai makšķerei. Uz akvārija ir uzrakstīti lielie drukātie burti. Jūras dzīvniekiem otrā pusē ir uzrakstīti mazie drukātie burti. Bērns makšķerē jūras dzīvniekus un pēc burtiem vērtē, vai tie der viņa akvārijam. */Attēls/Burtu makšķerēšana. Foto: Anneli Lāmanna, privātais bērnudārzs "Naba".*

Atrodi attēlā paslēpušos burtus

Pedagogs var pats uzzīmēt attēlu ar viltīgi paslēptiem dažādiem burtiem vai izdrukātu gatavu krāsojamo lapu papildināt, piezīmējot apslēptus burtus. Bērnam attēlā jāatrod burti. Arī bērni paši var attēlā slēpt burtus.

Burtu puzzle

Lielo un mazo burtu mācīšanās. Spēles materiāli ir savstarpēji savienojamas burtu kartītes, kas ir sadalītas divās daļās tā, ka tās var savstarpēji savienot. Piemēram, kartītes sirds vai olas formā. Bērns kartītes pusei ar lielo burtu piemeklē atbilstošo pusi ar mazo drukāto burtu.

Milzumlielie burti

Mērķis ir mācīties atpazīt burtus. Izmantojamais materiāls ir ļoti liels papīrs. Var arī ārā zīmēt ar krītiņiem uz asfalta. Tiek uzzīmēts tik liels burts, lai bērns pa to varētu staigāt, iegaumēt burta formu un, apguļoties uz grīdas, mēģināt ar savu ķermeni izveidot attiecīgā burta formu utt.

Kurš pirmais nokļūs mājās?

Spēles materiāli: spēles laukums, metamais kauliņš un spēles ejamie kauliņi. Uz spēles laukuma ir uzzīmēti divi dzīvnieki un viņu mājupceļš, ko veido dažādi burti. Visiem pazīstamas ir galda spēles ar skaitļiem. Šajā spēlē skaitļi ir vienkārši aizstāti ar burtiem. Bērns izvēlas, kurš dzīvnieks viņš vēlas būt. Tad bērns met kauliņu un virza uz priekšu ejamo kauliņu atbilstoši uzmetajam skaitlim. Bērnam jānosauc burts, uz kura viņš ir apstājies. Lielāki vai valodā prasmīgāki bērni nosauc vārdu, kas sākas ar attiecīgo burtu. Piemēram, spēlētājs, kurš apstājas uz burta K, saka: "Manam sunim garšo KAULS".

Caur burtiem līdz mēnesim

Spēles mērķis ir apgūt burtus. Materiāli: krāsainais papīrs, šķēres, līme, marķieris, liels papīrs plakātam, metamais kauliņš, ejamie kauliņi. No krāsainā papīra jāizgriež 33 zvaigznes ar alfabēta burtiem un mēness. Burti un mēness jāuzlīmē uz lielā papīra alfabēta secībā. Vēlāk izveidoto plakātu var izmantot kā galda spēli. Lai sāktu spēli, tiek mests metamais kauliņš un iets pa burtiem atbilstoši uzmetajam skaitlim. Spēlētājam jānosauc uz zvaigznes esošais burts (grūtākā versijā – vārds, kas sākas ar attiecīgo burtu). Ja spēlētājs nemāk nosaukt burtu, tad jāizlaiž nākamais gājiens. Uzvar tas, kurš pirmais sasniedz mēnesi.

Lasīšanas spēles

Lasīšanas spēles palīdz attīstīt bērna lasītprasmi. Šīs spēles sagādā prieku, ir jautras un brīžiem arī ar sacensības garu. Lasīšanas spēles var izmantot kā alternatīvu ābecei un citiem tekstiem, ko bērns parasti lasa. Galvenais, ka

spēlējoties lasīšana ir bērnam draudzīgs un iesaistošs mācīšanās veids. Jo vairāk bērna maņas ir iesaistītas mācību procesā, jo vieglāk viņam ir apgūt jaunas prasmes un zināšanas.

Lasīšanas spēļu spēlēšanas priekšnosacījums ir bērna gatavība lasīt. Bērns atpazīst lielāko daļu no burtiem un izprot saistību starp skaņu un attiecīgo burtu. Sākumā tiek lasīti vienkāršāki vienzilbes vai divzilbju vārdi.

Piemēram, darba grāmatā "Laps lugema 1" (Hansen, Jahu 2010) ir minēta "Ābolu lasīšana", kurā bērns no āboliem nolasa īsus vārdus, piemēram, NĒ, JĀ, ES, TE utt. Vēlāk var pāriet uz garāku vārdu un teikumu/tekstu lasīšanu.

Dzīvnieku skaņas

Mērķis ir izlasīt vārdus ar vienu zilbi (MŪ, MĒ, VAU, RRR, ŅAU utt). Materiāli ir dzīvnieku un to izdoto skaņu kartītes. Bērns no skaņu kartītes nolasa vārdu un novieto to pie dzīvnieka attēla, kas izdod šādu skaņu. Spēlē var izmantot arī nelielas dzīvnieku figūriņas.

Vārdu detektīvs

Mērķis ir pamanīt burtus mājās, uz ielas, tuvējā apkārtnē. Izmantojamie materiāli ir fotoaparāts (vai kāda cita digitāla ierīce, ar kuru var fotografēt) vai piezīmju grāmatiņas un zīmuļi. Bērni staigā apkārt un meklē, kur kaut kas ir uzrakstīts. Vārdi tiek nofotografēti vai pierakstīti. Vēlāk kopā var aplūkot fotogrāfijas un lasīt piezīmes, analizēt nofotografēto/pierakstīto, bērni var pastāstīt, kur viņi šos vārdus ir atraduši.

Dodos ceļojumā

Mērķis ir izlasīt garākus vai īsākus vārdus atbilstoši savai lasītprasmei. Bērni kā spēles materiālus saņem kartonu kofera formā, ko var aizstāt arī ar koferiem, kas izveidoti no kartona kastēm, kā arī vairākas vārdu kartes ar dažādiem vārdiem. Bērns lasa un analizē vārdu, vai tas jāņem līdzi ceļojumā. Spēles sākumā var pārrunāt, vai bērns dosies uz siltu vai aukstu vietu, var minēt arī konkrētu valsti vai kontinentu. Bērns var izvēlēties, vai, piemēram, ceļojumā uz Āfriku jāņem līdzi kažoks.

Pārsteiguma olas pārsteigums

Spēles mērķis ir izveidot vārdus no pārsteiguma olās esošajiem burtiem. Materiāli: tukšas pārsteigumu olas, kurās ievietoti dažādi alfabēta burti. No burtiem jāspēj salikt konkrētu vārdu. Spēles galda vidū atrodas dažādi attēli, kas palīdz izveidot vārdu. Piemēram, olā ir burti Ā, J, M, A, un bērnam, pārvietojot burtus, jāsaliek vārds MĀJA. Kad vārds ir salikts, jāatrod arī attēls ar māju.

Augļu salāti – dārzeņu salāti

Spēles mērķis ir izlasīt augļu un dārzeņu nosaukumus. Materiāliem izmanto attēlu kārtis (var būt pašu zīmētas), plastmasas augļus. Bērns saņem bļodu un recepti, kurā nosaukti augļi un dārzeni, kas jāiekļauj salātos. Bērns lasa recepti, sameklē nepieciešamo augli vai tā attēlu un ievieto savā bļodā.

Uzlīmes

Spēles mērķis ir attīstīt lasītprasmi. Spēles materiāli: nelielas zīmītes ar mums apkārt esošu priekšmetu nosaukumiem (galds, krēsls, kanna, vannasistaba, skapis utt.) un līmlente (caurspīdīga). Kopā ar bērnu/bērniem uzlīmējiet krāsainās zīmītes uz dažādiem priekšmetiem! Bērni iet pa telpu un lasa zīmītes. Joka pēc dažreiz uz priekšmeta var uzlīmēt nepareizu zīmīti un likt bērniem meklēt, kuri ir nepareizie nosaukumi (piemēram, uz krēsla tiek uzlīmēta zīmīte KRŪZE utt.).

Atrodi!

Spēles mērķis ir attīstīt lasītprasmi. Spēles materiāli: papīrs un zīmulis. Bērns saņem papīru, uz kura ir uzrakstīti dažādu priekšmetu nosaukumi, kas viņam ir jāatrod istabā (piemēram, SKAPIS, KRŪZE, AUGS, SPOGULIS, BILDE, GALDS, GULTA utt.). Bērns staigā pa telpu un meklē minētos priekšmetus. Katra atrastā priekšmeta nosaukums tiek apvilkt.

Pabaro Pēteri

Spēles mērķis ir lasīt garākus vai īsākus vārdus atbilstoši bērna lasītprasmei. Spēles materiāli: kartītes ar dažādiem vārdiem (ēdamas un neēdamas lietas, veselīgi vai neveselīgi ēdieni) un kurpju kaste, uz kuras ir uzlīmēta zēna seja. Kastes vākā tiek izgriezta mute. Bērni lasa vārdus un pārrunā, vai tas ir ēdams vai neēdams, veselīgs vai neveselīgs, un vai to var likt Pēterim mutē.

Kurš meklē, tas atrod!

Šo spēli ļoti labprāt spēlē Tartu bērnodārza "Terake" bērni. Viņi dodas dabā, t.i., gan bērnodārza teritorijā, gan tuvējā mežā, pļavā, pastaigu takā utt., meklēt dažādus augus, akmentiņus, putnus, zvērus.

Līdzīgi tiek ņemta soma, uz kuras ir norādīti meklējamo lieto nosaukumi un attēli (daži bērni var nezināt, kā izskatās, piemēram, vizbulītes. Vienlaikus attēls palīdz meklēt tiem bērniem, kas vārdus vēl nespēj salasīt). Dažas meklējamās lietas var paņemt līdzīgi somā, citas nofotografēt vai vēlāk grupiņā par tām vienkārši pastāstīt.

Lasīšanas futbols

Spēles mērķis ir izlasīt vārdus. Spēles materiāli: neliels futbola laukums zaļā krāsā (piemēram, A3 formātā), papīra bumbas, uz kurām otrā pusē ir uzrakstīti vārdi, kā arī 2–4 vārtu attēli (atbilstoši spēlētāju skaitam). Spēlētāji pēc kārtas no futbola laukuma ņem bumbas un lasa uz tām esošos vārdus. Ja bērns vārdu nespēj izlasīt, tad bumba nonāk viņa vārtos. Uzvar tas, kura vārtos ir vismazāk bumbu.

Īpašības vārdu spēle

Spēles mērķis ir attīstīt lasītprasmi un vārdu krājumu, kā arī izprast īpašības vārda jēdzienu. Spēles materiāli: dažādu dzīvnieku attēli, vārdu kartes ar īpašības vārdiem. Vispirms bērns izvēlas sev tīkamo dzīvnieku. Pēc tam no īpašības vārdu kartēm bērns atlasa savam dzīvniekam piemērotos īpašības vārdus (4–6 dažādus vārdus) un nolasa tos citiem priekšā. Piemēram: “Mans kaķis ir DRAUDZĪGS, MĪKSTS, SPALVAINS, MĪĻŠ, STRĪPAINS.”

Miro metamais kauliņš (idejas autore Jāna Kogere)

Šī jautrā spēle attīsta ne tikai rakstītprasmi, bet arī matemātiskās prasmes un piedevām piedāvā aizraujošu radošu zīmēšanu. Vispirms bērns uzmet metamo kauliņu. Pēc tam tabulā jāatrod informācija. Šī jautrā un aizraujošā spēle attīsta prasmi atrast informāciju, kas ir izkārtota tabulas formātā.

Lasīšanas spēles sākumklašu skolēniem

Šo spēļu mērķis ir palīdzēt paplašināt sākumklašu skolēnu vārdu krājumu un attīstīt runu. Lasīšanas spēlēm galvenokārt ir runas attīstības vērtība (salikteņu nozīme un veidošana, sinonīmu un antonīmu meklēšana, mīklu un parunu satura izprašana utt.). Lai spēlē gūtu sekmes, bērnam vispirms jābūt uzmanīgam un ātram lasītājam, kā arī jādomā līdzīgi. Šīs spēles kalpo kā sava veida relaksācija sekmīgākiem lasītājiem, un to interesantums stimulē vājākus lasītājus. Spēļu izgudrotāju dotās instrukcijas ļauj spēļu kārtis izmantot vairākos veidos, piemēram, dažādās spēlēs. Vārdu kartes var izmantot kā kolektīvās, tā arī individuālās spēlēs. Spēļu grūtības pakāpi var mainīt, samazinot vai palielinot spēļu kāršu skaitu.

Saliktenis

Katram bērnam ir pamatne ar vārdiem. Viens no spēlētājiem (to var darīt arī pa kārtai) paņem vārda kārti un nolasa to priekšā. Pārējie spēlētāji savās pamatnēs meklē atbilstošu pāri un nosedz to ar salikteni. Uzvar spēlētājs, kurš pirmais aizpilda visas tukšās vietas.

Pirmā nedēļas diena – PIRMDIENA

Pretēja nozīme

Katram bērnam ir pamatne ar vārdiem. Viens no spēlētājiem (to var darīt arī pa kārtai) paņem vārda kārti un nolasa to priekšā. Pārējie spēlētāji savās pamatnēs meklē atbilstošu pāri un nosedz to ar antonīmu. Uzvar spēlētājs, kurš pirmais aizpilda visas tukšās vietas.

BĒDĪGS – ZEM – IEKŠĀ – PA LABI

Meža dzīvnieki

Šo spēli var spēlēt arī ar sinonīmiem. Tā ir piemērota gan spēlēšanai grupā, pāri, gan individuāli. Priekšā stāv dzīvnieku attēli. Bērns uz attēla novieto dzīvnieka nosaukumu. Zem attēla jānovieto dzīvnieka nosaukums sarunvalodā/folklorā. Šajā gadījumā bērni jāinformē, ka visiem dzīvniekiem nebūs vienāds kāršu skaits.

LAPSA VILKS KŪMIŅŠ GARAUSIS

LĀCIS ZAĶIS PELĒCIS PEKAINIS

Īpašības vārdu darināšana

Skolēniem tiek izdalītas kartītes, uz kurām ir sadalīti īpašības vārdu salikteņi, kas jāsavieno tā, lai tie veidotu vārdu (piemēram, lēnprātīgs, četrstūrainis utt.). Uzvarētājs ir spēlētājs, kurš visātrāk vai visvairāk spēj izveidot vārdus. Lai salikteņu pirmo daļu atšķirtu no otrās daļas, tiek izmatoti dažādi rakstīšanas stili.

LĒNS+BALTS

SARKANS+STŪRAINS

ČETRI+PRĀTĪGS

Vārdu aplis

Piemērots kā grupas, tā arī individuālajam darbam. Arī šajā spēlē tiek izmantotas vārdu kārtis. Spēles mērķis ir sarindot vārdus tā, ka viena vārda beigas ir cita vārda sākums (JŪRA – AUSIS – SLIEKA utt.).

Vārdu apli var spēlēt arī tā, ka jāsavieno vārdi, kas sākas un beidzas ar vienu un to pašu burtu (SAPNIS, AKA).

Spēles 2. versija: ar šo spēli var vingrināt arī alfabēta secību. Skolēni tiek sadalīti grupās, un katrai grupai tiek iedotas vārdu kārtis. Grupām uz ātrumu jāsarindo kārtīs esošie vārdi pēc alfabēta.

Atrodi pāri

Spēles mērķis ir uzminēt vārdu nozīmi un zināt to pareizrakstību. Skolēns lasa vārda skaidrojumu un cenšas tam atrast atbilstošu vārdu pāri. Piemēram, “ozola auglis” – ZĪLE, atrodu vārdu pāri – ZĪLE – SILE, meklēju skaidrojumu vārdam SILE – “trauks dzīvnieku barošanai”.

Uzvar tas spēlētājs, kuram spēles beigās ir visvairāk kāršu.

TAKA	SAKA	šaus celīšs	runā
KAZA	KASA	dzīvnieks ar ragiem	skrāpē niezošu vietu

Kam vairāk?

Spēlētāji viens pēc otra ņem kārtis no otrādāk apgrieztas kāršu kaudzītes. Skolēns, kurš māc pateikt uz kārts esošā vārda antonīmu, saņem to sev. Tas, kurš paliek atbildi parādā, atliek kārti kaudzītes apakšā. Spēlei var izmantot kārtis no spēles “Pretēja nozīme” (skatīt iepriekš). Uzvar tas, kuram spēles beigās ir visvairāk kāršu.

Spēles varianti: spēlētāji var teikt sinonīmus (lieliska iespēja izskaidrot vārdus no lasāmgabaliem) vai darbības vārdus (vienskaitļa vietā daudzskaitli un otrādāk; tagadnes vietā pagātni un otrādāk).

Uzmini!

Spēlē var izmantot kārtis, uz kurām ir uzrakstītas mīklas. Spēlētāji viens pēc otra ņem kārtis no apgrieztas kāršu kaudzītes. Skolēns, kurš zina atminējumu, saņem kārti sev. Tas, kurš paliek atbildi parādā, atliek kārti kaudzītes apakšā. Mīklas var arī savienot ar atminējumu (atbilžu) kārtīm vai attēliem. Atkal uzvar tas, kuram spēles beigās ir visvairāk kāršu.

- Sarkana gotiņa, kaula sirsniņa – ĶIRŠIS
- Viena pati galviņa, simts lakatiņi – KĀPOSTGALVA

Izveido teikumu!

Vārdi jāizkārtoti uz teikumu pamatnes atbilstoši jautājumiem. Kad bērni ir jau apguvuši vārdšķiras (darbības vārds, lietvārds, saiklis, vietniekvārds, īpašības vārds), jautājumus var aizvietot ar atbilstošām vārdšķirām. Šī spēle ir piemērota arī radošajam darbam, kad skolēns, par pamatu ņemot teikumu pamatni, pats veido teikumus (par konkrētu tēmu).

Kāds?	Kas?
Kas?	Ko?
Ko?	Ar ko?
Ar ko?	Kur?
No kurienes?	Uz kurieni?

Zils	Sarkans
Dusmīgs	Zaļš
Zēns	Autobuss
Vāvere	Putniņš
Brauc	Raud
Ēd	Čivina
Ar mašīnu	Ar bumbu
Ar brāli	Ar grāmatu
Veikals	Skola
Ārā	Kino

Alfabēts

Spēles mērķis ir atpazīt alfabēta secību un fonēmu grupas.

- Skolēns uz pamatnes liek alfabētu. Iesākumā pamatne var būt krāsaina, kur ar dažādām krāsām ir apzīmēti patskaņi un līdzskaņi. Vēlāk skolēni liek alfabētu baltā tabulā. Šo pašu uzdevumu var veikt arī ar mazajiem burtiem.
- Bērniem tiek izdalīti sagriezti alfabēta burti un pamatne. Bērniem jāsakārto burti atbilstoši fonēmu grupām. Var būt arī noteikums ievērot alfabēta secību. Skolēnam uz mazajiem burtiem jāuzliek lielie burti vai otrādāk. Skolēns saņem tukšu pamatni, un uz tās jāuzraksta noteiktas tēmas vārdi, kas sākas ar konkrētu burtu. Spēli padara sarežģītāku tas, ka vienlaikus jāievēro arī alfabēta secība.
- Skolēnam tiek iedots alfabēts vai daļa no tā (piemēram, katram bērnam tikai viens burts). Uz ātrumu esošie burti jāsakārto pēc alfabēta. Spēle ir piemērota fizikultūras minūtei.

Gada cikls

Skolēns sev priekšā hronoloģiskā secībā sakārto mēnešu nosaukumus. Pēc tam atrod katru mēnesi raksturojošo vārdu pāri, ko novieto zem mēneša nosaukuma.

SEPTEMBRIS	skolas sākums
OKTOBRIS	lapkritis
NOVEMBRIS	Mārtiņdiens

Sakāmvārdi

Skolēni saņem lapiņas ar sakāmvārdu, kas ir sagriezts atsevišķos vārdos. Lai sakāmvārdu no jauna saliktu kopā, jāskatās uz pamatnes un vārdu krāsām un pieturzīmēm.

ACIS ROKAS DARBA DARBA NOBIJĀS, NEBIJĀS.

Kolektīvie stāstiņi

Stāstiņš ar robiem – bērni uz lapas uzraksta noteiktu skaitu īpašības vārdu. Pēc tam bērni saņem tekstu, kurā īpašības vārdu vietās ir numurēti izlaidumi. Tādā veidā tiek iegūti smieklīgi stāstiņi.

Guļošais princis – katram bērnam jāuzraksta teikumi, ko varētu teikt princis, princese, karalis, karaliene, āksts utt. Kad teikumi ir uzrakstīti, bērni saņem tekstu ar izlaidumiem, kurā jāievieto uzrakstītie teikumi.

Sirje Torima (*Sirje Torim*) Igaunijas Starptautiskās skolas pirmskolas grupa (*Labākā Lasīšanas ligzda 2009*)

“Mūsu bērnodārzā ir četras grupas: trīsgadnieku, četrgadnieku, piecgadnieku un sešgadnieku grupa. Tagad katrā grupā ir sava lasīšanas ligzda, un es domāju, ka tās visas ir patīkamas un bērniem draudzīgas. Audzinātāja Janika pirmo reizi par lasīšanas ligzdas ideju dzirdēja manā seminārā un nodomāja, ka tas ir diezgan labs veids, kā bērnos izraisīt interesi lasīt un rakstīt. Iesākumā viņa bija nedaudz skeptiska par to, ka bērniem jāiekārto atsevišķs stūrītis, un šaubījās, vai viņi patiešām to izmantos un gribēs tajā atrasties. Viņa nolēma pamēģināt. Vispirms viņa šo ideju apsprieda ar bērniem, un viņi uzreiz bija par to lielā sajūsmā. Viņa jautāja bērniem, kam ligzdā būtu jābūt. Atbilde bija: spilveniem un daudz grāmatām. Papildus viņa noskaidroja, vai bērni gribētu austiņās klausīties pasakas un skatīties bilžu grāmatas. Atbilde, protams, bija “jā”. Un tā audzinātājai nekas cits neatlika, kā atnest no bibliotēkas kasetes un sagādāt austiņas, lai bērni varētu klausīties pasakas un dziesmas. Mūsu lasīšanas ligzdā ir alfabēta un dzīvnieku bingo, burtu kārtis, vārdu kārtis, salokāmās grāmatiņas, kurās paši bērni var zīmēt un rakstīt, kā arī meistaršanas piederumi, kasetes un dziesmas, ko klausīties uz magnetofona, un, protams, grāmatas, ko mainām atbilstoši tēmām. Kāpēc šajā lasīšanas ligzdā uz sienas ir uzzīmēts koks un pie loga piekārts dzeltenais aizkars? Tā kā grupiņas telpas sienas ir zilā krāsā, tad izdomājām, ka tās ir kā debesis, kurām varētu pievienot koku un dzeltenus aizkarus, kas būtu kā saule. Un tā arī notika.

Galvenais, ka bērniem patīk atrasties ligzdā. Viņi izbauda to, ka var pievilkt priekšā dzelteni aizkarus un savā nodabā pētīt grāmatas.”

Malle Vainomā (*Malle Vainomaa*) un Ene Veskusa (*Ene Veskus*) Luhas (*Luha*) bērnodārza “Summajad” grupa

“Mūsu grupiņas bērnu interese par grāmatām ir līdzīga citu bērnodārzu grupiņām – daļa bērnu izrāda patstāvīgāku interesi par grāmatām, citus nepieciešams ievirzīt un izraisīt interesi. Grāmatu stūrītis kā tāds mūsu grupā ir bijis kopš brīža, kad mazie dūcējiņi pie mums ieradās pirms trīs gadiem.

Doma par grāmatu stūrīša paplašināšanu mums ienāca prātā uzreiz, kad saņēmām paziņojumu par lasīšanas ligzdas semināru mūsu bērnodārzā. Sākumā šķita, ka mūsu grupiņas telpā ir tik daudz galdu, gultu, skapju un plauktu, ka atrast vietu omulīgai lasīšanas ligzdai ir gandrīz neiespējami. Tomēr pēc pāris dienām bērnu diendusas laikā izdomājām, kā lietu organizēt. Proti, mūsu grupiņā ir viena jauka divstāvēga spēļu māja, kuras otrajā stāvā bija autoremontdarbnīca, bet zem tās – laupītāju ala. Kopā ar bērniem vietu automašīnām atradām blakus vienam plauktam. Bērniem patika ideja mājas otrajā stāvā iekārtot vienu foršu lasīšanas ligzdu. Un tā grāmatas un plaukts tika novietoti mājiņas otrajā stāvā. Plauktā virs grāmatu plaukta vieta tika atrasta dažādām micēm, kroņiem un cepurēm, ar kurām bērni vajadzības gadījumā var uzreiz ietērpties nepieciešamajā kostīmā. Grāmatas skatīties un lasīt var, sēžot uz ērtiem spilveniem ar dzīvnieku sejām, ko uzšuva audzinātāja Ene. Kopā ar bērniem gudrojām, kas varētu būt lasīšanas ligzdas talismans. Kopīgiem spēkiem tika uzmeistarots Robots Rūdijs, kura pienākums ir sekot līdzī lasīšanas ligzdā notiekošajam, kā arī kopā ar bērniem visu mācīties un izmēģināt. Kopā ar Robotu Rūdiju tika arī uzrakstīti lasīšanas ligzdas labie ieradumi. Ligzdas tiešā tuvumā arī atrodas pirkstiņlles un roku lles. Meitenēm vislabāk patīk spēlēties ar roku lellēm (dažādas fejas), kuru meistaršanas ideju smēlāmiēs, šķirstot grāmatu par fejām. Kopā ar bērniem esam izgatavojuši arī paštaisītas grāmatas: “Piļu grāmata”, “Zvaigžņu grāmata”, “Princešu grāmata”, “Grāmata par pūcēm” un grāmata “Mans mīlākais varonis”.

Tāpat grāmatas ir mums sniegušas daudz tēmu meistaršanai (no dažāda izmēra kastēm). No vienas lielas kastes mēs uztaisījām trīs sivēniņu māju, bet no otras – sniega dzirnavas. Tās patiešām ir lielas kastes, kurās ietilpst un spēlējas vairāki bērni kopā. Pēc grāmatas izlasīšanas mēdzam arī organizēt viktorīnas, piemēram, “Labākais Pepijas pazinējs”, “Labākais Karlsona pazinējs”. Bērni izveido 4–5 spēlētāju komandas un izdomā tām nosaukumus. Jautājumi ir ar atbilžu variantiem un bērniem jāatzīmē viņuprāt pareizā atbilde. Mūsu grupā šādas viktorīnas ir ļoti populāras. Zēniem labāk patīk grāmatas par kosmosa tēmu, savukārt meitenēm – pasakas. Zēniem patīk aizklāt lasīšanas ligzdu ar aizkariem, lai tur spēlētu savas spēles. Daļa bērnu lasa, citi vairāk izbauda ilustrāciju skatīšanos. Telpa zem ligzdiņas ir kļuvusi par zīmēšanas un meistaršanas vietu. Tur atrodas neliels galdiņš un krēsli, kā arī liela veļas kaste ar dažādiem audumu atgriezumiem. Ligzdiņu varam izmantot arī savu aktivitāšu plānošanā. Ja aplūkojam tēmu par dzīvniekiem, tad meklējam dzīvnieku grāmatas. Savukārt, ja runa ir par putniem, tad meklējam grāmatas, kur tiek aplūkoti putni. Lieldienu nedēļā izlikām grāmatas par zaķiem. Sameklējām visas pasakas, kurās personāžs ir zaķis. Lai gan mūsu ligzdiņa ir maza, visiem bērniem tā ir mīļa, un viņi ir to pieņēmuši.”

Kaja Cimolanskas Tallinas bērnodārza “Kadaka” grupiņas “Siilipere” audzinātāja

“Rudenī pēc lasīšanas ligzdas apmācībām man radās stingra vēlme bērniem izveidot šādu foršu un efektīvu vietu. Daudzi materiāli jau bija (roku lles, mīkstās rotaļlietas, pirkstiņlles, kostīmi no spēlētājām ludziņām, grāmatas, īstas vecmāmiņas čības, nelietoti plaukti un daudz kas cits). Bija tikai jāatrod tiem vieta. Kopīgiem spēkiem tapa jauka pasaku sega, un tā tika izdekorēta ar bērnu veidotām dzijas bumbām.

Lasīšanas ligzdai sagādājām mīkstus paklājus un spilvenu katram bērnam. Mūsu jauko lasīšanas ligzdu sargā grāmatu kode Rozija, kuru pati uzadīju no veciem dzijas atlikumiem. Lasīšanas ligzda mūsu grupiņas bērniem ir jauka vieta, kur lasīt un klausīties pasakas, kā arī spēlēt teātri. Šeit var meistarot pirkstiņlles un grāmatas, kā arī vienkārši tāpat knibināties. Jauki pabūt gan savā nodabā, gan darboties kopā ar draugiem. Bērniem īpaši patīk pašiem būt stāstu radītājiem/autoriem. Kā audzinātāja rosīnu bērnus izgudrot stāstus un spēlēt situācijas un pasaku spēles, kā arī izrādīt tās citiem.

Kopā ar bērniem izšķirojām grāmatas un izvietojām tās uz plaukta. Vienlaikus apmeklējām vietējo bērnu bibliotēku, kur daudz ko uzzinājām par bibliotekāra profesiju. Lasīšanas ligzdas grāmatas mainās atbilstoši konkrētajai brīdī aktuālajai tēmai. Interese par grāmatām ir liela. Regulāri uz ligzdiņu nesam arī jaunas grāmatas. Bērni ātri iemīļo krāsainas un priecīgas grāmatas, kurās ikviens var atrast kādu atziņu. Grupiņas bērni zina, ka par grāmatām jārūpējas, jo tajās ir ierakstītas visu mūsu senču patiesības un gudrības. Ja tomēr gadās, ka grāmatu ir sagrauzis laika zobs, tad palīdzība tiek meklēta pie draugiem vai audzinātājas. Kopīgi apsolījāmies lasīšanas ligzdu vienmēr uzturēt kārtībā, lai arī citiem būtu patīkami to apmeklēt.

Esam uzveduši vairākas jaunras pasakas, ko atrādām arī citām grupām. Mums ir dārgumu lāde, ko lietojam, stāstot vai lasot priekšā pasaku. Lādē ir drukātiem burtiem rakstītas dažādās situācijās izmantojamas pieklājības frāzes, vērtīgas domas. Katrā pasakā, katrā fantāzijā ir taču kāds gaudiņš patiesības, kāda saistība ar realitāti. Bērni lādi var lietot arī patstāvīgi, lai iemācītos atrast ceļu pie sava dvēseles lidojuma. Tādā veidā arī rodas interese par lasīšanu. Tāpat lādē ir jauni/sarežģīti vārdi, kuru nozīmi mūsdienā bērni nezina un kas bērniem jāizskaidro. Lasot pasakas, tiek atklāti arī daži noslēpumi: dažādu tautu garu pasaules, dzīves redzējums, humora izjūta, izpratne par taisnīgumu, sapņi un cerības. Tāpat var gūt priekšstatu par dažādu zemju dabu un dzīves apstākļiem pagātnē.

Maire Meldere (Maire Mölder) Tallinas bērnudārza “Priisle” audzinātāja

“Lasīšanas ligzda dzima 2005. gadā. Tajā pašā gadā es iestājos Tallinas Pedagoģiskajā seminārā. Man radās jautājums, kādas ir lasīšanas ligzdas iespējas palīdzēt attīstīt bērna runas un izteiksmes prasmes. 2005. gada rudenī mūsu lasīšanas ligzdu iekaroja vesela grupa divgadnieku, un uzreiz bija skaidrs, ka tajā kaut kas jāmaina. Mūsu ligzda ir izaugusi un pieņēmusies spēkā kopā ar bērniem un šobrīd piedāvā darbošanos un interesantas aktivitātes 23 pirmsskolas vecuma bērniem. Jauki ir tas, ka tagad mums ir skapju gultas, kas ļauj izmantot vairāk grīdas platību nekā līdz šim. Bērniem patīk, ka ir kārtīgs trīsdaiļģis aizslietnis, kur izdomāt visādas ludziņas. Dažreiz teātris notiek aizslietņa priekšā, citreiz aiz tā. Idejas bērni smeļas no teātru trupām, kas regulāri apciemo bērnudārzu, dzirdētajiem literatūras fragmentiem vai populāriem televīzijas raidījumiem.

Katru dienu vismaz vienu reizi dienā tiek izmantots CD atskaņotājs. Tā kā mums ir diezgan daudz bērnu literatūras audioierakstu, tad bērniem patīk tos klausīties arī pirms iemigšanas. Šobrīd ļoti populāra ir “Sirli, Sīms un noslēpumi”. Ik pa laikam klausāmies arī nomierinošas dabas skaņas.

Aptuveni pirms pusotra gada sāku rakstīt lasīšanas dienasgrāmatu par bērniem priekšā lasītājām grāmatām, un to ir sakrājies ļoti daudz. Jaunu un interesantu literatūru atnes arī paši bērni. Mums ir bijusi Ziemassvētku grāmatu izstāde, 1. septembra ābeču izstāde, nupat noslēdzās tematiskā nedēļa par igauņu bērnu rakstnieci Ellenu Nītu (Ellen Niit) un viņas grāmatām. Lasīšanas ligzdā bērni paši meistarot pirkstiņlles un grāmatas. Aprīlī bērnudārzā gaidāma paštaisīto grāmatu izstāde.

Kāda ir mūsu lasīšanas ligzdas vērtība? Pastāvība! Lasīšanas ligzda mainās līdz ar bērnu vecumu un interesēm, bet tā bērniem ir vienmēr pieejama.”

Anneli Lāmanna Privātā bērnudārza “Naba” audzinātāja

Mūsu grupiņas lasīšanas ligzdas sargs Grāmatu vecis pa vakariem lasīja tumsā, un viņa acis sagura. Tagad acīm palīdz brilles. Iesākumā Grāmatu vecis neuzdrošinājās ierasties uz iepazīšanos ar jaunajām grāmatām iknedēļas rīta aplī. Bērni apsoltīja, ka viņi nesemiesies un neķircinās, un Grāmatu vecis saņēms un parādījās. Bērni kopīgi secināja, ka brilles viņam piestāv, par brillēm jārūpējas, lai tās nesalūztu, ka brilles nēsā arī dažu bērnu tēti, mammas, brāļi un audzinātāja, brilles var būt arī binoklis, tālskatis un lupa. Kopā tika aplūkotas jaunas grāmatas: “Atlants bērniem: Cilvēka ķermenis”, “Bilžu grāmata: Mans ķermenis”, “Būt neredzīgam” un “5 maņas”. Spēlējām divas spēles: “Acis vingro” (skaties uz augšu, uz leju, pa labi, pa kreisi, apļo acis) un “Tumsa” (acis ir aizvērtas un, aiztiekot ar rokām, jāuzmin, kāda rotaļlieta vai priekšmets tev ir iedots rokās). Rakstīšanas ligzdiņā varēja skatīties caur atslēgas caurumu un uzzīmēt vai uzrakstīt, kas tur tika ieraudzīts. Mākslas ligzdiņā varēja zīmēt acis – zilas, brūnas, zaļas, pelēkas – un izdomāt, kurām no tām ir nepieciešamas arī brilles. Bērni no kartona izgatavoja brilles un izgreznoja tās, iekšā un ārā mēs spēlējām aklās visticīņas un aklo vadīšanu, mēs spēlējām arī acu ārstos un pārbaudījām bērnu redzi. Piektdienas pasaku dienā uzvedām igauņu tautas pasaku “Lapsas jaunās acis””.

Kaja Kivisika

“Jauks pasākums, kas apvieno dažādu skolu skolēnus, ir Lasīšanas ligzdu saiets. Tartu pilsētā tie tiek organizēti kopš 2004. gada. To vadīja visus šos gadus esam bijušas es un Tartu Hanzas skolas skolotāja Mai Sula. Šie saieti ir jauki un rotaļīgi, kuros nav zaudētāju. Vienmēr visi ir uzvarētāji. Katrā saietā bērniem ir kāds pārsteigums, kas neļauj spriedzei mazināties – tikšanās ar rakstnieku, kāda jauna spēle vai sacensības. Dodoties mājās, visas komandas saņem dāvanā somu ar grāmatām. Ja paveicas, tad somā var pat atrast grāmatu ar rakstnieka autogrāfu. Mūsu mērķis ir iepazīstināt ar godalgotajām igauņu rakstnieku bērnu grāmatām. Cenšamies savus saietus organizēt tā, lai tajos var aktīvi piedalīties arī tad, ja grāmata ir izlasīta līdz pusei vai pavisam nelasīta. Tādēļ bērni saņem jautājumus ar atbilžu variantiem. Uzmaniģi klausoties, atbildes var arī uzminēt. Punkti tiek skaitīti konfektēs, ko saieta beigās komandas biedri sadala savā starpā.”

Sirje Kita (Sirje Kütt) Mustvē (Mustvee) bērnudārzs

Daļā bērnudārza grupu lasīšanas stūrīši darbojās jau sen. Taču, pateicoties “Lasīšanas ligzdas” apmācībām, aktivitātes kļuva interesantākas, un stūrīši pārtapa par mājīgām ligzdiņām. Jūtami ciešāka kļuva sadarbība ar bērnu vecākiem. Iespēju

robežās viņi visādi cenšas palīdzēt attīstīt savu bērnu lasīšanas ligzdas. Papildus Mustvē bērnudārzā ir sākusī darboties vēl viena lasīšanas ligzda, kuras komplektēšanu un aktivitāšu īstenošanu atbalsta Ne-igauņu integrācijas fonds. Projekts galvenokārt ir paredzēts igauņu valodas mācīšanai bērniem, kuriem tā ir svešvaloda. Vienlaikus lasīšanas ligzdā visi pedagogi var organizēt individuālās aktivitātes, kā arī izmantot esošos materiālus. Bērnu laikraksts "Mõmmukese" ("Lāčuki") katrai Mustvē bērnudārza lasīšanas ligzdai uzdāvināja jau iznākušos izdevumus. Igauņu grupas saņēma laikrakstus igauņu valodā, bet krievu grupas – gan krievu, gan igauņu valodas izdevumus."

Eda Vassenko (Eda Vassenko) un Silja Sermusa (Silja Sõrmus) Tormas bērnudārzs "Linnutaja"

"Kā mentori veicām izmaiņas arī savā grupiņā. Kopā ar bērniem pārrunājām lasīšanas ligzdas noteikumus. Lielākie bērni tos pierakstīja, un tad pielikām tos pie ligzdā esošā stenda. Sagādājām ligzdiņām divus grāmatu pērtiņus, kuri pieskata lasīšanas ligzdu, lai bērni rūpētos par grāmatām. Bērni tiem pat piešķīra vārdus. Iezīmēju plauktos esošās grāmatas: dzejoļi, stāsti, pasakas, komiksi. Bērnu vecāki no mājām ir sanesuši daudz grāmatu un pat vecos laikraksta "Täheke" ("Zvaigznīte") izdevumus (no 60. un 70. gadiem). Lasīšanas ligzdā novietojām materiālus, lai bērni paši var sev taisīt grāmatas. Viena grupa, kurā iepriekš lasīšanas ligzdas nebija, uzreiz pēc apmācībām sāka to iekārtot, un tagad viņiem tā ir. Pat silītes grupiņa ir aktīvi darbojusies. Ar vecāku palīdzību no veciem matračiem pat tika uzšūts glīts dīvāns, kurā bērni var ērti skatīties grāmatas."

Ille Sipula (Ülle Sipul) Tallinas bērnudārzs "Tuule"

"Ligzdiņu iekārtošanā esmu iesaistījusi bērnu vecākus. Šī sadarbība turpinās. Esam izgatavojuši bērnu grāmatas, vecāki ir ligzdiņai dāvinājuši grāmatas, kuras mājās ir divos eksemplāros. Turpinām tradīciju uzstāties bērniem un vecākiem ar dažādām ludziņām. Visi bērnudārza 200 bērni Ziemassvētkos ar "Lasīšanas ligzdas" projekta vadītāju svētību saņēma bērnu grāmatas. Arī savā grupiņā ieteicu Ziemassvētku vecītim dāvanu maisā ielikt grāmatas. Šo tradīciju vēlas turpināt arī bērnu vecāki. Grāmatu nedēļā bērni no mājām nes grāmatas, kuras kopā skatāmies un lasām."

Svetlana Betmanova (Svetlana Betmanova) Esimā (Õismaa) skola

"Svarīgi, ka man līdzās strādā domubiedri. Mēs visi strādājam ar mērķi dāvēt bērniem prieku komunikācijā ar grāmatām, kā arī audzināt mīlestību pret grāmatām. Pati kā mentors esmu organizējusi Lasīšanas ligzdas bibliotēkas pulciņu bērniem ar garīgiem traucējumiem. Mēs kopā lasām, spēlējam, krāsojam, komunicējam un dziedam. Tas patīk visiem."

Eha Vesiko (Eha Vesiko) Torma (Torma) pagasta bērnu aizsardzības speciāliste

"Visus paraugmateriālus – grāmatas, galda spēles, rokas lelles – savācām pa grupiņām. Uzklājām arī kafijas galdu un dalībniekiem – vārdu kartes, kā arī pēc iespējas mājīgāku vidi bērnudārza zālē. Cilvēkiem patīka. Visi līdzdarbojas, un šķita, ka man ir nedaudz izdevies dalīties ar labo pieredzi, kurai es ticu. Tā bija ļoti laba sajūta, kas pastiprinājās vēl vairāk, kad lasījām atsauksmju lapas ar solījumiem sākt veidot lasīšanas ligzdas. No apmācību labajiem vārdiem ir palicis atmiņā viedoklis, ka lasīšanas ligzdai būtu jābūt patiesi mīkstai un patīkamai, kurā lasīšana ir bērniem privilēģija! Jau vairākus gadus strādāju par bērnu aizsardzības speciālisti. Bet laikā, kad strādāju bērnudārzā, grupiņā Labais sākums bija lasīšanas ligzda. Mēs vienkārši to saucām par grāmatu vai lasīšanas centru. Tajā atradās ērts dīvāns ar katra bērna oriģinālo spilvenu, ar vecāku palīdzību uztaisīts grāmatu plaukts, kura apakšējos plauktos atradās grāmatas pašiem mazākajiem, bet augšējos – ļoti lielās un dārgās grāmatas, kuras varēja šķirstīt, tikai sēžot pie galda.

Īpaša vieta tika atvēlēta bērnu no mājām līdzī atnestajām grāmatām. Tās noteikti bija jālasa priekšā un vairākas reizes jāatkārto, kura bērna grāmata tā ir. Vēl grāmatu centrā ar veļas kņāgiem bija piestiprināti bērnu darbi un tur atradās mīkstās rotaļlietas, kas kopā ar bērniem skatījās bildes. Vēlāk grāmatu centrs kļuva par iecienītāko vietu arī mūsu talismanam – jūrascūciņai Nuļļukam. Grāmatas mainījās atbilstoši tēmām, bet iecienītākās grāmatas palika plauktos uz ilgāku laiku. Tā bija īsta lasīšanas ligzda! Pat mammām un tētiem pieņemšanas telpā bija izveidota sava lasīšanas ligzda ar plauktos izvietotiem žurnāliem, grāmatām par pedagogiju, bērniem un citām tēmām, kā arī burtnīca, kurā ierakstīt aizlienētās grāmatas. Nesen pēc "Lasīšanas ligzdas" apmācībām satiku bijušā audzētāja mammu, kura jokojot sūdzējās, ka bērnudārzā bērns patiešām ticis aplipināts ar lasīšanu, jo veikalā allaž pieprasa, lai tiek pirktas grāmatas.

Darbošanās ar lasīšanas ligzdām deva man jaunu pieredzi, paziņas, pārmaiņas un iespēju nodarboties ar patiesi labu lietu! Lasīšanas ligzdas ideja ir mīļa un maza, bet no tās nenoliedzami izaug labāka pasaule! Es esmu īsta lasīšanas ligzdu fane! /Attēls/Lasīšanas ligzdu var izveidot jebkur – bērnudārzā, skolā, mājās, ja ir labs laiks, tad arī ārā. Lasīšanu ārā bauda Tartu bērnudārza "Terake" grupiņas "Rõõmutterake" bērni. Foto: audzinātāja Jāna Kogere.

Literatūras saraksts:

- Adams, M. J. (2001.) Alphabetic anxiety and explicit, systematic phonic instruction. In S. B. Neuman & D. K. Dickinson (Eds.), Handbook of early literacy development (lk. 66–80). New York: Guilford Publications, Inc.
- Adams, M. J. (1990) Beginning to read: Thinking and learning about print. Cambridge, MA: MIT Press.
- Anthony, J. L., Lonigan, C. J., Burgess, S. R., Driscoll, K., Phillips, B. M., Bloomfield, B. G. (2002). Structure of preschool phonological sensitivity: Overlapping sensitivity to rhyme, words, syllables, and phonemes. Journal of Experimental Child Psychology 82 (1): 65–92.
- Beaty, J. J. & Pratt, L. (2003) Early Literacy in Preschool and Kindergarten. Upper Saddle River, N. J.: Miller/Beaty, J. J. (2002) Observing Development of the Young Child. Upper Saddle River, N. J.: Merrill/Prentice Hall.
- Beck, I. L., McKeown, M. G. & Kucan, L. (2002) Bringing New Words to Life. New York: Guilford Press.
- Bergan, J. R., Sladeczek, I. E., Schwarz, R. D., & Smith, A. N. (1991) Effects of a measurement and planning system on kindergartners' cognitive development and educational programming. American Educational Research Journal, 28: 683–714.
- Bissex, G. (1980) GNYS at work: A child learns to write and read. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bredenkamp, S., & Copple, C. (Eds.). (1997) Developmentally appropriate practice for early childhood programs. (Revised edition). Washington, DC: NAEYC.
- Brookhart, S. M., Moss, C. M., & Long, B. A. (2009) Promoting Student Ownership of Learning Through High-Impact Formative Assessment Practices. Journal of MultiDisciplinary Evaluation, 6(12): 52–67.

- Brotherus, A., Hytönen, J. & Krokfors, L. (2001) Esi- ja algõpetuse didaktika. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Browne, A. (2001) Developing Language and Literacy Age 3–8. London: Paul Chapman Publishing.
- Brügelmann, H. (2015): Jedes Kind ist einzigartig! Fördermagazin Grundschule 2: 5–7.
- Burgess, S. R., Hecht, S. A. and Lonigan, C. J. (2002) Relations of the home literacy environment (HLE) to the development of reading-related abilities: A one-year longitudinal study. Reading Research Quarterly 37 (4): 408–426.

- Bus, A. G., & Van Ijzendoorn, M. H. (1999) Phonological awareness and early reading: A meta-analysis of experimental training studies. *Journal of Educational Psychology*, 91: 403–414.
- Bus, A. G., van Ijzendoorn, M. H., & Pellegrini, A. D. (1995) Joint book reading makes for success in learning to read: A meta-analysis on intergenerational transmission of literacy. *Review of Educational Research*, 65: 1–21.
- Campbell, J. R., Kelly, D., Mullis, I. V. S., Martin, M. O. & Sainsbury, M. (2001) *Framework and Specifications for PIRLS Assessment 2001*. International Study Center, Lynch School of Education, Boston College.
- Chall, J. S. (1967) *Learning to read: The great debate*. New York: McGraw-Hill.
- Clay, M. (1967) *Reading: The Patterning of Complex Behaviour*. Auckland, New Zealand: Heinemann Educational.
- Clay, M. M. (1991) *Becoming literate: The construction of inner control*. Portsmouth, NH: Heinemann.
- Collins, K. (2004) *Growing Readers: Units of Study in the Primary Classroom*. Portland, ME: Stenhouse.
- Daniels, E. R. & Stafford, K. (2004) *Erivajadustega laste kaasamine*. OÜ Tartumaa Trükikoda.
- Deci, E. L., Ryan, R. M. (2008) Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 49(3): 182–185.
- Diamond, K., Hope, G. & Douglas, P. (2008) Development in Early Literacy Skills During the Pre-Kindergarten Year. *Early Childhood Research Quarterly* 23: 467–478.
- Dickinson, D. K. (2002) Shifting Images of Developmentally Appropriate Practice as Seen through Different Lenses. *Educational Researcher*, 31 (1): 26–32.
- Dweck, C. S. (2017) *Mindset: Changing The Way You think To Fulfil Your Potential*. New York: Random House Inc.
- Eisenschmidt, E. (2005) Õpetaja professionaalne areng ja kutsestandardid. *Haridus* 3, 28–29.
- Fay, K., Whaley, S. (2004) *Becoming One Community: Reading & Writing with English Language Learners*. Stenhouse Publishers.
- Feitelson, D., Kita, B., & Goldstein, Z. (1986). Effects of Listening to Series Stories on First Graders' Comprehension and Use of Language. *Research in the Teaching of English*, 20(4), 339–356
- Ferreiro, E., & Teberosky, A. (1982) *Literacy before schooling*. Exeter, NH: Heinemann.

- Grindner, E. L. (2007) Review of Early Classroom Observation Measures. Pennsylvania: Build.
- Flint, T. K. (2020) Responsive play: Creating transformative classroom spaces through play as a reader response. *Journal of Early Childhood Literacy* 20: 2, 385–410.
- Cunningham, D. (2010) Relating Preschool Quality to Children's Literacy Development. *Early Childhood Education Journal* 37: 501–506.
- Guo, Y., Justice, L., Kaderavek, J. & McGinty, A. (2012) The Literacy Environment of Preschools: Contributions to Children's Emergent Literacy Growth. *Journal of Research in Reading* 35: 308–327.
- Hall, N. & Robinson, A. (1995) *Exploring Writing and Play in the Early Years*. Great Britain: David Fulton Publisher.
- Hallap, M. & Padrik, M. (2008) Keel ja kõne: kuulamine ja kõnelemine, lugemine ja kirjutamine. Ettevalmistus lugemiseks ja kirjutamiseks. E. Kikas (toim). *Õppimine ja õpetamine kooleelses eas*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 292–299.
- Hansen, A. & Jahu, M. (2010) *Lups lugema 1*. Tallinn: Ajakirjade Kirjastus.
- Hansen, K., Kaufmann, K. & Saifer, S. (1996) *Demokraatiat õpime lapsest peale*.
- Harks, B., Rakoczy, K., Hattie, J., Besser, M., Klieme, E. (2014) The effects of feedback on achievement, interest and self-evaluation: the role of feedback's perceived usefulness. *Educational Psychology*, 34(3): 269–290.
- Harms, T., Clifford, R. & Cryer, D. (2005) *Early Childhood Environment Rating Scale Revised Edition*. New York: Teachers College Press.
- Harste, J. C., Woodward, V. A., & Burke, C. L. (1984) *Language stories & literacy lessons*. Portsmouth, NH: Heinemann.
- „Hea alguse“ lasteaegade kogemused. Tallinn: Avatud Ühiskonna Instituut.
- Justice, L. M. (2004) Creating Language-rich Classroom Environment. *Teaching Exceptional Children* 37/2, 36–43.
- Jürimäe, M. (2003) *Lugema õpetamise meetodika*. Tallinn: Künnimees.
- Jürimäe, M., Kärner, A., Tiisvelt, L. (2014) Kujundav hindamine kui õppimist toetav hindamine. Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus.
- Jürimäe, M., Treier, J. (2008) *Õppekava ja lasteaed*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kikas, E., Peets, K., Hodges, E. V. E. (2014) Collective Student Characteristics Alter the Effects of Teaching Practices on Academic Outcomes. *Journal of Applied Developmental Psychology* 35 (4): 273–283.
- Kinos, J. & Pukk, M. (2010) *Lapsest lähtuv kasvatus*. Tallinn: Tea.

- Kivisikk, K. (2016) *Mängud Lugemispessa*. Tallinn: Koolibri.
- Kim, K. & Kim, K. (2017) Multimodal play–literacy: a preschooler’s storytelling, drawing, and performing of dinosaur extinction theories, *Early Child Development and Care*, 187: 3–4, 568–582.
- Krashen, S.D. (1993) *The Power of Reading: Insights from the Research*. Englewood, Colo.: Libraries Unlimited.
- Laamann, A. (2008) *Mängides lugema*. Tallinn: Ilo.
- Laamann, A. (2014) Kirjaoskust toetav õpikeskkond lasteaia tavarühmas ja lugemispesaga rühmas.[Magistritöö]. Tallinna Ülikool.
- Lancy, D.F. (Ed.) (1994) *Children’s emergent literacy*. Westport, CT: Praeger
- Lansford, M. (1999) *Good Reading and Writing Skills: For Realising Individual Potential*. Stockholm: Enskede Offset.
- Lee G., Schallert D. (2008) Constructing trust between teacher and students through feedback and revision cycles in an EFL writing classroom. *Written Communication*, 25: 506–537.
- Lerkkanen, M. K. (2007) *Lugema õppimine ja õpetamine*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Makin, L. & Whitehead, M. (2004) *How to Develop Children’s Early Literacy*. London: Paul Chapman Publishing.
- McGee, L. M., & Richgels, D. J. (2012) *Literacy’s beginnings: Supporting young readers and writers*. (6-th ed.). Pearson/ Allyn and Bacon: Boston.
- Mol, S. & Jelles, J. (2014) Reading Enjoyment Amongst Non-leisure Readers Can Affect Achievement in Secondary School. *Frontiers in Psychology* 5, 1–10.
- Mol, S. E. & Bus, A. G. (2011) To Read or Not to Read: A Meta-Analysis of Print Exposure From Infancy to eEarly Adulthood. *Psychological Bulletin* 137, 267–296.
- Morris, D., Bloodgood, J.W., Lomax, R. G., & Perney, J. (2003) Developmental steps in learning to read: A longitudinal study in kindergarten and first grade. *Reading Research Quarterly*, 38: 302–328.
- Morrow, L. M. (2002) *The Literacy Center: Contexts for Reading and Writing*. (Second ed.). Portland: Stenhouse Publishers.
- Morrow, L. M., Gambrell, L. B. & Pressley, M. (2003) *Best Practices in Literacy Instruction*. New York: The Guilford Press.
- Mukherji, P. & O’Dea, T. (2000) *Understanding Childrens Language and Literacy*. UK: Nelson Thorne Ltd.
- Mänd, H., Kivi, L. & Roosleht, M. (2014) *Karu-aabits (kaasajastatud)*. Tallinn: Koolibri.

- Müürsepp, M. (1998) Laps on hakanud lugema. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.
- Neaum, S. (2012) Language and Literacy. London: Sage.
- Neuman, S. B. & Dickinson, D. K. (2003) Handbook of Early Literacy Research. New York: Guilford Press.
- Paris, S. G. (2005) Reinterpreting the development of reading skills. *Reading Research Quarterly* 40 (2): 184–202.
- Roskos, K. & Hanbali, O. M. (2000) Creating Connections, Building Constructions Language, Literacy, and Play in Early Childhood. [2014, aprill 29]. [http:// www.readingonline.org/articles/roskos/article.html](http://www.readingonline.org/articles/roskos/article.html)
- Smith, M. W., Brady, J. P. & Anastasopoulos, L. (2008) Early Language & Literacy Classroom Observation Pre-K. Maryland: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Smith, M. W., Brady, J. P. & Anastasopoulos, L. (2008) User's Guide to the Early Language & Literacy Observation PRE-K Tool. Newton, Massachusetts: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Snow, C. E. 2006. What Counts as Literacy in Early Childhood?, in Blackwell Handbook of Early Childhood Development (eds K. McCartney and D. Phillips), Blackwell Publishing Ltd, Oxford, UK. Soodla, P.; Lerkkanen, M.-K.; Niemi, P.; Kikas, E.; Silinskas, G.; Nurmi, J.-E. (2015). Does early reading instruction promote the rate of acquisition? A comparison of two transparent orthographies. *Learning and Instruction*, 38: 14–23.
- Soundy, C. & Drucker, M. (2010) Picture Partners: A Co-creative Journey into Visual Literacy. *Early Childhood Education Journal* 37, 447–460.
- Spiegel, D. L. (2005) Classroom Discussion: Strategies for Engaging All Students, Building Higher-Level Thinking Skills, and Strengthening Reading and Writing Across the Curriculum. NY: Scholastic.
- Stanovich, P. J., & Stanovich, K. E. (2003) Using research and reason in education: How teachers can use scientifically based research to make curricular & instructional decisions. Washington, DC: US Department of Education.
- Strickland, D. (1998). Teaching Phonics Today: A Primer for Educators. Newark, Del.: International Reading Association.
- Stroud, J. E. (1995) Block play: Building a foundation for literacy. *Early Childhood* 23 (1): 9–13.
- Sulzby, E. (1985) Children's emergent reading of favorite storybooks: A developmental study. *Reading Research Quarterly*, 20: 458–481.

Zeece, P. D. (2010) Curriculum Design Strategies in Emergent Literacy. *Early Childhood Education Journal* 37, 345–350.

Teale, William H.; Sulzby, Elizabeth (1986) *Emergent Literacy: Writing and Reading*. Norwood, NJ: Ablex

Terwagne, S. & Vanesse, M. (2008) *Le récit à l'école maternelle. Lire, jouer, raconter des histoires*. Bruxelles: De Boeck.

Thinking: A Guide to Storytelling. *Early Childhood Education Journal* 35, 363–369.

Thorton, L. & Brunton, P. (2010) *Bringing the Reggio Approach to your Early Years Practice* (second ed). London: Routledge.

Uusen, A. (2002) *Emakeele õpetamisest*. Tallinn: TPÜ kirjastus.

Vesiko, M. (2005) *Lugemiskeskond lasteasutuses: lugemispesa loomine ja toimimine*. [Magistritöö]. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool Kasvatusteaduste teaduskond, eri- ja sotsiaalpedagoogika õppetool.

Wasik, B. & Hindman, A. (2011) Improving Vocabulary and Pre-Literacy Skills of At-Risk Preschoolers. *Journal of Educational Psychology* 103/2, 455–469.

Weaver, C. (1998). *Experimental Research: On Phonemic Awareness and on Whole Language*. In *Reconsidering a Balanced Approach to Reading*, Weaver, C., Urbana, I. (Editors).: National Council of Teachers of English.

White, S. & McCloskey, M. (2005) *Framework for the 2003 National Assessment of Adult Literacy (NCES 2005-531)*. U.S. Department of Education. Washington, DC: National Center for Education Statistics.

Wiseman, A. (2011) *Ineractive Read Alouds: Teacher and Students Constructing Knowledge and Literacy Together*. *Early Childhood Education Journal* 38, 431–438.

Wolfe, P. & Nevills, P. (2004) *Building the Reading Brain, PreK-3*. Thousand Oaks, California: Corwin Press.

Wolfersberger, M., Reutzel, D., Sudweeks, R. & Fawson, P. (2004) *Developing and Validating the Classroom Literacy Environmental Profile (CLEP): A Tool for Examining the „Print Richness“ of Early Childhood and Elementary Classrooms*. *Journal of Literacy Research* 36, 211–272.

Wright, C., Bacigalupa, C., Black, T. & Burton, M. (2008) *Windows into Children's*.

Noderīgas saites:

Igaunijas Lasīšanas asociācijas mājaslapa: <http://www.lugemisyhing.ee/>

Igaunijas Lasīšanas asociācijas *FaceBook* lapa: <https://www.facebook.com/Eesti-Lugemisühing-116027515092520/>

Lasīšanas ligzdas mājaslapa: <https://www.lugemispesa.eu/>

Lasīšanas ligzdas *FaceBook* grupa: <https://www.facebook.com/groups/lugemispesa/?fref=ts>

Vingrinājumu lapa drukāšanai uz datora ar desmit pirkstiem: <http://pelala.net/klahvu/>

Literatūra par rakstpratības attīstību un tās atbalstīšanu

Jürimäe, M. (2003) *Lugema õpetamise metoodika*. Tallinn: Künnamees.

Hallap, M. & Padrik, M. (2008) *Keel ja kõne: kuulamine ja kõnelemine, lugemine ja kirjutamine*. Ettevalmistus lugemiseks ja kirjutamiseks.

E. Kikas (toim). *Õppimine ja õpetamine kooleelses eas*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 292–299.

Kivisikk, K. (2016) *Mängud Lugemispessa*. Tallinn: Koolibri.

Laamann, A. (2008) *Mängides lugema*. Tallinn: Ilo.

Lerkanen, M. K. (2007) *Lugema õppimine ja õpetamine*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Müürsepp, M. (1998) *Laps on hakanud lugema*. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.

Literatūra par lasīšanas grūtībām un to pārvarēšanu

Igaņu valodā:

Hallap, M. & Padrik, M. (2008) *Keel ja kõne: kuulamine ja kõnelemine, lugemine ja kirjutamine*. Ettevalmistus lugemiseks ja kirjutamiseks.

E. Kikas (toim). *Õppimine ja õpetamine kooleelses eas*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 292–299.

Karlep, K. (1998) *Psühholingvistika ja emakeeleõpetus*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Karlep, K. (1999) *Emakeele abiõpe I. Üldküsimumused*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kontor, A. & Karlep, K. (2006) *Õpetamine eesti keele tööraamatu järgi abiõppe 2.*

klassis: õpetajaraamat. Kose-Uuemõisa Eesti Eripedagoogide Liit.

Koolimineku lävel (2008) Koostaja: H.-M. Seero. Tallinn: Ilo.

Lapsevanematele erivajadustega lastest II (2009). Koostaja: M. Veisson. Tartu: Atlex.

Lerkanen, M.-K. (2007) *Lugema õppimine ja õpetamine alus- ja algõpetuses*. Tartu Ülikooli Kirjastus. (NB! Toimetaja K. Plado eessõna.)

Lukanenok, K. (2008) *Lugemiskuse riskile viitavad kõne- ja keelearengu iseärasused koolieelses eas*. Koolimineku lävel. Koostaja: H.-M. Seero. Tallinn: Ilo.

Lukanenok, K. (2012) *Lugemiskuse risk ja selle väljaselgitamine koolieelses eas*. Eripedagoogika, 39.

Pastarus, K. (1999) *5–6a laste lugemiskuse eelduste uurimine*. [Magistritöö]. Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduskonna eripedagoogika osakond. Tartu.

Täht, M. (2014) *I ja II kooliastme klassiõpetajate roll lugemiskuse märkamisel*. [Magistritöö]. Tallinna Ülikool.

Par disleksiju angļu valodā:

Ball, M., Bissett, R., Hughes, A. & McCormack, W. (2007) *All Children Learn Differently: A Parent's Guide to Dyslexia*. Dublin: Dyslexia Society of Ireland.

Burden, R. L. (2005) *Dyslexia and Self-Concept: Seeking A Dyslexic Identity*. London: Whurr.

Carroll, J. M., Bowyer-Crane, C., Duff, C. J., Hulme, C & Snowling, M. J. (2011) *Developing Language and Literacy: Effective Intervention in the Early Years*. West Sussex: Wiley-Blackwell.

Davis, R. D. & Braun, E. M. (1997) *The Gift of Dyslexia: Why Some of The Smartest People Can't Read and How They Can Learn*. London: Souvenir Press.

Elliott, J. & Place, M. (1998) *Children in Difficulty: A Guide to Understanding and Helping*. London: Routledge.

Hannell, G. (2004) *Dyslexia: Action Plans for Successful Learning*. London: David Fulton.

Helland, T., Plante, E. & Hugdahl, K. (2011) *Predicting Dyslexia at Age 11 from a Risk Index Questionnaire at Age 5*. *Dyslexia* 17, 207–226.

- Preston, J. L., Frost, S. J., Mencl, W. E., Fulbright, R. K., Landi, N., Grigorenko, E., Jacobsen, L. & Pugh, K. R. (2010) Early and Late Talkers: School-age Language, Literacy and Neurolinguistic Differences. *Brain A Journal Of Neurology* 133–8, 2185–2195.
- Reid, G. (2005) *Dyslexia and Inclusion: Classroom Approaches for Assessment, Teaching and Learning*. London: David Fulton.
- Reid, G. (2011) *Dyslexia*. (3rd ed.). London: Continuum.
- Reif, S. F. & Stern, J. M. (2010) *The Dyslexia Checklist: A Practical Reference for Parents and Teachers*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Riddick, B. (2010) *Living With Dyslexia: The Social and Emotional Consequences of Specific Learning Difficulties/Disabilities*. London: Routledge.
- Shaywitz, S. (2005) *Overcoming Dyslexia: A New and Complete Science-Based Program for Reading Problems at Any Level*. New York: Vintage Books.
- Snowling, M. J. (2006) Language Skills and Learning to Read: The Dyslexia Spectrum. In: M. J. Snowling & J. Stackhouse (Eds.). *Dyslexia, Speech and Language: A Practitioner's Handbook*. London: Whurr, 1–14.
- Sousa, D. A. (2005) *How the Special Needs Brain Learns*. California: Corwin Press.
- Spafford, C. A. & Grosser, G. S. (2005) *Dyslexia and Reading Difficulties: Research and Resource Guide for Working with All Struggling Readers*. Boston: Pearson.
- Squires, G. & McKeown, S. (2003) *Supporting Children with Dyslexia: Practical Approaches for Teachers and Parents*. Birmingham: Questions.
- Walker, B. J. (1996) *Diagnostic Teaching of Reading: Techniques for Instruction and Assessment*. New Jersey: Merrill.
- Wise, J. C., Sevcik, R. A., Morris, R. D., Lovett, M. W. & Wolf, M. (2007) The Relationship Among Receptive and Expressive Vocabulary, Listening Comprehension, Pre-Reading Skills, Word Identification Skills, and Reading Comprehension by Children With Reading Disabilities. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 50, 1093–1109.
- Noderīgi materiāli tiešsaistē:
- Dyslexia Scotland. (2009) *Dyslexia: A Guide for Teachers*. http://www.dyslexia-goneis.gr/site_application/start_download.asp?Path=210_8.pdf&Filename=guide_adults_employers.pdf&CT=application/pdf
- Georgetown Independent School District. (2011) *Dyslexia Parent Information Booklet*. http://georgetownisd.org/filing_cabinet/curriculum/DyslexiaParentInformationBooklet.pdf
- Huitt, K. L. (1999) *Teaching Dyslexic Students*. St. Valdosta: Valdosta State University. <http://chiron.valdosta.edu/whuitt/files/tchdyslexic.pdf>
- International Dyslexia Association. <http://www.interdys.org/SignsofDyslexiaCombined.htm>
- Kohli, M. & Prasad, T. V. (2010) Identifying Dyslexic Students by Using Artificial Neural Networks. *Proceedings of the World Congress on Engineering I*, 118–121. http://www.iaeng.org/publication/WCE2010/WCE2010_pp118-121.pdf
- Rose, J. (2009) *Identifying and Teaching Children and Young People with Dyslexia and Literacy Difficulties*. <http://dera.ioe.ac.uk/14790/1/00659-2009DOM-EN.pdf>
- Texas Education Agency. (2010) *Dyslexia Handbook*. <https://www.region10.org/dyslexia/links/dyslexia-handbook-english/>
- The British Dyslexia Association. (1999) *Dyslexia Friendly Schools Pack*. http://www.bdadyslexia.org.uk/files/dfs_pack_English.pdf

Autori

Maili Līneva (agrāk Vesiko) pēc izglītības ir speciālais pedagogs-konsultants. Maili ir projekta “Lasīšanas ligzda” iniciatore un ilgstoša vadītāja. Arī savā maģistra darbā toreizējās Igaunijas Lasīšanas asociācijas prezidentes Mēli Pandisa vadībā viņa pētīja projekta “Lasīšanas ligzda” ietekmi uz bērniem. Vēlāk Maili pati vairākus gadus vadīja Igaunijas Lasīšanas asociāciju. 2014. gadā viņa vadīja pētījumu par projekta “Lasīšanas ligzda” rezultātiem skolās.

Mēli Pandisa ir projekta “Lasīšanas ligzda” idejas iniciatore un šī materiāla publicēšanas projekta vadītāja. 1998.–2007. gadam bijusi Igaunijas Lasīšanas asociācijas valdes priekšsēdētāja. 2010.–2014. gadam Eiropas Lasīšanas asociāciju federācijas (www.literacyeurope.org) priekšsēdētāja un 2014.–2015. gadam Starptautiskās Lasīšanas asociācijas (www.literacyworldwide.org) Starptautiskās attīstības komitejas vadītāja. Kā psiholoģes un speciālā pedagoga interesējošās pētījumu tēmas Tartu un Tallinas Universitātēs galvenokārt ir bijušas saistītas ar funkcionālo lasīšanu un lasīšanas-rakstīšanas grūtībām. Mēli ir ilggadēja skolas logopēda darba pieredze.

Anneli Lāmanna ir bērnudārza direktore ar ilgstošu bērnudārza audzinātājas pieredzi. Viņa ir sarakstījusi grāmatu par lasīšanas spēlēm “Māngides lugema” (ILO, 2008) (“Lasīt spēlējoties”), kā arī izdevusi burtu spēļu komplektu (Koolibri, 2015). Savā maģistra darbā Anneli pētīja rakstpratību atbalstošu vidi, salīdzinot parastos bērnudārzus ar bērnudārziem, kuros ir lasīšanas ligzdas. Jau uzsākot rakstīt, Anneli mērķis bija savu darbu ievirzīt tā, lai tas vispirms dotu labumu praktiķiem, tādēļ šajā grāmatā ir daudz atsauču uz Anneli darbu. 2008.–2012. gadam Anneli bija projekta “Lasīšanas ligzda” Ziemeļigaunijas projekta vadītāja.

Kaja Kivisika ir pieredzējusi klases audzinātāja, lasīšanas ligzdas mentore un pasniedzēja, kā arī autore grāmatai “Māngud Lugemispessa” (Koolibri, 2016) (“Spēles Lasīšanas ligzdā”). 2008.–2012. gadam Kaja bija projekta “Lasīšanas ligzda” Dienvidigaunijas projekta vadītāja.

Mare Mūrsepa ir filozofijas doktore, bērnu rakstniece, bērnu literatūras kritiķe un klases audzinātāja. Viņa ar Igaunijas Lasīšanas asociāciju un projektu “Lasīšanas ligzda” ir bijusi saistīta no paša sākuma, apmācot pirmos mentoros par lasīšanas ligzdas izveidošanas, darbošanās un iekārtošanas tēmām. Mare ir vairāku novatorisku ābeču un integrētu skolas I līmeņa mācību līdzekļu autore. Par mācīšanos lasīt, ar to saistītus stāstus un atmiņas Mare ir

sarakstījusi aizraujošā grāmatā “Laps on hakanud lugema” (Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, 1998) (“Bērns ir sācis lasīt”).

Jāna Kogere ir Tartu privātā bērnudārza “TERAKE” vecākā pedagoģe-metodiķe. Viņa ir savas grupas telpās izveidojusi lasīšanas vidi, kas visos tās aspektos ir paraugs arī starptautisko standartu gaismā. Aktivitātes šajā vidē ir gadiem pedagoģiski dokumentētas un Jānas fotogrāfijas ir būtiska šīs grāmatas daļa. Jāna Kogere kopā ar saviem kolēģiem ir bērnudārza grupiņā izveidojusi atzinīgi vērtētu lasīšanas līgzdu, kā arī ir Igaunijas Redžio biedrības dibinātāja.

Kadi Lukanenoka un Kadi Kinnapū pēc profesijas ir logopēdes, savukārt **Mari Tehta** – speciālais pedagogs-konsultants. Viņas ir sarakstījušas nodaļu par lasīšanas grūtībām, to konstatēšanu un pārvarēšanu. Kadi Lukanenoka ir gadiem Tallinas Universitātē strādājusi par speciālās pedagoģijas lektori un ir bijusi saistīta ar projektu “Lasīšanas līgzda” no paša sākuma, apmācot pirmos mentoros par tēmu “Kā pamanīt bērna lasīšanas grūtības?”. Kadi Lukanenoka ir autore vairākiem materiāliem, kas veicina bērnu rakstpratības attīstību: “Häälükuseade ja kõnearenduse harjutustik” (Koolibri, 2004) (“Skaņu kārtošanas un runas attīstības vingrinājumi”), “Lugemismängud” 1–5 osa (Koolibri) (“Lasīšanas spēles”, 1.–5. daļa). Ari Kadi Kinnapū ir bijusi saistīta ar projektu “Lasīšanas līgzda” no pašiem tā aizsākumiem. Viņa ir izveidojusi arī projekta logotipu. Papildus Kadi Kinnapū ir iznākusi grāmata “S sõna alguses” (Studium, 2007). (“V vārda sākumā”).

Maria Jirimee pēc izglītības ir igauņu valodas filoloģe. Savā maģistra darbā viņa pētīja fonēmiskās izpratnes lomu bērnu lasīt apguvē. Marija ir sarakstījusi grāmatu “Lugema õpetamise metoodika” (Künnimees, 2003) (“Lasīt mācīšanas metodika”), kā arī bija Anneli Lāmannas maģistra darba par rakstpratību atbalstošu mācību vidi vadītāja. Tartu Universitātes Izglītības jaunievedumu centrā nodarbojas ar mācību plānošanas tēmu plašākā mērogā, atbalstot skolas un bērnudārzus mācību programmas īstenošanā, tostarp mācību vides izveidošanā un izglītības jaunievedumu ieviešanā pēc mācību aktivitāšu centru (mācību aplū) metodes.

Lasīšanas līgzdas rokasgrāmata ir izdota ar Ziemeļvalstu Ministru padomes *NordPlus Horizontal*, Britu Padomes P2P un Tallinas pilsētas projekta *Kodurahu* atbalst
2021